Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening

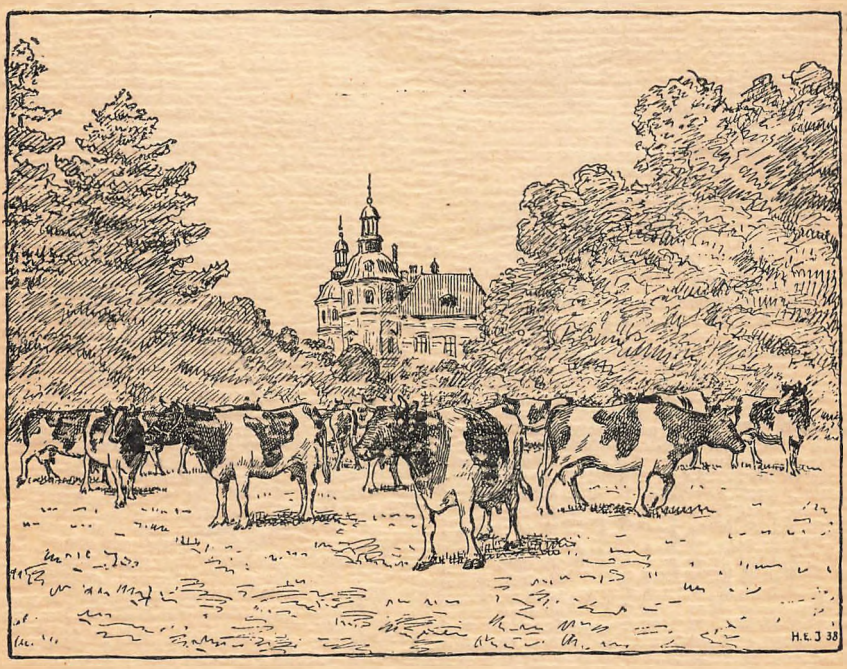

1838 - 1938

FRIJSENBORG-FAURSKOV BIRKS LANDBOFORENING

FESTSKRIFT

UDGIVET AF

FRIJSENBORG-FAURSKOV BIRKS LANDBOFORENING

PAA 100 AARSDAGEN
FOR DENS STIFTELSE
24. SEPTEMBER 1938

AARHUS
AARHUS AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI
1938

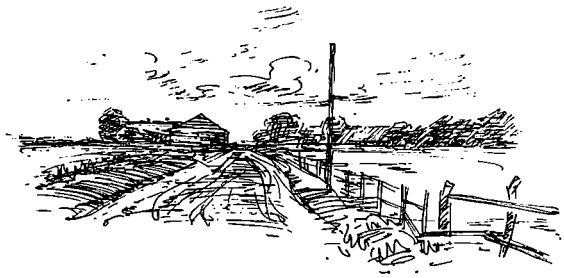

FORORD

En Landboforenings Virke gennem et langt Tidsrum vil altid give et godt Billede af de Vilkaar, som Landbruget har haft at arbejde under. Det vil tegne op alle de Vanskeligheder og den Modgang, der er midt i Arbejdet, fordi Landboforeningen stadig har været kaldt til Hjælp, mod hvad der er kommen paa tværs udefra. Men Fortællingen vil ogsaa komme til at omfatte den Fremgang, der er sket indenfor Erhvervet gennem et saadant langt Tidsrum.

Og det er muligt, at naar nu vor Forening som den første af de smaa Landboforeninger runder Hjørnet med de 100 Aar, og vi udsender vort Festskrift, saa vil man ved at læse den Del af det, der direkte fortæller om Foreningens Arbejde, faa et stærkere Indtryk af den Fremgang, der er sket, end af de Vanskeligheder, der har været at overvinde. Og det er kun naturligt og rigtigt, at vi ser tilbage og erkender disse 100 Aars enestaaende Fremgang. De Muligheder, som disse Aar har bragt, har Landbruget haft Evne til at tage i Brug fuldtud.

Det begyndte med at bryde Lyngen og fortsatte med Drænrør og Mergelvogne og med at rejse de Bygninger, der var Brug for og at fylde Staldene med første Klasses Dyr. Tekniken blev taget i Brug med dens Maskiner og Drivkraft; Videnskaben blev

anvendt paa snart sagt alle Omraader, og Forsøgsvirksomheden og dens Resultater fandt Anvendelse i Praksis.

Resultatet er, at vort Landbrug i Dag kan producere de fineste Produkter i næsten ubegrænset Mængde, og at vi Bønder kan se paa vore Hjem, vore Marker og vore Dyr med Glæde, og at vi hænger ved det altsammen, og at vi vil gøre alt, hvad der staar i vor Magt for at bevare det, for i det rummes Billedet af disse 100 Aars Fremgang.

Men saa Modgangen og Vanskelighederne? Ja, saa maa vi læse Fortællingen om, hvordan de enkelte stred sig frem. Om deres stærke Vilje, der ikke kunde give op, om deres Flid og Nøjsomhed langt ud over, hvad vi nu kan forstaa. Og saa maa vi huske, at de Skildringer af enkelte Familiers Kamp, som dette Festskrift rummer, det er kun et lille Udsnit af alt, hvad der er stridt. En Beretning om nogle af de stærkeste, der trods alt har kunnet overvinde alle Forhindringer; nogle af dem, som det er godt for vi andre at kunne se hen til; men bag dem staar der Tusinder, der har stridt den samme Strid; nogle er maaske naaet langt frem, uden at der er fortalt om dem, andre er ikke naaede igennem, men derfor har de ikke haft blidere Kaar.

Gennem 100 Aar forandres Kampens Vilkaar. Først gjaldt det om at komme fremad, nu gælder det først og fremmest om at bevare det, der er naaet, og i mange Tilfælde er det Eksistenser, der er paa Spil. Vor Tro paa Verdenskonjunkturerne har givet os store Skuffelser. Overalt er vi bleven mødt med Indførselsforbud, Told og Indskrænkninger i den frie Handel; at mildne og afbøde dette maa Arbejdet gaa ud paa i de kommende Aar.

I sit Indledningsdigt til dette Festskrift tegner Salomon J. Frifelt de gamle Ege for os. Som de staar fast i den Jord, hvor de er groet op, vil vi Bønder gøre det samme, vi vil bøje os for Stormen og rejse os igen i Magsvejr, men vi maa kræve af dem, der skal tage sig af hele Skoven, at der stadig maa gives os Lys og Luft.

Vi udsender vort Festskrift i Tro til, at den Plads, som Landbruget hidtil har haft i vort Samfund, maa bevares, og jeg tror at kunne føje til, at de Evner og Kræfter vi har, ogsaa i Fremtiden vil blive lagt i for at udfylde den.

Jeg vil slutte med at udtale Haabet om, at der med dette Skrift er lykkedes for os at fremdrage Ting, særlig fra Landboforeningens første Aar, der kan have Interesse for en videre Kreds, og jeg bringer den varmeste Tak for det Tilskud, vi har modtaget til Udgivelsen, uden hvilket det ikke vilde have været muligt for os at magte den.

Lyngby, i August 1938.

Marius Byriel.

Vi er Fremder til Egen

Digt af Salomon J. Frifelt.
Tegninger af Niels Holbak.

Paa en lyngkronet Aas har den kroget sit Ved
som en Knytnæves Trods mod det vildene Vejr.
Og Havblæsten rusked og Frostnætter bed,
til Trækfuglesus gennem Vaarnatten gled,
og Solen paany vandt sin Sejr —
Og vel fik den Skrammer og frønnede Saar,
men trøstig den grønnes dog Vaar efter Vaar.

Den blev svedet af Havgus og gnavet af Vildt
og i Tørkeaar tappet for Grenenes Saft.
Og syntes da Løvspring og Blomstringen spildt,
blev atter ad Aare dog Vejrliget mildt,
saa Jorden gav Grøde og Kraft.
Og Egen fik bare for Blæsten lidt Hæld,
for Rødderne grov den til Urgrundens Væld.

Men naar Somren gik ind, da blev Egen et Ly
omkring Solsortens Fløjten og Finkernes Bo.
Og dens Kjortel lod Natten med Spindelvæv sy,
mens Gøgene kukked Skærsommer til By
ad Dagningens Gyldenhvælvs Bro.
— Det samme i Skift gennem Tusinde Aar.
Men Egen stod kroget, hvor endnu den staar.

Som den krogede Eg paa den lyngklædte Aas
har vort Folk gennem Tiderne kæmpet sig frem.
Blev der spærret en Vej, og en Dør smak i Laas,
man brød sig en ny, og man fulgte sin Kaas
og bjergede Odel og Hjem.
Gik Stormvejret stridigt med piskende Sne,
man luded som Egen for det, der skal ske.

Vi er Bondefolk flest og lidt knudret vor Gren,
og vor Stamme er furet af Tusindaars Ar.
Vi har Rødder tilbage, hvor Flintpilen hvén,
til Flintflække-Folket og Dyssernes Sten
og alle de Slægter, der var.
De smuldrer i Høje, i Urner og Jord.
Vi tog deres Arv, og af Arven vi gror.

Men som Egen blev kroget i Mangel af Læ,
blev de gamle og bøjet af Tyngsel og Savn.
Deres Topskud blev stynet og tvunget i Knæ.
— Det kaldte man gavnligt for Bønder og Fæ,
hvi skulde de frit vælge Stavn!
Da hærgede Stormen og Frostnætters Bid.
Kun Trodsen blev hærdet i Trældommens Tid.

Dog omsider det vaares med Løvspring i Skov
og med Grotid i Skift under Solskin og Sky.
Thi hvor Rødderne dulgte i Urgrunden grov,
randt Styrke af forne Aars Landsret og Lov.
De Love fik Hævd nu paany.
Man kaldte det Frihed — det fejreste Navn! —
Nu løstes de bundne fra Vorned og Stavn.

Vi er Frænder til Egen — er bunden og fri —
Vi har Mærker af Tusindaarstidernes Flod —
Se Løvhanget vifter: Far ud! Vi er fri!
Men Rødderne graver i Urgrundens Hi.
Og hvem kan vel sprænge sin Rod?
Vi løstes af Tvangen, fik Frihed og Ret
— dog stavnsbundne er vi ved Odel og Æt!

Af de sejlende Maager og Skyernes Drift
tar vi Varsel, om Dagen gir Sol eller Sky —
Og vi spejder mod Tidsmærkers varslende Skrift,
om atter vi staar ved et Tidehvervs Skift?
— om Egen vil krones paany? —
Vort herlige Hjemland med Høsten i Favn!
Vi tror paa din Fremtid, vi hævder dit Navn!

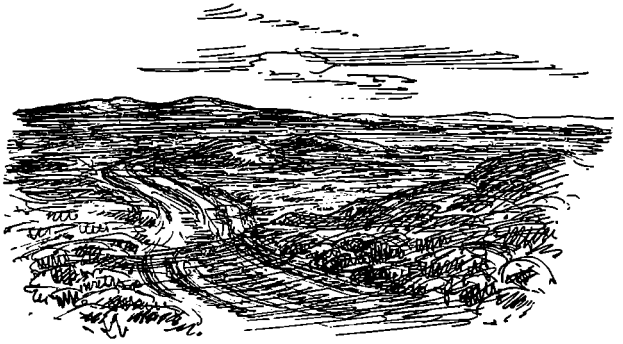

Indledning.

Lige fra hin Tid, da Rentemester *Mogens Frijs* samlede sine mægtige Besiddelser af Jordegods i Egnen omkring Hammel og deraf i Aaret 1672 fik oprettet Grevskabet Frijsenborg, havde dette Omraade dannet en samlet økonomisk og administrativ Helhed. Skønt beliggende i tre forskellige Amter, blev alle de mange Sogne, hvoraf Grevskabet bestod ved sit Majoratsbaand og Grevens administrative Overhøjhed (Amtmandsmyndighed) saa nær sammenknyttede, at de foruden at henhøre under samme Godsbesidder ogsaa i retslig og administrativ Henseende udgjorde et særligt, fra Amterne udskilt, Omraade. Derved knyttedes mellem Egnens Byer og Sogne et Samhørsforhold, der ogsaa, uanset Amtsgrænser m. v., har fortsat og udviklet sig op i den nyere Tid. Dette afgrænsede Omraade blev da ogsaa Rammen for den her i Aaret 1838 oprettede Landboforening, der fik Navnet *„Landøkonomisk Forening for Grevskabet Frijsenborg"*.

Grevskabet *Frijsenborg* var i ældre Tid at betragte som en Stat i Staten, et lille Kongerige for sig selv, hvor Greven herskede næsten lige saa enevældigt som Kongen i sit. Han var ikke alene Jorddrot og Bøndernes Husbond, men han havde ogsaa ifølge sine Privilegier den administrative Myndighed paa Grevskabet i sin Haand. Han udnævnte og ansatte Stedets Birkedommer, der tillige var Politimester; han var Skifteforvalter, kaldede Præsterne og ansatte Degne og Skoleholdere. Han vedligeholdt Kirkerne, som han var Ejer af, ligesom Lægevæsenet

ogsaa sorterede under ham — kort sagt, Greven sørgede i et og alt for Beboernes baade timelige og aandelige Ve og Vel.

De kongelige Skatter for sine Fæstebønder skulde Greven opkræve og selv indestaa for deres Betaling. Til Gengæld herfor nød han selv Skattefrihed for sine Hovedgaardsjorder tillige med 200 Tdr. Hartkorn af sit Bøndergods. Til et af de godsejerlige Privilegier hørte ogsaa, at al Fedning af Stude paa Grevskabet var forbeholdt Greven, og kun Godsejeren havde Eksporttilladelse for Stude til Udlandet.

Hvorledes var saa Bondens Forhold og Levevilkaar paa Egnen under dette landsfaderlige Styre? Ja, for en Nutidsbetragtning var de jo prægede af Usselhed og Fattigdom, men set i Forhold til Datidens almindelige fattige Levevis og Bøndernes Tilstand i de øvrige Dele af Landet, er der ingen Grund til at henfalde til Medlidenhedstaarer over vore Forfædres Kaar paa Grevskabet. Vel var de Fæste- og Hovbønder, men hverken Historien eller Traditionen ved at berette om, at Bønderne har været Genstand for hverken haard eller uretfærdig Behandling paa Godsets Hovmarker eller at de er bleven straffede hverken med Træhest eller Hundehul. Fæstet var ikke alene Livsfæste, men Gaardene var næsten at betragte som smaa Stamhuse. Det var grumme sjældent, eller vel nærmest ingensinde, at Greven eller hans Befuldmægtigede greb ind i Besættelsen af Fæstegaardene. I Realiteten gik Gaardene i Arv indenfor sidst afdøde Fæsters Familie, saa det var som Regel selvforskyldt, naar andre kom ind og en Gaard gik ud af Familiens Besiddelse. Indtraf Misvækst eller onde Tider, hvor Bønderne kunde komme i Vanskeligheder eller Nød, henvendte de sig ikke forgæves til Greven om Henstand med Afgifterne eller Laan af Korn eller lign., og Hjælpen blev beredvilligt givet.

Der er Eksempler paa, at et Aar, da Nøden og Fodermangelen var stor hos mange paa Grevskabet, sendte Grev Wedell-Frijs et Par Ladefogeder til Salling for at købe Straafoder og Havre, som han lod Fribønderne hente, og da det var kommet hjem, blev det givet til de mest trængende Hovbønder.

Povl R. Povlsen.

Bøndernes Vilkaar og Landbruget i ældre Tid paa Grevskabet Frijsenborg.

Af *Povl R. Povlsen.*

Det er ikke mange lokale Efterretninger, der findes om Landbrugets Tilstand paa Grevskabet i ældre Tid. Af forskellige Arkivalier fra Slutningen af det 17. Aarhundrede kan man uddrage saa meget, at man i visse Henseender kan faa et nogenlunde Billede af Datidens Landbrug paa Grevskabet.

Bygningerne var overalt smaa, lave Vaaninger, der kun var ca. 7 Alen vide og opført af Bindingsværk med lerklinede Vægge og tækket med Straa eller Lyng. Stuehusets Gulve var kun af stampet Ler eller brolagt med smaa Kampesten. Efter en Synsforretning, der ved Mogens Frijs' Død 1675 optoges over samtlige Ejendomme paa Grevskabet, siges det, at der var mangfoldige Gaarde og Steder, hvor Stolperne hverken stod paa Leder eller i Sten, men simpelthen var nedgravede i Jorden. Mellem Stolperne var hverken Løsholt eller Stiver, men blot nogle Stænger rejst fra Jorden til Remmen, og mellem disse noget Fletværk af Vidier, hvorpaa Ler blev opklinet paa begge Sider.

Besætningerne var smaa, dog var Hesteholdet som Følge af Hoveriet relativt stort. Paa en almindelig Bondegaard holdtes i 1678 som oftest 4—5 Heste og en Plag, 4—5 Køer, et Par Stude, 3—5 Stk. Ungkvæg og Kalve, 10—12 Faar og Lam, 2—4 Svin og i Reglen nogle Bistokke. Hestene var smaa, kun 7—8 Kvarter, Studene vejede næppe 100 kg sl. Vægt, men de fik heller ikke andet end Hø, ikke en Kærne og intet Kraftfoder. Selv

ikke Malkekøerne fik paa Stald andet Foder end Hø og Halm; de største af dem var smaa i Forhold til Nutidens Køer. Svinene kom sjældent op paa mere end 40—50 kg sl. Vægt, og en Faarekrop vejede ca. 10 kg.

Det *dyrkede Areal var* lille i Forhold til de store Omraader, der henlaa som Overdrev eller Heder, hvor Landsbyens Kvæg græssede i Fællesskab. Som et Eksempel paa, hvor ringe en Del af Bymarken, der var under driftsmæssig Benyttelse, kan nævnes, at *Vithen Sogn,* hvortil nu ligger 1135 Tdr. Land dyrket Areal, i 1688 kun havde opdyrket og i Drift 440 Tdr. Land. *Tinning By,* som nu har ca. 900 Tdr. dyrket Areal, havde 1688 kun 200 Tdr. Land opdyrket og i Drift, Resten henlaa som Fælleder og Hede. Som Forholdet var disse to Steder var det som Regel overalt paa Grevskabet..

Med *Kornavlen* stod det smaat til i Sammenligning med Nutidens Landbrug. Man kan sikkert ikke regne med et Høstudbytte paa mere end 3, højest 4 Fold.

Jordens Dyrkning var besværlig; man manglede ordentlige Redskaber til dens Bearbejdelse. Egentlig havde man kun Hjulploven med Træmuldfjæl. Den var i sine ældgamle Former et uhyre tungt og klodset Redskab. For at pløje med dette tunge Apparat maatte man i Almindelighed have et Forspand paa 6 Heste, foruden at der skulde 3 Mand til at styre Plov og køre Heste.

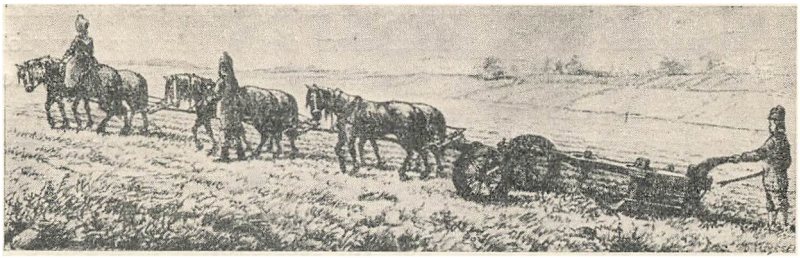

6 Hestes Hjulplov i Arbejde.
(Efter Model, Originalplov og Tegning paa Folkemusæet, Landbohøjskolen og fra landbohistorisk Udstilling 1888)

Hele det gamle Bondesamfund var baseret paa et udstrakt *Fællesskab.* Man var fælles om næsten alt, hvad der i Datiden skulde tjene til Beboernes Bedste og deres Velfærd. Hyrden og Smeden, Bytyr og Byorne, Gadebrønd, Gadekær, Lergrav og

Sandgrav, ja, nogle Steder endog en Kaalhave var man fælles om; men især var det naturligvis Fællesdyrkningen af Jorden og den fælles Afbenyttelse af de hvilende Jorder, der var betegnende for Datiden.

Fællesdyrkningen af Jorden betød imidlertid ikke, at Gaardenes Ejere ejede Jorden i Fællesskab, men kun, at man dyrkede Jorden i Fællesskab; enhver Bruger maatte selv dyrke sine egne Lodder, og Udbyttet af disse tilfaldt helt ham selv. Hver Gaards Jorder bestod i et stort Areal af lange, smalle Strimler, fordelt rundt om i Byens forskellige Vange, Aaser og Fald, i Bredde forskellig efter Gaardenes forskellige Størrelse; man havde, som det sagdes, „Ager om Ager". En saadan Ordning gav alle Gaardene i en By Andel i baade god og daarlig Jord og havde til Formaal at stille dem alle lige m. H. t. Jordernes Godhed og Beliggenhed.

Dyrkningsmaaden var i Almindelighed det saakaldte *Trevangsbrug,* hvor Aasene var fordelt i 3 Vange, der efter Tur benyttedes til Rug, Byg og Græs, sidstnævnte betød dog kun den naturligt fremkomne Græsvækst, da der aldrig saaedes Græsfrø; man sagde ogsaa, at Jorden laa i Hvile, naar de vilde Græsarter saaledes var eneste Afgrøde paa Arealet. I Byens magre Udmarker dyrkedes særskilt Havre. Denne Jordfordeling og Dyrkningsmaade bevirkede, at den enkelte ikke kunde drive og dyrke sine Agre i Vangene paa hvad Maade, det passede ham bedst; man var nødt til f. Eks. at tilsaa hele Vangen samtidig og med samme Kornsort.

Udenfor Fælleskabet hjemme ved Gaarden laa *Toften,* og denne kunde Bonden benytte paa hvad Maade, han selv fandt for godt. Paa *Overdrevene,* hvor Byens Kvæg græssede under den fælles Hyrdes Bevogtning, havde den enkelte Ret til at have det Antal Kreaturer, der svarede til hans Gaards eller Steds Størrelse.

Til en saadan Drift af en Landsbys Jorder og forøvrigt ogsaa til Varetagelse af Byens andre Fællesanliggender, var et fast Styre med besluttende Myndighed nødvendigt. Dette Styre havde man i *Bystævnet,* hvor samtlige Bymænd samledes til Drøftelse og Forhandling om Byens fælles Anliggender, og hvor Sagerne afgjordes ved simpel Stemmeflerhed. Forhandlingerne

ledes af en af Byens Mænd: *Oldermanden.* Denne Bestilling var ikke tildelt ham ved noget Valg, Stillingen gik regelmæssigt paa Omgang iblandt Gaardmændene i en bestemt Orden Byen rundt. Oldermanden, der ogsaa førte Regnskabet over de fælles Indtægter og Udgifter, ligesom han skulde overvaage Bylovens Overholdelse, fungerede kun i et Aar, hvorefter Stillingen gik til den næste i Rækken og saaledes Byen rundt.

Bystævnet, hvor Byens Mænd samledes til Raadslagning, var i Reglen en aaben Plads midt paa Byens Gade, ofte under et Træ, hvorom der i en Kreds var anbragt saa mange Sten som der var Gaarde i Byen. Paa disse Sten sad saa Mændene, medens de drøftede det lille Samfunds Anliggender.

Fra Fællesskabets Tid: Et Bystævne.
Efter Maleri af Rasmus Christiansen i Landbrugsmusæet i Lyngby.

Fællesdyrkningen af Byens Jord, der er en ældgammel Ordning, har sikkert oprindelig været en nyttig Indretning. Bønderne hjalp hverandre og kontrollerede hverandre. Efterhaanden blev det imidlertid en Hindring for alt Fremskridt til Agerbrugets Forbedring og en Hemsko for den enkeltes Fremskridt og Foretagsomhed. Indenfor Landbruget stod alt stille; Bonden dyrkede Jorden, levede og døde akkurat under samme Forhold som hans Fader og Bedstefader og hans Forfædre meget læn-

gere tilbage. Ja, der menes, at der ikke fra Valdemarernes Tid og til omkring 1788 var sket nævneværdig Forandring i Landbrugets Driftsformer eller Teknik.

Intet Under derfor, at det er saa overordentlig sjældent, man i denne Tid træffer en Bonde, der rager op over sine Standsfæller; thi den enkelte kunde ikke komme frem, selv om han ogsaa besad Evner, der under andre Forhold vilde have gjort ham bemærket. Fra Tiden før 1815 og tilbage til Grevskabets Oprettelse, er kun en eneste Bonde paa Grevskabet naaet op over sine Standsfæller. Denne Mand var Selvejerbonden *Peder Rasmussen Balle* i Sandby. Han blev Birkedommer i det nyoprettede Frijsenborg Birketing, hvor han beklædte Stillingen fra 1687 til ca. 1699. Først da Bonden havde faaet personlig Frihed og sin Bedrift løst ud af Fællesskabets hæmmende og snærende Baand, begyndte der at fremstaa dygtige, fremadstræbende Bønder, der ikke mindst paa Landbrugets Omraade blev djærve Foregangsmænd for deres Standsfæller, og den Mand, der i saa Henseende først traadte frem her paa Grevskabet, var Gaardfæster *Niels Sørensen Remmer* i Skivholme Terp.

Der skal nu til Belysning af Bøndernes Forhold under Grevskabet nævnes nogle Eksempler paa de Vilkaar, hvorunder Fæsterne overtog Fæstet paa deres Gaarde, og hvor store deres aarlige Ydelser til Herskabet var.

Enhver ny tiltrædende Fæster skulde ved Fæstebrevets Udstedelse betale en Ydelse til Herskabet; denne Ydelse kaldtes *Indfæstning*, og dens Størrelse rettede sig i nogen Grad efter den Tilstand, hvori den overtagne Gaard befandt sig. Som Eksempel paa Indfæstning paa Gaarde i normal Tilstand skal anføres, at i 1735 fæstede *Morten Christensen* i *Vithen* sin afdøde Faders Halvgaard, der stod for 3 Tdr., 1 Skp., 2 Fdk. Hartkorn I Indfæstning gav han 12 Rigsdaler. Omregnes dette Beløb til Byg efter Grevskabets Omregningstakst i Jordebogen 1736, hvor en Tønde Byg ansættes til 1 Rigsdaler, bliver Indfæstningen for Gaarden lig 12 Tdr. Byg. *Søren Pedersen Huelgaard* fæstede i 1734 en Gaard i *Tinning* paa 6 Tdr. Hartkorn. I Indfæstning gav han 20 Rigsdaler, altsaa = 20 Tdr. Byg. 1754 fæstede *Enevold Nielsen, Norring Mølle*, og gav 90 Rigsdaler i Indfæstning.

Nu havde en Td. Byg en Værdi af ca. 1½ Rigsdaler, altsaa gav han 60 Tdr. Bygs Værdi. 1765 fæstede *Jens Povlsen, Lading Bundgaard* af Hartkorn ca. 6 Tdr. I Indfæstning gav han 50 Rdl. En Tønde Byg havde nu en Værdi af ca. 1²/₃ Rigsdaler, altsaa en Indfæstning paa 30 Tdr. Bygs Værdi. Da forannævnte Gaard i Vithen i 1764 overgik til en ny Fæster, gaves 24 Rigsdaler = 14 Tdr. Byg. Og som disse Eksempler laa Indfæstningen for Gaardene omkring paa Frijsenborg Gods.

Hvad den aarlige *Landgilde* angaar, da bestod den siden gammel Tid i en Mængde forskellige Varer, der tidligere var bleven leveret i Naturalier, men som efter 1736 omregnedes i Penge efter en paa de forskellige Varer ansat Takst.

Af den foran nævnte Gaard i *Tinning* af Hartkorn 6 Tdr. svaredes der saaledes i aarlig Landgilde in natura: 1 Tønde Rug, 1 Tønde, 2 Skp. Byg, 1 Skp. Ruggryn, 6 Skilling Leding, 6 Sk. Rex, 9 Potter Honning, ½ Faar, 4 Høns, 20 Æg, 1 Mark Lysegarn, 1 Okse at stalde, 1/16 af 5 Boelgalte, naar der ikke var Olden, 1/16 af 2 fede Køer, 1/16 af 3 nyebaarne Køer, 5½ Td. Malt. Alt dette beløb sig i 1736 omregnet i Penge til 14 Rigsdaler, 5 Mark 9 Skilling. Desuden svaredes der fremdeles in natura: 2 Tdr., 4 Skp. Havre, 2 Pund, 5 Mark, Smør, 1 Lam, 1 Gaas og 1 Brændsvin, naar Olden var. Naar Pengeydelsen omsættes til Byg, vil det sige, at der i aarlig Landgilde af Gaarden skulde svares 14 Tdr., 5 Skp. Bygs Værdi foruden de nævnte Naturalier.

Landgildens Størrelse pr. Td. Hartkorn var ikke ganske ens i de forskellige Landsbyer paa Godset. En Undersøgelse af Forholdet i en Række Landsbyer i den østlige Del af Godset viser, at Landgilden af Fæstegods i 1736 i Penge pr. Td. Hartkorn var en Ydelse, der svarede til den daværende Værdi af godt 2 Tdr. Byg pr. Td. Hartkorn foruden et Par Tdr. Havre, noget Smør, 1 Lam, 1 Gaas, nogle Høns og Æg af hver Gaard. Af Selvejergodset var Landgilden knap 1 Td. Bygs Værdi pr. Td. Hartkorn, ogsaa af disse Gaarde svaredes der tillige nogle Naturalier.

I 1786 var Pengeydelsen af samme Størrelse, men da Kornet var steget stærkt i Pris, vil det altsaa sige, at Afgiften omsat i Bygs Værdi var bleven mindre.

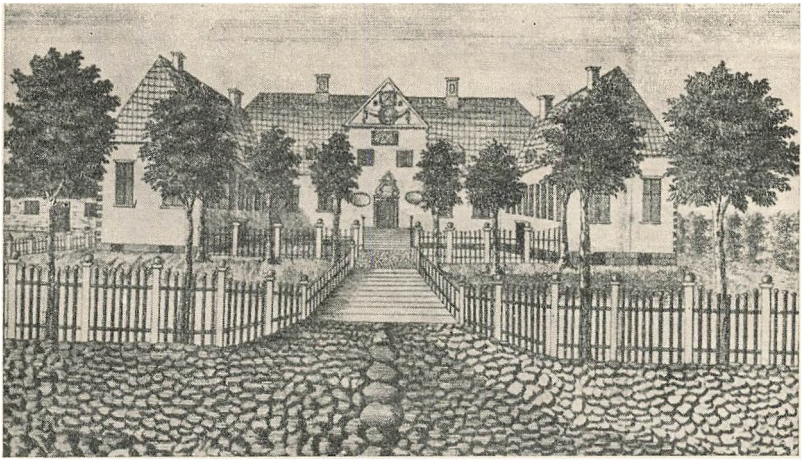

Frijsenborg Slot i Tiden omkring 1788.

Tidsbilleder fra Stavnsbaandets Løsning til Landboforeningens Oprettelse.

Af *Ingvart Ullerup.*

Tiden efter Stavnsbaandets Løsning og Udskiftningen.

Dansk Landbrug har gennem Tiderne været underkastet mange forskellige Vilkaar.

Krig og Dyrtid, Protektionisme og Frihandel, Afspærringer og Kontingenteringer, gode og daarlige Høstaar samt Trafikmidlernes Udvikling og de Pengekriser, Landet med visse Mellemrum har været udsat for, har bragt Landbruget og dets Udøvere vekslende Kaar.

Som det danske Samfunds bærende Erhverv, har Landbrugets Vilkaar, dets Afsætningsmuligheder og dets Købeevne stedse været det afgørende for de øvrige Erhvervs Trivsel og Velfærd.

Disse Synspunkter har sikkert ogsaa været taget i Betragtning, da Mænd som *P. A. Bernstorff, Reventlow* og *Colbjørnsen* i Slutningen af det 18. Aarhundrede fik nedsat den Landbokommission, som gennemførte de store Landboreformer.

Forinden vi gaar over til at fortælle Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforenings Historie, skal vi i korte Træk minde om de Begivenheder, som den Gang fandt Sted, og som danner Baggrunden for hele den mægtige Udvikling, som dansk Land-

brug har været undergivet gennem hele det 19. Aarhundrede og den Del af det 20. Aarhundrede, som vi befinder os i.

Ved kongelig Resolution af 25. August 1786 nedsattes den store Landbokommision, hvis fornemste Opgave var at skabe saadanne Forhold, at den danske Bonde, der paa dette Tidspunkt paa Grund af Stavnsbaand og Hoveri var nedsunket i den dybeste Armod og Elendighed, atter kunde gives Lyst og Interesse for Arbejdet med Jordens Dyrkning og atter kunde blive en nyttig og lykkelig Borger i Samfundet.

Det var efter denne Kommissions Nedsættelse, at Kr. Reventlow tilskrev sin Søster, der var gift med den tyske Digter, Grev *Stollberg:* „Guds Velsignelse. Frihedsbudskabet er udkommet. Der ligger Udplyndringen, Lænkerne, de lange Piske, Træhestene, den spanske Kappe — borte er de — Hurra, Hurra".

Selv om det Billede, Reventlow gennem disse Linier giver af Bøndernes Vilkaar, maaske nok kun gælder for nogle af de grelleste Tilfælde af Forholdet mellem Jorddrotter og Fæstere, saa er der ingen Tvivl om, at Bøndernes Vilkaar paa den Tid var yderst slette. og at Tiden omkring Landboreformerne var et afgørende Vendepunkt i Bøndernes og Landbrugets Historie.

I Kommissionens første Instruks hed det udtrykkeligt, at Forholdene mellem Herremændene og Bønderne skulde grundes paa de Rettigheder og Pligter, som efter Vornedskabets Ophævelse burde findes mellem Jorddrotten og Bondestanden.

En Uge forinden Landbokommissionens Nedsættelse var der allerede, som et Resultat af Finanskollegiets Virksomhed, udkommet en Forordning om Oprettelse af Kreditkassen, hvorved Overgangen til Selveje blev fremmet, saaledes at Bønderne dér kunde faa Laan til at købe deres Gaarde for til Selveje.

8. Juni 1788 kom Forordningen om Rettigheder og Pligter, som bør have Sted mellem Jorddrotter og Fæstebønder i Danmark ved Fæstegaardes Til- og Fratrædelse. Ved Forordningen af 6. Juni samme Aar blev Indførelsen af fremmede Kornvarer i Danmark og Norge frigivet, og den 20. Juni udkom den vigtigste af alle Forordninger, Stavnsbaandets Løsning, gældende for alle Personer under 14 og over 36 Aar, og med en gradvis

Afvikling for de mellemliggende Aldersklasser. — Afviklingen skulde være tilendebragt inden Aar 1800.

11. Juni 1788 hævedes Loven, som forbød Bønderne at staldfede Øksne, efter at denne Forret i ca. 300 Aar havde været forbeholdt Herremændene, Gejstligheden og Købstadborgerne. 1790 kom Forordningen om skadeligt Vands Afledelse. 1791—99 udstedtes Forordningen om Hoveriets Fastsættelse og Afskaffelse. 1792 kom Forordningen om Udskiftningen, og de Fordele, der tilsiges Jorddrotterne for at fremme Udskiftningen i Følge Udskiftningsloven af 23. April 1781.

1793 kom Forordningen om Vejvæsenet. 1794 Forordningen om Hegn og Fred, der først fik Betydning, da den strengere Forordning af 9. Juli 1817 traadte i Kraft. 1795 kom Forordningen om de til Landstutterierne bestemte Belønninger, 1796 Forordningen om frivillig Overenskomst om Tiendes Ydelse og 1805 Forordningen om Skovenes Udskiftning, Vedligeholdelse og Fredning. Alle disse Forordninger; men i Særdeleshed Stavnsbaandets Ophævelse og Udskiftningen af Jorden viste sig hurtigt at bære god Frugt, der gav sig Udslag i en stærkt forøget Frembringelse af Landbrugsprodukter, for hvilke der i Aarene efter Aarhundredskiftet var rivende Afsætning til det øvrige Europa, hvor *Napoleon den Store* havde tændt Krigsfaklen, og hvor uhyre Hærmasser var Aftagere til alt, hvad baade deres egne Lande og Danmark kunde frembringe af Korn, Kvæg og Heste. Og efter at Danmark i 1807 var blevet draget ind i Krigsbegivenhederne, var der herhjemme Brug for alle de Produkter, som Landbruget kunde frembringe til de her i Landet værende inden- og udenlandske Stridskræfter. Ligeledes havde Danmark i disse Aar en meget stor Udførsel af Korn til Norge, og fra 1807—1813 gik Priserne paa Korn op til rent fantastiske Højder. 1 Tønde Rug, som i 1807 kostede 6 Rigsdaler og 4 Mark, kostede i 1813 omkring ved 131 Rigsdaler. For Byg gik Prisen i samme Tidsrum op fra 3 Rigsdaler og 2 Mark til 73 Rigsdaler 4 Mark og 4 Skilling, og for Havre fra 2 Rigsdaler 3 Mark og 8 Skilling til 43 Rigsdaler 3 Mark og 2 Skilling — jfr. Kapitelstaksterne for Sjælland 1807—1813. Denne vældige Prisstigning skyldtes dog ikke alene den store Efterspørgsel

efter Landbrugets Produkter, men i endnu højere Grad dette, at Pengenes Værdi faldt.

Krigen med England og Sverige havde ødelagt Handel og Pengevæsen, og ved Krigens Ophør efter Freden i Kiel 14. Jan. 1814 var Landet i en sørgelig Forfatning. Handelen var tilintetgjort, Landejendommenes Værdi var faldet stærkt, og ikke blot Statens Finanser, men Nationalvelstanden i det hele var ødelagt ved Krigen og den grænseløse Forvirring i Pengevæsenet.

I 1807 havde Danmark en Statsgæld paa 42 Mill. Rigsdaler. Krigsudrustningerne ved den holstenske Grænse havde kostet uhyre Summer, og under den syvaarige Krig var Statsgælden vokset til over 100 Mill. Rigsdaler. Da der hverken kunde laanes mere eller paalægges den forarmede Befolkning nye Skatter, foretog Regeringen som bekendt Udstedelse af Pengesedler i det uendelige. Landet blev oversvømmet af en umaadelig Masse af disse Sedler, hvis Værdi sank fra Dag til Dag, da der ingen Udsigt var, til at de kunde indløses. I 1812 var Sedlernes Værdi saaledes sunket til $^1/_{12}$ af deres Paalydende, og Følgen blev, at Staten maatte erklære sig fallit ved Statsbankerotten 5. Januar 1813.

Papirspengene blev ved denne Lejlighed nedsat til $^1/_6$ af deres oprindelige Paalydende, og Regeringen oprettede Rigsbanken, hvis faste Fond var Bankhæftelsen, en ny Skat, der bestod i en Forlodsprioritet til Staten i alle faste Ejendomme, paa 6 Procent af Ejendommens Værdi. Bankhæftelsen forrentedes med $6^1/_2$ Procent, indtil den blev indløst. Men heller ikke Rigsbankens Sedler kunde holde deres Værdi, og allerede Aaret efter var Sedlernes Værdi nede paa $^1/_{25}$ af deres Paalydende.

Pengevæsents Tilstand blev først sikret, da Rigsbanken fra at være en kongelig Rigsbank den 4. Juni 1818 gik over til at blive en privat Bank under Navn af „Nationalbanken".

Trods de mange Krav, der stilledes til den, arbejdede den sig dog frem til, at dens Sedler 1835 stod i Pari, og 10 Aar senere saa den sig i Stand til at indløse dem med Sølv.

De daarlige Tider var først og fremmest gaaet ud over Landbruget, hvor mange Bønder i de gode Aar efter Aarhundred-

skiftet var blevet Selvejere og for at opnaa dette, havde paataget sig store Laaneforpligtelser.

I denne Pengeforvirringens Tid maatte Debitorerne i mange Tilfælde gaa ind paa en Omskrivning af Gælden efter Kurserne. Fra Sølvværdi til Navneværdi og senere, da Sedlerne gik i Pari, fra Navneværdi til Sølvværdi, hvorved Gælden sine Steder fordobledes. Skatterne steg stærkt, og i Kommunerne havde Fattigvæsenets Omordning i 1803 og Skoleloven af 1814 lagt nye Byrder paa Bønderne.

De umaadelige Fald i Produktpriserne, der indtraadte 1818, da Europas Folk efter Napoleonskrigenes Ophør igen begyndte at arbejde med og dyrke deres egen Jord, gav atter det danske Landbrug et rystende Grundskud. Priserne paa Landejendommene raslede ned. Udpantninger og Eksekutioner for Skat hørte til Dagens Orden, og først henimod 1830 kom der en Bedring i Forholdene.

For Godsejerne og Selvejerne havde det været værst. De Folk, som havde købt deres Gaarde før 1813, slap for de flestes Vedkommende over Krisen, hvorimod de mange Bønder, der var blevet Selvejere i Tiden fra 1813—1818 i de fleste Tilfælde maatte gaa fra Hus og Hjem, ribbet for alt, hvad de ejede.

I sin Beskrivelse over Viborg Amt giver Digteren og Præsten *Steen Steensen Blicher* under en Omtale af de mange holstenske Landmænd, der i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, lokket af de høje Priser paa Landbrugsvarer i Danmark, vel ogsaa af Frygt for de usikre Forhold i Hjemlandet, købte Gaarde heroppe, et udmærket Billede af de Forhold, som Landbruget her i Landet den Gang arbejdede under. Blicher skriver bl. a.: Der var en Periode. Den begyndte med Stavnsbaandets Løsning, med Bondefriheden her og Nationalfriheden i Frankrig, da Holstenere og sydlige Tyskere i betydeligt Antal droge herind i Nørrejylland — og det ikke tomhændede — men de fleste med tætpakkede Speciesfjerdinger, og købte Ejendomme — ligemeget, hvad de saa kostede. Drivtige var de, med sjældne Undtagelser, men de fik her med en anden Jordbund, andet Klima, andre Tjenestefolk og andre Afsætningsforhold at gøre, og — de havde købt for dyrt. Mange ødelagdes, og andre drog sig

med de reddede Vragstumper tilbage. Imidlertid fordyredes Ejendommene for Landets egne Børn, og flere af dem havde samme Skæbne.

Fæsterne var sluppet forholdsvis billigere fra Krisen. Vel var de blevet ribbede for alt, hvad de ejede; men Hjemmet og Bostedet havde de beholdt.

Godsejerne havde nemlig ingen Interesse af at jage Fæsterne af Gaarde, da de derved risikerede, at disse kom til at staa øde hen og at Markerne slet ikke blev dyrkede.

Godsejerne, hvis økonomiske Vilkaar for en Del hang sammen med deres Fæstebønders Evne til at svare Landgilde og Skatter, begyndte i disse Aar at interessere sig for en Ophjælpning af Bondestandens Vilkaar.

Blandt de Godsejere, som ikke alene ved en fortrinlig Bestyrelse af sine udstrakte Godser og Ejendomme, men ogsaa ved sin store Forstaaelse af og Interesse for sine Bønders Ve og Vel, bør i første Række nævnes Ejeren af Grevskabet Frijsenborg, Kammerherre, Greve *Jens Christian Krag-Juel-Vind-Frijs,* som paa forskellig Maade ved Belønninger og lignende opmuntrede sine Bønder til en bedre Driftsmaade.

Aarene fra 1830 og fremefter, maa betragtes som en Opgangstid for Landbruget; men det var naturligvis kun dem, som var i Stand til at forøge Produktionen, der fik Udbytte af disse Aars stigende Afsætnings- og Prisforhold.

Man har i de gamle Amtsbeskrivelser, som i Aarene fra 1820 og til ind i 1840erne blev udgivet af „Det kgl. Danske-Land-Husholdnings-Selskab", udmærkede Kilder til Bedømmelse af det Stade, paa hvilket Landbruget befandt sig.

For denne Egns Vedkommende har Dr. phil. og polyt. *I. C. Schythe,* hvis Beskrivelse af Skanderborg Amt blev skrevet 1842—43 givet et klart Billede af Landbrugets Tilstand for 100—120 Aar siden. Et Billede, som danner Rammen om de Begivenheder, der førte til Oprettelsen af „Den landøkonomiske Forening for Grevskabet Frijsenborg", der fortsat af „Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening" igennem 100 Aar har virket til Oplysning og Vejledning for denne Egns Landmænd

Efter denne Beskrivelse kan der ikke være Tvivl om, at Grevskabet Frijsenborgs Gaarde, Præsternes og Proprietærernes, samt de faa Selvejerbønders Gaarde, blev drevne paa en efter Datidens Forhold ligefrem mønsterværdig Maade; men det er vist lige saa sikkert, at Fæstebøndernes Driftsmaade var meget langt tilbage, og at Fæsternes Interesse for ordentlige og lønnende Driftsformer var saare ringe.

Det kan derfor med Sikkerhed antages, at det har været den dygtige og initiativrige Lensgreve, der gennem sine Forvaltere, Omegnens Præster og Proprietærer og bistaaet af Folk udenfor den egentlige Landbostand, som Distriktslægen *Dietzel,* Birkedommer *Tommesen,* Degnen *Schøler* og flere andre indflydelsesrige og interesserede Mænd, der har virket for, gennem Oprettelsen af en landøkonomisk Forening, at ophjælpe Fæstebøndernes Forstaaelse af, hvad Mergling, Brak, Dræning og Opdyrkning af raa Jorder, samt en forbedret Besætning og Driftsmaade i det hele taget betød for den Enkelte i Almindelighed og for Grevskabet i sin Helhed, idet den Opgangstid, man var inde i, vilde give god Løn for godt Arbejde.

Store Arealer baade af Herregaardenes og Fæstebøndernes Jorder henlaa omkring 1815—1820 som uopdyrkede Heder og sure vandfyldte Kærstrækninger. Den Jord der var under Dyrkning manglede overalt Mergel og Gødning. Engene trængte til Afvanding og gav kun ringe og lidet værdifulde Afgrøder.

Efter Dr. Schythes Beretning har Landbruget i den nordøstlige Del af Amtet, altsaa paa Grevskabet og de til dette hørende Landsbyer ligget langt over den øvrige Del af Amtets Landbrug. Udskiftningen var her begyndt paa et meget tidligt Tidspunkt. Toustrup By blev saaledes udskiftet allerede 1771. Skovene dog først 1776. Men, tilføjer Forfatteren, at den første Udstykning har været aldeles mislykket kan man slutte deraf, at Markerne er blevet omskiftet 1805. Et Arbejde, som man just heller ikke kan tillægge nogen Ros; thi vel har hver Gaard kun faaet en Indmark, en Udmark og en Englod, men Udmarkerne er meget vanskelig tilgængelige, da de ligger adskilte ved den dybe Dal, der gennemstrømmes af Toustrup Møllebæk. I Sognene Røgind og Sporup ere i Almindelighed 2 Lodder — en Indmark og en Udmark — tilfaldet hver Gaard, f. Eks. i Røgind,

Farre og Lyngby. Sporup Bys Gaarde have kun faaet en Lod, medens Husene hver har faaet en langt borte liggende Hedelod.

Oustrupgaardene blev først udskiftede 1780 og fik derved samlet Mark. Ved Hammels Udskiftning 1799 har hver Gaard kun faaet en Marklod og en Hedelod; men desuden som ofte var Tilfældet 1 á 2 Englodder og 2 Tørveskifter. Ved Udskiftningen blev 5 Gaarde og nogle Huse udflyttede paa Hedelodderne.

Voldby udskiftedes noget tidligere, nemlig 1786. Her fik hver Gaard 2 Marklodder — Ind- og Udmark — 1 Hedelod — der hørte den Gang ca. 400 Tdr. Land Hede til Voldby — 1 á 2 Englodder og 1 á 2 Skifter i en Mose, som udskiftedes af Bønderne selv. Ved Udskiftningen udflyttedes 4 Gaarde.

I Søby Sogn foregik Udskiftningen 1776. I Vadsted fik hver Gaard kun en Marklod og en Englod. Mølgaardene ligesaa. Ved Møgelbys Udskiftning udflyttedes de 4 Gaarde, der kaldtes Hedehusene; hvis Marker henlaa i Fællesskab til 1834. Ved den Udskiftning, som da foretoges, fik hver Gaard en Marklod og en Hedelod.

I Svenstrup, som blev udskiftet 1771, har man været mindre heldig. Her fik Gaardene hver 3 á 4 Marklodder foruden 2 Engskifter og 1 Tørveskifte. I Møgelby, der udskiftedes samme Aar fik hver af Gaardene 3 Marklodder, 1 á 2 Englodder, 1 Tørveskifte og desuden endnu en Mose tilfælles.

De øvrige Sognes Jorder er udskiftede som følger. I 1777 udskiftedes Terp, Skjoldelev, Haldum, Sandby, Sjelle Sogn var udskiftet allerede 1776. I 1778 udskiftedes Vitten, i 1779 Borum, Foldby, Skorup og Herskind, i 1780 Haar og Norring Riis. I 1781 Fajstrup, Tinning og Norring.

Den meste Udskiftning paa Grevskabet er foretaget af Landinspektør *Sørensen,* Laven *Hougaard* og under Ledelse af Overinspektør *Huitfeldt Bagge,* Frijsendal.

Om Fæsteforholdene paa Frijsenborg skriver Dr. Schythe, at der betaltes indtil 400 Rigsdaler i Indfæstning for en Gaard og af et Hus paa 2 á 3 Skp. Hartkorn indtil 50 Rigsdaler. Forfatteren tilføjer: I hvor meget man end maa ønske, at Livsfæste viger Pladsen for Arvefæste eller Selvejendom, saa maa dog

for Frijsenborgs Vedkommende anføres, at det dér er fast uden Eksempel, at nogen Fremmed sættes til Gaard, naar Søns eller Datters Stilling er saadan, at de kunne overtage den efter Forældrene.

Med Hensyn til uopdyrkede Jorder kan anføres, at af Hovedgaarden Frijsenborgs ca. 800 Tønder Land var der omkring 1820 ca. 360 Tdr. Land uopdyrket. I den følgende Snes Aar opdyrkede Greven selv 180 Tdr. Land. 150 Tdr. Land overlod han til sin Slotsgartner, Holsteneren *Koch,* at opdyrke mod, at denne skulde have Jorderne afgiftsfri i 25 Aar, og Resten, 30 Tdr. Land, blev opdyrket af en af Grevskabets Fæstere, vistnok paa samme Betingelser. Gartner Koch gennemførte med stor Dygtighed Opdyrkningsarbejdet og skønt Beretninger fra den Tid fortæller, at han havde mange Genvordigheder dermed, saa maa han dog alligevel have faaet noget ud af dette Arbejde, for da de 25 Aar var forløbne, var han i Stand til at købe Herregaarden „Trudsholm" ved Hadsund, hvor han henlevede Resten af sine Dage.

Til Voldby hørte paa samme Tid ca. 400 Tdr. Land uopdyrkede Jorder; men ogsaa denne Bys Bønder foretog i disse Aar Opdyrkning af store Arealer.

Den dygtigste og mest kendte af Datidens Foregangsmænd var Dannebrogsmand *Peder Nielsen Knudstrup,* Lerbjerg, som er omtalt andet Steds i denne Bog.

Men der var mange andre. Saaledes kan nævnes Forpagter *Hollesen* paa Faurskov, som opdyrkede et Tuekær paa 50 Tdr. Land, ligesom han grøftede og kultiverede en Eng paa 30 Tdr. Land, og saaledes ialt inddrog 80 Tdr. Land, hidtil ufrugtbar Jord til Dyrkning. — Ligeledes maa i denne Forbindelse nævnes Pastor *Hyphoff* i Lyngaa, som ikke alene drev sin Præstegaard som et Mønsterlandbrug, men som tillige paa alle Maader opmuntrede Bønderne til at forbedre deres Bedrift. Ogsaa for at fremme Husfliden gjorde han en betydelig Indsats.

Fra 1822 og i Aarene fremefter blev der merglet meget paa denne Egn, men det var igen Herregaardene, Præstegaardene og de mest fremragende af Bønderne, der gennemførte denne

Forbedring. Men det store Flertal af Fæstebønderne var ikke paavirkelige for Fremskridt af nogen Art. De brugte endnu de gamle Træplove og skulde baade lokkes og trues til at anskaffe sig en Svingplov.

Om Dallerup Sogn skrives, at Gaardene var paa 4 Tdr., 7 Skp. Hartkorn og Besætningen paa saadanne Gaarde var i Almindelighed 12 Stk. Malkekøer, Resten Stude og Kvier af eget Tillæg, 6 Arbejdsheste med Tillæg og 20—30 Faar. Gaardmændene lagde gerne et Føl til hvert Aar, især i Toustrup var der Interesse for Tillæg af Heste. Paa Toustrup Møllegaard holdtes om Vinteren 30 Høveder og 23 om Sommeren, deraf var der 17 Malkekøer, og 2 Kvier samt 4 Arbejdsstude som brugtes til sværere Kørsler. Kreaturerne var af jydsk Race, dog noget blandede med fremmede Racer. — Paa Søbygaard holdtes kun 20 Malkekøer, men fra 150—200 Stude og skønt Gaarden ikke selv havde Tillæg af Kreaturer var Besætningen af ren jydsk Race. Paa Hovedgaarden Frijsenborg holdtes 200 Malkekøer, foruden 50 Husholdningskøer. De 200 Køer var bortforpagtede til Brug for en Mejeribestyrer, der gav en aarlig Afgift af 18 Rigsdaler pr. Ko.

Efter forskellige af Datidens Præsters Indberetninger kan det ses, at Besætningen paa Gaarde paa omkring 5 Tdr. Hartkorn har været 6 Heste, 10—12 Køer og 12—20 Faar, lidt varierende efter Jordernes Beskaffenhed.

Et Tidsbillede fra Aarene 1823—25.

Lektor *J. H. Bredsdorff* giver i sin Beskrivelse om Forholdene i Aarhus Amt et interessant og rammende Billede af Landbrugets Forhold i Aarene 1823—25. Krisen var sat ind og Ejendomspriserne var i stærkt Fald, men der synes efter Lektorens Beskrivelse, alligevel at have været en betydelig Produktion og Omsætning af Landbrugsvarer; men Udgifter og Skatter synes at have kunnet sluge alt hvad der kom ind af Penge.

Lektoren skriver bl. a.: Ejendommenes Pris er i Falden i hele Amtet, ligesom overalt i Danmark, og maaske i hele Europa, i det mindste ogsaa i Tyskland og Sverige. En Præst i Framlev Herred ytrer sig saaledes derom: Landejendommene falder

Dag for Dag mere i Pris. En Følge, dels af Produkternes lave Priser, dels af de i Forhold derefter høje og svære Skatter, dels af Tjenestefolkenes med Tiderne altfor store Løn, dels af den under Krigen mere og mere udbredte Lyst til Kaffedrikken, dels af den hyppige Handel og Omveksling af Jordejendomme, som i Særdeleshed under Krigen fandt Sted og hvorved mangen En købte betydelige Ejendomme, hvortil han ikke havde større Formue end det, der kunde gaa med til Lidkøbet og stundom til til de behørige Dokumenters Tinglysning etc., dels ved Forandringen ved Pengevæsenet, dels af en blandt de lavere Klasser større Magelighed og Ulyst til, som Ejer af en Bondegaard, selv at arbejde med. Hvor enkelte eller alle disse Tilfælde til Hobe finde Sted er det intet Under om Landejendommene maa tabe i Pris. Til ovenanførte kunde endnu føjes Uvidenhed i Agerdyrkningen. — Statens Udgifter fordrer et større Offer, der maa altsaa en forøget Anstrengelse og flere Midler til at afskrive dem; men hvorfra disse, naar man istedenfor at gaa frem, maaske mangt et Sted af Dovenskab gaar tilbage — Armod vil af sig selv indfinde sig".

Til denne lidt skarpe og strenge Dom, som den Framlev Herreds Præst her har fremsat, knytter Forfatteren følgende sikkert rigtige, og selv i vore Dage aktuelle Betragtninger: „Uden at kunde benægte Rigtigheden af de anførte Punkter ... ... vil jeg blot bemærke, at et Hovedmoment er glemt. Det som formodentlig kan forklare Fænomenets Almindelighed, og det er *det forandrede Forhold af Betalingsmidlets Mængde til de sælgelige Genstandes Mængde.*

Sølvets Mængde er siden de danske Koloniers Frafald næppe tiltaget i Europa, men snarere aftaget. Paa samme Tid er de sælgelige Genstande i høj Grad formerede. Meget Land er vundet fra Havet og fra ferske Søer. Heder og Moser er opdyrkede, Huse er byggede, Fabrikker anlagte, Skibe er byggede og en stor Mængde Varer af alle Slags er producerede. Heraf følger igen en Stigning i Sølvets Pris, fordi det er blevet sjældnere i Forhold til de Ting, som kunne betales dermed.

En særlig Grund til Landejendommenes lave Pris her i Landet er uden Tvivl de høje Byrder paa Hartkornet — og mest den Mening, at Landejendomme var en af de sikreste og fordel-

agtigste Besiddelser. — At forebygge Landejedommenes Fald er næppe Statens Sag; men den kan maaske forebygge de Onder, som den medfører og saaledes især Fallitterne.

Dette kunde ske ved

1) at nedsætte Skatterne paa visse Egne, hvor dette Onde er værst,
2) at nedsætte Tolden paa de vigtigste Varer, som til Landbruget er nødvendige, f. Eks. Jern, Træ, Kul og Tjære,
3) at opmuntre til Forlig mellem Kreditor og Debitor, naar Pantet var Jordegods — hvorved Kapitalen skulde nedsættes i Forhold til Pantets Værdi. En Forholdsregel, hvormed Kreditor i de fleste Tilfælde vilde være langt bedre tjent. end ved at lade det komme til Fallit."

Et andet Billede fra disse Aar, hvor Lys og Skygge veksler noget, opruller Forfatteren gennem et Brev fra en Landmand i den sydlige Del af Amtet.

Dette Billede viser, at der trods alvorlig Landbrugskrise dog ogsaa i disse Aar var Afsætningsmuligheder for Landbrugets Produkter; men tillige, at store Dele af Bondestanden var saa forarmede, at de ikke havde Midler til at udnytte disse Muligheder, men maatte redde sig igennem ved at sælge deres Foder og udleje deres Græsgange til de Landmænd, særlig Herremændene, der var i Besiddelse af den nødvendige Driftskapital.

Den førnævnte Landmand skriver bl. a.: „For nærværende Tid synes Tillæg af gode Kreaturer, fornemmelig Kvæg og Bester, at burde foretrækkes for Kornavl. Man behøver kun at se hen til vore Markeder. Der finder man store Skarer af Fremmede, som tilforhandler sig jydske Heste til høje Priser. — Forfatteren oplyser senere, at Prisen for en god 4-Aars Hest var 16—20 Rigsdaler — og, fortsætter den nævnte Landmand, Stude gaa ligeledes til Udlandet i Tusindvis. Vare ikke disse Indtægtskilder, hvor skulde saa Jyderne, der ikke har Københavns Torve, hvor selv det Ubetydeligste kan gøres i Penge, bestaa. Jeg siger derfor, Kreaturers Tillæg og Salg er Jyllands Erhvervskilder".

Den samme Landmand skriver i et senere Brev: „Det er ikke vanskeligt at bevise, at Jylland fra de ældste Tider har haft sin

Opdræt af Heste og Kvæg, og sammes Salg til Udlandet at takke for sin Velstand. I vore Dage opkøbes her Kvier i store Mængder til holstenske og mecklenburgske Hollænderiers Vedligeholdelse; men især maa man lægge Mærke til det mere indbringende Udsalg af Heste og Stude. — Disse sidste opelskes hos Bønderne fornemmeligen i Vendsyssel, fra hvem de sælges til de store Hovedgaarde, hvis Besiddere efter at have haft dem et halvt eller et helt Aar, sælger dem halv- eller helfedede til Udlandet. Det giver Omsætning imellem Mand og Mand og drager Penge ind fra Udlandet. Til Eksempel kan anføres, at Kammerherre, Baron K. J. W. Ahrenfeldt til Stensballegaard holdt 1200 Stude, hvoraf ca. 1000 solgtes til Udlandet for en Pris af 30 Species for Parret — 15000 Species der hjemførtes til Riget.

Saaledes hjælper denne virksomme Mand og mange andre ligesaa, ved at de mest forarmede Gaardejere, som ikke selv have Raad til at anskaffe Besætning lejer deres Foder og Græs ud til ham, og han saaledes holder Bønder og andre Familier ved Gaardene, som ellers vilde gaa fallit, blive brødløse og husvilde. Det Korn disse (Bønderne) kan undvære sælge de, og naar Skatter og Renter skal betales, ved de, hvor de kan komme fra, formedelst saadan Udleje eller Forpagtning".

Regeringen syntes ogsaa at have indset Vigtigheden af, at der indførtes Lempelser for Afsætningen af Landbrugets Varer. da Tolden mellem Nørre- og Sønderjylland helt blev ophævet og Grænsetolden blev betydeligt nedsat for alle Kreaturer.

Den her foran angivne Pris for en 4-Aars Hest bekræfter tillige den gamle Teori om, at Randers-Hestene var af en langt bedre Kvalitet end Hestene i andre Egne af Landet, idet der i en Beretning fra dette Amt oplyses, at en god 4-Aars Hest i 1824 kunde koste 120 Rbd. Gode Hopper omkring ved 200 Rbd. En Bonde i Tjærby solgte saaledes i dette Aar 3 Hopper for 500 Rbd.

Dette, at Randers-Hestene fra gammel Tid har staaet saa betydeligt i Værdi over Heste fra andre Steder i Jylland skyldes formentlig den Omstændighed, at Bønderne paa Randersegnen holdt sig fra den ulykkelige Krydsningsavl, som Regeringen

og Herremændene til stor Skade for Hesteavlen i disse Aarringer iværksatte.

I en Beretning fra Randers Amt, skrevet af Sekretær I. C. Hald, hedder det bl. a.: „Stutterierne paa Gl. Estrup, Scheel. Overgaard og Dronningborg menes at have holdt jydske Hingste i Tiden omkring 1824. Der fandtes i Randers Amt 450 brændte Hopper og 7 brændte Hingste".

I samme Beretning findes ogsaa en Omtale af Bøndernes Klædedragt. En Omtale der viser, at Bønderne paa denne Egn, som paa et meget tidligt Tidspunkt var blevet Selvejere, allerede den Gang har været meget velhavende. I. C. Hald skriver herom følgende: „I Omegnen af Randers klæder Bønderne sig i det hele taget noget bedre end andet Steds. Til deres Hædersdragt hører en fin, meget lodden Hat, lange Støvler, blaa Klædesfrakke med Sølvknapper; og de mere formuende Bønderdøtre har Silke- eller Bombasinskjoler og massive Sølvskospænder."

14—15 Aar efter.

I sin Beskrivelse over Viborg Amt, der udkom 1839 giver Digterpræsten *Steen Steensen Blicher* et glimrende Billede af Landbrugets Vilkaar, ikke alene i Viborg Amt, men praktisk talt i hele Nørrejylland.

Efter denne Beretning, er der paa mange Omraader sket store Forandringer. Aarene fra 1828 og fremefter har været Opgangsaar, med stigende Produktion og stigende Priser paa Landbrugets Produkter, og deraf følgende stigende Ejendomspriser. — Hvad der gjorde Krisen fra 1818—28 endnu sværere end de allerede nævnte Aarsager, og hvad der i Opgangsaarene hæmmede Bøndernes Fremgang til bedre Kaar, var en Række af onde Aar, hvor Vejrliget og Naturkræfterne lagde store Hindringer i Vejen for Afgrødernes naturlige Udvikling.

1819 betegnes saaledes i gamle Beretninger som et rent Misvækstaar. I 1819 frøs den nylig kærnesatte Rug paa mange Strækninger saa Straaene stod omtrent golde, da Høsten kom. Byggen og Kartoflerne tog ligeledes megen Skade af Frosten, og mange Steder var end ikke Havren gaaet Ram forbi. 1826 led Kornet under en langvarig Tørke, og gav et meget lille Høstudbytte.

Begge disse Aar maatte de fleste af Bønderne købe Korn. 1822 og 1825 betegnes som tørre Aar med en lille Høst. 1823—28—29 og 30 var vaade og kolde Aar, der gjorde Indhøstningen vanskelig. Kornet kom daarligt i Hus, og meget af det brændte sammen og mugnede. Rugen kunde i nogle af disse Aar kun bruges til at bage Grovbrød af.

1835 skal have været et grufuldt Misvækstaar, idet Stormen den 8. August gjorde uhyre Skade paa det omtrent modne Korn, særlig skal Rugen have lidt meget af Stormens Rasen. Men ogsaa i Aarene 1834 og 36 har Høsten været lille og utilstrækkelig, til at Bønderne kunde fodre deres Besætninger forsvarligt. Priserne paa Kornet svingede selvfølgelig i disse Aar stærkt, idet disse altid har staaet i et naturligt Forhold til Afgrøderne. Blicher skriver herom: „ Kun naar denne (Afgrøden) har været slet er de (Priserne) høje; men saa har Bonden intet at sælge."

Om Hestepriserne fortæller Blicher, at de i et kvart Seculum har staaet i 70 Rd. gl. dansk Courant og nu (1839) i 100 Rigsbankdaler. — Denne Beretning om Prisen paa Heste i 25 Aar afviger forøvrigt noget fra de Beretninger der foreligger i Tiden 1822—24; men gælder formentlig Hestepriserne paa Blichers Hjemegn — Spentrup eller Randersegnen, hvorfra de forskellige Beretninger meddeler om bedre Heste og højere Hestepriser end andre Steder i Landet.

Priserne paa Hornkvæg betegner Blicher som mere ustadige, og om Svinepriserne udtaler han, at de stige og falde periodisk. Smørret kostede i 1830'erne mellem 30—40 Rbd. pr. Tønde. Ifølge en anden Beretning fra Tiden 1747—1766 har Prisen paa en Tønde Smør bevæget sig mellem 15—21 Rd. pr. Tønde.

Vi har tidligere omtalt det store Studehold som i Aarene før 1830 sammen med Hestetillæg udgjorde den væsentligste Del af Landbrugets Indtægter.

Men efter Datidens Beretninger ser det ud til, at de i 10-Aaret fra 1829—39 forekommende højere Priser paa Smør, foranlediger en større Omlægning af Besætningsforholdene. Herregaardene, der tidligere fedede en Mængde Stude, er i disse Aar

gaaet over til Malkekøer og Mejeridrift, der de fleste Steder foregaar paa den Maade, at de bortforpagter Køerne til en Mejeribestyrer for 16—18 Kr. pr. Stk.— og denne sørger saa for Besætningens Pasning — Ejeren lægger Foder til — Malkning m. m. og søger saa sin Fortjeneste ved Salg af Smør og Mælk, samt Opfedning af Svin. Bønderne kærner selv Fløden og sælger Smørret i Købstæderne.

Om Kvægavlens Tilstand skriver Blicher bl. a.: „Hollændere og Holstenere have længe før vi selv, kendt vor jydske Kvægraces ejendommelige Fortrin, og det er først efter at vi have begyndt at krydse denne med fremmede Racer, at vi er blevet opmærksomme paa det hensigtsløse i en saadan Forplumring af vor egen ædle Stamme, som forener Mælkerighed, Nemhed til Fedning med Nøjsomhed og Haarførhed."

Blicher maner i sin Bog til at man forbedrer den jydske Kvægrace ved skønsomt Udvalg af Tillægsdyr og giver et Udkast — vistnok det første offentlig forekommende Forslag til en Kvægavlsforening — til Love for en saadan Forening, som han henstiller til Proprietærer, Præster og selvejende Bønder at oprette. Blicher anbefaler Studehold paa de magre Egne; men mener, at Hestetillæg og Malkekvæg er mere lønnende paa de gode Jorder. I sine Betragtninger over Fordelene baade ved Studehold og Mejeribrug fremsætter han i sit digteriske Sprog følgende kostelige Bemærkninger: „Ved Studehold undgaaes mangehaande Misligheder ved et Mejeri. [1]) Fortrædeligheder med Malkepiger — en med faa Undtagelser demoraliseret og forvorpen Menneskeklasse. — [2]) Vanskeligheden i at erholde gode Bestyrerinder (hvor sjælden er Konen selv Mejerske, og i saa Fald, hvor træls for hende, [3]) idelig og besværlig Omveksling af Køer, [4]) Studehold giver undertiden større Fordel. [5]) Staldstude afgive en langt bedre Gødske. [6]) Stude fortære forholdsvis langt mindre end Køer og [7]) Studehold har med Hensyn til Handelen langt større Interesse end Mejeri."

Med Hensyn til Punkt 1—2—3 mener Blicher, at disse Vanskeligheder kan overvindes og om Punkt 4—5 og 6 mener han ikke, at der opnaaes nogen Fordel for Studeholdets Vedkommende og betegner det som at give sin So Flæsk.

Med Hensyn til Punkt 7 skriver han: Befinde Studeholderne sig ikke omtrent i samme Forfatning som Spillere, eller Stockjobbers, der vove uden Sikkerhed for at vinde, og spekulere paa noget uvist, som ikke en Gang staa i deres Magt at forudse. Vilde de sælge hjemme, maa de med Ængstelighed vente paa de store Studehandleres Komme, og de Priser det behager disse at bestemme. De maa stedse være paa Vagt, ej allene mod disses mangehaande Operationer men og mod Medbejleres og Fjenders lønlige Machinationer, og dog til Slutning efter at have — stundom i flere Dage — beværtet hines Forudsendte og dem selv, og i al denne Tid, hverken vidst om de var købt eller solgt, se sig sørgeligen skuffede i deres Forventninger. I Sandhed under dette Hensyn skal Studeholderne allermindst misundes af Mejeriholderne.

Om Afsætningen af Stude skriver Blicher, at København er et bedre Afsætningssted end Holsten, især for Østkysten, Aarhus og andre Søkøbstæder. De ældste, største og bedst sommergræssede Stude og Fedekøer, samt Skudstudene kunde tidligt paa Vinteren afsættes til Slagterne."

I mange Tilfælde var Mejerifolkene det man i vore Dage kalder for Malkefedere. Lysten til Handel laa de jydske Bønder, ja, Herremænd og Proprietærer med, i Kroppen. Der skiftedes Besætning nærmest en Gang om Aaret, d. v. s. at mange, særlig de større Gaarde solgte Køerne naar de var udmalkede, som Fedekøer, andre saa en Fortjeneste i at lægge Kvier til og sælge Køerne ved 3. og 4. Kælvetid. Ligesaa med Studene, nogle lagde dem til og solgte dem, naar de var ca. 1 Aar gamle, atter andre fodrede og græssede dem til de var 2 Aar, og et tredie Hold halvfedede dem til Salg til Marskboerne og Holstenerne, der saa endelig fedede dem færdig til Markederne i Hamborg og andre Steder.

Hesteavlen.

Hestenes Størrelse og Kvalitet har altid staaet noget i Forhold til Jordens Bonitet. Medens Hestene i disse Aar de fleste Steder kun havde en Højde af 10 Kvarter, enkelte Steder mindre, saa laa Størrelsen paa Hestene i Randeregnen allerede den

Gang paa omkring ved 11 Kvarter. Om Hestene skriver Blicher: At de var føre af Krop og Ben, brede af Bringe og med regelmæssige og stærke Halse, samt i Almindelighed fri for Spat og Hareben. Krydset er ikke synderlig afskydende. De er meget udholdende til Træk og Ridt. Hovedfarven spiller mellem sort og mørkerøde. Lyserøde og skimlede er sjældnere og sandsynligvis hidførte fra andre Egne.

Blicher polemiserede den Gang stærkt mod Krydsning med fremmed Blod af Landets oprindelige Kvæg- og Hesterace og giver sin Hyldest til de hjemlige Racer Udtryk i følgende smukke og sande Ord: „Det er med vore Heste som med vort Hornkvæg — De have ingen Dyder i højeste Grad — undtagen efter mit Tykke, Skønheden — men de besidde flere samlede end nogen anden." I disse Aar blev der aarligt til Tyskland, Frankrig og andre sydlige Lande udført 5000 á 6000 Heste til en Gennemsnitspris af 120 Rbd. og Hesteudførselen ansloges til at bringe Landet 5 á 6 Tønder Guld aarlig. Hestene betegnedes som gode Kavalleri- og Vognheste. Bønderne var forstaaende Opdrættere, der betragtede den tidlige Brug af Hestene — i 2-Aars Alderen — som en Træning, der havde en gavnlig Indvirkning paa det unge Dyrs Udvikling, dets Muskelkraft og Avledygtighed.

Forøvrigt har der fra Jylland allerede i Middelalderen været en stor Udførsel af Heste over vor sydlige Grænse.

En samtidig Forfatter, *Arnold af Lübech* beretter saaledes: „At Danmark var fuldt af skønne Heste paa Grund af de herlige Græsgange, og at Danskerne var lige udmærkede til Kamp fra Hesteryggen som paa Søen." — Fra Ribe udførtes der ikke mindre end 8400 Heste om Aaret til England og Rhinegnene.

Ogsaa Datidens jydske Bonde, i Forholdet til hans Hest rister den store jydske Digter en Minderune, saa smuk at den fortjener at medtages i et Skrift, som dette.

Blicher skriver:

„Den jydske Bonde elsker sin Hest som sig selv. Skal der ædes, drikkes, hviles, har Hesten første Prioritet i alle disse Goder. Er Hesten svedig tildækkes den, er den ophidset og tørstig, vandes den med stor Forsigtighed, fejler den det mindste, søges der øjeblikkelig Hjælp. Den fodres godt og strøes.

Dog denne tro Skildring mangler ikke sin Skygge, naar Hesten vorder gammel og ikke anses for at kunne fortjene sit Vinterfoder, vorder dens sidste Efteraar stundom saare strengt. Den maa arbejde om Dagen, saalænge Ploven kan komme i Jorden og selv søge sin Føde om Natten, under alle Vejrets Besværligheder, indtil omsider en Kugle ender dens Nød.

Alligevel gives der herfra mangfoldige Undtagelser, og sjælden drives Strengheden til det yderste, ja, der gives ikke faa Bønder, som ej engang nænne at sælge deres udlevede Heste til saadan Udslæbning; men skyde dem, allerede inden de vorde forarmede .

Det er sandt, at Bonden sælger sine bedste Tillægsdyr; men det er lige saa sandt, at han gør det kun tvungen af den haarde Nødvendighed og — uden at bruge stærk Figur — med sine grædende Taarer. Den, der kan beholde en god Hoppe, uden at frygte for Udpantning, han sælger den visseligen ikke. Men det kan være, han skænker den bort i Medgift til et kært Barn, med den udtrykkelige Betingelse, at den aldrig paa nogensomhelst Maade maa afhændes.

Af de øvrige Husdyr, som Bønderne ogsaa den Gang holdt, skal vi kort omtale Faaret, som der paa hver Bondegaard holdtes op til en Snes Stykker af. Det var en i høj Grad Selvforsyningens Tid under hvilken vore Forfædre levede, og Faaret var baade med Hensyn til Kødet og Ulden, især det sidste, et uundværligt Husdyr. De Penge, Bønderne fik ind, strakte ikke stort længere end til Skatter og Afgifter. Tøjet maatte de selv fremstille. Endnu er der Folk, som husker Kvindernes Arbejde ved Rokken og Væven. Det sidste gik over til at blive et Haandværk, og Væveren var en højt anset Person, hvem det gjaldt om at staa sig godt med, hvis man vilde have sit Tøj særlig fint behandlet. Men herfor kendte Bønderkonerne Raad. Et Faarelaar eller en Flæskebøste havde undergørende Virkning paa Væverens Syn paa, til hvilken Tid et Stykke Tøj kunde blive færdigt. Hvergarn og Vadmel var Befolkningens Klædedragt, og den var baade varm og smuk samt næsten uopslidelig, naar ellers den omvandrende Sypige og Landsbyskræder havde det rette Tag paa at faa det til at sidde.

Svinet var i Begyndelsen og et Stykke hen i det nittende Aarhundrede vel nok det mindst paaagtede, men dog aldrig manglende Husdyr i det danske Landbrug. Herregaardenes Mejeribrug afgav meget Affald, der var et fortrinligt Svinefoder, og paa Møllerne holdtes ligeledes mange Svin til at fortære Toldkornet og Affaldet fra Mel- og Grynlavning. Bøndernes Svinehold indskrænkedes, efter at Driften paa Olden var ophørt, nærmest til at holde en Gaardso, af hvis Grise man solgte en Del til Mølleren og derefter selv fedede Soen op til Slagtning ved Juletid. Denne Gaardso gik den meste Tid af Aaret frit omkring og hentede sin Føde paa Møddingen og ved Ladedøren. Først naar den skulde fedes til Slagtning, fik den nogle Tønder gruttet Korn og Mælk.

Den Gang som nu havde man fra Jylland en ikke ubetydelig Eksport af store Fedesvin til Tyskland. Svinene, der hovedsagelig var opfedet paa Herregaardene og Møllerne, blev opkøbte af Handelsmænd, der ad den jydske Hærvej drev dem til Markederne i Tyskland, særlig Hamburg.

Hjemmeforbruget af slagtede Svin saavel som af andre Husdyr som Faar og Gæs, var stort den Gang, hvor Saltkarrets Indhold var daglig Kost, saavel som naar der kom Fremmede til Huse.

Ligesom indenfor Kvæg- og Hesteavlen forsøgte man ogsaa ved Hjælp af indførte, fremmede Racer, at forbedre de hjemlige Racer; men disse, der var tilpassede efter Landets Nærings- og Klimaforhold, holdt uanfægtet af det fremmede Blod, indtil Landbruget omkring ved Aarhundredskiftet, saa ganske havde skiftet Karakter. Faareavlen var gledet i Baggrunden, og Svineavlen var ved Eksporten til England gledet ind i et delvis nyt Spor. Nu var det ikke i saa høj Grad det store, flæskerige Svin, som Tyskerne ønskede at købe, men derimod det mindre, men kødfulde Svin, der fik Interesse.

Markfreden.

Markfreden danner et Kapitel for sig i Omtalen af Datidens Forhold.

Gennem Hundreder af Aar havde det været Sæd og Skik i Jylland, paa de store Overdrevs- og Kærstrækninger at lade

Ungkvæg og Heste græsse i løs Tilstand. Alle kender Historien om Byhyrden, der om Morgenen samlede Køerne og drev ud paa Græsgangene, og om Aftenen vendte tilbage med Flokken og fordelte den til Ejerne, for at de kunde blive malkede.

Om Efteraaret, naar Høsten var bjerget, sloges alle Dyr løse og gik frit over Bymarkerne for at udnytte Stubmarkernes Spirer og Efteraarets Græs. Jo længere Kreaturerne kunde gaa ude om Efteraaret, jo bedre saa det hele ud for Bønderne med at kunne fodre igennem om Vinteren.

Men efter Stavnsbaandets Løsning og Jordernes Udskiftning, da de bedst oplyste og fremmeligste af Bønderne begyndte at ville dyrke deres Jord paa en mere intensiv Maade end under Fællesskabet, begyndte Løsdriften at virke generende. Rapsens Eventyr, der i nogle Aar optog Sindene; men i Særdeleshed Hensynet til Vintersædens — Brødkornets — Vækst i Efteraarsmaanederne, maatte fremme Kravet om Markfred. Disse Sædmarker, og efter at man efter Merglingen var begyndt at avle Kløver, kunde ikke i Længden trives, hvor store Hjorde af løsgaaende Kvæg og Faar sværmede frit omkring. Paa Herregaardene opretholdtes Markfreden nogenlunde. Dels var mange af disse Marker hegnede med Diger og Grøfter, og dels var Bønderne i et saadant Afhængighedsforhold til Herremanden, at hans Vilje var Lov. Værre var det i Landsbyerne, Bønderne selv imellem. Vel kunde der i Følge Forordningen af 1794 om Hegn og Markfred kræves Optagelsepenge for løsgaaende Dyr; men det betød kun lidt. Saa kom den strengere Forordning af 9. Juli 1817 om samme Forhold. Her var Optagelsespengene sat op til store Beløb, ofte til hele det optagne Dyrs Værdi. For Eksempel kan nævnes, at for et uringet Svin, en So med Grise, en Tyr og en Ged var Optagelsespengene 4 Rbdl. For et ringet Svin, en Gris, en Ko, en Stud eller en Hest 3 Rbdl. For et Faar 1 Rbdl. For en Kalv eller et Føl 48 Skilling. For en Gaas, en And eller en Høne 12 Skilling. — Dertil kom, at Svin, som ikke kunde optages, maatte skydes; men i saa Fald bortfaldt Optagelsespengene, og det dræbte eller lemlæstede Dyr skulde tilbagegives Ejeren.

Regeringen mente vel ved saa strenge Bestemmelser med et Slag at komme Ufreden til Livs; men der skete nærmest

det stik modsatte, og Forordningen blev, som det af datidige Skribenter er hævdet, af næsten alle her i Jylland betragtet som et farligt Vaaben i den Ondes Hænder.

Slette Mennesker benyttede Forordningen til at skaffe sig en ekstra Indtægt ved at optage Naboernes Kreaturer — ikke altid paa lovlig Vis — og tvinge dem til at betale Optagelsespengene. Der gaar fra den Tid utallige Historier om, hvorledes saadanne Mennesker, som ejede en Stump Krat, Mose eller Eng, der ellers intet Udbytte gav, ved at optage løsgaaende Kreaturer skabte sig en ret stor Indtægt.

Den Mand, som derimod, for at skabe Markfred, for paa sin Ejendom at dyrke Raps, Roer eller Vintersæd, uden at disse Planter led Overlast af de løsgaaende Kreaturer, vilde optage disse, blev ofte mødt med Mistro og maatte døje Naboernes Foragt og Uvenskab.

Af de mange Fortællinger fra den Tid om, hvordan Forordningen brugtes og misbrugtes, skal vi nævne et Par Stykker.

En Mand, der havde været særdeles skrap til at optage sine Naboers løsgaaende Kreaturer og indkassere Optagelsespengene, fik selv Lovens Strenghed at føle. Da Høsten var endt, slog han ogsaa sine Kreaturer løse; men satte 2 Røgtere til at vogte paa, at de ikke kom over Skellet.

Hans mange Uvenner blandt Naboerne pønsede paa Hævn, og en Dag fik de Røgterne drukket fulde, saaledes at Kreaturerne var uden Opsigt, og da disse saa gik ind paa Naboernes Marker, blev de indfangede, og den strenge Herre maatte nu, hvad enten han peb eller sang, betale Optagelsespengene — langt flere, end han selv havde indkasseret — og desuden indgaa paa det forsmædelige Forlig at lade den gamle Tingenes Orden forblive uforandret.

En anden Historie er fra en anden Egn, men derfor lige karakteristisk for de Misbrug, Forordningen gav Anledning til. Paa et meget stort Areal, der laa mellem flere Byer og som bedst kunde udnyttes gennem en fælles Løsdrift, havde 34 Gaardmænd fra disse forskellige Byer hver en Lod. En af de 34 Lodsejere benyttede sin Lod til at optage de andres Kreaturer paa og opkræve Optagelsespengene. Sagen tilspidsedes stærkt; men endte omsider med et Forlig. De tre og tredive

holdt Raad. Nogle mente, at han skulde passes op en mørk Aften og gennemprygles; men de mere besindige holdt paa en mindelig Ordning, som han forøvrigt havde tilbudt, og dette blev vedtaget. Ordningen mindede meget om den Ordning, som de danske Konger havde med Beyen af Marokko, hvorefter den danske Stat skulde betale Beyen en Pengesum aarlig, for at danske Skibe uhindret af Beyens Pirater kunde sejle paa Middelhavet. Her skulde samtlige Lodsejere betale en Rbdl. pr. Td. Hartkorn, for at deres Kreaturer maatte gaa løse paa Overdrevsjorderne. Overenskomsten indbragte den omtalte Mand 80 Rbdl. om Aaret.

Om Sognefoged *Søren Knudsen* i Voldby, Proprietær *Hansen,* Sporuplund, og Mølleejer *Stilling,* Toustrup Mølle, fortælles det, at de for at skaffe Markfred i deres Byer gik frem paa den Maade, at de optog Dyrene og krævede Bøderne betalt; men at de samtidig lod deres Naboer vide, at det ogsaa var i deres Interesse, at de stred for at faa Markfreden indført, og at de — Naboerne — saafremt de holdt Markfreden i et bestemt Tidsrum, vilde faa Optagelsespengene betalt tilbage. Paa den Maade lykkedes det paa et forholdsvis tidligt Tidspunkt at faa oprettet Markfreden, og dermed bane Vejen for et bedre og mere udbyttegivende Landbrug.

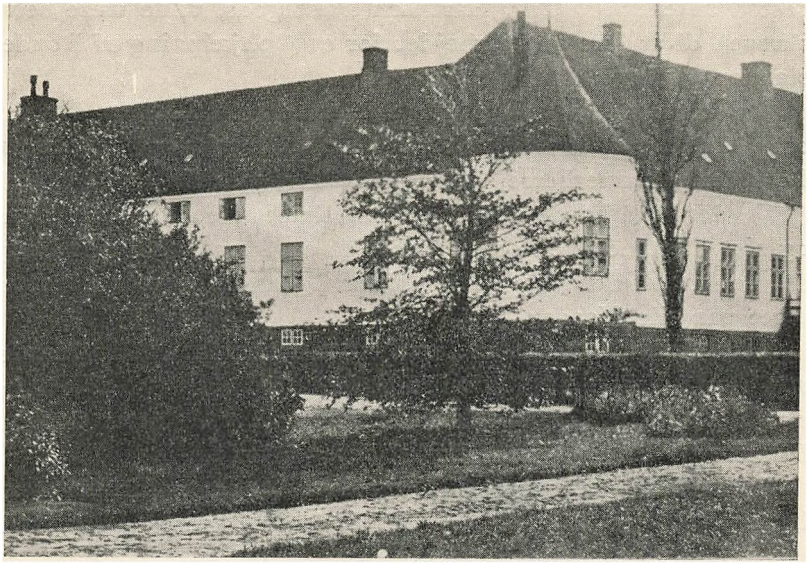

Frijsenborg Slot 1838 (Set fra Parken).

Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforenings Historie fra 1838-1865.

Af *Ingvart Ullerup.*

Den landøkonomiske Forening for Grevskabet Frijsenborg

Grevskabet Frijsenborg var for 100 Aar siden at regne for et lille Fyrstendømme, og dets Besiddere som smaa Konger.

I Følge Traps Danmark spændte Grevskabet i 1848 over et Areal paa 8 Kvadratmil, naar medregnes Godserne „Boller" og „Stensballegaard".

Grevskabets Besiddelser —Trap nævner dets Skove — kunde paa den Tid regnes at ligge i en Cirkel omkring Frijsenborg Slot, med en Radius af 2 Mil, der skar sig ind i Aarhus, Skanderborg og Viborg Amter.

Det er forstaaeligt at Besidderne af et saa uhyre stort Jordegods, der foruden Hovedgaardene „Lyngballegaard", „Søbygaard", „Frijsendal", „Hagsholm", „Østergaard" og „Faurskov",

bestod af ca. 5000 Tdr. Hartkorn Fæstegods, vilde være selvskreven til at føre an i Arbejdet for en Ophjælpning af Bondestandens Vilkaar.

Og der fandtes næppe nogen Heremand i Landet, der var bedre skikket til et saadant Arbejde end Grevskabets daværende Besidder, Kammerherre, Greve *Jens Christian Krag-Juel-Vind-Frijs,* der 1815 havde overtaget Grevskabet i en meget forsømt og slet Tilstand, men som i Løbet af en Snes Aar havde bragt det i en mønsterværdig Stand, fri for Gæld, ombygget og restaureret paa alle Maader.

Grev Frijs havde, som foran nævnt, paa forskellig Maade, ved Belønninger, Afgiftsfrihed o. lign., samt ved en eksemplarisk Drift af de af ham selv drevne Gaarde, opmuntret Godsets Fæstere til en forbedret Drift af deres Gaarde.

Gennem sit Kendskab til Udlandets Landbrugsforhold, særlig i Holsten og England, havde han faaet Øjnene op for, hvilken Værdi, de landøkonomiske Foreninger — i England de saakaldte Grevskabsforeninger — havde til Fremme af Fæsternes Interesse for Landbruget. Det første Afsnit af den herværende Landboforenings Historie er da ogsaa uløselig knyttet til Grevskabet, dets Besidder og de Mænd, der stod ham nærmest i Bestyrelsen af hans vidtstrakte Godser.

Frijsenborg, som det laa, paa det sletteagtige, men dog høje Terræn, omgivet af frodige Marker, af stor Udstrækning, af mægtige, skønne og farvestraalende Skovpartier, til alle Sider flankeret af Landsbyerne, hvis Beboere i Slægtled efter Slægtled havde været et naadigt Herskabs trofaste Slidere — var i Sandhed det Midtpunkt, om hvilket den hele Egns Velfærd maatte forme sig. Fra Frijsenborg havde Naadens Sol skinnet, og fra Frijsenborg havde Uvejrets Lyn — vistnok kun sjældent — slaaet ned.

Grevskabet var en Enhed. Havde Fæsterne gode Aar, havde Greven det ogsaa. I daarlige Aar, naar Fæsterne knapt nok kunde avle til eget sparsomme Forbrug, blev der intet til Landgilde og Fæsteafgift. Alene Hoveriarbejdet blev Grevens Part. Det var derfor naturligt, at den daværende kloge og praktisk dygtige Lehnsgreve kom paa den Tanke — og der kan ingen Tvivl være om, at Tanken var hans — gennem bedre Oplysning

og ved Præmiering af de bedst drevne Brug, at fremme Agerdyrkningen paa sit Gods og blandt dets Fæstebønder.

De første Forhandlinger.

Den 27. Juli 1838 var der paa Frijsenborg i Godsforvalterens Kontor samlet et Selskab paa 7 Mand, som under Godsforvalterens Ledelse forhandlede om at faa oprettet en landøkonomisk Forening for Grevskabet Frijsenborgs Omraade og Enemærker. Forhandlingen resulterede i, at der udsendtes en Indbydelse til Omegnens Proprietærer, Præster, Grevskabets Funktionærer og de faa Selvejerbønder, samt til Interesserede udenfor Bondestanden og indenfor denne, til Sognefogderne, om at indmelde sig i en saadan Forening.

Indbydelsen lød som følger: „Den berømte Zinklair — en engelsk Landbrugsforfatter — siger i et af sine Skrifter, at intet saa meget har fremmet Englands Agerbrug, som de mindre Landhusholdningsselskaber eller Grevskabsforeninger.

Det er Haabet om, at lignende Bestræbelser hos os ogsaa kunde frembringe lignende Virkninger, der har bevæget os Undertegnede til at træde sammen for at oprette en Forening til Agerbrugets Fremme paa Bøndergaardene under Grevskabet Frijsenborgs Enemærker, og vi indbyder herved alle dem af Grevskabets Beboere, som maatte føle Lyst og Kald til at virke for denne vigtige Sag, til at slutte sig til os.

Maaden, hvorpaa, og Reglerne, hvorefter vi ville virke, vil vorde en Genstand for nærmere Overvejelse paa den Generalforsamling, som vil blive sammenkaldt, saasnart vor Indbydelse finder saadan Fremgang, at vi kunne haabe at naa vort Øjemed.

Som et af Midlerne hertil angive vi et aarligt Pengebidrag, hvis mindste Størrelse vi foreløbig tillade os at ansætte til 4 Rbdl. — fire Rigsbankdaler — aarlig. Imidlertid antage vi, at den Indflydelse, Selskabets Medlemmer, ved Raad, Vejledning og Opmuntring kunde have paa Bonden, ville være af ikke mindre Betydning.

Ved Selskabets Samlinger ville Medlemmerne finde en fortrinlig Lejlighed til at udveksle Ideer og Erfaringer om landøkonomiske Genstande.

Et Forslag til de nærmere Bestemmelser i Henseende til Sel-

skabets Bestyrelse og Virksomhed, have tre af Undertegnede paataget sig at fremlægge paa den første Generalforsamling. Man lover sig en heldig Fremgang for dette Foretagende, af den Omstændighed, at de Fordomme hos Bonden, som tidligere vilde have lagt en Virksomhed af den Art store Hindringer i Vejen, nu for en stor Del ere bortryddede, og saavel Bondens Forfatning, som de fleste Bonde-Avlsbrugeres usle Standpunkt nave vakt det Ønske hos os at virke ad den her betegnede Vej".

Indbydelsen er underskrevet af Pastor *Blicher,* Vithen, Godsforvalter *Budtz,* Dyrhuset, Assessor *Ditzel,* Frijsenborg, Gartner *D. Koch,* Frijsenborg, Forpagter *N. B. Krarup,* Frijsendal, Provst *B. Magnussen,* Lyngaa, og Birkedommer *I. L. Tommesen,* Hammel.

Samtlige 7 Underskrivere tegnede sig hver for et Pengebidrag paa 5 Rbdl. Blandt dem, der umiddelbart efter indmeldte sig i Foreningen, kan nævnes: Skovrider *Christensen,* Fuglsang, Forvalter *Fograa,* Lyngballegaard, Pastor *Flensburg,* Skivholme, Pastor *Saabye,* Skjoldelev, Consistorialraad *Manniche Zeuthen,* (Søften), Kapellan *R. M. Schmidt,* samme Sted, *J. N. Møller,* Norring Mølle, Forpagter *Hollesen,* Faurskov,, Forvalter *Schican,* Østergaard, Landvæsenskommissær, Forvalter *Lund,* Søbygaard, og Bygmester *Kiilsgaard,* Peterslyst, der alle tegnede sig for et Bidrag af 5 Rbdl. aarligt.

Endvidere til et aarligt Bidrag af 4 Rbdl.: Gaardfæster *R. Mikkelsen,* Haar, Skolelærer *Jessen,* Haldum, Pastor *Schmidt,* Hammel, Proprietær *Jørgen Hansen,* Sporuplund, Provst *Borgen,* Hvorslev, Kapellan *P. M. Andresen,* Vellev, Provst *Sunddorff,* Houlbjerg, Kammerjunker *v. Folsach,* Wedellslund, og Proprietær *v. Folsach,* Ristrup.

Foreningen havde saaledes 18 Medlemmer, og den 24. September 1838 holdtes den stiftende Generalforsamling paa Tinghuset i Hammel.

Som Formand for Foreningen valgtes Forpagter *Krarup,* Frijsendal, som Viceformand valgtes Pastor *Blicher,* Vithen, og som Sekretær og Kasserer valgtes Forvalter *Budtz,* Dyrhuset.

Endvidere vedtog Generalforsamlingen enstemmigt at opfor-

dre Grev *Frijs,* Frijsenborg, til at være Foreningens Patron. En Opfordring, Greven besvarede med følgende Skrivelse:

„Jeg takker Selskabet for den Ære, det har bevist mig ved at udnævne mig til Selskabets Patron, og antager samme, samt vil bidrage 100 Rbdl. aarlig i 5 Aar til at fremme Selskabets Formaal. Forønskende Selskabet stedsevarende Fremgang og Virksomhed undertegner jeg mig. Ærbødigst *Chr. Frijs.*

Til Hr. Forpagter Krarup!

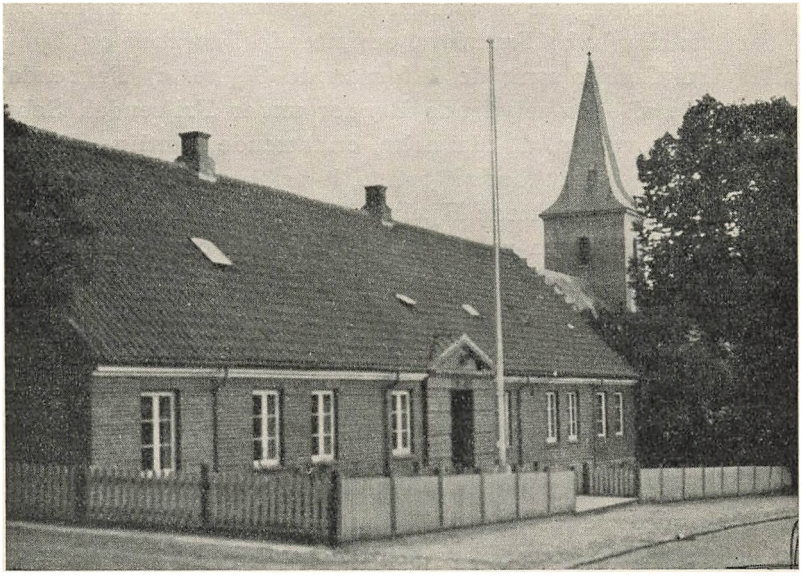

Tinghuset i Hammel.

Paa samme Generalforsamling blev der af *Krarup, Blicher* og *Budtz* fremlagt et Udkast til Love.

Udkastet blev drøftet, og det overlodes derefter Udvalget at udarbejde Lovene helt til næste Generalforsamling, paa hvilken det her omhandlede Udkast med enkelte mindre Ændringer blev vedtaget.

Foreningen var saaledes stiftet under Navn af *„Landøkonomisk Forening for Grevskabet Frijsenborg".*

Og dens foreløbige Opgaver var gennem Afholdelse af Præmiekonkurrencer at fremelske Fæstebøndernes Interesse for en

forbedret Dyrkningsmaade af deres Jorder. Senere toges en Række andre Opgaver op, saasom en landbrugsfaglig Undervisning af de unge Bønderkarle, der efter en Vinters Læsning og Aftenskoleundervisning underkastedes en Prøve, ved hvilken de dygtigste belønnedes med en Pengepræmie. Ligeledes optoges et Arbejde til Opmuntring til Husflid, og endelig afholdtes der i Aarenes Løb Konkurrencer med det for Øje at forbedre Heste- og Kvægholdet.

Grevskabet inddeltes i 4 Distrikter, nemlig: a) Frijsenborg Gods med Undtagelse af Borum og Skjoldelev, der lagdes ind under Distrikt b. b) Faurskov, omfattende Faurskov og Lyngballegaard Godser samt de 2 førnævnte Sogne. c) Frijsendal, omfattende alle hoveriydende Bønder under Frijsendal, Søbygaard og Skovladen. d) Haxholm, omfattende samtlige Fribønder under Haxholm Administration, hvoriblandt ogsaa regnedes de Bønder, der forrettede Hjælpehoveri, samt Thorsø Sogn.

Til at føre Tilsyn med og bedømme de Foretagender, som Foreningen havde bestemt, der skulde afholdes Præmiekonkurrence om, nedsattes for hvert Distrikt en Komité paa 3 Mand. De 2 valgte af Generalforsamlingen og den tredie efter Overenskomst med Vedkommende, som ikke behøvede at være Medlem af Foreningen. Om disse Komiteer hedder det bl. a. i Udkastet til Lovene: „Da det tillige er et vigtigt Moment af Foreningens Virksomhed at komme de fremadstræbende Bønder til Hjælp med Vejledning og Opmuntring, bør det vel især ventes, at de Mænd, der bliver Medlemmer af Komiteerne, efter Evne og Lejlighed vil bidrage hertil. For det første bør man vel især til Genstand for Præmie vælge saadanne Foretagender, som kunne have indgribende Følger til et forbedret Agerbrugs Befordring, uden at de ere uovervindelige for Bønder i Almindelighed, f. Eks.: 1) En veludført Brak, 2) Mergling, 3) Enges Forbedring, 4) raa Jorders Opdyrkning o. s. v.

Paa Generalforsamlingen vedtog man endvidere, at Udsættelsen af Præmier det første Aar skulde gælde for en velbehandlet Brak, at kun de egentlige Fæstere kunde deltage i Præmieæskningen, og at ingen af Foreningens paa den Tid værende Medlemmer kunde konkurrere til Præmie, samt at Foreningens Pengemidler skulde fordeles ligeligt imellem de 4 Distrikter.

Det bestemtes tillige, at ikke Komiteerne, men den samlede Forening skulde afgøre, hvilket Foretagende, der skulde gøres til Genstand for Konkurrence, samt hvor mange Præmier, der skulde udsættes, og hvor store, de skulde være.

Som Distriktskommissærer valgtes paa Generalforsamlingen følgende: For Frijsenborg Distrikt Kommerceraad, Birkedommer Tommesen og Gaardfæster *Søren Mikkelsen,* Haar. For Frijsendal og Søbygaards Godser: Landvæsenskommissær, Forvalter *Lund,* Søbygaard, og Proprietær *Hansen,* Sporuplund. For Faurskov Distrikt: Forvalter *Fog* og Provst *Magnussen,* Lyngaa. For Haxholm Administration Forvalter *Schican* og Assessor *Ditzel.*

Endelig vedtoges det paa denne Generalforsamling at ansætte det mindste Medlemsbidrag til 2 Rbdl. for derved at gøre det muligt ogsaa at faa Fæstebønderne til at indmelde sig i Foreningen for derved at delagtiggøre dem i Udbyttet af den Udveksling af de Ideer og Erfaringer, som skulde være Afslutningen paa ethvert af Foreningens 2 aarlige Møder eller Generalforsamlinger, og ved hvilke man mente, at de mere oplyste og dygtige Landmænd kunde og burde give deres mindre fremskredne Kolleger en kærkommen hjælpende Haand.

Generalforsamlingen var besøgt af 16 Medlemmer, der alle underskrev Forhandlingsprotokollen, nemlig: *I. G. Manniche, I. C. Tommesen, I. C. Schmidt, Jacob Nielsen Møller, Erh. Saabye, Budtz, I. M. Lund, I. Hansen, S. R. Mikkelsen, Jessen, R. Magnussen, Blicher, R. M. Schmidt, Ditzel, N. B. Krarup, Fog.*

Ny Tilgang af Medlemmer.

Oprettelsen af Foreningen og den afholdte Generalforsamling havde skabt Røre om Sagen. Medvirkende var vel ogsaa den Omstændighed, at Kontingentet var nedsat til 2 Rbdl. for de mindre bemidlede. I Løbet af en Maanedstid var Foreningens Medlemstal næsten fordoblet, idet følgende af Egnens Beboere havde indmeldt sig som Medlemmer, nemlig: Skolelærer *Schøler,* Hammel, Skolelærer *Wissing,* Svenstrup, Skolelærer *Lind,* Lading, Sognefoged *Søren Adamsen,* Lading, Kromand *Højriis,* Borum, Dyrlæge *Lauritzen,* Fajstrup, Gaardfæster *Mikkel Laursen,* Houlbjerg, Skolelærer *Amdisen,* Hvorslev, Møller *Amdisen,*

Over Mølle, Møller *Ilsøe,* Hagenstrup Mølle, Hjælpeskolelærer *Mollerup,* Vellev, Sognefoged *Søren Madsen,* Vellev, Gaardmand *Niels Braad,* Sandby, *Frands Rasmussen,* Haar, *Søren Pedersen,* Haar, Skolelærer *Jensen,* Lyngaa, Skovfoged *Christen Bech,* Skorup, Møller *Steengaard,* Søbyvad Mølle, Forvalter *Magnussen,* Frijsenborg, og Gaardmand *Jens Jensen,* Haar.

Foreningens første Love.

Den 22. November 1838 var det Udvalg — Provst *Magnussen,* Forpagter *Krarup* og Forvalter *Budtz,* — der var nedsat til at affatte Lovene for *Den landøkonomiske Forening for Grevskabet Frijsenborg,* efter det paa Generalforsamlingen den 29. September vedtagne Udkast, færdig med dette Arbejde. Lovene havde følgende Ordlyd:

§ 1.

Foreningens Formaal er at virke til Bondestandens og Agerbrugets Fremme paa Grevskabets Bondejorder.

§ 2.

Grevskabet inddeles i 4 Distrikter.

Det første Distrikt indbefatter hele Frijsenborg Gods med Undtagelse af Borum Sogn og Skjoldelev Sogn.

Det andet Distrikt indbefatter Faurskov og Lyngballe Godser, samt Borum Sogn og Skjoldelev Sogn.

Tredie Distrikt indbefatter alle hoveriydende Fæstere under Frijsendal, Søbygaard og Skovladen.

Fjerde Distrikt indbefatter samtlige Fribønder under Haxholm Administration, hvortil og regnes de Fæstere, som blot forrette Hjælpehoveri til Frijsendal.

§ 3.

Foreningens Bestyrelse bestaar af en Formand, som bestemmer Møderne, leder Forhandlingerne og afgør tvivlsomme Tilfælde, f. Eks. ulige Meninger imellem Distriktskomiteernes Medlemmer, 2) af en Viceformand, som i hans Forfald aldeles træder i hans Sted, 3) af en Sekretair, der tillige er Kasserer, som fører Forhandlingsprotokollen, kundgør for Medlemmerne Tid og Sted, hvor Samlinger skulle holdes, indkræver i hvert Aars

Juni Termin Kontingentet af Medlemmerne og aflægger for samme medbørlig Rigtighed i det næstfølgende Møde, 4) af 4 Distriktskomiteer, hver bestaaende af 3 Medlemmer, hvoraf de 2 vælges af Foreningens Medlemmer og blandt disse. Den tredie tiltages af disse enten af eller udenfor Foreningen.

§ 4.

Enhver Komite bekendtgjør for sit Distrikts Beboere Genstanden for Præmie, fører Tilsyn med og bedømmer de Foretagender og Gjenstande, hvorfor Præmie æskes, og understøtter i Almindelighed med Vejledning og Opmuntring den fremadstræbende Bonde.

§ 5.

Formanden, Viceformanden og Komiteerne vælges for et Aar, som stedse regnes fra 1. Oktober; men Sekretairen vælges for 3 Aar. Efter Udløbet af den Tid, de er valgte, kunne de vælges paany.

§ 6.

Det staar ethvert Medlem frit for, efter et Aars Forløb, at udtræde af Foreningen, naar han ved Foraarsmødet anmelder sin Udtrædelse fra paafølgende 1. Oktober.

§ 7.

Det aarlige Kontingent er 4 Rbdl., men ethvert større Bidrag modtages med Erkendtlighed, dog kunne Skolelærere, Bønder og mindre formuende Landmænd vorde Foreningens Medlemmer mod at erlægge det halve af det foranførte Kontingent.

§ 8.

Foreningen afholde aarlig 2de Møder, nemlig et Foraarsmøde mellem den 24de og 31te Marti og et Efteraarsmøde mellem den 24de og 30te September, enten i Hammel Tinghus eller Skjoldelev eller Søbyvad Kroer, efter Formandens nærmere Bestemmelse. Dagen bestemmes saa tidlig, at Medlemmerne betimeligt kan modtage Efterretning derom fra Foreningens Sekretair. De Medlemmer, som udebliver fra Møderne, ere forpligtede til at samtykke de Bestemmelser, som de Tilstedeværende have taget.

§ 9.

Ethvert Medlem kan enten i Møderne eller udenfor disse gjøre Forslag angaaende alt, hvad der sigter til at fremme Foreningens Øjemed. De Forslag, som i et Møde fremsættes, blive først ved det følgende Møde endelig at afgjøre. Ethvert Forslag, som et Medlem ved næste Møde maatte ønske afgjort, bør senest 2 Maaneder forinden afgives til Formanden eller Sekretairen, som da lader det cirkulere mellem samtlige Medlemmer inden Mødet afholdes, til endelig Behandling ved dette.

§ 10.

Anvendelsen af Foreningens Pengekraft for det paagældende Aar afgøres paa efterstaaende Maade: Indtil Slutningen af Februar Maaned kan ethvert Medlem afgive sit Forslag desangaaende til Formanden eller Sekretairen, som have at affatte og ved Foraarsmødet at fremlægge Liste over de indkomne Forslag, dog bliver det først ved Efteraarsmødet at afgjøre, hvilken eller hvilke Gjenstande, der skal udsættes Præmie for. De nærmere Bestemmelser for, eller de Regler, hvorefter Præmie uddeles, saavel som de Forskrivter, Konkurrenterne maa underkaste sig, affattes i næste Foraarsmøde, ved hvilket ogsaa Præmiernes Antal og Størrelse fastsættes.

Det vil ved hvert Aars Efteraarsmøde være at afgjøre, om Præmien for de samme eller forskjellige Gjenstande skulle udsættes for Distrikterne, lige som og om der i noget Distrikt skal udsættes Præmie for mere end en Gjenstand. Det staar iøvrigt ethvert Medlem frit for at fremkomme med Forslag om Anvendelsen af Foreningens Pengekraft paa anden Maade end ved Præmier, under de i Begyndelsen af denne Paragraf for slige Forslag fastsatte Bestemmelser.

§ 11.

En Fjerdedel af den Sum, Foreningen aarlig anvender til Præmiering, tilfalder hvert Distrikt.

§ 12.

Kun virkelige Fæstere og ikke Arvefæstere eller saakaldte Selvejere kunne concurrere til Præmie. De Fæstere, som vare

Medlemmer ved Foreningens første Samling, have frasagt sig Ret til at æske Præmie, hvorimod saadant maa være de senere tiltrædende Fæstere forbeholdt, dog at det fastsættes, at dersom nogen Fæster, enten han er Medlem af Foreningen eller ikke, besidde et større Avlsbrug eller større Resurser til Avls Drivt end der i Almindelighed hører til en Bondegaard, da bør han og forholdsvis præstere mere for at kunne tilkjendes Præmie, og saafremt nogen nyder eller har nydt Understøttelse af Det Kongelige Landhuusholdnings Selskab, da er han aldeles udelukket fra Præmieæskning.

§ 13.

Komiteernes Undersøgelse af de Foretagender, hvorfor Præmie æskes, bør være tilendebragt inden hvert Aars 24. September, at Beretning om Præmiernes Uddeling kan meddeles ved Efteraarsmødet.

§ 14.

Alle Sager ved Forsamlingerne afgøres ved Stemmeafgivning, og forsaavidt Valget af Bestyrelsesmedlemmer angaar, sker dette ved Sedler.

§ 15.

Den Tid, som maatte levnes ved Forsamlingerne fra de nødvendige Forhandlinger, anvendes til at udveksle Ideer om landøconomiske Gjenstande, samt til at meddele og drøvte Forslag og Erfaringer af almindelig Interesse.

§ 16.

Alle Forhandlinger ved Møderne indføres i en Protocol, hvoraf Formanden og Sekretairen efter ethvert Møde uddrage en Extrakt, af hvilken et Exemplar tilstilles Det Kongelige Landhuusholdnings Selskab, et andet Foreningens Patron, Hr. Kammerherre Greve *Frijs,* og et tredie sættes i Cirkulation imellem de Medlemmer, som ikke have kunnet være til Stede ved Forsamlingen.

Den 25. Marts 1839 holdtes et nyt Møde paa Tinghuset i Hammel. Paa dette Møde vedtoges det at udsætte 4 Præmier for hvert Distrikt. Præmierne var paa henholdsvis 20, 12, 10 og 8

Rbdl. Alle Præmierne skulde paa Forslag af Etatsraad *Ditzel* uddeles for de bedst behandlede Brakmarker. Endvidere tildeltes der hvert Distrikt 15 Rbdl. til at uddele blandt de af Konkurrenterne, der kom næst efter de egentlige Præmietagere. For Pengene tænkte man at købe Jernmuldfjæle til Svingplovene, dog maatte Komiteerne anvende disse Penge paa anden og mere hensigtsmæssig Maade, hvis de dertil fandt Anledning. Med Hensyn til Brakmarken, da stillede man fra Foreningens Side følgende Krav: Dens Størrelse fastsattes til et Indtægt — en Vang. Den maatte ikke være over en Syvendedel og ikke under en Elvtedel af Konkurrentens samlede, dyrkede Areal, og den skulde mindst udgøre 2 Skp. Land. Endvidere skulde en Brakmark have 4—5 Pløjninger — meget sandet Jord dog undtaget — og tilbørlig Harvning. Alle jordfaste Sten og Rødder skulde være fjernet, de smaa Sten afsamlede og al Gødning være udkørt inden Høst. Desuden ansaa man det for vigtigt, at Rugen blev saaet inden Midten af September Maaned, ligesom der burde være draget Omsorg for, at skadeligt Vand ved Hjælp af Vandfurer og Grøfter blev bortledet fra Rugmarken.

Komiteerne havde Pligt til at foretage deres Bedømmelse og Eftersyn af de i Konkurrencen deltagende Bønders Brakmarker inden Udgangen af Juli Maaned, og mellem den 16. og 24. September.

Det er beundringsværdigt, med hvilken Energi og Interesse, de Mænd, der den Gang stod for Styret, gik ind for de Formaal, som Foreningen var oprettet for at fremme. Det ses allerede paa de Forslag, som blev fremsat paa dette Møde angaaende de Ting og Forhold, man ved Præmiering ønskede at afhjælpe.

Forpagter *Krarup* foreslog saaledes, at man i 2 af Distrikterne præmierede Kartoffel- og Rodfrugtavl, at man anskaffede 2 Radrensere til at laane eller skænke en By eller et Sogn, hvor man var villig til at dyrke Rodfrugter. Ligeledes at anvende en Del af Foreningens disponible Pengemidler til andre gavnlige Formaal, som f. Eks. tilbørlig Omsorg for Gødningens Forvarelse i velindrettede Møddingssteder, Hegns Opførelse, raa Jorders Opdyrkning, Mergling og andre Kultiveringsarbejder.

Anders Hansen, Pøt Mølle, slog til Lyd for Præmiering af Engvanding.

Pastor *Blicher* foreslog at udsætte en Del mindre Præmier for de Bønderkarle, der vilde anvende Vinteraftenerne til Læsning af nyttige Landbrugsskrifter. Og endelig foreslog Forpagter *Krarup,* at der i et Distrikt blev udsat Præmier for de Skolelærere, der i Løbet af Vinteren vilde holde Aftenskole for Bønderne og deres Karle, og som Grundlag for Undervisningen foreslog han at benytte den af Landhusholdningsselskabet udgivne: „Kortfattet Undervisning i Agerbruget".

Den 25. September samme Aar afholdtes igen Møde. Her forelaa et Forslag fra Komiteen i 1. Distrikt om at gøre Præmierne for Brak mindre og saa uddele flere.

I Stedet for 4 Præmier foreslog Komiteen, at der udsattes 10 Præmier, f. Eks. en paa 12 Rbdl., en paa 9 Rbdl., to paa 7 Rbdl., to paa 6 Rbdl., to paa 5 Rbdl. og to paa 4 Rbdl.

Komiteerne aflagde Beretning om den i Sommerens Løb afholdte Konkurrence. Der havde i 1. Distrikt været 22 Konkurrenter, i 2. 13, i 3. 10 og i 4. 19, ialt 64. Sall Sogn havde ikke deltaget i Konkurrencen, idet Greve *Frijs,* der havde udsat 40 Rbdl. til Belønning for de bedste Brakmarker, og derom havde der været 9 Konkurrenter.

Præmietagerne i den i 1839 afholdte Konkurrence var følgende:

I 1. Distrikt:
1. Præmie: Anders Nielsens Enkes Søn i Haar.
2. Præmie: Lauritz Schøler, Hammel.
3. Præmie: Anders Byriel, Voldby. Jens Jensen, Haar.
4. Præmie: Christen Jensen, Vitten. Hans Pedersen, Haar.
5. Præmie: Søren Bertelsen, Haldum. Niels Sørensen, Haar.
6. Præmie: Jens Magnussen, Vitten. Niels Nielsen, Norring.

I 2. Distrikt:
1. Præmie: Gaardmand Søren Jensen, Borum.
2. Præmie: Gaardmand Niels Laursen, Lading.
3. Præmie: Gaardmand Niels Nielsen, Lyngaa.
4. Præmie: Dyrlæge Lauritzen, Fajstrup.

Disse 4 delte det til hvert Distrikt for Brak afsatte Beløb

paa 50 Rbdl. med henholdsvis 20, 12, 10 og 8 Rbdl. De 15 Rbdl., der var givet Komiteerne i hvert Distrikt til Benyttelse efter frit Skøn, blev i 2. Distrikt ogsaa delvis anvendt til Præmiering af Brak, og fordeltes paa følgende Maade: Gaardmand *Jens Knudsen,* Skjoldelev, fik 6 Rbdl., Gaardmand *Niels Christensen,* Hadsten, fik 4 Rbdl. Desuden tildeltes Gaardmændene *Søren Adamsen,* Lading, og *Christen Laursen,* Lyngaa, hver en støbt Muldfjæl.

I 3. Distrikt:
1. Præmie: Gaardmand Jens Nielsen, Lyngby.
2. Præmie: Gaardmand Anders Halds Enke, Haurum.
3. Præmie: Gaardmand Thomas Nielsen, Lyngby.
4. Præmie: Sognefoged Rasmus Nielsen, Haurum.

Her uddeles de 15 Rbdl. i 3 Pengepræmier paa henholdsvis 6, 5 og 4 Rbdl., og tildeltes som

5. Præmie: Gaardmand Peder Christensen, Grølsted.
6. Præmie: Gaardmand Christen Overgaard, Grølsted.
7. Præmie: Gaardmand Peder Pedersen, Haurum.

I 4. Distrikt:
1. Præmie: Rasmus Vesel, Vellev.
2. Præmie: Mads Jensen, Tungelund.
3. Præmie: Jens Sørensen, Aldrup.
4. Præmie: Frands Pallesens Enke, Aabro.

Med Hensyn til de 15 Rbdl. havde man forholdt sig ligesom i 3. Distrikt, og disse tildeltes:

5. Præmie: Jens Jensen, Tungelund.
6. Præmie: Jens Jensen, Thorsø.
7. Præmie: Jens Bach, Haxholm.

Forslaget om at udsætte Belønninger for de Bønderkarle der vilde benytte Vinteraftenerne til Læsning af landøkonomiske Skrifter vedtoges og der udsattes 50 Rbd. til dette Formaal at fordele saaledes, 2 Præmier paa 5, 10 paa 3 og 5 paa 2 Rbd.

ligesom det vedtoges at anbefale de Skolelærere, der vilde holde Aftenskole til Landhusholdningsselskabets Opmærksomhed. Til at bedømme og præmiere det Udbytte, som de unge Bønderkarle havde faaet af deres Aftenlæsning og Aftenskoleundervisning nedsattes en Komité bestaaende af Pastor *Schmidt,* Forpagter *Krarup* og Forvalter *Budtz* og at denne Prøve af Elevernes Kundskaber skulde finde Sted det paafølgende Foraar paa Frijsendal, hvor Forpagter Krarup havde oprettet et saakaldt Landbrugsinstitut — den første Landbrugsskole her i Landet.

Til denne Konkurrence om forøget Kundskab, der afholdtes i Vinteren 1839—40, havde der meldt sig 40 Bønderkarle.

Den 23. og 24. Marts 1840 afholdtes den omtalte Prøve og den nedsatte Eksamenskomité omtaler den i følgende rosende Ord: „Udfaldet af denne Prøve var i det hele meget tilfredsstillende, da det viste sig, at næsten alle Eksaminanderne havde udvist en rosværdig Flid og velopfattet Skriftets for dem saa saare nyttige Indhold.

Vi finde os derfor alle opfordret til at anbefale Foreningen fremdeles at gøre ogsaa denne Sag til Genstand for sine Bestræbelser i Fremtiden."

Foruden de 17 Pengepræmier der tildeltes nedennævnte unge Bønderkarle uddeltes 20 Bogpræmier, dels til de dygtigste af Præmietagerne og dels til de efter Præmietagerne efterfølgende Konkurrencedeltagere. Bøgerne — „Den landøkonomiske Skoleven" — var af „Det kgl. Landhusholdnings-Selskab" skænket til Foreningen.

Præmietagerne i det første Aars Konkurrence var følgende:

1. *Præmie:* Anders Andersen Byriel, Voldby.
2. *Præmie:* Søren Nielsen, Haurum.
3. *Præmie:* Knud Jensen, Skjoldelev.
4. *Præmie:* Jens Andersen Byriel, Voldby.
5. *Præmie:* Niels Rasmussen, Grølsted.
6. *Præmie:* Christen Jensen Holm, Vellev.
7. *Præmie:* Søren Christensen, Grølsted.
8. *Præmie:* Rasmus Frandsen, Haar.
9. *Præmie:* Mikkel Andersen, Haar.
10. *Præmie:* Rasmus Johansen, Skjoldelev.
11. *Præmie:* Christen Jensen, Aidt.

12. Præmie: Christian Mathiasen, Skjoldelev.
13. Præmie: Morten Mikkelsen, Aptrup.
14. Præmie: Niels Laursen, Møgelby.
15. Præmie: Søren Jensen, Haldum.
16. Præmie: Mikkel Nielsen,Terp.
17. Præmie: Anders Andersen, Haurum.

Blandt de Skolelærere som i Vinterens Løb med Held havde søgt at vejlede de Bønderkarle, som konkurrerede til Præmier nævnes: Wissing i Svenstrup, Jessen i Haldum, Schmidt i Vitten, Dannebrogsmand Jensen i Haurum og Leth i Aidt, og paa Foraarsmødet der afholdtes den 27. Marts 1840 vedtoges det at bringe deres Bestræbelser til „Det kgl. Landhusholdnings-Selskab"s Kundskab.

En Eksklusion.

Desværre maa denne foromtalte Prøve af Elevernes Kundskabstilegnelse og den dermed forbundne Tildeling af Præmier ikke helt være faldet ud til alle de her saa rosende omtalte Læreres Tilfredshed, for i den gamle Forhandlingsprotokol fortælles, at Skolelærer Wissing, Svenstrup, ved dette Møde fremstod med ugrundede Beskyldninger mod den Komité, der nylig havde eksamineret de Bønderkarle, der havde konkurreret til de udsatte Præmier, og da flere af Foreningens Medlemmer i høj Grad fandt sig fornærmede, blev Wissing ved Stemmeafgivning, og næsten enstemmigt, ekskluderet af Foreningen.

Nye Opgaver.

Paa dette Møde, hvor man bevilgede 240 Rbd. til en fortsat Præmiering af velbehandlede Brakmarker fremsatte Etatsraad *Ditzel* Forslag om ogsaa at udsætte Præmier til dem, som ved Brugen af en god Hingst, — formodentlig en Hingst, som stod hos Hansen, Sporuplund, — formentlig en Hingst af engelsk Oprindelse — vilde fremme Hesteavlen. Dette mente han skulde ske paa den Maade, at Foreningen betalte Halvdelen af Bedækningspengene for de Hopper, der forud, af en dertil valgt Komité, erkendtes værdige til en saadan Præmie.

Skolelærer Jessen og Søren Mikkelsen fremsatte Forslag

om at udsætte Præmier for gode Tillægsdyr, hvilket formentlig omfatter baade Heste og Kvæg.

Det er disse Forslagsstillere, der kan tillægges Æren for Afholdelsen af de senere Kaarings- og Dyrskuer indenfor Foreningen.

Arbejdet indenfor Foreningen tager nu Fart og dens Virksomhed bliver mere omfattende.

Paa Mødet den 27. September 1841 vedtoges det, at næste Aars Genstand for Præmiering skulde være Hesteavlens „Forædling", derved, at Foreningen betalte Bedækningspengene for gode Hopper, der førtes til de bedste Hingste paa Grevskabet. Til at udvælge de bedste Hopper og Hingste nedsattes en Komité bestaaende af Dyrlæge *Lauritzen,* Fajstrup, *Søren Mikkelsen,* Haar, Etatsraad *Ditzel,* og *Jacob Nielsen Møller,* Norring Mølle.

For 1. Distrikt udsattes tillige Præmier for de bedste Springtyre. For 2. Distrikt vedtoges det at præmiere Mergling og Brak. For 3. Distrikt at præmiere Mergling af Hedejorder og for 4. Distrikt vedtoges det paa Forslag af Provst *Magnussen,* Lyngaa, at uddele god Provsti-Sæderug til mindre formuende, men driftige Landmænd, som havde brakket et Areal til Vintersæd. Arealet maatte ikke være under 1 Tønde Land.

Forslag til Forbedringer af Agerbruget strømmede fra alle Sider ind ved disse Møder i Foreningens første Aar, og saa godt som alle Forslagene blev efterhaanden ført ud i Livet.

Tiden har vist, at de Tanker og Ideer der som næsten ukendte Frø blev saaet ud — for at bruge et Billede — i næsten jomfruelig Jord, hurtig slog Rod, spirede og bar Frugt, som den Dag i Dag kan kendes paa denne Egns hele Landbrug.

Det kan derfor uden Overdrivelse siges, at man i disse Aar lagde Grunden til al det Arbejde, som Landboforeningen igennem 100 Aar med andre Mænd og andre Slægter har fortsat og udviklet til dets nuværende høje Stade. Paa alle Omraader og for alle Grene indenfor Landbruget var man den Gang inde paa at opmuntre til Udvikling og Forbedring.

Foruden de allerede nævnte Omraader, hvor man havde be-

gyndt at præmiere Fremskridtene, skal vi endvidere anføre, at Skolelærer *Schøler,* Hammel, stillede Forslag om at forbedre Husmændenes Kaar ved at opmuntre dem til at drive deres Jord med velfodrede Køer, da Hesteholdet i Husmandsbruget ansaas for at være for dyrt. En Tanke, der dog ikke syntes at have været nogen god Jordbund for.

Formanden, *Krarup,* stillede Forslag om at Fæstebønderne fik deres Jord kortlagt og inddelt i regelmæssige Vange, at man fortsatte med at præmiere de unge Karle for Læsning af landøkonomiske Skrifter, samt at Foreningen udsendte en Indbydelse til Kommunerne om at yde en økonomisk Støtte til „Den landøkonomiske Forening"s Arbejde, ved at indmelde sig i Foreningen og at yde et Kontingent efter Antallet af de Tønder Hartkorn, der fandtes i hver Kommune. Etatsraad *Ditzel* slog til Lyd for at opmuntre Bønderne til Havedyrkning. Sognefoged *Søren Knudsen,* Voldby, foreslog at sende et Andragende til Kancelliet om, at faa afholdt 2 Markeder aarligt paa Grevskabet. — Paa det næstfølgende Møde, der afholdtes 30. Marts 1843, blev Forslaget vedtaget, og der nedsattes et Udvalg til at arbejde for Sagen. Det maa sikkert have været et besværligt Arbejde, for det første Anbæk-Marked blev først afholdt 1852.

Ved Mødet i September, havde Blicher trukket sig tilbage som Viceformand og i hans Sted valgtes Etatsraad *Ditzel.*

Arbejdet i 1843 formede sig paa den Maade, at man i 1. og 2. Distrikt præmierede Brak og Mergling. I 3. Distrikt Besætningsvæsenet og i 4. Distrikt Husmandsbrugenes Drift med Køer og Havedyrkning.

Et femte Distrikt.

Ved Mødet den 29. September 1843 indmeldte Stamhusbesidder, Forstjunker de*Lichtenberg* sig som Medlem af Foreningen og indgik paa, at han og de fra hans Gods indkomne Bønders Afgift til Foreningen skulde udgøre en Femtedel af Foreningens samlede Udgifter, imod at der oprettedes et femte Distrikt for Godset „Bidstrup", og at dette Distrikt iøvrigt indgik som et Led i Foreningens Arbejde. Foreningen antog derefter Navnet: *Landøkonomisk Forening for Grevskabet „Frijsenborg" og Stamhuset „Bidstrup."*

Ved Foraarsmødet havde Krarup meddelt, at han ønskede at trække sig tilbage som Formand og paa Efteraarsmødet valgtes som hans Afløser Pastor *Blicher,* Vitten.

Paa Mødet den 28. Marts blev vedtaget og underskrevet en Adresse til Krarup, i hvilken Foreningen udtrykker sin Taknemlighed for hans Arbejde. Paa dette Møde vedtoges det paa Forslag af Krarup at bevilge 25 Rbd. til Udgivelse af et landøkonomisk Blad, som skulde optage Referat fra Foreningens Forsamlinger og Møder, samt Foreningens Bekendtgørelser.

Forsamlingen bad Krarup være Bladets Redaktør, hvilket han lovede, men vilde dog ikke binde sig for et længere Aaremaal. Endvidere vedtog man paa dette Møde at rette en Henvendelse til „Det Kgl. Landhusholdnings-Selskab" om en aarlig Ydelse til Hjælp for Foreningens Arbejde.

Fra Skolelærer *Schmidt,* Vitten, fremkom Forslag om, at præmiere Tjenestekvinders Haandarbejde. Et Arbejde, der blev udført i de lange Vinteraftener.

Dyrlæge *Lauritzen,* Fajstrup, fremsatte Forslag om, at præmiere Læplantning og blev heri støttet af Skolelærer *Schøler.*

Paa dette Møde havde Lovkomitéen fremsat et Udkast til nye Love i Anledning af at Bidstrup Gods var blevet optaget i Foreningen. — Det var imidlertid kun uvæsentlige Ændringer til de første Love, med en særlig Pointering af, at det kun var Fæstebønder, der kunde nyde godt af Foreningens Virksomhed.

Der er her nævnt en Række Forslag tilsigtende en Forbedring af Agerbruget og hvad dertil hører. Alle disse Forslag er blevet fremmet og præmieret og fortsat Aar efter Aar.

I dette Efteraar blev der saaledes i 2. Distrikt uddelt 38 Rbd. i Præmier for Haver, hvorimod der ingen Husmænd havde meldt sig til Konkurrencen om at drive deres Jord med Køerne.

I 4. Distrikt blev der dette Aar uddelt 60 Rbd. til 13 Personer for Opdyrkning af Hedejord.

I 1845 vedtoges det paa Forslag af*Lichtenberg* at belønne Husflidsarbejder og paa Forslag af *Anders Byriel,* Voldby, at præmiere Sommerstaldfodring. I Sommeren 1845 havde man præmieret Gødnings Opbevarelse og Blanding i velindrettede Møddingssteder, samt praktisk og økonomisk Anvendelse af Møddingsvandet. Paa Mødet den 29. September valgtes For-

valter *Budtz* som Formand, Birkedommer *Kampmann* som Viceformand og Fuldmægtig *Munksgaard* som Sekretær og Kasserer.

Paa den tidligere omtalte Henvendelse til Landhusholdnings-Selskabet om økonomisk Støtte, havde dette udbedt sig en Indstilling fra Foreningen om Midlerne til den jydske Kvægraces Forbedring.

En Komité havde udarbejdet en Betænkning, i hvilken den bl. a. pegede paa Præmiering af de bedste Tyre, eventuelt Indkøb af saadanne til Opstaldning forskellige Steder indenfor Foreningens Omraade, samt Præmiering af Køer ogsaa for høj Ydelse. Denne Betænkning vedtoges og indsendtes.

Paa Mødet den 31. Marts 1846 oplyste Formanden, at Foreningen havde ydet en Understøttelse til Aftenskoler, der i Tiden fra Midten af Januar til Midten af Marts var afholdt af Sognefoged *Søren Knudsen,* Voldby, samt i Borum, Svenstrup, Vitten, Haldum og Hadsten Skoler. Om disse Skoler lyder Beretningerne paa, at Undervisningen havde nydt god Fremgang; men iøvrigt at Tilgangen til Aftenskolerne og Ungdommens Lyst til ved Læsningen af landøkonomiske Skrifter, i andre Sogne var begyndt at sløje af. — Under Forhandlingen herom er der imidlertid dog faldet en Bemærkning om, at denne manglende Interesse kan skyldes det Forhold, at Formandens sildige Kundgørelse om, at Aftenskolerne vilde faa Støtte af Foreningen. Ved Mødet var der fra „Viborg landøkonomiske Selskab" fremkommet et Andragende til „Provinsialstænderne" om Anlæg af en Jernbane i Nørrejylland, og i en medfølgende Skrivelse udbad man sig Foreningens Anbefaling. Paa denne Skrivelse vedtoges det at svare: „Saa gavnlig for Landet i Almindelighed, som denne Sags Fremme end maatte være, saa fandt Forsamlingen dog for Tiden ingen Anledning til at ytre nogen Virksomhed i den Anledning."

Den kendte Lærer *Schøler,* Hammel, der syslede en Del med Undersøgelse af forskellige Plantesygdomme og som omtales andet Steds, fremviste ved dette Møde nogle Kartofler, der var avlet efter Frø. — Anledningen til, at han havde forsøgt at avle Kartofler paa denne Maade var den, at Kartoffelsygen i disse Aar havde været meget generende. Desværre viste det sig, at disse efter Frø avlede Kartofler var lige saa befængte af og

modtagelige for denne Sygdom, som de almindelige Kartofler.

Ved Mødet den 29. Marts 1849 oplyste Formanden, at Foreningen raadede over 477 Rbd. til Præmiering, og det vedtoges bl. a. at yde 80 Rbd. til de Lærere, 12 ialt, som i Vinterens Løb havde holdt Aftenskole for de unge Karle.

Paa Mødet den 29. September 1847 har man forhandlet om Silkeavl, og fra „Det danske Silke-Selskab" var der sendt 50 Eksemplarer af en Anvisning til Silkeavl og Plantning af Morbærtræer. Denne Gren af Landbruget bliver ikke senere omtalt, og om der er anstillet Forsøg med Silkeavl her paa Egnen, har vi ikke kunnet faa oplyst.

Foreningen indkøbte i disse Aar Rensemaskiner, der udstationeredes til Brug i Landsbyerne og Jernmuldplader, der uddeltes som Belønninger, ligesom den før omtalte „Præmiering af grundforbedrende Arbejder" fortsattes.

Men ved Siden heraf var der hos Foreningens Medlemmer en stadig Trang til ved alle Midler, at fremme Bondestandens Opkomst. Aftenskolerne havde gjort deres Nytte; men da der sporedes nogen Ligegyldighed paa dette Omraade fremkom paa Mødet den 2. September 1848 Tanken om Oprettelse af en højere Dannelsesanstalt for Bondestanden.

Om Tanken, der fremsattes af cand. theol. *Delholm* og Lærer *Jensen,* Sall, har haft til Hensigt at oprette en Højskole eller om det skulde være et Landbrugsinstitut i Lighed med det, som Krarup , 1837, havde oprettet paa Frijsendal, og som i 1840 var blevet flyttet til Haraldslund ved Hinnerup, foreligger der, saavidt som vi har kunnet undersøge Forholdet, intet. Mødets Deltagere synes at have stillet sig velvilligt til Sagen og tilsagde økonomisk Støtte, saafremt Sagen vandt Fremgang hos Grevskabets Beboere. Sagen synes ogsaa at være drøftet ved senere Møder, men ser derefter ud til at være blevet henlagt.

Paa Forslag af Stamhusbesidder *Lichtenberg* gaar Foreningen i dette Aar over til, i Stedet for Pengepræmier, at uddele fortrinlig Kornsæd eller gode Agerdyrkningsredskaber til de mest fremragende Bønder, Bønder, der har gjort Fremgang i deres Agerdyrkning. Det skyldes ligeledes Lichtenberg, at man i disse Aar præmierer Opmaaling af Bøndergaardenes

Marker og faar ordnet en hensigtsmæssig Inddeling af disse i Vange og Skifter.

Den 27. September 1849 holdtes der atter Møde. I dette Aar ser det ud til, at Interessen for de almindelige Præmiegenstande, som Brak, Mergling, Opdyrkning af raa Jorder o. s. v. er svigtende. I 5. Distrikt er der kun uddelt en Præmie paa 10 Rbd. for et velindrettet Møddingssted, og i 3. Distrikt er der uddelt 15 Rbd. til en Mand, der har opdyrket 7 Tdr. Land Kærjord. I Beretningen herom siges, at den er velforsynet med Grøfter. — I 1., 2. og 4. Distrikt, havde der ingen Deltagere meldt sig til disse Konkurrencer, Aarsagen til dette Forhold ansaa man maatte skyldes Krigen, der i disse Aar havde kaldt saa mange af Bønderne og deres Karle fra Hjem og Bedrift.

Paa Forslag af Pastor *Blicher* havde Foreningen i Vinterens Løb indkøbt 2 store og 4 mindre Rensemaskiner, der blev anbragt i Byerne omkring Frijsenborg. En hos Gaardmand *Mads Jensen,* Hammel, og en hos Gaardmand *Jens Vinterslev,* Skjød. Desuden var indkøbt en Svenskharve, der var fabrikeret af Smeden *Christen Sørensen,* Spørring. Denne Harve blev overladt til *Mads Jensen,* Hammel, for at han kunde anstille Forsøg med den. Harven havde kostet 15 Rbd. og blev ved Efteraarsmødet den 16. September 1850 solgt ved Auktion for 7 Rbd.

En Stilstand og et Vendepunkt.

Ved dette Møde oplyser Formanden, at der har fundet en Mængde Udmeldelser Sted, og at det ser ud til, at Interessen for Foreningen er ved at tabe sig. I Forhandlingsprotokollen skrives herom følgende: „Paa Grund af at flere af Foreningens Medlemmer have udmeldt dem, og det saaledes synes, at Interessen for Foreningens Formaal har tabt sig, muligt foranlediget ved Tidsomstændighederne, vedtog de i Dag mødte Medlemmer, som paa Grund heraf maa underskrive dem i Forhandlingsprotokollen, at Foreningens Virksomhed aldeles stilles i Bero indtil næste Efteraar. Til den Tid ønskede man, at Bestyrelsen, som sædvanlig vilde indkalde til et Møde, hvor det da vilde komme under Overvejelse, om og naar Foreningen atter skal træde i Virksomhed. Ligeledes vedtoges det at indsætte Foreningens Midler, ca. 226 Rbd., i en Sparekasse, samt ved et Cir-

kulære at afæske de fraværende Medlemmers Mening om den vedtagne Bestemmelse. Er der Flertal imod, indkaldes til et nyt Møde. Protokollen er underskrevet af 25 Medlemmer.

Først den 6. Oktober 1851 er det næste Møde holdt, og efter Protokollatet fra dettet Møde ser det ud til, at Foreningen i 1851 har haft sin Virksomhed stillet i Bero.

Til Mødet var kommet 16 Medlemmer, og disse vedtog

1) „At Foreningen ikke skal ophøre, men vedblive at eksistere", 2) at saafremt det inden næstkommende 1. Marts er afgjort og bragt til almindelig Kundskab om, og hvorvidt det Offentlige vil komme de i Landet eksisterende landøkonomiske Foreninger til Hjælp med Understøttelse, forsaavidt disse vilde arbejde paa Besætningsvæsenets Forbedring, hvorom Forslag skal være gjort af en i sin Tid nedsat Komité, da sammenkaldes en Generalforsamling til sidst i Marts eller først i April. I modsat Fald skal der først afholdes Møde i Efteraaret 1852.

Imidlertid var Husdyrloven blevet vedtaget den 31. Marts 1852, og den 12 Juli holdt Foreningen Møde, hvor det vedtoges, at de tidligere Bestræbelser for Fremme af Agerbruget skulde lægges til Side, og at Foreningen helt skulde gaa over til at arbejde for en Forbedring af Heste- og Kvægavlen.

I dette Aar indtræffer der et Vendepunkt i Foreningens Virksomhed. De forbedrede Jorder, som er en Følge af Foreningens Virksomhed, forudsætter naturligvis et mere lønnende Husdyrhold. Paa Mødet vedtog man en Plan, der gik ud paa over en Aarrække, at anvende hele Foreningens Pengekraft til en Ophjælpning af Husdyrbruget, idet man gik ud fra at et enkelt Dyrskue, samt Udstationering af en enkelt Hingst eller Tyr, ikke vilde føre til Maalet — en kraftig Forbedring af Bøndernes Besætningsvæsen.

Ligeledes fremlagdes der et Udkast til nye Love, sigtende paa denne Gren af Foreningens Virksomhed.

§ 1.

Formaalsparagraffens Ordlyd forandres til:

Foreningens Formaal er at virke til Landøkonomiens og derunder i Særdeleshed Husdyravlens Opkomst paa Grevskabet „Frijsenborg" og Stamhuset „Bidstrup".

§ 2.

Der holdes to ordentlige Generalforsamlinger, den ene i Januar og den anden i Oktober Maaned.

Generalforsamlingen har alle Afgørelser af alle Spørgsmaal Foreningen vedkommende ved almindelig Stemmeflerhed.

§ 3.

Enhver kan uden Undtagelse blive Medlem. Kontingentet er 1 Rbd.

Besætningsvæsenets Opkomst og det første Fremstød for Præmiering af Husdyr og Afholdelse af Dyrskuer.

Paa et Møde den 27. September 1841 fremsatte Distriktslægen, Etatsraad *Ditzel,* Forslag om at præmiere Hesteavlen, som et Led i Bestræbelserne for at ophjælpe Bøndernes Vilkaar økonomisk og kulturelt.

Den 30. Marts 1842 bevilgede Foreningen 104 Rbd., der skulde anvendes til Fribedækning af de 42 Hopper, der af den før omtalte Komité, som stutteridygtige, anerkendte Hopper, der tilhørte Bønderne paa Grevskabet. Ligeledes vedtoges det til Kvægavlens Fremme at præmiere Tyre.

I 1842 maa der være holdt noget af et Dyrskue paa Grevskabet, og det har formentlig været ved Tinghuset i Hammel, hvor alle senere Dyrskuer har været afholdt, idet der paa et Møde den 29. September 1842 blev oplyst, at af de fremstillede Tyre var 4 blevet tilkendt Præmie. Af Ordet fremstillede — saaledes udtrykkes det i Forhandlingsprotokollen — har man vist Lov til at drage den Slutning, at Bedømmelseskomitéen har haft Dyrene samlede paa et Sted og ikke er rejst rundt og bedømt dem hos deres Ejere.

Præmierne var ret store, henholdsvis 15—12—8 og 5 Rbd. og tildeltes *Jacob Nielsen,* Norring Mølle, for en rødbroget Tyr — et Fænomen, som vore Dages Opdrættere af jydsk Kvæg vilde have undlivet straks efter Fødselen, og vel næppe have turdet solgt Skindet af. Den næste var en sortbroget Tyr tilhørende *Frands Rasmussen,* Haar. Derefter kom en sort Tyr med hvidt Bælte tilhørende Skovrider *Christensen,* Fuglsang, og den sidste en sortbroget tilhørende *Anders Sørensen,* Foldby.

Endvidere oplystes paa Mødet, at der var ydet 38 Rbd. for 19 Hopper, der var bedækket ved Jakob Nielsens Hingst og 54 Rbd. for 18 Hopper der var ført til Godsforvalter Budtz' Hingst „Zinklair". Navnet paa denne Hingst tyder paa, at det har været en af de engelske Yorkshirehingste (de saakaldte Nielsenske Hingste), som omkring 1840—43 var blevet tilført „Det jydske Landstutteri". Da Bedækningspengene, som man ser var 1 Rbd. mere end ved *Jacob Nielsens* Hingst, kan man skønne, at Foreningens Ledelse nærede store Forventninger til disse Krydsningsbestræbelser, hvilket ogsaa kommer frem senere i Foreningens Historie, hvor der omtales andre af de forædlede Hingste, der har været opstaldede paa Egnen.

Man kan vistnok herud fra skønne, at den til Bedømmelse af Hopperne nedsatte Komité har holdt et Skue, hvor de bedste Hopper blev udtaget, men afgjort er det, at der den 27. Marts 1844 i Granslev Mølle, og den 28. Marts ved Tinghuset i Hammel, blev afholdt Hoppeskuer, hvor Komitéen udtog Hopper, der betingede Fribedækning for fjerde Gang. — Denne sidste Bemærkning kunde tyde paa, at Foreningen allerede i 1840 har ladet Hopper bedække for Foreningens Regning.

I Granslev udtoges af 13 fremstillede Hopper 9.

De udtagne Hopper tilhørte: *Peder Nielsen Bjerregaard,* Knudstrup, brun Hoppe, 8 Aar gl.

Rs. Christensen, Granslev, sort Hoppe, 4 Aar gl.

Jens Rasmussen, Granslev, brun Hoppe, 4 Aar gl.

Disse Hoper skulde føres til Budtz' Hingst „Zinklair". Endvidere *Niels Nielsen,* Knudstrup, sort Hoppe, 7 Aar gl. *Niels Laursen,* rød Hoppe, 11 Aar gl. *Niels Pedersen,* sort Hoppe, 8 Aar gl. *Anders Nielsen,* Kvolbæk, sort Hoppe, 5 Aar gl. Disse Hopper ønskedes ført til *Mads Bondes* graa Hingst i Vissing og endelig udtoges en blankbrun 5 Aar gl. Hoppe tilhørende *Søren Nielsen,* Granslev, der ønskede denne ført til *Anders Fiskers* brune Hingst i Hinge.

I Hammel udtoges 13 Hopper af 20 fremstillede. De 13 Hopper tilhørte *Rasmus Hjerominussen,* Sall, sortbrun Hoppe, 6 Aar gl. *Peder Laursen,* Haurum, sortbrun Hoppe, 11 Aar gl. *Christen Mortensen,* Haurum, sort Hoppe, 12 Aar gl. *Rasmus Nielsen,* Sall, rød Hoppe, 12 Aar gl. *Chr. Nielsen,* Farre, brun Hoppe,

11 Aar gl. *Jørgen Mondrup,* Haurum, brun Hoppe, 10 Aargl. *Niels Pind,* Oustrup, brun Hoppe, 10 Aar gl. Alle disse Hopper ønskedes bedækket ved „Zinklair". *Thomas Nielsen,* Lyngby, sort Hoppe, 9 Aar gl. *Peder Poulsen,* Mondrup, sort Hoppe, 3 Aar gl. Niels *Pind,* Oustrup, rød Hoppe, 3 Aar gl. *Chr. Sølvsten,* Farre, sort Hoppe, 10 Aar gl. Disse Hopper ønskedes bedækket ved *Mads Bondes* Hingst i Vissing. Endelig udtoges en brun, 10 Aar gl. Hoppe, tilhørende *Erik Pedersen,* Tungelund, og en brun Hoppe, 18 Aar, tilhørende *Niels Mortensen,* Haurum, som begge ønskede dem ført til Noring Møllerens Hingst.

I 1847 nedsattes en Komité til at fremsætte Forslag om en Ophjælpning af den jydske Kvægrace, samt en Komité til at udtage en af de kgl. Landstodhingste fra Stutteriet i Kolding, saafremt Grev *Frijs* vilde lade den opstalde paa en af sine Gaarde.

Til Komitéen valgtes Dyrlæge *Lauritzen,* Fajstrup, Gaardmand *Jens Jensen,* Haar, og Forvalter *Budtz,* Dyrhuset, og til Komitéen for Kvægracens Ophjælpning valgtes ligeledes Dyrlæge *Lauritzen,* og Gaardmand *Jens Jensen,* Haar, samt Sognefoged *Søren Knudsen,* Voldby.

Det lykkedes straks den første Komité at faa en af det Kgl. Landstutteris Beskelere, nemlig Hingsten „Admiral" til Egnen — Hingsten blev opstaldet paa Søbygaard. Den nævnes i de følgende Aar flere Gange som Fader til nogle af de Hingste og Hopper, der faar Præmie ved Dyrskuerne.

Med Hensyn til Kvæget vedtoges det ved Præmiering ogsaa at tage Hensyn til Ydelsen ved at opmaale, hvad en Ko malkede i et Døgn.

Samtidig vedtoges det at alle kunde konkurrere til Præmie for Kvæg og Heste, samt at alle havde Ret til at føre Hopper til „Admiral", uanset om de var Fæstere eller Selvejere. Desuden blev det bestemt, at alle præmierede Dyr skulde indbrændes med Foreningens Mærke *F. B.* For „Admiral" maatte Foreningen i aarlig Leje betale 200 Rbd. Dette har næppe været nogen god Forretning, da Bedækningsprisen kun var 2 Rbd.

I 1849 har der ligeledes været afholdt et Dyrskue ved Tinghuset i Hammel. Her blev 4 Tyre præmieret med en samlet Sum af 32 Rbd., og desuden var der holdt et Skue, hvor der

havde været fremstillet 91 Køer, deraf var 48 Køer blevet tilkendt Præmier til et samlet Beløb af 150 Rbd.

I Forbindelse med Skuet havde der været afholdt en Prøvemalkning af de fremstillede Køer

Som tidligere nævnt begyndte man i 1852 et nyt Afsnit af Foreningens Virksomhed ved helt og holdent at gaa over til at arbejde for en Forbedring af Heste- og Kvægracerne.

Den 23. August 1852 holdtes i Hammel et Dyrskue for Heste, hvor Landstutmesteren, Professor *With*, var til Stede som Dommer, og som Meddommere fungerede yderligere den af Foreningen valgte Komité, nemlig: Dyrlæge *Lauritzen*, Gaardmand *Niels Østergaard*, Skjoldelev, Forvalter *Budtz*, Gaardmand *A. Byriel*, Voldby, og Gaardmand *J. Møller*, Skjoldelev.

Der var gennem Aarhus Stiftsamt i Følge den dette Aar vedtagne Husdyrlov tilstillet Foreningen 200 Rbd. til Præmier. — Foreningen tilskød selv en lignende Sum. — Af disse 400 Rbd. anvendtes de 300 til Præmiering af Heste, medens 100 Rbd. anvendtes til Præmiering af Kvæg paa et Skue der holdtes Dagen efter.

Iøvrigt vedtog Foreningen paa et samme Dag afholdt Møde, gennem et øget Tilskud over en Aarrække, at gøre et kraftigt Fremstød for Ophjælpningen af Heste- og Kvægracerne.

Det var i de Tider 1840—60, at Krydsningsavlen var paa Mode for Hesteavlens Vedkommende.

De højt forædlede Hingste fra det Kgl. Stutteri i Kolding, Yorkshirehingste — paa dette Tidspunkt de saakaldte Bardenflethske Hingste — blev brugt som Krydsningsmateriale.

Den landøkonomiske Forening støttede kraftigt denne Avl, idet det i Foreningens Bestemmelser fra den Tid hedder: Virksomheden til Hesteavlens Fremme skal saa vidt muligt omfatte: 1) Anskaffelse af en kongelig Landstodhingst til Egnen — uden Bekostning for Foreningen, 2) Præmier for ældre Hingste fra 3—12 Aar, 3) Præmier for 1 og 2 Aars Hingste enten efter en kgl. Landstodhingst, efter en Præmiehingst, eller en indbrændt Hingst — en efter Komitéens Skøn stutteridygtig — Hingst, 4) Udvalg af stutteridygtige Hopper, hvilke indbrændes med Foreningens Mærke. 5) Bedækning af saadanne Hopper ved den

kgl. Landstodhingst uden Betaling, samt Præmiering af Hopper med Føl efter anerkendte Hingste.

Men til alt Held for Hesteavlen var der dog ogsaa Folk paa denne Egn, som saa Faren ved den planløse Krydsningsavl og holdt fast paa Avlen af den oprindelige Landhest, hvilket de senere Aars Dyrskuer med deres fortrinlige Udstilling af jydske Heste tilfulde viser.

I Byer som Toustrup, Røgen, Lyngby, Sall, Farre, Norring og flere andre staar der fortrinlige jydske Heste. Bl. a. kan nævnes, at den berømte Norring-Hingst, Stb. Nr. 167, har været fremstillet og præmieret paa Hammel Dyrskue. Den virkede paa Egnen i flere Aar med stort Held.

Med Hensyn til de Regler hvorefter Kvæget skulde bedømmes og præmieres, var der ligesom for Hestenes Vedkommende vedtaget en Række Bestemmelser. Det hedder herom i Forhandlingsprotokollen: „Ved Bedømmelsen af Kvæget fordres i denne Henseende fornemmeligen taget Hensyn til Spejlet, Yveret, Patterne, Mælkeaarerne, Kropbygningen, Benenes Dannelse og Stilling, samt Huden med Haarlaget."

For desuden at tilvejebringe den fornødne Enhed og Ensformighed i Planen, hvorefter der gaaes frem, skal der med Hensyn til de nævnte Dele atter særligen lægges Mærke til: a) Ved Spejlet: Dets Størrelse, Figur samt Hud og Haarlag. b) Ved Yveret: Dets Fyldighed, Blødhed, Patternes Størrelse og Sundhed. c) Ved Mælkeaarerne: Om disse er udmærkede. d) Ved Hovedet: Om dette er fint, tilspidset og forsynet med glatte Haar. e) Ved Kropbygningen: Om denne er velsluttet, med dybt Bryst, god Doglup, lige Kryds, Bredde over Hofterne, brede, hvælvede og vidtadskilte Ribben. f) Ved Benene: Om disse er velstillede, fine og Gangen god. g) Ved Hud og Haarlag: Om Huden er fin og Haarlaget blødt.

Alle disse enkelte Dele gives ved Bedømelsen af Dyret deres særlige Karakter, betegnede ved et Tal, og Summen af alle disse Tal udgør Dyrets Hovedkarakter. Dog skal bemærkes hertil, at Tallene for Spejlet og Yveret skulle multipliceres med 3 for derved at give disse Dele en overvejende Indflydelse paa den hele Vurdering.

Med den naturlige og selvfølgelige Indskrænkning anvendes de samme Regler ved Bedømmelsen af Tyre.

De præmierede Dyr indbrændes med Foreningens Mærke. Ogsaa de Køer og Tyre, som ikke have opnaaet Præmie; men som anses for at være fortrinlige Tillægsdyr, kunne forsynes med Foreningens Mærke".

Man regnede paa dette Tidspunkt med at sætte hele Foreningens Kapital, 226 Rbdl., suppleret med Kontingentet fra ca. 125 Medlemmer og det eventuelle Statstilskud ind for Ophjælpning af Besætningsvæsenet ved Afholdelse af Dyrskuer i en længere Aarrække. Til Hesteavlens Fremme var beregnet 200 Rbdl. aarlig, og til Kvægavlen 100 Rbdl. Til de 3 bedste, ældre Hingste udsattes Præmier paa henholdsvis 50, 30 og 20 Rbdl. Til et og to Aars Hingste udsattes 6 Præmier paa hver 5 Rbdl. For Hopper udsattes en Præmie paa 15 Rbdl., to Præmier paa hver 10 Rbdl., to Præmier paa hver 8 Rbdl., tre Præmier paa hver 5 Rbdl. og en Præmie paa 4 Rbdl.

Forinden det heromtalte Dyrskue holdtes, havde man besluttet at vente til Aaret efter med Afholdelse af et Skue for Kvæg.

Men samme Dag, som Dyrskuet skulde afholdes, holdtes om Formiddagen en Generalforsamling paa Tinghuset, og her indmeldte der sig 60 nye Medlemmer. Der var pludselig skabt Interesse om den nye Side af Foreningens Virksomhed, og paa Generalforsamlingen vedtoges det at afholde Kvægskue Dagen efter, den 24. August. Det vedtoges at udsætte 6 Præmier for Tyre paa henholdsvis 15, 12, 10, to paa 8 og en paa 7 Rbdl., samt 26 Præmier for Køer, nemlig tre paa 10 Rbdl., fire paa 8 Rbdl., seks paa 6 Rbdl., otte paa 4 Rbdl. og fem paa 2 Rbdl. Ialt 100 Rbdl. + 100 Rbdl. fra Staten.

Som Dommere for Kvæget valgtes Dyrlæge *Lauritzen, Niels Østergaard,* Skjoldelev, *A. Byriel,* Voldby, Forvalter *Budtz* og *Laurs Jensen,* Torrup. Som Suppleanter *Jørgen Møller,* Skjoldelev, og *Niels Nielsen,* Lyngaa.

Ved Hesteskuet præmieredes 4 Hingste over 3 Aar.

1. Præmien tilfaldt en 3 Aars brun Hingst efter „Admiral", tilhørende Søren Knudsen, Voldby, hvorimod *Mads Høyer,* Lyngby, maatte nøjes med 2. Præmie for en brun 4 Aars Hingst af Landracen.

Endvidere 3 Præmier til 2 Aars Hingste, hvoraf 2 var Sønner af „Admiral", og 9 Præmier til Hopper. Desuden indbrændtes 2 Hingste og 15 Hopper, som blev anset for at være stutteridygtige. Som man ser, havde „Admiral"-Sønnerne ved dette Dyrskue Dommernes Bevaagenhed; men medens man senere hen i Foreningens Historie kun hører lidt til disse, saa maa Mads Høyers Hingst have været af et bedre „Hesteslag", for langt hen i Foreningens Virksomhed kan man følge Mads Høyers Heste, selv om han ogsaa har krydset noget, som dem, der henter de bedste Præmier hjem fra Dyrskuerne i Hammel.

Ved Skuet over Hornkvæg præmieredes 6 Tyre og 36 Køer. Til begge Skuer blev der uddelt Præmier til et samlet Beløb af 400 Rbdl. Landstutmesteren, Professor *With,* udbetalte paa det Offentliges Vegne 200 Rbdl. til Præmier.

Om Arbejdet til Ophjælpning af Egnens Besætningsvæsen udtalte Landstutmesteren ved dene Lejlighed: „At der formentlig vilde udrettes mest til Kvægavlens Opkomst, naar man vilde 1) udsætte flere og større Præmier for de bedste Tyre; men ikkun for saadanne, som, saavidt det kunde bedømmes, var af ren jydsk Race, 2) ikkun at udsætte Præmier for Køer af en vis Alder, f. Eks. saadanne, som havde baaret 2 til 8 Kalve, eller som vare mellem 3 og 10 Aar gamle".

Derimod udtalte han som sin Overbevisning, „at Landets Hesterace betydeligt vil kunne forbedres ved en fornuftig og hensigtsmæssige Krydsning med mere og mindre forædlede Heste, hvilket det her afholdte Dyrskue formentlig tydeligt viste".

Af andre Hingste fra Det Kgl. Stutteri kan nævnes „Bay Beckinghan", som i Aarene 1860—63 var opstaldet i Hvorslev, og „Herdsemann", som en Tid stod i Haar.

I Halvtredserne omfatter Foreningens Virksomhed næsten helt og alene Arbejdet for en Ophjælpning af Besætningsvæsenet. Faar og Svin, ja, selv Biavl kommer ind under Præmiering. Der holdtes hvert Aar Dyrskue, og Tilslutningen synes at have været god.

I 1853 præmieredes 3 ældre og 3 yngre Hingste samt 14 Hopper. 9 Hopper blev indbrændt med Foreningens Mærke. 1. Præmie-Hingsten, der tilhørte E. Møller, Norring Mølle, beskrives saaledes: Graaskimlet, 6 Aar, 10 Kvt. 4 Tm., kunde ønskes noget

mere nedsunken. Benene forholdsvis stærke og rene, dog ere Haseleddene vel meget bøjede, Fodskiftet let, lige og kraftfuldt. Skal være falden efter „Grantürk".

Størrelsen paa de øvrige ældre Hingste varierer fra 10 Kvt. 2 Tm. til 10 Kvt. 5 Tm., og for Hoppernes Vedkommende fra 10 Kvt. 1 Tm. til 10 Kvt. 3 Tm., en enkelt Hoppe maalte kun 9 Kvt. 5 Tm.

Der præmieredes 9 Tyre og 35 Køer. Paa Skuet var fremstillet 14 Tyre og 68 Køer. Blandt Tyrene var 1 rødbroget, 2 blakbrogede, Resten var sortbrogede. For Køernes Vedkommende var Løden ogsaa noget forskellig. Der var 13 blakbrogede, 1 hvid med røde Ører, 3 helt hvide, 1 rød, enkelte sorte og Resten sortbrogede. Ved Dyrskuet i 1854 fik en Hingst 1. Præmie, hvis Fader opgaves at være en Hingst i Svenstrup. 2. Præmie tilfaldt en blankbrun Hingst, tilhørende Søren Nielsen, Norring. Den opgaves at være 10 Kvt. 3 Tm. Dens Herkomst ubekendt, én stærk Form, Fodskiftet mangler behørig Kraft, noget snæver fortil, dog mest paa venstre Forfod. Der præmieredes 18 Hopper, og 10 blev indbrændt med Foreningens Mærke.

Der præmieredes endvidere 6 Tyre og 26 Køer, ligesom der blev uddelt 10 Præmier for Biavl.

Medens der i de første Dyrskueregler fandtes en Bestemmelse om, at intet Dyr kunde erholde 1. Præmie 2 Aar i Træk, men at 2. og 3. Præmie-Dyrene nok kunde konkurrere til en højere Præmie, saa vedtoges det i 1855, at Dyrene nu kunde konkurrerere hvert Aar, uanset hvor tidt de havde faaet Præmie. For Hingste fastsattes den Bestemmelse, at Ejeren skulde beholde dem et Aar. I modsat Fald skulde Præmien betales tilbage. Hopperne kunde præmieres, saa tidt de bar Føl, men Føllet skulde være efter en som stutteridygtig anerkendt Hingst. For Tyre gjaldt tilsvarende som for Hingste, og paa en præmieret Ko tilpligtedes Ejeren at tillægge en Kalv.

Ved Dyrskuet i 1855 præmieredes 3 ældre og 5 yngre Hingste samt 11 Hopper. 8 Hopper blev indbrændt Foreningens Mærke.

Desuden præmieredes 7 Tyre, deriblandt en rødhjelmet, og 16 Køer. 9 Husmænd tilkendtes Præmie for Biavl.

I 1856 vendte man lidt tilbage til noget af Foreningens første Virksomhed, idet det vedtoges at anvende 50 Rbdl. til Præ-

miering af Dræning, saafremt Landhusholdningsselskabet vil yde et lignende Beløb.

I Slutningen af Halvtredserne er der blevet drænet meget paa Egnen, og Foreningen har til Præmiering derfor ydet et Beløb paa 20 Rbdl. til hvert Distrikt.

Ved Dyrskuet i 1856 præmieredes 3 ældre og 4 yngre Hingste samt 16 Hopper, 10 Hopper blev desuden indbrændt Foreningens Mærke. Endvidere præmieredes 6 Tyre og 15 Køer.

I 1857 fik Foreningen Forespørgsel fra Statistisk Bureau om Kreaturholdets Størrelse og Jordernes Besaaning.

I 1860 modtog Foreningen en Skrivelse fra Indenrigsministeriet, i hvilken meddeltes, at Staten vilde yde 100 Rbdl. til hvert Amt til Udryddelse af Oldenborrelarver. Ved den Generalforsamling, hvor denne Skrivelse blev oplæst, fandt Forsamlingen, at Tanken var god og paakrævet; men det tilbudte Beløb alt for lille.

Ved samme Møde forelaa en Skrivelse fra Holbæk Amts landøkonomiske Selskab, i hvilken Foreningen indbydes til at lade sig repræsentere paa et Møde i København for at diskutere de sidste Midler til Ødelæggelse af skadelige Insekter — Oldenborrelarverne. Men paa dette Tidspunkt var Foreningens Midler ved at skrumpe ind, og Foreningen maa afslaa Indbydelsen.

Endnu afholdtes et Dyrskue i 1860; men ved et Møde den 4. Februar 1861 oplyste Formanden, at Foreningens Kassebeholdning kun udgjorde 37 Rbdl. 2 Mark 7 Skilling, og det besluttedes paa Mødet at udsætte Foreningens Virksomhed foreløbig i 2 Aar til 1863.

Efter at forskellige Fordringer var betalt, sluttedes med en Kassebeholdning paa 24 Rbdl. 15 Skilling, som indsattes i en Sparekasse. Den landøkonomiske Forening indstillede derefter sin hæderværdige Virksomhed, foreløbig for 2 Aar, efter i over 20 Aar at have udført et stort og dygtigt, nationaløkonomisk og filantropisk Oplysnings- og Opmuntringsarbejde blandt Grevskabets og Stamhusets Bønder. Et Arbejde, der dannede Grundlaget for det senere Landboforeningsarbejde paa Egnen.

Landboforeningens Patron, Stiftere og første Formænd.

Af *Povl R. Povlsen.*

Lensgreve J. Chr. Krag Juel Vind Frijs.
Lehnsbesidder 1815—49.
Patron i Landøkonomisk Selskab.

Jens Christian, Greve *Krag Juel Vind Frijs* blev født 1779 paa Juellinge som Søn af Baron Frederich Carl Krag Juel Vind. Ved Faderens Død 1815 tiltraadte han Besiddelsen af Grevskabet Frijsenborg, der den Gang havde et mægtigt Omfang. Det strakte sig over et Areal af omtrent 8 □ Mil med henimod 6000 Tdr. Hartkorn, 42 Kirker og ca. 15,000 Tdr. Land Skov.

Det var dog ikke nogen misundelsesværdig Stilling, J. Chr. Frijs indtraadte i ved at blive Besidder af alle disse Herligheder. Grevskabet var i høj Grad misrøgtet, først under Grevinde Frijs-Desmerciéres ødelæggende 12-aarige Regimente, og senere ved Usikkerhed i Økonomien og Statsbankerotten 1813. Gælden var stor, og mange Forhold i en bedrøvelig Tilstand. Faderen havde i sit Testamente bestemt, at af hans 2 Sønner maatte Jens Christian som den ældste frit vælge, hvad enten han vilde have det lille lollandske Baroni Juellinge eller han vilde have Grevskabet Frijsenborg. Det var ikke uden store Betænkeligheder, at han valgte Frijsenborg.

Utallige var de Vanskeligheder og Hindringer, der mødte J. Chr. Frijs i hans Arbejde paa at bringe Grevskabet paa Fode, men han tog fat paa Arbejdet med Mod og Energi. Og med en paa grundig Indsigt baseret Fremgangsmaade, med Selvstændighed og Styrke i Karakteren og ved en mønstreværdig Økonomi lykkedes det ham i hans 34-aarige Besiddelsestid at bringe Grevskabet i en ypperlig Stand. Han var Godsejer med Liv og Sjæl og selv inde i den store Bedrifts Enkeltheder. Medens de tidligere Grever havde haft høje Stillinger ved Hæren eller i Statstjenesten og kun taget liden Del i Styrelsen af Grevskabet, forlagde J. Chr. Frijs ikke sit Virkefelt fra Godset og dets Bestyrelse.

Paa Frijsenborg foretog han omfattende Byggearbejder, saaledes byggede han her fra nyt af den saakaldte Mejerigaard foruden adskillige andre Bygninger, f. Eks. Hestestald, Vognport, Værksteder, Lægebolig m. v., saa Frijsenborg fik Udseende som en hel lille By.

Paa Landvæsenets Omraade var han en Foregangsmand; han var den første, der begyndte at mergle sine Marker. Det første Forsøg hermed gjorde han paa Søbygaard, hvor han kastede den første Mergelgrav 1815, og da han af Forsøget havde erfaret Mergelens gavnlige Virkninger, fortsatte han gennem Aarene Arbejdet med at mergle sine udstrakte Marker, ligesom han ogsaa opmuntrede sine Fæstebønder til at mergle deres Marker. Til Vandafledning lod han grave Grøfter, der sammenlagt i Længde løb op i Milevis.

Ogsaa Skovene omfattede han med Interesse, og for deres

Trivsel og Vækst var han meget omsorgsfuld. Aabne Pladser og Skovkroge lod han tilplante, Grænserne regulere og Skovene indkaste med Diger.

Men var J. Chr. Frijs saaledes stærkt optaget af sine egne private Foretagender, saa glemte han dog ikke derfor sine Undergivne, Fæstebøndernes, Ve og Vel. Det for disse saa trykkende og byrdefulde Hoveri gik han med til at afløse paa lempelige og billige Vilkaar. Til Bøndernes Byggeforetagender lod han sit Teglværk levere Mursten til halv Pris eller endnu mindre.

Det er forstaaeligt, at denne dygtige og humane Godsejer med Interesse og Velvilje saa paa de Bestræbelser, der førte til Oprettelsen af en landøkonomisk Forening for Grevskabet, og hvis Formaal var at fremme Landbrug, Oplysning og Vindskibelighed paa hans Godser. Han tilsagde straks Foreningen sin Støtte ved at yde et aarligt Pengebidrag paa 100 Rbd. til dens Kasse, ligesom han paa den konstituerende Generalforsamling lod sig vælge til Foreningens Patron, d. v. s. Protektor, og som saadan overvaagede han altid dens Virksomhed og ansporede sine Funktionærer, Forpagtere og andre Grevskabet nærstaaende Personer til Deltagelse i Foreningens Arbejde til Fremme af dens Formaal.

Da J. Chr. Frijs var fyldt de 70 Aar, fratraadte han i 1849 Grevskabet, som han overlod til sin Søn, Chr. Emil Frijs. Den gamle Greve drog til Boller, hvor han nød sit Otium, indtil han i 1860 afgik ved Døden. Hans Lig førtes til Frijsenborg, hvor det gravsattes i Gravhøjen ude i Skoven.

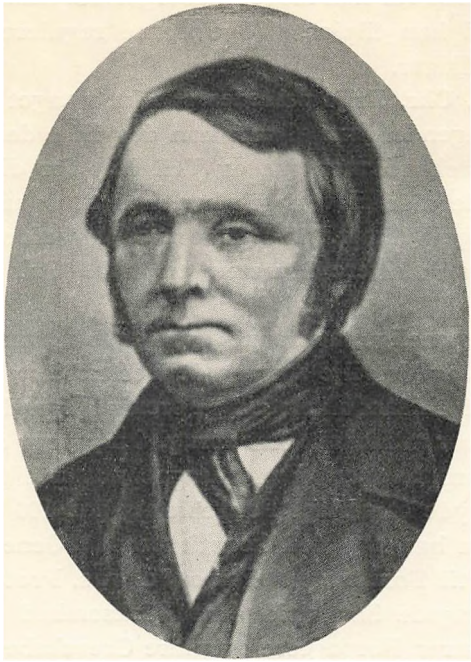

N B. Krarup.
Forpagter paa Frijsendal 1835—40
Medstifter af Landøkonomisk Forening.
Formand 1838—43.

Niels Bygum Krarup blev født den 12. Januar 1802 i Aale Præstegaard ved Horsens, hvor Faderen var Præst. Tidlig viste han Lyst til Landbruget, men Faderen ønskede, at han skulde gaa den akademiske Vej. Han kom derfor paa Horsens Latinskole, tog 20 Aar gammel Studentereksamen og studerede derefter Teologi, men efter 3 Aars Studier brød han pludselig af og kastede sig i Stedet for med Iver over Studier af landøkonomiske Emner og erhvervede sig paa dette Omraade en solid Viden. Efter afsluttende Studier blev han cand. phil. og ansattes som Lærer ved Lyngby Seminarium ved Grenaa.

Umiddelbart efter sin Ankomst hertil forpagtede han Lyngby Præstegaard, og her virkede han i 10 Aar, delende sit Arbejde og sin Interesse ligeligt mellem Lærergerningen paa Seminariet og Driften af Præstegaardsmarken. Denne dobbelte Gerning som

Lærer og praktisk Landmand fostrede hos ham den Tanke at grundlægge en Landbrugsundervisning for vordende unge Landmænd, saaledes at de kunde faa en Uddannelse jævnsidig baade i Teori og Praksis. For at virkeliggøre denne Plan, tog han sin Afsked fra Seminariet og forpagtede 1835 Hovedgaarden *Frijsendal,* hvor han med Støtte fra Det kgl. danske Landhusholdningsselskab i 1837 aabnede den første danske Landbrugsskole.

I Bestemmelserne om dette Agerdyrknings-Instituts Indretning hedder det, at dets Opgave er „at bibringe unge Mennesker, saa vidt muligt, de Kundskaber og Færdigheder, der udfordres for at bestyre saavel større som mindre Landbrug". Den ny Skole var til at begynde med kun beregnet til at modtage 16 Elever med en Læretid paa 3 Aar. De unge Mennesker, som modtoges paa Skolen, var delte i 2 Hold eller Klasser. Den ene Klasse betegnedes som *Elever,* og som saadanne antoges unge Mennesker, der formentes at være i Besiddelse af saadanne Forkundskaber, at de kunde være skikket til at modtage en saa vidt mulig fuldstændig Oplæring saavel i Agerbrugets egentlige Teori som i de Grene af andre Videnskaber, hvortil dette nærmest knytter sig. Den anden Klasse, *Lærlingene,* antoges uden Betaling, og de skulde foruden en omhyggelig og praktisk Vejledning i at bruge de forskellige Redskaber, udføre alle i Gaardens Landbrug forefaldende Arbejder, tillige nyde Undervisning i Landøkonomiens almindelige Grundsætninger, og i Vinteraftenerne flittig øves i Skrivning, Regning og Bogføring. Denne Afdeling var særlig beregnet paa unge Bondesønner, der ønskede praktisk at oplæres til at blive dygtige Bønder eller duelige Avlskarle.

Krarup ledede selv Skolen, hvortil han var ypperlig egnet; en kundskabsrig Mand med et lyst Hoved og en livlig Aand, der forstod at gøre Undervisningen tiltrækkende for de Unge, ligesom han havde et ideelt Syn paa Livet. Det var ogsaa disse Egenskaber, der gjorde, at han paa en Maade blev Banebryder paa flere Omraader og kom til at tage Initiativ til nye Foretagender, der senere har udviklet sig til stor Gavn for Landbruget her i Danmark. Foruden at være Grundlægger af den første landbrugsfaglige Læreanstalt her i Landet, var han Stifteren af de almindelige Landmandsforsamlinger og var Præsi-

dent ved den første af disse, som afholdtes i Randers 1845. Det var ligeledes paa hans Initiativ, at „Landøkonomisk Forening for Grevskabet Frijsenborg" (Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening) oprettedes, og han blev dens første Formand. Med megen Interesse varetog han Hvervet som Formand i den nystiftede Forening, og selv efter at han var fraflyttet Egnen, vedblev han i tre Aar at fungere som Foreningens Formand. I det hele taget var han meget interesseret i Landboforeningernes Vækst og Trivsel indenfor dansk Landbrug, og var derfor ogsaa meget virksom ved Aarhus Landboforenings Oprettelse i 1842. Ogsaa indenfor denne Forening indlagde han sig megen Fortjeneste og var dens Formand fra 1847 til 1852.

Kun i faa Aar fik Hammelegnen Lejlighed til at høste Gavn af denne iderige Mands Evner, thi i 1840 fratraadte han Forpagtningen af Frijsendal, efter at han havde købt Hovedgaarden *Haraldslund* ved Hinnerup. Hertil flyttede han ogsaa Agerdyrknings-Instituttet, der her i Aarenes Løb kom til at uddanne et stort Antal Elever til dygtige og praktiske Landmænd.

Foruden Skolegerningen og Udøvelsen af praktisk Landbrug ofrede Krarup sig ogsaa for den teoretiske Side vedrørende vort Hovederhverv. Han var saaledes Medredaktør og Udgiver af forskellige Landbrugsblade. Fra 1850 til 1855 havde han Sæde i Landstinget, hvor han tog livlig Del i det politiske Arbejde. Som en fra officiel Side tilkendegivet Paaskønnelse af hans hele Virksomhed blev han udnævnt til Kammerraad og dekoreret med Ridderkorset. Sine sidste Aar tilbragte han i København, hvor han døde 26. Februar 1865 efter flere Aars tiltagende Svaghed.

For dansk Landbrug har Krarup øvet en stor og velsignelsesrig Indsats; han brød nye Baner for Landbruget, og hans Virksomhed satte Spor , der kendes den Dag i Dag. Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening kan være stolt af at have haft denne indsigtsfulde og fremragende Mand som sin Stifter og første Formand.

H. B. Blicher.

Sognepræst for Vithen-Haldum-Hadsten
1833—49.
Medstifter af Landøkonomisk Forening
Formand 1843—44

Hans Brøchner Blicher blev født i Søften 1797 som Søn af Pastor Niels Gudme Blicher. Han studerede Teologi, og efter at have taget Eksamen, blev han paa Indstilling af Grev Frijs 1823 kaldet til Sognepræst for Haurum-Sall Menigheder.

Da han havde boet i Niær i 9 Aar, forflyttedes han til Vithen.

Blicher hørte til en af Oplysningstidens værdigste Repræsentanter indenfor Præstestanden. Han var stærkt greben af den fremherskende Aandsretning: Rationalismen. Præsterne indenfor denne Retning yndede at fremstille sig som Folkelærere; deres Opgave laa mere paa dette at være til Nytte end i at være Sjælesørgere for deres Menigheder. Derfor blev det ogsaa i allerhøjeste Grad materielle Opgaver, mange af den Tids Præster gav sig af med. Det var Agerbrugets Fremme, Kvægavlens Forbedring, Kartoffelavl, Havedyrkning, Husflid, Fysik o. m. a., der optog disse rationalistiske Præsters Interesse; men frem for alt andet havde Skolevæsenet deres Bevaagenhed; Ungdommens Oplysning og Uddannelse laa dem meget stærkt paa Sinde.

Pastor Blicher var med Liv og Sjæl med i disse forskellige Arbejder. Han vilde være en god Samfundsborger og sætte sine Kræfter ind, hvor han efter Fornuftens Grundsætninger kunde gavne og være til Nytte. Straks, da han var kommen til Vithen, tog han fat paa Præstegaardsmarkens planmæssige Drift. Som den første i Byen gik han i Gang med at mergle Marken. Hans Avlsbrug blev snart et Eksempel til Efterfølgelse for Byens Mænd, hvoraf enkelte ogsaa snart efter begyndte at mergle deres Marker.

Det er derfor ret naturligt, at en Mand med Pator Blichers Indstilling er blandt de Mænd, der tog Initiativet til Oprettelsen af en landøkonomisk Forening for Egnen og er iblandt Stifterne af denne. Skolevæsenets Fremme og den konfirmerede Ungdoms videre Uddannelse havde hans varmeste Interesse, og det skyldes utvivlsomt Blicher og Provst Magnussen, Lyngaa, at Spørgsmaalet om den konfirmerede Ungdoms videre Uddannelse kom til at indtage saa fremskudt en Plads i Foreningens Arbejde i de første Aaringer som Tilfældet var, og at denne Sag skænkedes saa megen Opmærksomhed.

Selv om Eftertiden i mange Henseender har set med kritiske Øjne paa disse rationalistiske Præster og deres Gerning, saa har de i alt Fald paa Oplysningsvæsenets Omraade gjort en Gerning, der tilfulde gør dem fortjent til Tilgivelse for mange af de Fejl og Misgreb, de har gjort i den Herres Tjeneste, som de var kaldet til at arbejde i.

Pastor Blicher døde Juleaften 1849 og er begravet paa Vithen Kirkegaard, hvor en fladtliggende, med Vedbend overbevokset Sten dækker hans Grav.

O. J. Budtz.

Godsforvalter 1832—65.
Medstifter af Landøkonomisk Forening.
Formand 1845—52

Otto Johan Budtz blev født 1796. Faderen var Sognepræst til Thorsager og Bregnet, Konsistorialraad Bertel Chr. Budtz. Efter at Budtz havde taget dansk-juridisk Eksamen, blev han Forvalter paa Stamhuset Bidstrup og gjorde her Bekendtskab med Jomfru Lina Tommesen, Datter af Godsforvalter Tommesen paa Frijsenborg, som samtidig var i Huset hos Stamhusbesidderen. I Foraaret 1832 blev de gift, og da Birkedommer Stilling samme Aar trak sig tilbage fra dette Embede og Tommesen derefter blev udnævnt til Birkedommer, faldt det ret naturligt, at han hos Greven fik udvirket, at Svigersønnen fik Stillingen som Godsforvalter paa Grevskabet.

I sin Stilling som Godsforvalter forstod Budtz at bevæge sig saaledes, at han foruden at varetage sit Herskabs Tarv paa bedste Maade i enhver Henseende ogsaa havde Evne til at omgaas Bønderne saaledes, at de ikke alene saa op til ham og agtede ham, men de fandt ogsaa i ham en varm Fortaler hos Greven, naar de havde Sager, der skulde forelægges denne, og derfor var han meget afholdt iblandt dem. Budtz kom til at øve en ikke ringe Indsats i Grevskabets Administration, idet det var under hans Ledelse, at Grevskabet gik med til Hoveriets Afløsning og Fæstegodsets Overgang til fri Ejendom. Det var ham,

der førte de mange dermed forbundne Forretninger i Pennen. Han var en klog, indsigtsfuld og forstaaende Mand, der har efterladt sig et godt Eftermæle.

Budtz havde sin Bopæl paa „Dyrhuset", hvilken Ejendom han drev med stor Dygtighed, og han fulgte interesseret med i, hvad der af nyt fremkom paa Landbrugets Omraade. Han var en Foregangsmand i Driften af Ejendommen, som han merglede og drev efter en moderne Driftsplan. Han holdt en efter Datidens Forhold stor Besætning. Paa den kun 33 Tdr. Land store Ejendom holdt han saaledes 11 Malkekøer foruden Ungkvæg, 2 Arbejdsstude, 2 Køreheste og 2 Rideheste. Han lagde stor Vægt paa Mælke- og Smørproduktion og var ogsaa paa dette Omraade blandt de første i Samtiden. Hesteavlens Fremme havde ogsaa hans Interesse, og til dette Formaal havde han anskaffet sig Halvblodshingsten „Zinclair", der aarlig bedækkede en Mængde Hopper og som kom til at præge Omegnens Hestebestand i ikke ringe Grad. Ved „Dyrhuset" havde han anlagt en smuk Have med mange sjældne Arter af Siirplanter og skønne Blomster, saa den vakte udelt Beundring hos enhver, som saa det smukke Anlæg.

Ligesom Svigerfaderen, Birkedommer Tommesen, interesserede Budtz sig ogsaa meget for filantropiske og landøkonomiske Spørgsmaal, som han ofte drøftede med ligesindede. Det var efter Samtale med Forpagter, Landbrugsskoleforstander Krarup paa Frijsendal, at han indbød en lille Kreds af forstaaende Mænd til at deltage i et Møde paa „Dyrhuset" den 27. Juli 1838 for at drøfte Betimeligheden af at oprette en landøkonomisk Forening paa Grevskabet. Paa dette Møde stiftedes Foreningen, og dens 7 Stiftere udsendte en Indbydelse til Grevskabets Beboere om at tilslutte sig Foreningen, der saa senere holdt sin konstituerende Generalforsamling den 24. Sept. 1838.

Fra 1845 til 1852 var Budtz Foreningens Formand, og under de to næstfølgende Formænd, Grev C. E. Frijs og Stamhusbesidder de Lichtenberg, var han Viceformand i Foreningen og kom ogsaa som saadan i hele denne Periode, indtil 1865, til i ikke ringe Grad at præge Foreningens Arbejde.

Budtz døde paa „Dyrhuset" den 1. April 1865. Hans Hustru overlevede ham i 25 Aar; deres Ægteskab var barnløst.

J. L. Tommesen.

Godsforvalter 1802—32. Birkedommer 1832—39.
Medstifter af Landøkonomisk Forening.

Jens Lassen Tommesen blev født 1771 paa Gaarden Birket i Hørmested Sogn i Vendsyssel. Efter i 1795 at have taget dansk-juridisk Eksamen, fik han nogle Aar senere Ansættelse som Godsforvalter paa Grevskabet.

Tommesen var en ualmindelig dygtig og initiativrig Mand, besjælet af en varm, patriotisk Aand. Fra første Færd var han grebet af Tidsaanden fra de store Landboreformers Dage, og han sluttede sig nær til Rationalismens Kongstanke, ved Oplysning, Kundskab og Dygtiggørelse at gøre Menneskene til højere og mere fuldkomne Væsener, og i saa Henseende havde han Øjet stærkt opladt for at hæve den sløve, uvidende Almue. Derfor var han ogsaa en ivrig Deltager i flere økonomiske og patriotiske Selskaber. Han var et Flidsmenneske, der gjorde et virksomt Arbejde for de Foretagender, der havde hans Interesse. Han skrev Betænkninger, udarbejdede Forslag, og viste i det hele taget et frugtbringende Initiativ, hvor han var med.

Tommesen var et virksomt Medlem af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab og dettes Tilsynsførende med de af Selskabet understøttede Landbrug paa Egnen. Han interesserede sig meget for disse, den Gang kun faatallige, fremadstræbende Bønder paa Godset. I Selskabets Tidsskrift har han skrevet fiere faglige Afhandlinger og Indberetninger, der vidner om en omfattende Interesse for Landbruget.

Da Aarhus Amts økonomiske Selskab oprettedes 1810, var Tommesen blandt de første, der sluttede sig til dette. Paa den konstituerende Generalforsamling valgtes han til Medlem af Bestyrelsen. Paa en af Bestyrelsen fremsat Opfordring til Medlemmerne om at fremkomme med Forslag om, for hvilke Gen-

stande Præmier skulde uddeles, indkom der 4 Forslag, hvoraf det ene var fra Tommesen. Efter at Bestyrelsen havde behandlet de indkomne Forslag, blev de fleste af de af Tommesen foreslaaede Emner Genstand for Præmiering. Blandt de af ham fremsatte Forslag var eet især bemærkelsesværdigt, naar hensés til, at det vel nok er første Gang, saadanne Tanker til Husmandsbrugets Fremme fremsattes. Han foreslog Præmie udsat til Husmænd, der dyrker deres Jord, enten ved Spadekultur, eller, som han særlig fremhæver, ved Hjælp af en Stud og en let, liden Plov. Desuden udtaler han det for ønskeligt, om en fattig Husmand, der mangler økonomiske Evner til selv at anskaffe sig en Trækstud, af Selskabets Midler maatte kunne laane de fornødne Penge uden Renter og mod Pant i Studen.

For at opmuntre Børnene i en tidlig Alder til Flid og Arbejdsomhed oprettede han 1810 i Hammel By en Straavarefabrik, hvor bl. a. en Del Børn forarbejdede Straahatte, Rullegardiner, Maatter o. m. a. Fabrikken havde god Afsætning paa sine Varer, og Tommesen fortæller, at Hendes kgl. Højhed Kronprinsessen havde været saa naadig at modtage en af Fabrikens Hatte.

Da Tanken om Oprettelse af en landøkonomisk Forening for Grevskabet Frijsenborg fremkom, fandt den en virksom Støtte hos Tommesen, og han var en af de 7 Mand, der udsendte Opfordringen til Foreningens Dannelse. Kun hans snart efter paafølgende Død afskar ham fra at komme til at præge Foreningens Arbejde.

Beklageligt er det, at Mindet om denne fortjenstfulde Mand skulde fordunkles af den Strid, der opstod imellem ham og den stedlige Degn og Skolelærer, *N. P. Schøler,* angaaende Berberisbusken, en Strid, som bragte megen Bitterhed ind i hans Sind.

Da der i 1834 afholdtes Valg til den nørrejydske Stænderforsamling, stillede Tommesen sig som Deputeret ved Valget i 11. Distrikt (Valgsted: Skjoldelev). Han opnaaede ikke at blive valgt, hvad han tog meget fortrydeligt op, thi da en stor Del af Distriktet hørte under Godset, havde han forventet sig særlig Støtte fra Vælgerne herfra. Han kunde ikke dy sig; men gav efter Valget sin Harme Luft i Indlæg i Bladene.

Tommesen havde sin Bopæl ved Frijsenborg; men 1823 opførtes der en ny, komfortabel Bolig med Godskontor til ham paa en Fæstegaard i Hammel By. Efter at han var bleven udnævnt til Birkedommer, blev han boende paa Gaarden, der siden næsten uafbrudt har tjent som Bolig og Kontor for de efterfølgende Birkedommere. Ved Birkedommer *Søren Stillings* Afgang 1832 blev Tommesen udnævnt til hans Efterfølger. Han blev den sidste Birkedommer, der holdt Ting i det gamle Tinghus ude i Skoven, idet Tinget i et af hans sidste Leveaar flyttedes ind til Hammel, hvor det fik sin Plads i Nærheden af Tommesens Bolig.

J. L. Tommesen, der var Commerceraad og Tiendekommissær, døde den 21. Juni 1839 og blev begravet paa Hammel Kirkegaard. Skønt det utvivlsomt skyldtes Tommesen, at Birkekontoret og Tinghuset fik sin Beliggenhed i Hammel og derved hævede Byen op over et almindeligt Landsbystade, har man i de efterfølgende Tider dog ikke haft saa megen Pietetsfølelse, at man har skaanet hans Grav og Mindesten for Ødelæggelse og Tilintetgørelse.

G. H. Koch.

Slotsgartner 1816—48
Medstifter af Landøkonomisk Forening.

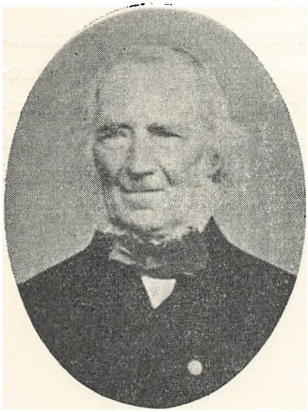

Georg Henrich Koch blev født 1787 i Kurfyrstendømmet Hessen-Kassel. Efter at være uddannet som Gartner indvandrede han i 1807 til Danmark. I 1816 fik han Ansættelse som Slotsgartner paa Frijsenborg. Her fik han den Opgave fuldstændig at omlægge og udvide det gamle Haveanlæg omkring Borgen. Koch tog med Energi og Kærlighed til Sagen fat paa Opgaven, som han løste paa den smukkeste Maade og skabte paa et Areal af ca. 30 Tdr. Land det dejligste Have- og Parkanlæg. Han plantede 3—400 Frugttræer samt 12,000 Stk. sjældne Træer og Buske, hvoraf mange endnu er bevarede i Frijsenborg Park.

Foruden sit betydelige Arbejde ved Gartneriet havde Koch megen Interesse for Landbruget, og dette medførte, at han af Grev Frijs fik overladt 150 Tdr. Land af den uopdyrkede Frijsenborg Hede. Med en Indsigt og Ihærdighed, der søger sin Lige, opdyrkede og omdannede Koch i Løbet af faa Aar Arealet, der ved Overtagelsen var et fuldstændigt Ørkenlandskab med Lyng, Buske, Sten og Sumpe, til frugtbare og smilende Agre. Han opførte Bygninger af stampet Ler med 1 Alen tykke Mure og holdt en stor Besætning, hvor han de første Aar kun havde holdt en Ko og 20 Hedefaar. De to Heste og 8 Stude, som anvendtes til Opdyrkningen, købte han Foderet til. Han merglede, brakkede, brugte Sommerstaldfodring og havde et moderne

Sædskifte i Marken. Gaarden, han rejste paa den nyopdyrkede Hede, fik til Minde om hans Virksomhed Navnet „Kochsminde". Efter at den var nedbrændt i 1879, fik den nyopbyggede Gaard Navnet „Jernit".

Det store, fortjenstfulde Arbejde, som Koch havde udført ved Opdyrkningen af det store Hedeareal og Grundlæggelsen af en betydelig Avlsgaard, forblev ikke upaaagtet. Det kgl. danske Landhusholdningsselskab belønnede hans Flid med at skænke ham Selskabets største Sølvbæger med Paaskriften: „For udmærket Flid ved Heede-Opdyrkning". Bægeret var indvendig forgyldt og vejede 28 Lod.

Kochs omfattende Interesse for landbrugsfaglige Spørgsmaal medførte, at han ogsaa tog virksom Del i Arbejdet for Oprettelsen af en landøkonomisk Forening for Grevskabet, og han blev en af Foreningens Medstiftere.

Men trods alt det omfattende Arbejde, som Gartner Koch havde med Gartneriet paa Frijsenborg og Driften af sin Avlsgaard, tilfredsstillede dette dog i Længden ikke den energiske Mands Virksomhedstrang. Han vilde have mere at tumle med, større Virksomhedsomraade; han vilde være Godsbesidder. Derfor købte han i 1844 Hovedgaarden Trudsholm ved Hadsund. Endnu i fire Aar forblev han paa Frijsenborg, hvor han ved sin Bortrejse efterfulgtes som Gartner af sin Brodersøn.

Efter et langt og ualmindelig virksomt Liv døde G. H. Koch paa Trudsholm 1871. Han var sit nye Fædreland en god Søn, sit Herskab en dygtig og trofast Tjener og dansk Landbrug en værdig Mand til Efterfølgelse.

B. Magnussen.

Sognepræst for Lyngaa og Skød 1826—49.
Medstifter af Landøkonomisk Forening.

Bernt Magnussen blev født 1798 paa Folgerø i Bergen Stift. Faderen var Gæstgiver og Skipper. Da Magnussen var 6 Aar gl., døde hans Fader, og han kom saa herned til Danmark, hvor han kom i Huset hos sin Morbroder, Apoteker Køster i Aarhus. Tog 1822 teologisk Embedseksamen og kom samme Aar til Frijsenborg, hvor han havde faaet Plads som Huslærer hos Grev J. Chr. Frijs. Efter at have virket her i to Aar, kaldtes han til Sognepræst paa Tunø. Grev Frijs havde imidlertid ikke glemt den velbegavede unge Mand, og paa Grevens Indstilling kaldedes han 1826 til det ledige Embede som Sognepræst for Lyngaa og Skød. 1832 udnævntes han til Provst, ligesom han senere blev Ridder af Dannebrog.

Magnussen var en rigt begavet Mand og besjælet af en patriotisk-filantropisk Aand og med megen Almensans. Skolevæsenet i sit Provsti omfattede han med megen Interesse. Han var Medstifter af „Landøkonomisk Forening" og deltog med Iver i Foreningens Arbejde og blev Medlem af Bestyrelsen. Han var Formand for den Komité, der nedsattes til at afgive Betænkning og fremkomme med Forslag til Almueungdommens Uddannelse, og som førte til Oprettelsen af de første Aftenskoler for den konfirmerede mandlige Ungdom paa Egnen.

1849 forlod Provst Magnussen Egnen, idet han blev kaldet til Sognepræst for Følleslev og Særslev paa Sjælland. I dette Embede virkede han til sin Død 1867.

C. A. Ditzel.

Distriktslæge 1837—83.
Medstifter af Landøkonomisk Forening.
Æresmedlem.

Christian Andreas Ditzel blev født 1805 i Kirkehvalsø, hvor Faderen var Provst. Han blev Student 1823 og tog Lægeeksamen 1832. 1833—37 var han Læge paa Søetatens Hospital i København og udnævntes ved sin Fratrædelse herfra til Krigsassessor. — 1837 ansattes han som Distriktslæge i Frijsenborg Lægedistrikt og som Huslæge hos Greven. Paa Frijsenborg i Slottets umiddelbare Nærhed havde han sin Bolig og herfra udøvede han en velsignelsesrig Gerning og vandt i høj Grad Befolkningens Tillid og Hengivenhed; thi foruden at være en dygtig Læge gjorde hans rent menneskelige Indstilling, hans sociale Forstaaelse og hans vennesæle Væsen, ham til Befolkningens Ven og Fortrolige.

Hvad der mere end noget andet vil bidrage til, at hans Navn og Minde vil blive bevaret til sene Tider, er den Indsats, han øvede for at komme Samfundets Smaakaarsfolk til Hjælp under Sygdom og i Alderdommen. Han saa, hvor hjælpeløse og elendige disse vare stillede, naar Forsørgeren døde eller Alderdommen gjorde sig gældende, saa Arbejdsevnen svigtede. Dengang var der intet der hed Understøttelse eller Forsorg for Ubemidlede. Kun en ofte knap og karrig tilmaalt Fattighjælp havde disse Samfundsklasser at falde tilbage paa i de gamle Dage. Ditzel fik da i 1847 stiftet en Forening for Husmænd og lige-

stillede, saaledes at disse imod at betale et vist aarligt Kontingent kunde sikre sig og deres Hustru en fast aarlig Understøttelse efter det fyldte 60. Aar og deres eventuelle Enker ligesaa, i Fald Forsørgeren skulde falde fra forinden. Denne Forening fik snart mange baade Medlemmer og Velgørere. De første for at sikre sig Støtte i Alderdommen, og de sidste for ved Pengegaver at støtte dette filantropiske Foretagende. Distriktslæge Ditzel blev selvfølgelig Foreningens Formand og fungerede som saadan i hele dens Levetid. I mange Aar virkede Foreningen meget tilfredsstillende efter sit Formaal, men det aarlige Kontingent kunde ikke i Længden svare til den tilsikrede Understøttelse, og til stor Sorg og Beklagelse blandt Medlemmerne blev Foreningen opløst 1883. Ingen led noget Tab; ethvert Medlem fik tilbagebetalt alle de af Vedkommende i Aarenes Løb indbetalte Indskud. Efter at dette var sket, var der af Foreningens Midler tilovers en Sum paa 10,000 Kr., der særlig hidrørte fra Tilskud, som Foreningen i Tidernes Løb havde modtaget fra andre Steder. Af denne Sum oprettedes der et Legat, som efter Stifteren og i Anerkendelse af hans Virksomhed som Foreningens Formand blev benævnt „Etatsraad C. A. Ditzels Minde", og hvoraf Renterne hvert Aar uddeles til gamle Husmænd og Indsiddere eller Enker efter saadanne.

C. A. Ditzel havde mange Interesser, derfor var han ogsaa iblandt de Mænd, der udsendte Indbydelse til Oprettelsen af den landøkonomiske Forening. Han virkede som Distriktslæge, indtil han i 1883 trak sig tilbage og hans Søn overtog Embedet efter ham. Endnu i flere Aar fortsatte han sin private Lægevirksomhed.

Han udnævntes 1883 til Etatsraad og dekoreredes med Ridderkorset, ligesom Landboforeningen havde hædret ham ved at udnævne ham til Æresmedlem af Foreningen. Han døde i Hammel 1893. Efter hans Død blev der ved Bidrag fra taknemmelige Medborgere paa Grevskabet rejst ham (og hans Søn) en Mindestøtte paa Hovedgaden i Hammel.

Lehnsgreve

C. E. Krag Juel Vind Frijs.

Lehnsbesidder 1849—82.
Formand 1852—54.

Christian Emil, Greve *Krag Juel Vind Frijs* blev født 18. December 1817 paa Frijsenborg som Søn af Lensgreve J. Chr. K. J. V. Frijs. Han fik akademisk Uddannelse, som han afsluttede med at tage juridisk Embedseksamen.

Ogsaa paa Landvæsenets Omraade søgte og fik den unge Greve en alsidig Uddannelse. Det første Sted, hvor han fik praktisk Anvendelse for sin Indsigt paa Landvæsenets Omraade var paa Foldbygaard, som han i 1839 fik overladt og som han derefter i nogle Aar drev. Her omsatte han sin teoretiske Viden i praktisk Gerning.

1849 overtog C. E. Frijs Styrelsen af Grevskabet og viste sig straks som en vidtskuende, liberal og human Godsejer, og han blev en Foregangsmand paa forskellige Omraader. Han indsaa, at Udviklingen gik i Retning af Fæsteforholdenes Afløsning og Selvejendoms Indførelse paa Godserne. Tiden og Forholdene krævede dette. Han var derfor ikke nogen Modstander af Tanken og modsatte sig ikke den Bevægelse, der fordrede Fæstets Afløsning, men han forlangte, at dette skulde ske ved en frivillig Overenskomst, og han var en bestemt Modstander af de Bestræbelser, der fra „Bondevennernes" Side udfoldedes i Retning af Tvangsafløsning af Fæsteforholdet. Derfor virkede han ogsaa for, at Bønderne paa Grevskabet skulde købe deres Gaarde,

og han viste sig ved Salget som en baade klog og human Godsejer. Bønderne anerkendte ogsaa dette i fuldt Maal ved i Frijsenborg Park at rejse ham et smukt og varigt Minde i Form af en 4 Al. høj Bronzestatue.

Skønt Godserne var i en god Tilstand, da han overtog disse, fortsatte han Faderens Arbejde med yderligere Forbedringer, bl. a. lod han foretage gennemgribende Restaureringer af Grevskabets mange Kirker og Ombygning af Herregaardene. I Aarene 1865—67 lod han Frijsenborg Hovedbygning ombygge, saa den nu fremtræder som en af Landets smukkeste Privatbygninger.

Tidlig begyndte Grev Frijs at tage Del i det offentlige Liv. Blandt nogle af de første offentlige Hverv han fik betroet var Sæde i Amtsraadet og Formand for „Landøkonomisk Forening", men snart fulgte mange efter. Han blev Medlem af Rigsraadet og Landstinget. Af politisk Anskuelse var han konservativ, og han ønskede en Samling af „de store og de smaa Bønder", d. v. s. alle Jordbesiddere uden Hensyn til deres Ejendoms Størrelse. Ved Underhandlinger med VenstreførerenJ. A. Hansen fik han en Alliance i Stand mellem Godsejerne og Bønderne. Det var ved den Sammenkomst, hvor denne Alliance blev beseglet, at Grev Frijs udtalte de ofte citerede Ord: „Jeg vil med mit Hus og med alt, hvad jeg ejer, tjene Danmark."

Væsentligst som Følge af denne Alliance blev Grev Frijs i 1865 kaldet til at danne et nyt Kabinet. Det lykkedes ham ogsaa, men rigtignok under voldsomme Kampe, at gennemføre Grundloven af 1866, og hvis væsentligste Kendemærke var, at det politiske Tyngdepunkt i Landet kom til at ligge hos de besiddende Jordbrugere. I sin Ministertid kom Grev Frijs til at gennemføre flere vigtige Love af gennemgribende Betydning for vort Samfundsliv, f. Eks. Love ang. Hærvæsenet, Kommunalvæsenet og Jernbaneanlæg.

Han var ingenlunde uden Forstaaelse for visse af Tidens frisindede Rørelser, hvad bl. a. sees af hans betydelige Indsats for Gennemførelsen af Valgmenighedsloven af 1868, som han kun fik gennem Landstinget ved at gøre Sagen til et Kabinetsspørgsmaal. Efter at have taget sin Afsked 1870 valgtes han til paa Regeringens Vegne at forhandle med Kejser Napoleon IIIs

Afsending, der var kommen til Landet for at bevæge Danmark til at deltage i den tysk-franske Krig paa fransk Side. — Grev Frijs optraadte med stor Dygtighed og Besindighed, men meget bestemt derimod.

C. E. Frijs blev Kammerherre og Ridder af Elefanten. Han afstod 1882 Grevskabet til sin eneste Søn og drog til Boller, hvor han døde 12. Oktober 1896.

H. H. de Lichtenberg.

Stamhusbesidder 1842—67.
Formand 1854—65.

Hans Henrik de Lichtenberg blev født 27. Maj 1803 paa Bidstrup som Søn af Stamhusbesidder Geert de Lichtenberg. Studerede Forstvæsen paa Akademiet i Kiel. 1825 blev han Forst- og Jagtjunker. Drev i nogle Aar Haslegaards Vandmølle, indtil han ved Faderens Død i 1842 overtog sit Fædrenegods, Stamhuset Bidstrup.

Godset var ved H. H. de Lichtenbergs Tiltrædelse ikke i den bedste Forfatning. Faderen havde været lidet interesseret i Godsets Drift. Hovedgaarden blev alene drevet med Hoveri, Skovene var forsømte og delvis ødelagte, og Landsbyerne mangelfuldt udskiftede. Anderledes med Sønnen, der med Interesse og Energi kastede sig over den Opgave ved tidssvarende Reformer at ophjælpe Godset. Under samme hørte paa dette Tidspunkt foruden Hovedgaarden tillige 3 Vandmøller, 85 Bøndergaarde og 52 Huse. — Det første, den ny Besidder foretog, var en ny Udskiftning af de Byer, hvor denne var daarligst, saaledes Skød og Granslev. Under denne Udskiftning udflyttedes fra disse Byer henholdsvis 5 og 7 Gaarde. Skovene forbedrede han og forøgede deres Areal ved at indtage daarlig Jord til Skovbrug. Han var ogsaa ivrig for Hoveriets Afløsning, og under 18. Juli 1845 oprettede han en Forening med Fæsterne om dettes Ophævelse fra 1. Maj 1846. Det aarlige Vederlag var 21 Rbd. for en Halvgaard. Fæsterne skænkede i

den Anledning de Lichtenberg en smuk Sølvpokal til Minde om Frigørelsen.

Paa mange Maader tog de Lichtenberg sig i det hele taget af Godsets Bønder; han opmuntrede dem til at mergle deres Marker og at plante Læ om Bygningerne. Ogsaa for Beboernes intellektuelle Dannelse sørgede han, idet han i Granslev lod oprette en Læseforening for alle Godsets Beboere. Biblioteket besad en Mængde af Datidens bedste Værker af religiøs, historisk og landøkonomisk Indhold og bidrog meget til at fremme Læselysten hos Befolkningen.

H. H. de Lichtenberg hørte til den Kreds af forstaaende Godsejere, der stillede sig velvilligt til Kravet om Fæstegodsets Overgang til fri Ejendom. Skønt der endnu ikke var vedtaget nogen Lov, der gav Lehn- og Stamhusbesidderne Adgang til at afhænde deres Fæstegods, søgte og fik han under 11. Juni 1852 en kgl. Bevilling til at sælge til Fæsterne det Stamhuset tilhørende Fæstegods til fuldkommen fri Ejendom. Straks derefter begyndte Salget, der fandt Sted paa ret rimelige Vilkaar for Fæsterne.

Arbejdet for alm. landøkonomiske Opgaver havde ogsaa denne udmærkede Godsejers Interesse. Det er derfor forstaaeligt, at han, da han havde tiltraadt Stamhuset, kunde ønske et Samarbejde med den unge „Landøkonomisk Forening" for Grevskabet Frijsenborg. Paa Foreningens Foraarsgeneralforsamling i 1844 kom der da ogsaa en Overenskomst i Stand, saaledes at Godset Bidstrup indtoges under Foreningens Virkeomraade og at dette Gods' Beboere indenfor Foreningen stilledes paa lige Fod med Grevskabets Beboere. For den konfirmerede Ungdoms videre Uddannelse havde de Lichtenberg ogsaa Interesse, og indenfor Foreningen tog han stærk Del i denne Gren af Foreningens Arbejde. I 1854 valgtes han til Foreningens Formand og fungerede som saadan i 9 Aar, indtil 1865.

H. H. de Lichtenberg, der i 1853 var blevet Hofjægermester og i 1866 Kammerherre, døde paa Bidstrup den 25. Marts 1867 og ligger begravet paa Granslev Kirkegaard.

Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforenings Historie fra 1865-1938.

Af *Ingvart Ullerup.*

Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening.

Det Arbejde som „Den landøkonomiske Forening for Grevskabet Frijsenborg og Stamhuset Bidstrup" havde udført til Fremme af Agerbruget blandt Fæsterne paa disse Godser, havde været af saa indgribende Betydning for deres økonomiske Forhold, og havde sat saa dybe Spor i Udviklingen af deres Landbrug, at det maa betragtes som selvfølgeligt, at Ønsket om en Genrejsning af Foreningen maatte komme fra disse, der i 1850erne var blevet Selvejere, og at Foreningens økonomiske Basis nu ikke længere maatte ligge hos de 2 Godsejere, og hos de Mænd udenfor Bondestanden, som af nationaløkonomiske og filantropiske Grunde havde støttet Foreningen, men hos Bønderne selv, der som Medlemmer af en saadan Forening i Fællesskab ønskede at udføre et Arbejde til Fremme af fælles Maal, fælles Arbejde og fælles Interesser.

Naar det først blev i 1865, at dette Ønske blev fremsat, saa skyldes det utvivlsomt, at den politiske Spænding, der herskede i Aarene før, og Udbrudet af den ulykkelige Krig i 1864 optog Sindene saa stærkt, at alle andre Spørgsmaal blev overskyggede.

Først efter at Krigen var sluttet og Mottoet: „Hvad udad tabes skal indad vindes" var skabt, fik Tanken om en Genrejsning af den landøkonomiske Forening atter Grund under sig.

Den 16. Oktober 1865 blev der afholdt et Møde i Hammel

for efter fleres Anmodning at forhandle om en Fornyelse af „Den landøkonomiske Forening."

Paa Mødet, der lededes af Foreningens Formand, Stamhusbesidder *Lichtenberg*, Bidstrup, vedtoges det at udsende en Rundskrivelse til ledende Mænd i Sognene, om at søge at tegne Medlemmer til Foreningen, og inden 1. December at meddele Resultatet af deres Bestræbelser i saa Henseende til Formanden. Medlemskontingentet fastsattes til 3 Mark for dem, som havde under 1 Tdr. Hartkorn, 1 Rbd. for dem, der havde mellem 1 og 5 Tdr., 2 Rbd. for dem, som havde mellem 5 og 10

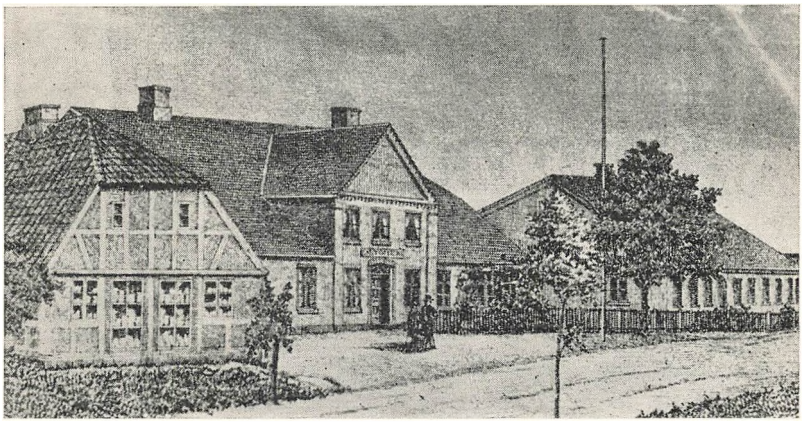

Gæstgivergaarden i Hammel.

Tdr. og 3 Rbd. for Landbrugere, der havde over 10 Tdr. Hartkorn. Desuden nedsattes en Komité bestaaende af Forpagter *Bache*, Søbygaard, Dyrlæge *Lauritzen*, Fajstrup, og Proprietær *Hansen*, Thorsølund, til at udarbejde et Udkast til nye Love.

Tegningen maa have givet et tilfredsstillende Resultat, for den 29. December 1865 holdtes en Generalforsamling paa Gæstgivergaarden i Hammel, — det nuværende Ortveds Hotel — og her vedtoges det at genrejse Foreningen under Navn af „Frijsenborg—Faurskov Birks Landboforening". Der vedtoges nye Love, eller vel snarere Ændringer til den gamle Forenings Love. Formaalsparagraffen har følgende Ordlyd: „Foreningens Formaal er, at virke til Landbrugets Fremme i alle dets enkelte Dele, ved de Midler, som staar til Foreningens Raadighed, saasom ved Forhandlinger, landøkonomiske og andre Foredrag,

der for Landbruget kunde have Interesse, Dyrskuer, Forevisninger m. v."

I Lovenes § 4 fastsættes at: „Efter Forslag fra Bestyrelsen kunne Æresmedlemmer optages ved Beslutning af en Generalforsamling. Da Lichtenberg, trods kraftig Opfordring, ikke ønskede at fortsætte som Formand, valgtes Forpagter *Bache,* Søbygaard, som Formand, som Viceformand valgtes Dyrlæge *Lauritzen,* Fajstrup, og som Sekretær valgtes Skolelærer *Jensen,* Sall.

Samtidig valgtes der Distriktsbestyrere rundt om i Pastoraterne.

For Røgen—Sporup: Engvandingsmester *Chr. Dein,* Farre.

For Skorup—Tvilum: Gaardmand *Jens Casper Jensen,* Grølsted.

For Vejerslev—Aidt—Thorsø: Gaardmand *Jens Jensen Sort,* Mondrup.

For Haurum—Sall: Gaardmand *Joseph Josephsen,* Sall.

For Hvorslev-Gjenning: Gaardmand *Peder Hansen,* Hvorslev.

For Vellev: Landinspektør *Amdisen,* Voer Mølle.

For Houlbjerg—Granslev: Sognefoged *Jens Sørensen,* Granslev.

For Lyngaa—Skjød: Gaardmand *Christen Pedersen,* Vivild.

For Vitten—Haldum—Hadsten: Sognefoged *Peder Rasmussen,* Sandby.

For Foldby: Sognefoged *Poul Jensen,* Norring.

For Lading: Gaardmand *Mads Rasmussen,* Skjoldelev.

For Hammel—Voldby—Søby: Gaardmand *Anders Byriel,* Voldby, og

For Langaa: Proprietær *Lier,* Johannesberg.

Foreningens Genrejsning skete altsaa paa en af de sidste Dage i Aaret 1865, og i 1866 begynder der et intensivt og dygtigt Arbejde, præget af stærk Reformiver.

Der afholdtes 6 Diskussionsmøder om Aaret, hvor en Række Forhold der vedrørte Landbruget og dets Driftsformer, blev underkastet saglige og indgaaende Drøftelser. En Mængde nye Tanker og Forhold var kommet frem siden den første Forening sluttede sin Virksomhed. Paa det første Diskussionsmøde, der

holdtes 25. Januar 1866, var Tanken fremme om Oprettelse af en Kreaturforsikringsforening til Værn mod de Ulykker, som Kvægpesten kunde foraarsage. Østifterne havde oprettet en saadan, men paa Mødet var der mere Stemning for at faa oprettet en lignende Forening for Jylland, end at slutte sig til Østifternes. Der gaves ligeledes paa dette Møde Meddelelse om de fordelagtige Virkninger, som Brugen af Guano og fosforsur Kunstgødning havde haft ved Udbringning paa Jorden.

Ved et Bestyrelsesmøde den 7. Februar s. A. oplystes det, at Foreningen paa dette Tidspunkt havde 278 Medlemmer med et aarligt Kontingent paa 320 Rbd.

Paa et andet Diskussionsmøde i Februar fremsattes der Forslag om at uddele Præmier til Bønderkarle, der drive Husflidsarbejder, og gennem en Række af Aar blev der uddelt Præmier til dette Formaal. Endvidere blev der paa dette Møde af daværende Prokurator *Friis* fremsat Forslag om Oprettelse af en Sparekasse for Tjenestefolk. Dette Forslag blev modtaget med megen Velvillie og kom til at danne Grundlaget for Oprettelsen af det ansete Pengeinstitut „Frijsenborg—Faurskov Birks Spare- og Laanekasse."

Arbejdet for Oprettelsen af Sparekassen blev gjort af en Komité, bestaaende af Lærer *Sørensen,* Svenstrup, Gdr. *Jens Jensen,* Mondrup, Prokurator *Friis,* Hammel, Gdr. *C. Dein,* Farre, og Lærer *Jacob Jensen,* Sall.

Af andre Emner, som Foreningen tog op til Drøftelse, var ogsaa Tyendeforholdet, som paa denne Tid synes at have været noget vanskeligt.

Ved et Møde om denne Sag fremsatte den paa denne Tid kendte Lærer *Jac. Jensen,* Sall, nogle ret skrappe Udtalelser om hans Indtryk af dette Forhold. Emnet, om hvilket Lærer *Sørensen,* Svenstrup, havde indledet, lød saaledes: „Hvilke ere de Grunde, som foraarsage, at Forholdet mellem Husbond og Tyende i Regelen er mere ugunstigt nu end før? Og ved hvilke Midler kan Foreningen virke til, at Tyendet rigtigere opfatter dets Stilling og med større Lydighed og Troskab udretter deres Gerning?"

Indlederen og Forsamlingen maa imidlertid ikke have behandlet disse Spørgsmaal, der var fremsat af Lærer *Jac. Jensen,*

paa en for ham tilfredsstillende Maade, idet han bl. a. udtalte: „Lovenes § 10 har givet mig Anledning til at anføre, idet denne Paragraf bestemmer, at mindst en Trediedel af Foreningens Nettoindtægt skal anvendes til Indkøb af nyttige Brugsgenstande. Nu ved jeg ingen nyttigere Brugsgenstand for en Landmand, end et dueligt, lydigt og tro Tyende, følgelig maa Foreningen ville ofre noget til dets Tilvejebringelse. Enhver som har levet længe nok, for at kunne huske og nogenlunde bedømme, hvorledes Forholdet mellem Tyende og Husbond i de sidste 3 á 4 Aartier har forandret sig, vil sande med mig, at denne Forandring ingenlunde er sket til det bedre. — Paa hin Tid var det i Regelen Tyendets Agt, naar det gav sig i Tjeneste hos en Husbond, da at forblive hos ham saa længe, han havde Brug for ham. Et saadant Tyende, og det hændte ikke sjældent, at den Dreng, der begyndte sin Tyendevirksomhed som Kohyrde, efter 10—12 Aars tro Tjeneste — i hvilket Aaremaal han saa at sige gennemgik Kursus'er i samtlige Gaardens forskellige Arbejder, blev Førstekarl. Nu derimod, kan man ved at læse Tyendets Skudsmaalsbog, let overbevise sig om, at de fleste Tyender i et lignende Aaremaal, have hver for sig haft et helt Dusin af Husbonder.

Paa hin Tid beviste Tyendet i Regelen al god Troskab, Lydighed og Ærbødighed mod sin Husbond. Nu derimod ser det hartad ud, som om Tyendet i Regelen var ligegyldigt for den Ros, disse Dyder medfører, thi det ser ikke saa meget paa et godt Lov og egen Duelighed, som derpaa, at det kan finde en Husbond, der giver det mindste Arbejde, den største Løn, den fortrinligste Kost, og de fleste Friheder. Paa hin Tid tog Tyendet til takke med de Vilkaar, selv den fattigste Bonde kunde yde, og viste sig i Regelen som sin Husbonds tro Forsvarer, overensstemmende med det gamle Ord: „Dens Brød, jeg æder, dens Vise, jeg kvæder". Nu derimod hører man ikke saa sjældent, at Tyendet bagtaler sin Husbond; snart er Kosten ikke god, ikke rigelig nok, snart er Arbejdet for mangfoldigt eller besværligt. Husbonden er ikke meddelsom nok o. s. v.; men hvad der er endnu mere frækt. Man hører ogsaa mangt et Tyende sagsøge sin Husbond for lignende Grunde, eller formedelst Grunde, der ere endnu mere smaalige.

Paa hin Tid gjorde Tyendet ikke alene sin Dagsgerning efter Husbondens Forlangende, ogsaa om Aftenen syslede det i hans Interesse. Karlene kartede Ulden, Pigerne spandt eller istandsatte forbrugte Redskaber, dannede sig, læste med Husets Børn o. s. v. Nu derimod kan Solen næppe skygge bag Skoven, før Tyendet erklærer sig for færdigt med Dagens Gerning. Karlen pudser og pynter sig, og spadserer i Byen i Forening med sine Ligebrødre, styrer han især i Vintertiden sin Gang til Høker eller Krostuen, hvor Karlene med Piben i Munden, Kortene i Haanden fordriver de lange Vinteraftener, eller er det i Sommertiden, da spadserer sædvanlig baade Karle og Piger paa Gaden til langt ud paa Natten, hvor de med fæle Hyl og ofte gemene Sange, fortrædiger Husbonderne, der trænger til Hvile, fordi de maa arbejde saa meget mere som slige egenraadige Tyender udretter mindre. — Vil Husbonden ytre endog den ringeste Grad af Forargelse, saa svarer Tyendet sædvanlig: „Er Husbond ikke tilfreds, vil jeg rejse straks".

Paa hin Tid var og Tjenestepigen villig til at udføre hvilke som helst Forretninger, der maatte forefalde, være sig, at Gødning skulde læsses eller spredes, Harven køres, Køerne trækkes fra Marken, eller Hestene, der stod paa Græs, vandes. Pigen udførte villigt saadanne Forretninger, naar Nødvendigheden paabød det. Nu derimod vil Husbonden endog blot med et flygtigt Blik kunne overbevise sig om, at den ham som vordende Tjenestepige præsenterende Nymfe ej vil udføre slige Bestillinger. Selv fortæller hun, og ganske gemytligt: „Jeg er vant til Markarbejde, jeg kan malke, men holder ellers kun af indvendig Syssel. Jeg forlanger desaarsag heller ikke mere, end 40 Rbd. for Sommerhalvaaret, at sige, naar Lørdag Eftermiddag og alle Helligdagene forundes til fri Disposition". Paa hin Tid var det meget sjældent, at en Pige, som Bonden udtrykte sig „kom skidt afsted," det vil sige, havde Børn; men skete det, var en saadan Pige til Nar for Almenheden. Nu derimod er det ikke saa sjældent, at en Pige ulejliger sig med at skaffe Rekrutter af nye Verdensborgere, og fordi hun sædvanlig i Stedet for Haan nyder Undskyldning, anstrenger hun sig saa tidligt og flittigt som muligt.

Paa hin Tid kunde Tjeneren af sin sparsomme Løn have saa meget tilovers, naar han henved 30 Aars Alderen vilde stifte Familie, at han af Godsejeren kunde overdrages en Fæstegaard eller en Forpagtning, eller han kunde tilkøbe sig en mindre Ejendom. Kunde han og hans jævnaldrende tro Kæreste ikke udrede det hele Beløb, saa var Husbonden gerne til Tjeneste med sin Kaution, thi Parrets Stadighed, Flid og Orden var ham Borgen for, at det af ham tilstaaede Laan nok kom tilbage med Renter. — Nu derimod har Tyendet af den 4 eller 5 dobbelte Løn ved Aarets Slutning intet tilovers. — De mange Baller, Legestuer, Markeder, Sammenkomster i Kro og Høkerstue, Spil, Cigarrygning, Kæresteforbindelser, forfinet Klædedragt o. s. v. have været ligesaa mange Aarsager til Tyendets Afblanken. Naar derfor nu Ægteskab indgaaes mellem Karlen og Pigen, saa er det i Regelen hverken fordi de have naaet den Alder, da saadant kan ansees for nødvendigt i god Forstand, eller fordi de i længere Tid have syntes godt om hinanden, eller fordi de have lagt fælles Planer for fælles Fremtid; men fordi Karlen er nu sine fulde 20 Aar og Pigen bliver om faa Dage 16. De kunde nu passende slaa Bryllup og Barsel sammen i et Gilde. Er denne Skildring af Forholdet mellem Husbonde og Tyende rigtig, saa ere de af mig rejste Spørgsmaal berettigede".

Om denne drastiske Skildring af Forholdet mellem Husbond og Tyende er overdrevet, eller om den Sall Degn i den nærmest foregaaende Tid er blevet gjort bekendt med flere af den Slags Tyendeforhold, og dette har gjort ham harm i Hu, faar staa hen; men at han skulle have været en Hader af Tjenestefolk i Almindelighed, kan næppe antages, for senere hen i Landboforeningens Historie, hvor man paa et Møde forhandler om en Skærpelse af Tyendeloven, tager han dem ligesaa varmt i Forsvar og gaar voldsomt imod det fremkomne Forslag.

Resultatet af Forhandlingerne blev imidlertid, at Landboforeningen, for at skabe mere stabile Forhold mellem Husbond og Tyende, vedtog at udsætte Præmier for lang og tro Tjeneste.

Ved Efteraarsgeneralforsamlingen i 1867 ønskede Forpagter *Bache,* Søbygaard, ikke at modtage Genvalg. Som hans Efterfølger valgtes Forvalter *Krøger,* Frijsendal.

Besætningsvæsenet, som man i den gamle Forening med saa stor Dygtighed havde søgt at forbedre i den sidste Halvdel af dens Virksomhed, blev af den nye Forening gjort til Genstand for den allerstørste Opmærksomhed, om end under andre Former og i et noget andet Spor. — Dyrskuerne indførtes nu som et fast aarligt Led i Landboforeningens Arbejde.

Men Krydsningsbestræbelserne er man paa den Tid blevet færdige med. — Saaledes udtalte Formanden, Forvalter *Krøger,* ved et Diskussionsmøde i 1867, at han betragtede Krydsningsavlen som forfejlet, og at man for Fremtiden maatte holde paa de hjemlige rene Racer. Fra anden Side hævdedes det, at Hesteavlen var gaaet stærkt tilbage som Følge af Krydsningen med Landstodhingstene. Ved et andet Diskussionsmøde samme Aar, udtalte Landinspektør *Amdisen,* Voer Mølle: „at man havde haft en Tilbøjelighed til at overvurdere det Fremmede, og undervurdere vort eget". Han anbefalede nu at fremme Avlen af det jydske Kvæg. Der findes, udtalte han, 3 Racer af dette. — Den vestjydske, der er en Federace. Den vendsysselske, som er mindre og af fin Bygning, men en udpræget Malkerace, og endelig den østjydske, som er en Mellemting af de 2 andre Racer. Taleren hævdede, at ingen Kvægrace betalte Græsset i Kjær og Moser bedre end den jydske.

Den tidligere Folketingsmand, *Laurits Schiøler, omtaler i* denne Forbindelse, at man paa enkelte større Gaarde har gjort Forsøg med Schweitzer og Tyrolerkvæg, men at det intet Indpas havde faaet. Han slog til Lyd for Indkøb af Tyre af jydsk Race, og erindrede om, at flere og flere Landbrugere var begyndt at interessere sig for den gamle jydske Race af blakbroget Kvæg. Videre i denne Diskussion fremsatte Forvalter *Larsen,* Frijsenborg, den Paastand, at den blakbrogede Race var den mest ægte jydske, idet han mente, at den sortbrogede Kulør stammede fra en Krydsning med Augustenborgracen.

L. Schiøler udtalte, at han havde hørt, at den oprindelige jydske Race havde været kullet.

Paa dette Møde drøftedes tillige paa Forslag af *Hansen,* Thorsølund, at oprette Kvægavlsforeninger, for derigennem ved Brug af de bedste Tyre, som kunde fremskaffes, at forbedre Kvægavlen.

Men selv om der endnu gik nogle Aar, inden man naaede saa vidt, saa søgte man dog ved Præmiering af Tyre og Køer at opmuntre Landbrugerne til, gennem et planmæssigt Kvægavlsarbejde, at forbedre deres Besætninger.

Vel var der endnu i disse Aar forskellige Meninger om Avlen skulde ledes i Retning af Fedekvæg eller i Retning af Mælkeribrug, men at de fleste Landmænd har hældet til den sidste Anskuelse, faar man et Indtryk af, naar det berettes, at Foreningen allerede i 1868 vedtog at afholde en Smørudstilling og udsætte Præmier paa Smør fra Besætninger paa indtil 16 Køer. Det var nemlig hos de mindre Landbrugere, at det kneb med at faa fremstillet Smør, der kunde opnaa en ordentlig Pris. Dette, at man i flere Dage skulde samle paa og gemme Fløden over, for at faa nok til at kærne af, havde ofte en uheldig Indflydelse paa Smørrets Kvalitet og (Smørgrossererne var skrappe i Bedømmelsen, og skrappe til at foretage Fradrag i Prisen, saafremt der blot var en Anelse af enten Lugt eller Bismag ved Smørret). Smørnoteringen for Bøndersmør blev derfor altid ansat for 2. Kl.s Varer til en betydelig lavere Pris end Herregaardssmørret.

For Herregaardenes Vedkommende stillede Spørgsmaalet sig betydelig bedre. Her havde man Mælk nok til at kunde foretage Kærning hver Dag, og her havde de holstenske Mejersker, ved Anlæg af de saakaldte Vandmejerier skabt saa ideelle Forhold for Fremstilling af fint Smør, som det den Gang var muligt, og intet Krav laa i disse Aar over, hvad der svarede til dansk Herregaardssmør.

Smørudstillingerne blev derfor ogsaa et fast Led i Landboforeningens Arbejde for Mejeribrugets Fremme, og først i Midten af 80'erne, da man i Almindelighed var naaet dertil, at Mælken blev samlet og behandlet paa Mejerierne, ophørte Foreningen med at afholde Smørudstillinger.

Dog var det ikke altid saa let at faa Folk til at indse den store Betydning, som Mejerivæsenet havde. De jydske Bønder havde fra gammel Tid Handelsblod i Aarerne, og de høje Priser paa Fedekvæg i Halvfjerdserne bevirkede, at mange endnu holdt paa et godt Studehold.

Et af Diskussionsmøderne giver et godt Billede af, hvorledes man saa paa Mejerivæsenet.

Fra Bestyrelsens Side var der fremsat Forslag om at antage en Mejeriassistent, der skulde rejse rundt paa Gaardene og give Raad og Vejledning om Mælkens Behandling og Smørrets Fremstilling.

Da tog den paa sin Tid kendte Landmand *Joseph Josephsen*, Sall, Ordet og udtalte bl. a.: „Det er nu min Formening, mine Herrer, at det er lige saa nødvendigt at faa en Bryggeriassistent som en Mejeriassistent. Det er noget værd at have noget godt Øl i Huset. Det er jeg sikker paa, at mange af de tilstedeværende vil give mig Ret i".

Men trods Josephs og ligesindedes Synspunkt, saa vedtoges det dog at ansætte en Mejeriassistent. Mejeriassistenten fungerede et Par Aar, vistnok til alles Tilfredshed; men da Omkostningerne var for store, maatte hans Virksomhed dog igen opgives.

At Foreningen ogsaa beskæftigede sig med Spørgsmaal, der laa uden for det rent landbrugsfaglige, vil man forstaa af, at Stedets Birkedommer, *Malling*, paa et Diskussionsmøde indledede en Forhandling om det ønskelige i, at der paa Grund af den stigende Retsusikkerhed ansattes ridende Politi i Jurisdiktionen, og at Forsamlingen gav ham Ret i denne Betragtning.

Det har sandsynligvis været Betleriet, som vistnok paa den Tid var meget udbredt, der har været Aarsag til Diskussionsmødet, for et Aars Tid senere rettede Landboforeningen en Henvendelse til Politiet om at hæmme dette Uvæsen med alle til Raadighed staaende Midler.

Heller ikke den selskabelige Side blev ladet ude af Betragtning, idet der i Begyndelsen af Aaret 1869 blev afholdt et Bal for Foreningens Medlemmer med Damer. Saavidt vi har kunnet faa oplyst, den første selskabelige Sammenkomst med Damer, som Foreningen havde afholdt.

Paa et af disse Diskussionsmøder havde der været Røster fremme om, at Staten vilde stryge Tilskudet til Landbruget. Dette fremkaldte en Udtalelse, i hvilken det hed: At da Landbruget havde en saa stor Indflydelse paa Nationalvelstanden, saa fandt Forsamlingen, at Staten vedblivende burde give Tilskud til Dyrskuerne og til Husdyrbrugets Fremme.

Paa et andet af disse Diskussionsmøder vedtoges det at oprette en Forsikringsforening for Heste og Kreaturer. Den endnu eksisterende Hesteforsikringsforening for Frijsenborg-Faurskov Birk er Resultatet af denne Beslutning.

Ogsaa Spørgsmaalet om Oprettelse af Syge-, Begravelses- og Arbejdsløshedskasser paa Egnen har været behandlet paa Landboforeningens Møder; men paa det Tidspunkt var der allerede oprettet en Sygekasse i Voldby og omliggende Sogne, saa Landboforeningen har ikke direkte været med til at fremme Oprettelsen af saadanne Kasser, selv om man inden for Foreningen har været indforstaaet med Tanken.

De bedste Former for Heste- og Kvægavlen var i disse Aar ret ofte Genstand for Drøftelse ved Foreningens Diskussionsmøder. Folk var paa dette Tidspunkt naaet til Forstaaelse af Renavlens Betydning, og Dyrlæge *Lauritsen jun.* har gentagne Gange været en djærv og uforfærdet Talsmand for en Ophjælpning af de hjemlige Racer og havde kraftigt slaaet til Lyd for den nu saa anerkendte Teori, at Racepræget fæstnes og udvikles ved Brug, Pleje, Fodring og klimastiske Forhold. I 1869 holdt Dyrlæge Lauritzen saaledes et Foredrag om den i dette Aar herskende Benskørhed hos Kvæget. Sygdommen er formentlig Stivsyge, og man kan vel deraf drage den Slutning, at Aaret 1868 har været et meget tørt Aar.

Paa andre Møder slog Lauritzen til Lyd for en forbedret Pleje og et bedre Beslag af Hestenes Hove..

Paa Generalforsamlingen den 4. November 1870 oplyste Formanden, at Foreningen havde haft en Tilgang af 68 nye Medlemmer.

Paa denne Generalforsamling fremkom der Forslag om at købe en Hingst; men dette Forslag blev nedstemt med den Motivering, at det laa uden for Foreningens Omraade.

I disse den genoprettede Landboforenings virksomme Aar i Halvfjedserne og Firserne har Foreningen taget utallige større og mindre Opgaver op til Behandling. Biavl og Husflid var saaledes i mange Aar Genstand for en opmuntrende Præmiering.

Fra 1890—98 afholdtes der aarlig en større Udstilling af Husflidsarbejder i Hammel. Til disse Udstillinger, der omfattede

baade mandligt og kvindeligt Husflidsarbejde, var der i nogle af Aarene henimod 100 Udstillere.

Biavlen var ogsaa Genstand for Præmiering, ligesom man allerede den Gang i flere Aar havde støttet en forbedret Svine- og Faareavl gennem en Præmiering af disse Dyr.

De afholdte Diskusionsmøder har, efter de forskellige Protokoller at dømme, været uhyre interessante og belærende. Det var foruden de dygtige Foregangsmænd og Foredragsholdere, der kom til Stede, de menige Medlemmer, som ved disse Møder delagtiggjorde hinanden i deres gennem det daglige Arbejde indhøstede Erfaringer paa snart sagt alle Livets og Bedriftens Omraader.

Saaledes kan f. Eks. nævnes de 2 for Landbrugshjemmene saa vigtige Spørgsmaal: Tyendespørgsmaalet og Aftægtsspørgsmaalet.

Den 18. Marts 1874 er en Mærkedag i Foreningens Historie, eftersom man den Dag efter at have holdt Generalforsamling, paa et efterfølgende Diskussionsmøde for første Gang sporede en politisk Bevægelse indenfor Foreningens Rammer.

Aarsagen til denne Begivenhed, der affødte et stærkt Replikskifte mellem Mødets Deltagere, var et Udkast til Forandringer i Tyendeloven af 14. Maj 1854, som af Randers Amts Husholdningsselskab var sendt til Erklæring til samtlige Landboforeninger, for, hvis det tiltraadtes af disse, da at indsendes til Rigsdagen som Udtryk for Landbrugernes Ønsker i denne Sag.

Forslaget, der vilde betyde en Skærpelse af Tyendeloven i Tyendets Disfavør, blev forelagt Forsamlingen af Prokurator *Friis,* der tillige med Formanden og Forpagter *Bache* anbefalede at tiltræde Forslaget.

Men det gik ikke saa let. Lærer *Jac. Jensen,* Sall, gik voldsomt imod Forslaget, som han betegnede som et Forsøg paa fra de Stores Side til at komme over de Smaa. Et Forslag, efter hvilket Herremændene og deres Haandlangere kunde faa Tyendet, som i mange Tilfælde var Bøndernes Sønner og Døtre, puttet i Hullet for ikke at blive i deres Pladser.

Birkedommer *Malling* gav Jensen Ret i hans Betragtninger

og udtalte, at Husbondernes berettigede Fordringer til Tyendet var tilstrækkeligt betryggede i Loven af 14. Maj 1854, og udtalte henvendt til Prokuratoren, *Tilemann* og *Bache,* at der skulde Jurister til at forstaa og fortolke Lovene. *Anders Byriel,* Voldby, stillede sig ligeledes paa Jensens Side. Prokurator Friis, Tilemann og Bache vilde paa ingen Maade erkende, at der laa politiske Bevæggrunde bag Forslaget.

Forhandlingsprotokollen fortæller, at Mødet varede i 6 Timer, og da man efter den Tid foretog Afstemning over Forslaget, „saa skønnede man ikke rettere, end at der blandt de 100 tilstedeværende Medlemmer var Flertal for, at Forslaget tiltraadtes".

Aftægtsspørgsmaalet var ogsaa blandt de Spørgsmaal, som Landboforeningen tog op til Drøftelse. Aftægten følte sine Steder som en trykkende Byrde, baade for Aftægtsfolkene og for dem, som skulde svare Afgiften. Som Regel var et saadant Forhold indgaaet mellem Forældre og Børn, og der gik det vel nogenlunde; men naar det indtraf, at en med saadan Aftægt behæftet Ejendom kom paa fremmede Hænder, var det ikke sjældent, at der opstod stærke Gnidninger Parterne imellem.

Mange ønskede derfor Aftægten afløst af en Livrente; men Forsikringsvæsenet var den Gang ikke saa almindeligt, i hvert Fald ikke paa Landet, og der var vel ogsaa noget om den Opfattelse, der blev gjort gældende, at ved Køb af en Livrente gik en Del af Landbrugets Kapital tabt for Slægten.

Efter Vedtagelse paa en Generalforsamling den 5. April 1878 blev Foreningen indmeldt som Medlem af „De forenede eller fælles Landboforeninger" (den nuværende „Foreningen af jydske Landboforeninger").

Den store Omvæltning.

Det gamle Styre styrtes og Ledelsen overtages af Bønderne.

Ledelsen af Landboforeningens Anliggender kan deles i 3 Afsnit. „Den landøkonomiske Forening" blev helt og holdent ledet og styret af Grevskabets og Stamhusets Ejere og Funktionærer samt af Egnens Præster, Proprietærer og andre formaaende Mænd udenfor Bondestanden. I Perioden fra 1865 til 1885 havde Grevskabets Funktionærer stadig den overvejende

Indflydelse, bl. a. besattes Formandsposten hele Tiden med Grevskabets Forpagtere og Forvaltere.

Men i 1885 skete den store Omvæltning.

Samarbejdet mellem de store og de smaa Bønder var bristet. Provisorielovgivningen havde sat Lidenskaberne i Brand, og

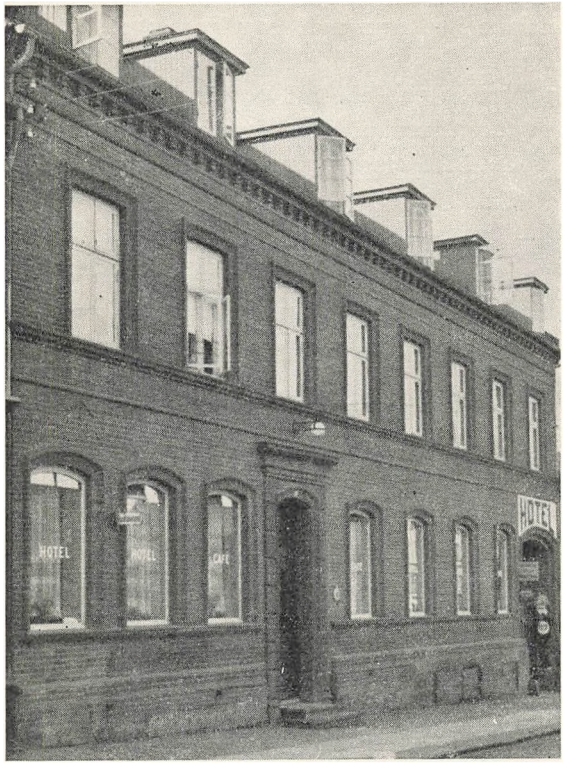

Forsamlingsbygningen i Hammel.

Kampen mllem Venstre og Højre, mellem Bønder og Godsejere og mellem Frihedsbevægelsens Førere og Regeringens Embedsmænd førtes med ubønhørlig Voldsomhed fra begge Sider. Venstre-Bønderne i Houlbjerg Herred havde under Ledelse af Gaardejer *Søren Svendsen,* Nøddelund, Sognefoged *Søren Hald Geertsen* og Skomager *C. M. Jensen,* Houlbjerg, rejst Riffelbevægelsen paa denne Egn, og paa Hammelegnen havde Gaardejerne *A. Byriel Jensen,* Lyngby, *L. C. Lassen,* Haldum, Land-

inspektør *Langballe,* Hammel, og flere andre sammen med Mændene fra Houlbjerg oprettet en demokratisk Forening — Fremskridtsforeningen — hvis fornemste Opgave var at faa rejst en folkelig Forsamlingsbygning i Hammel, hvor Frihedens Forkæmpere under en Forenings Rammer kunde forsamles og uden at være undergivet Politiopsyn frit kunde tale om og drøfte de Spørgsmaal, der laa dem paa Hjerte.

De af Regeringen udstedte provisoriske Love blev af den almindelige Befolkning betragtet som et afgjort og groft Brud paa Grundloven, der af store Dele af Befolkningen, og særlig her paa Hammelegnen, besvaredes med, at man nægtede at betale Skat.

Den daværende Birkedommer i Hammel, *Olrik,* synes efter Beretninger og Bladartikler fra den Tid at have faret unødvendig haardt og skarpt frem mod Frihedsbevægelsens Mænd og derved gjort Situationen yderligere tilspidset. Dønningerne fra disse politiske Kampe trængte ind i alle Egnens Forhold.

I Forholdet mellem Herremændene og deres Fæstere og Lejehusmænd, mellem Købmændene og deres Kunder. Alle Vegne satte det et Skel: For eller imod Provisoristerne, og hos Bønderne skabtes Slagordet: Med Provisoristerne vil vi intet have at skaffe. Ogsaa indenfor Landboforeningens hidtil fredfyldte Rammer naaede Kampens Dønninger og satte et Skel.

Det er allerede nævnt under Fortællingen om det Diskussionsmøde, hvor en Forandring af Tyendeloven blev drøftet; men ved Generalforsamlingen den 5. Maj 1885 kom det tydeligere frem, idet der ved Valget af 2 Befuldmægtigede til Delegeretmødet i København faldt flere Stemmer paa Bonden og Venstrepolitikeren *Niels Jensen,* Toustrup, end paa selve Grev *Frijs,* der jo nok var Højremand, men som allerede den Gang havde vist sit af engelsk Parlamentarisme prægede Frisind.

De valgtes dog begge med henholdsvis 39 og 32 Stemmer

Som et yderligere Bevis paa den Stemning og de Følelser, som Bønderne paa Hammelegnen var besjælede af, kan nævnes, at der paa et efter Generalforsamlingen afholdt Diskussionsmøde blev vedtaget at foretage en Indsamling til et Mindesmærke for Bondestandens Velgører, Greve *C. D. F. Reventlow.*

Bruddet med Grevskabet og dets Mænd.

De her i korte Træk skildrede Begivenheder var det, som dannede Grundlaget for det Brud med Grevskabet og dets Mænd, som fandt Sted ved Generalforsamlingen den 20. Oktober 1885, ved hvilken der skulde vælges Formand og Revisor. Bestillinger, som indehavdes af Godsforvalter *Tilemann* som Formand, og Apoteker *Bartholdy,* Hammel, og Forvalter *Luja,* Fuglsang, som Revisorer. Godsforvalter Tilemann har sikkert af de i Sommerens Løb stedfundne politiske Begivenheder faaet et stærkt Indtryk af, at hans Stilling som Formand i Landboforeningen var truet, for i Forhandlingsprotokollen findes en Bemærkning om, at Generalforsamlingen lededes af Næstformanden, da Formanden ikke vilde være til Stede. Hans Frygt i saa Henseende viste sig ikke at have været ugrundet.

Forud for Generalforsamlingen var der ført en voldsom Agitation fra begge Sider.

Højremændene ønskede at genvælge Godsforvalter *Tilemann,* men fra Venstremændenes Side var der sat en kraftig Agitation i Gang for at besætte Formandspladsen med Gaardejer *A. Byriel Jensen,* Lyngby.

Generalforsamlingen talte 151 Deltagere, og ved Valget, som foregik ved skriftlig Afstemning, valgtes *Byriel Jensen* med 97 Stemmer. Den tidligere Formand, Godsforvalter *Tilemann,* fik 54 Stemmer.

Byriel Jensen takkede for Valget og udtalte bl. a. følgende, der giver et klart Billede af, hvor skarpt Skellet var mellem de to Parter:

„Den Politik, Regeringen fører, lægger Hindringer i Vejen for en god Udvikling. Enhver i sin Stilling bør bidrage til Udviklingen, særlig af de smaa Hjem. Det er dem, der udgør hele Fædrelandet. Vi vil intet Forlig med denne Regering, der hæmmer alt. Vi vil ikke række vor barkede Haand til deres Handske. Det gør ingen danske Mænd".

Følgen af denne Forandring i Ledelsen blev, at alle Højremændene meldte sig ud af Foreningen, men til Gengæld fik Foreningen en Mængde nye Medlemmer fra den Side, der nu var kommet til Styret.

Ved Generalforsamlingen den 28. Januar 1886 udtalte den

nye Formand sin Anerkendelse af det Arbejde, som Foreningens Stiftere havde udført, samtidig med, at han understregede Nødvendigheden af og det berettigede i, at dem, der skulde bære Byrderne, ogsaa havde Indflydelse paa, hvorledes de skulde lægges.

Vi gengiver her den nye Formands Programtale, som han selv har nedskrevet den i Forhandlingsprotokollen:

„Det har interesseret mig at gennemgaa de ældre af Landboforeningens Forhandlingsprotokoller, og jeg er glad for, at Foreningen, trods de senere Rivninger, der har fundet Sted lige fra dens Stiftelse, dog har kunnet bestaa. Det er nemlig min bestemte Overbevisning, at Landboforeningen har gjort en betydelig Nytte for Landbruget her paa Egnen. Men det er jo almindeligt saadan med enhver god Sag, der vinder frem, at den i Reglen har enten faa eller mange Modstandere, og nogle er ligegyldige for Sagen og andre vil ikke med i Arbejdet, naar de ikke til enhver Tid selv maa staa for Styrelsen.

Jeg er nu af den Mening, at vi Yngre skylder de Ældre en Tak for det Arbejde, der allerede er udrettet i Landboforeningen, og da særlig dem af de Ældre, der har holdt fast ved de Idealer fra Landboforeningens Barndomstid, der var værd at holde paa. Ganske vist maa vi ikke glemme, at den første Menneskealder, altsaa omtrent 30 Aar efter Foreningens Stiftelse, var en gylden Tid for Landbruget, idet al Ting gik rask fremad den Gang, og under saadanne Forhold er det jo altid baade let og behageligt at være med i Arbejdet. Men ret langt videre kom vi jo heller ikke, inden Stillingen igen begyndte at blive trykkende for manges Vedkommende, og da særlig de tre sidste Aar har gjort, at Stillingen for manges Vedkommende er meget vanskelig og for nogles Vedkommende betænkelig. Og da det er Landbruget, der med Hensyn til det materielle fortrinsvis skal bære det hele her i Landet, saa gælder det netop om, Kræfterne paa Landbrugets Omraade tages alvorligt i Brug. Men naar Kræfterne skal bruges, saa maa vi have Albuerum, og det er dette, vi Venstremænd forlanger indenfor Lovens Grænser. Vi forlanger en lempelig Løsning af de Opgaver, der ligger for paa en saadan Maade, at det kan komme saa mange til Gode, som muligt. Og naar der nu klages over, at det er kommet Politik ind i Landboforeningen, saa vil jeg og mine Meningsfæller godt

vedkende os, at vi ikke er for fornemme til at befatte os med Politik; men at vi føler, der hviler et Ansvar paa os for hvordan vort Fædreland bliver styret, og dette Ansvar falder tungt paa os i farefulde Tider, og det er netop farefulde Tider, vi lever i nu. Man kan sagtens som gamle Hostrup synger: Mane stærke Aander, Vildskabsaander op af Dybet og bringe Had til Højre, Had til Venstre, hule Kløften i Folket; men slaa Bro igen, og fylde det, er det, man ikke kan. — Man kan kneble dem, der skrige, og faa Harmen til at stige; men forene og forlige, samle Danmarks stolte Rige, derpaa nu det kommer an. — Derfor er Politik blevet en Livssag for alle alvorlige Mænd her i Landet, der har Kærlighed til vor Frihed og vort Fædreland. Og jeg tror ikke, at det danske Folk samles under den Fane, Højrepartiet hejser for Øjeblikket her i Danmark, og jeg tænker heller ikke, at dem, der har valgt mig til Formand her i Landboforeningen, tror det.

Men lad os haabe paa lysere Tider, ikke alene for Medlemmerne af denne Landboforening, men for det danske Folk i sin Helhed, og indtil saadanne Tider oprinder, holde saa godt sammen paa Stumperne af Danmarks Lykke, som vi kan, og vi kan gøre en Del ogsaa med de smaa Kaar, naar blot vi vil.

Jeg vil ikke give store Løfter om min Virksomhed, som Formand her i Landboforeningen, fordi jeg har en Fornemmelse af, at selv om jeg kunde fylde Pladsen en Del bedre end jeg venter, saa vilde jeg endda komme til at staa ved Slutningen med den Erkendelse, at det havde været mangelfuldt. Men et vil jeg love, og det er, at Ordet skal blive frit for enhver indenfor Lovens og Sømmelighedens Grænser. Og det skal da være mit Ønske, at ret mange vil tage livlig Del i Diskussionen paa Foreningens Møder, og at vi saa, naar vi kommer hjem, hver til sin Gerning, tager fat paa de Opgaver, der ligger for. Enhver efter sine Evner, saadan at det kan kendes, at vi har haft Udbytte af vore Sammenkomster, og saadan at vore Modstandere maa blive nødte til at indrømme i deres stille Sind, at vi vil alligevel, hvad der er Ret, og at det heller ikke var ubilligt at forlange, at os, der skal bære den tungeste Ende af Byrderne, fik en betydelig Indflydelse paa at bestemme, hvad Vej der skal gaaes, for ikke at komme over flere Banker og flere Sumpe med Byr-

derne, end det er nødvendigt. Men lad os huske paa, at den Sag der kæmpes for, skal der kæmpes for med Alvor og Kraft; men lad os ogsaa huske paa, at denne Kamp fører Velsignelse med sig i Forhold til, som den føres af Kærlighed til det, der duer.

Som man vil se af Formandens Programtale, lægger han stærkt an paa, at Arbejdet indenfor Landboforeningen maa udvikles til Gavn for samtlige Landbrugets Udøvere, og man kan af Forhandlingsprotokollen se, at Interessen for i Fællesskab at løfte Opgaverne har været meget stor.

Forøvrigt kan det i denne Forbindelse nævnes, at Byriel Jensens Ønske om at samle og hele i nogen Grad er lykkedes for ham. — Derom vidner nemlig de Afskedsord, som Næstformanden, Forvalter *Schwartz,* Fuglsang, rettede til ham, ved hans Fratrædelse som Formand i Efteraaret 1903.

Schwartz udtalte ved denne Lejlighed bl. a., at Byriel Jensen var traadt til i en Kampens Tid; men han havde vist, at han havde forstaaet at styre, og ført Foreningen ind paa et fredeligt Grundlag, og samlet det hele og mere til.

Ved en Generalforsamling den 4. Novbr. 1870 vedtoges det, at udsætte Præmier for veldyrkede Husmandsbrug. Denne Gren af Landboforeningens Virksomhed blev udstrakt over en længere Aarrække og fik i 1875 yderligere Støtte derved, at Frijsenborg—Faurskov Birks Spare- og Laanekasse bevilgede et aarligt Tilskud paa 150 Kr. til dette Formaal, som i disse Aar var Genstand for megen Interesse fra Landboforeningens Side.

Ved Bedømmelsen af Husmandslodderne er man allerede i Firserne gaaet ret grundig til Værks. I Protokollen har Formanden for Bedømmelseskomiten, *A. Byriel Jensen,* i 1883 aflagt en Beretning om Komitéens Arbejde og herunder bl. a. udtalt: Vi har benyttet følgende Pointssystem ved Bedømmelsen: Jordens Rensning 18, Sommerstaldfodring 8, Sædskifte 10, velstaaende Sæd 8, Rodfrugtdyrkning 7, Møddingsstedet 15, Flid med Spade og Gravning 14, Græs 8, Haven 4.

Udmærkede Dyr der fodres kraftigt og behandles godt, hvortil hører Strigling og god Stald, Rodfrugtdyrkning, og, for de mindre Ejendommes Vedkommende, delvis Sommerstaldfod-

ring, omhyggelig Opsamling, Behandling og Anvendelse af Gødningen, baade den faste og den flydende, Renmalkning af Køerne, for ikke at komme til at mangle Fløden, god Behandling af Mejeriproduktet og godt Salg deraf saavelsom af Dyrene, noget Vekselbrug og efterhaanden som Jorden bliver tilstrækkelig kraftig dertil Brakkens Afløsning, maa være Tidens Løsen paa Jordbrugets Omraade.

Husmandssagen har Landboforeningen ofret særdeles megen Opmærksomhed. Igennem en lang Aarrække blev der hvert Aar uddelt mange Præmier for veldyrkede Husmandslodder.

Paa Møderne i Foraaret 1889 slog Formanden, *Byriel Jensen,* stærkt til Lyd for, at Foreningens Delegerede paa Delegeretmødet i Foreningen af jydske Landboforeninger fremsatte Forslag om at rette en Henvendelse til Regering og Rigsdag, om et større Statstilskud til Præmiering af ypperligt dyrkede Huslodder. *Byriel Jensen* motiverede sit Forslag med, at et langt kraftigere Arbejde paa Huslodderne vilde fremme Udstykningen, og derved dæmme op for Landboungdommens Indvandring til Byerne.

Forslaget blev vedtaget og anmeldt til F. a. j. L.s Dagsorden i Skrivelse af 24. Juli 1889. — Skrivelsen har følgende Ordlyd:

Til Foreningen af jydske Landboforeninger!

Herværende Landboforening tillader sig at anbefale, at der bliver sat under Forhandling paa forestaaende Delegeretmøde, det Spørgsmaal: Kunde det ikke bidrage en Del til en heldig Løsning af det brændende Arbejderspørgsmaal om der af Statens Midler anvendtes et langt større Beløb til Præmier for veldyrkede Huslodder?

Der klages jo jævnligt over, og vistnok med Rette, at der er overflødig Arbejdskraft i Købstæderne — Dersom nu Landbrugets Stilling var saa gunstig, at der derved kunde tages langt flere Kræfter i Brug for et rimeligt Vederlag, saa var den Sag jo let klaret; men saadan er Forholdet jo ikke, uagtet det at faa flere Kræfter taget i Brug ved Landbruget, saadan at vi kunde komme til at udføre af Landbrugets Produkter for et langt større Beløb, end tidligere er en af de betydeligste Udveje, der kan øjnes, for at fri Landet for økonomisk Ruin. — Underteg-

nede, der vil indlede Spørgsmaalet, har i en betydelig Række af Aar været Medlem af Bedømmelseskomitéen for ypperligt dyrkede Huslodder indenfor herværende Landboforenings Omraade, og er derved kommen til Erkendelse af, at det der en Gang blev udtalt af en tidligere Formand i herværende Landboforening for nogle Aar siden, nemlig „at det er ønskeligt, at Præmierne kunde blive 10 Gange saa store," vilde bidrage betydeligt til at vække en heldig Kappestrid blandt Husmændene, saaledes at Betegnelsen „ypperligt dyrkede Huslodder" kunde komme til i større Udstrækning at passe til Virkeligheden.

Lyngby, pr. Hammel, 24. Juli 1889.

P. F. V.:

A. Byriel Jensen,

Delegeretmødet holdtes i Aarhus den 4. Oktober s. A., og i sin Indledningstale udtalte Byriel Jensen bl. a.: Der er nu talt en Del om Arbejderspørgsmaal, om Alderdomsforsørgelse, Sygehjælp o. s. v., hvilket altsammen er Sager, der er værd at støtte. Den Forening, hvis Formand jeg er, ønsker nu at faa det Spørgsmaal om forøgede Beløb til Præmiering af Huslodder, sat under Afstemning her, fordi vi mener, at ogsaa Dygtigheden blandt de Smaa bør hjælpes. — Mange vandrer stadig fra Landet til Købstæderne, uagtet dér jo ofte er overflødig Arbejdskraft. Vi maa derfor arbejde paa, at Huslodderne kunne blive dyrkede, saaledes, at de kunne ernære deres Dyrkere, og gøre dem tilfredse. Dette er af stor Betydning, og hvor heldigt for Børnenes Opdragelse.

Jeg vil anse en Anvendelse af et 10 Gange saa stort Beløb til Præmier, som meget heldigt, især naar det blev givet som Opmuntring til dem, der have virkelig ypperligt dyrkede Huslodder.

Forslaget fik en velvillig Modtagelse af Delegeretforsamlingen, og skønt Formanden, *Lüttichau,* stillede et Ændringsforslag, om at vente med at indsende et Andragende om Forhøjelse af Statstilskud, til senere, saa blev Frijsenborg—Faurskov Birks Landboforenings Forslag vedtaget med 63 Stemmer. Ændringsforslaget fik 23 Stemmer.

Det overlodes derefter til Bestyrelsen at lade en Udtalelse

i Tilslutning til den foretagne Afstemning tilstille Regering og Rigsdag.

Fra Midten af Halvfemserne og fremefter til Husmandsforeningernes Oprettelse omkring 1908, bevilgedes der aarligt stedse større Beløb til Landboforeningerne til Brug for Præmiering af ypperligt dyrkede Huslodder, samt til Støtte for Husmandsrejser.

Efter at Landboforeningen havde faaet disse Tilskud, kom der Fart i Præmieringen af Huslodder, og i nogle Aar af Halvfemserne og i Begyndelsen af dette Aarhundrede, blev der i den herværende Landboforening uddelt et Beløb paa mellem 1000 og 1700 Kr. til dette Formaal og til Husmandsrejser.

Ogsaa efter at Husmandsforeningerne var blevet oprettede og selv fik Statstilskudet vedblev Landboforeningen at yde Husmandsforeningerne Tilskud.

I 1913 indlededes et Samarbejde med de omliggende Husmandsforeninger og i en halv Snes Aar ydede Landboforeningen disse et Tilskud paa 650 Kr. aarlig af Auktionernes Overskud.

Samarbejdet varede indtil 1920, da Husmandsforeningerne selv begyndte at afholde Auktioner.

Andelsbevægelsen, som tog sit Opsving her hjemme i de daarlige Aar i Firserne og Halvfemserne præger i disse Aar Landboforeningens Arbejde paa næsten alle Omraader. Mejerivæsenet optog Sindene stærkt. Alle de Foredrag, der holdtes indenfor Landboforeningen drejede sig om dette Forhold. Snart var det den saare vigtige Rodfrugtavl, snart Fodringen med indført Kraftfoder, der toges op til Drøftelse. Som de Ældre vel endnu kan huske, vilde et stærkt Roefoder give Smørret en Afsmag, og det var et Spørgsmaal, der voldte mange Bryderier. Roer vilde Folk imidlertid dyrke, saa maatte Mejeriister og Videnskabsmænd finde paa Udveje for at forhindre, at Smørret fik Afsmag, hvad disse jo forøvrigt snart kom efter.

Fællesskabsfølelsen blev i disse Aar stærkt udviklet. Man forstod, at Landbrugets Styrke laa i at kunne løfte i Flok.

Interessen for gennem Foreninger at naa videre frem paa alle Omraader voksede fra Dag til Dag. Der oprettedes Heste- og Kvægavlsforeninger, samt Andelssammenslutninger af forskel-

Landboforeningens Rejse til Askov 1898.

I første Række fra Venstre til Højre: Lærer Sørensen, Voldby og Mejeriejer Bech Jensen, Farre. — *Anden Række*: Sognefoged R. Thomsen, Skjød, Gdr. N. Sørensen (Hjulmand), Aptrup, Gdr. Hans Henrik Würtz, Voldby, Smed Pedersen, Lem, Gdr. Johs. Laursen, Grønvang (Vejen), Landboforeningens Formand, Folketingsmand A. Byriel Jensen, Lyngby, Gdr. Søren P. Knudsen, »Lille Skovgaard«, Vejen, Gdr. P. Olsen, Møgelby, Gdr. P. Christensen, Dalbygaard, Gdr. Niels Jensen, Voldby. — *Tredie Række*: Retsvidne Peter Jensen, Hammel, Gdr. P. Norup, Hammel, Gdr. J. P. Nielsen, Skjørring, Gdr. R. Christensen, Futting, Rasmus Hansen, Søbyvad, Forsøgsleder Fr. Hansen, Askov, Gdr. Marius Christensen, Vitten, Gdr. Jens Kammer, Røgen, Gdr. Niels Østergaard, Skjoldbjerggaard, Gdr. Chr. Christensen, Hammel, og Gdr. P. Aagaard, Sall. — *Fjerde Række*: Gdr. Hans Mikkelsen, Kvolbæk, Gdr. P. Kammer, Hammel, Gdr. Søren Pallesen, Lykkegaarden, Gdr. Jens Chr. Jensen, Hedehusene, Gdr. J. P. Rasmussen, Aptrup, og Gdr. Th. Christensen, Skjørning, Gdr. Niels Thomsen, Aptrup, Gdr. J. N. Stadsgaard, Skjød, Gdr. Niels Nielsen, Kragedal, Gjern, Mølleejer Chr. Pedersen, Rampesmølle, Gdr. Niels Nielsen, Voldby, og Gdr. Søren Jensen, Haurum.

lig Art. Produktionsforeninger, Indkøbs- og Eksportforeninger m. v. — Der var vel nok enkelte Tvivlere iblandt, som bl. a. stærkt frygtede det solidariske Ansvar; men det var de faa, og de fleste af dem maatte før eller senere overgive sig paa Naade og Unaade til det for Andelstanken kæmpende og sejrende Flertal.

Af andre Opgaver, som Landboforeningen i disse Aar beskæftigede sig med, kan ogsaa nævnes Rejserne til andre Egne og andre Landboforeninger, for dér at se og lære af dygtige og praktiske Landmænds Bedrifter. Landboforeningens Medlemmer foretog i disse Aar flere Fællesrejser, ligesom der ydedes Tilskud til Husmandsrejser. Saaledes blev der i 1898 ydet et Tilskud til dette Formaal paa 150 Kr.

Som tidligere omtalt fratraadte Byriel Jensen Formandsposten i Efteraaret 1903, og som hans Eftermand valgtes Gdr. *Jens Kammer,* Røgen, der fungerede som Formand til sin Død 1924.

I Jens Kammers Formandstid tog Landboforeningen mange betydelige Opgaver op.

Der paabegyndtes i disse Aar et Arbejde, der mere end noget andet har præget Landboforeningens Arbejde indtil nu og stadig tillægges afgørende Betydning af Foreningens Medlemmer, nemlig, at man da sammen med de øvrige midtjydske Landboforeninger dannede Sammenslutninger, der gjorde det muligt at antage Konsulenter for Planteavl og Husdyrbrug.

I dette Arbejde var Jens Kammer den drivende Kraft, og det var ham sikkert en stor Glæde, at dette Forhold kom til at danne Rammen om det omfattende Arbejde, som derefter paafulgte.

Landboforeningens mangeartede og omfattende Virksomhed i dens Bestræbelser for at vejlede og opmuntre Jordens Dyrkere til en forbedret Drift var paa dette Tidspunkt naaet til, at det maatte anses for nødvendigt ogsaa at udnytte de Erfaringer, som en Stab af dygtige Videnskabsmænd og Forskere, gennem en Række Forsøg, baade i Ind- og Udland, havde indhøstet. — Til at anskueliggøre og blandt det praktiske Landbrugs Udøvere at videreføre disse Erfaringer blev der derfor

Tid efter anden antaget dertil uddannede Mænd som Konsulenter for Foreningen.

I 1903—04 afholdt Landboforeningen forskellige Forsøg med Frø og Gødning under Ledelse af *Magnus Lykke,* og i 1906 blev daværende Gaardejer og Landbrugskandidat *Holm,* Toustrup, antaget som Forsøgsassistent; men Forsøgsarbejdet fik først rigtig Fart, da Landboforeningen i 1910 gik sammen med de omliggende Landboforeninger i Hadsten, Langaa og Silkeborg om et fælles Planteavlsarbejde med en fælles Konsulent. Sammenslutningen fik Navnet „De midtjydske Landboforeninger".

Holm blev Samvirksomhedens første Konsulent, og dermed gaar Landboforeningen ind i en Periode, i hvilken det praktiske Landbrug i højere Grad end hidtil drager Nytte af Teoriens og Forsøgenes Resultater.

Som et Skridt i den Retning kan nævnes, at Landboforeningen for 3800 Kr. købte et Areal paa ca. 3 Tdr. Land af Slagtermester *Lassen,* Hammel. Paa dette Areal blev der under Konsulent Holms Ledelse anlagt en Forsøgsmark, der i nogle Aar var Genstand for Medlemmernes udelte Interesse.

1917 fratraadte Holm, og som Konsulent i Planteavl antoges Konsulent *Sørensen,* der virkede indtil 1921. Fra 1921 til 1925 var *Simon Nielsen* Konsulent og efter hans Død overtoges Stillingen af Konsulent *Jens Jakobsen.*

1913 vedtog Landboforeningen at virke for Oprettelse af flere Kontrolforeninger.

Kvægavlsforeningerne havde i det væsentligste den Gang virket til en Forbedring af Individet. Nu var man fra Husdyrbrugets Side naaet til ogsaa at faa Interesse for Ydelsen. Derfor kom samtidig med Ønsket om at faa oprettet flere Kontrolforeninger ogsaa Kravet om at faa en Konsulent til at lede dette Arbejde.

I 1915 vedtog man indenfor „De midtjydske Landboforeninger", paa Forslag af Frijsenborg—Faurskov Birks Landboforening, at oprette en Fællesledelse for Kvægavlen, og at antage en Konsulent for denne Gren af Landbruget. Kjellerup og Bjerringbro Landboforeninger havde forinden givet Tilsagn om at

tiltræde som Medlem af Fællesledelsen. — Som Konsulent blev antaget *Poulsen Pedersen,* som virkede her til 1918, da han afløstes af *Anton Jelsbak.*

Amtsraadsmedlem, Gdr. K. M. Kristensen, Aptrup.
Fællesledelsens nuværende Formand.

Samtidig med, at Landbrugerne gennem deres Konsulenter søgte at drage Nytte og Belæring af de Forsøg, som Videnskabsmænd og Forsøgsledere gennemførte paa Laboratorier og Forsøgsgaarde, kom ogsaa Trangen til at underkaste deres egen Bedrift og dens enkelte Grene en nøjere regnskabsmæssig Undersøgelse.

Forsøgene havde indenfor Planteavlen vist, at der var uhyre stor Forskel paa Foldudbyttet af de forskellige Sorter og Stammer af Frø og Sædekorn, og indenfor Kvægbruget havde Kontrolforeningerne røbet, at der var en kolosal Forskel paa de enkelte Køers Ydeevne. Og endelig havde Stambogsføringen gennem en længere Aarrække aabenbaret den fænomenale Indflydelse, enkelte fremragende Individer blandt Heste og Kvæg, havde paa Afkommet og for Avlen i det hele taget.

Det var derfor ganske naturligt, at man ogsaa paa dette Sted, hvor Planteavlens og Husdyrbrugets Traade samledes paa et

Sted, nemlig i Bedriften, følte Trang til, at faa denne belyst i dens enkelte Dele.

Interessen for Regnskabsvæsenet indledes med at Foreningen i 1920 lod afholde 11 Regnskabskursus rundt om i Sognene, for derved at gøre Medlemmerne interesserede for denne Side af Foreningens Virksomhed. Samme Aar blev antaget en Regnskabskonsulent, der hed *Gregersen.*

Gregersen ledede denne Gren af Foreningens Virksomhed indtil 1922, da han fratraadte og afløstes af *Bagge—Nielsen,* der hvert Aar behandler 60—70 Regnskaber indenfor Foreningens Rammer. Disse Regnskaber er af stor Interesse. — Det er ikke, som mange maaske tror, alene et Kasseregnskab til Brug ved Opgivelsen af Vedkommendes Indtægt og Formue til Skattemyndighederne. Det er mere et tro Spejlbillede af en Bedrifts enkelte Grene, et Billede, hvor Fejl og Mangler paapeges, og hvor de mest fordelagtige Grene af Bedriften er særdeles iøjnefaldende.

Omkring 1902 havde man paa Møderne drøftet Husholdningsspørgsmaalet udfra den Betragtning, at Landbrugets Økonomi ogsaa i nogen Grad beroede paa en økonomisk og forstandig Husførelse. Men man kom dog ikke, udover forskellige Foredrag om Havedyrkning, ret meget videre før 1929, da der nedsattes et Husholdningsudvalg med Fru Hestehandler *Pedersen,* Hammel, som Formand, og med Frøken *Thyra Jensen,* Skanderborg, som Konsulent. Dette Udvalg har med megen Energi og Dygtighed taget sig af dette Forhold. Frk. Jensen har hvert Aar afholdt en Række Kursus indenfor Foreningens Omraade, og paa disse demonstreret al Husholdningsvæsenets Visdom og Kunst.

Ogsaa Ungdommens landbrugsfaglige Dygtiggørelse har Foreningen beskæftiget sig med. I Vinteren 1907—08 og i nogle Aar derefter blev der holdt et 14 Dages Kursus med 4 Timers daglig Undervisning for unge Landmænd. Efter nogle Aars Forløb døde disse Kursus dog hen og blev først genoptaget i Vintren 1823—24, gik atter ind i nogle Aar og derefter paany genoptaget i 1937.

I Forbindelse hermed kan nævnes, at Landboforeningen

1933 sammen med Hammel Husmandskreds og Houlbjerg Herreds Husmandskreds oprettede og støttede en Spareforening for Ungdommen: Spareforeningen for Oprettelsen af egne Hjem. Denne Forening, hvis første Formand var Gaardejer *Jens Gregersen,* Skivholme, havde 1. April 1938 203 Sparere med en opsparet Kapital paa 152,480 Kr.

I 1909 vedtog Foreningen at komme Landmændene til Hjælp ved Oprettelse af en Salgsforening for Husdyr paa Auktionsvilkaar, idet Salget ved disse Auktioner kunde foregaa til et langt lavere Salær end paa de private Auktioner.

Samme Aar vedtoges det at udgive et Medlemsblad, som imidlertid efter nogle Aars Forløb blev overtaget af Hammel og Omegns Andelssvineslagteri, selv om det vedblivende tillige er Medlemsblad for Landboforeningen.

Aarene fra Aarhundredskiftet og til Verdenskrigens Udbrud i 1914 havde været gunstige for Landbruget, og Landboforeningens Arbejde var gaaet jævnt og støt fremad. Der var i disse Aar blevet lagt Grunden til alt det Arbejde, vi i det foregaaende har omtalt.

Vel var der i disse Aar stærke Bevægelser paa det udenrigspolitiske Barometer; men kun faa anede, at de jævnt stigende Konjunkturer paa Landbrugets Produktion af Levnedsmidler i væsentlig Grad skyldtes Stormagternes vældige Oprustninger.

De fleste Landmænd betragtede — heldigvis — nærmest dette Forhold som et Udslag af de Bestræbelser, der fra alle Sider blev gjort for kun at fremstille Kvalitetsvarer. Dette Synspunkt bidrog i høj Grad til, at Landboforeningens Arbejde kunde vinde frem.

Ved Verdenskrigens Udbrud den 1. August 1914 steg Efterspørgselen efter Heste og Levnedsmidler voldsomt, og der opnaaedes rent eventyrlige Priser. Heste kostede saaledes en Tid 3000—4000 Kr. pr. Stk., og for Kreaturer betaltes der indtil 1000 Kr. for Stykket. Tilsvarende Prisstigninger fandt Sted paa alle andre Varer. Der var paa dette Tidspunkt ikke længere Tale om Kvalitetsvarer. Alt, baade godt og daarligt, kunde sælges til Fantasipriser, og der blev rømmet kraftigt op i Besætningerne over hele Landet. Svinebesætningerne blev, som Følge af, at

Landmændene skulde aflevere det meste af deres Korn til Staten, nedbragt til det mindst mulige. Den store Pengerigelighed, som denne uhyre og hensynsløse Eksport tilsyneladende bragte — det viste sig desværre efter Krigen og Tysklands Bankerot, at den havde været et Fata Morgana — havde dog den lyse Side, at Landmændene selv beholdt de bedste Avlsdyr tilbage. — Et Forhold, der har været Landbruget til uvurderlig Gavn i Aarene efter Krigen.

For Landboforeningernes Bestyrelsesmedlemmer og særlig for Formændene blev Krigstiden en besværlig og ansvarsfuld Tid. Jens Kammer var saaledes af samtlige Landboforeninger i Skanderborg Amt valgt som Medlem af Amts-Kornnævnet. Som neutralt Land maatte Danmark nøje vaage over, at vor Eksport til de krigsførende Lande foregik procentvis i samme Forhold, som disse Lande tidligere havde aftaget.

Paa dette Omraade og ligeledes med Hensyn til det Utal af Ordninger og Reguleringer for og indenfor Landbruget, som blev foretaget, maatte Landboforeningernes Formænd i disse Aar være Regeringens Raadgivere og overfor Befolkningen dens Formidlere.

Men slap Danmark end ved Forholdenes tilfældige og for os heldige Forløb uden om de krigerske Forviklinger, saa var Tiden efter Krigen dog saare ugunstig for vort lille Land.

Stormagternes Bestræbelser for efter Krigen at genrejse deres Lande og genvinde deres under Krigen tabte Markeder affødte, ligesom forhen efter Napoleonskrigene, en Afspærrings- og Selvforsyningspolitik, der i Forbindelse med en Række af store Krack indenfor en Del store Virksomheder og Banker fremkaldte fuldstændig katastrofale økonomiske Tilstande her i Landet, og som i første Række ramte Landbruget med voldsom Kraft.

I Sommeren 1924 afgik *Jens Kammer* ved Døden, og ved Generalforsamlingen den 27. November samme Aar valgtes Gdr. *Marius Byriel,* Lyngby, som Formand for Landboforeningen. Samtidig valgtes Gdr. *Johannes Jensen,* Toustrup, som Foreningens Sekretær og Kasserer.

Det var derfor ikke nogen let Opgave, som Foreningens nye Formand, *Marius Byriel*, gik ind til, da han i 1924 overtog Formandsposten.

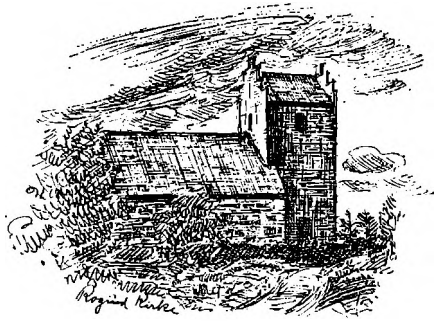

I Aarene fra 1920—24 havde man forsøgt paa bedste Maade at afvikle de mange Ordninger, Restriktioner og Reguleringer, som man under Krigen var blevet belemret med.

Krisen, der viste sine begyndende Tegn allerede i 1925, kom snart til at vise, at den i sit Kølvand bragte Krav om nye Ordninger, ny Indgriben i det daglige Livs Arbejde og i Samhandelen med Udlandet.

De forskellige Ordninger og Indgreb — ogsaa dem, som Marius Byriel har medvirket til at gennemføre — kan synes mere eller mindre heldige, mere eller mindre paakrævede, derom kan vel først dømmes retfærdigt, naar vor Tids Begivenheder er afklarede — om 20, 30 eller maaske flere Aar. Men Marius Byriels egen personlige Stilling til disse Spørgsmaal og til Landbrugets Forhold i det hele taget, har han ret ofte givet Udtryk for i de Taler, han Tid efter anden har holdt ved Landboforeningens Møder og Generalforsamlinger. Gennem disse Taler gaar som den røde Traad hans faste og bestemte Krav om Landbrugets Berettigelse til lige Indtjeningsmuligheder med andre Erhverv, samt hans urokkelige Tro paa Landbruget som det Erhverv, paa hvilket hele det øvrige Samfunds Eksistensmuligheder bygges op.

I hans Tiltrædelsestale den 27. November 1924 skimter man allerede Samhandelens Vanskeligheder. Marius Byriel udtaler ved denne Lejlighed bl. a.: „Vi maa kræve fri og uhindret Adgang til at indføre vore Raastoffer i det Omfang, som er nød-

vendigt, og ligeledes, at de politiske Forhold hverken direkte eller indirekte bidrager til at skade vore Markeder i Udlandet".

Til Slut udtaler Byriel Ønsket om et godt Forhold mellem Landbruget og de øvrige Erhverv.

Ved Generalforsamlingen 15. April 1925 udtaler Byriel i Forbindelse med en Omtale af Tanken om en Nedskæring af Statens Tilskud til Landboforeningerne bl. a. følgende: „Vi maa protestere imod Nedskæringsplanerne for Statsbidrag til Landbruget. Den store Betydning, vore Kontrol- og Kvægavlsforeninger har haft, var ikke naaet uden Statsbidrag".

Men Byriel er iøvrigt en Realiteternes Mand, der ikke har megen Tro paa, at kunstige Foranstaltninger kan virke fremmende paa Landbrugets Forhold. — Dette fremgaar tydeligt af en Udtalelse, som han fremsatte paa Generalforsamlingen den 19. April 1928, der lyder saaledes: „Skal vi igennem Krisen, maa vi i Hovedsagen stole paa os selv".

I sin Beretning ved Generalforsamlingen den 20. November 1830 tegner Byriel i en klar og koncis Tale et Billede af de Forhold, hvorunder Landbruget arbejder, og udtaler herunder: „Udgifterne er næstendels ved det dobbelte af Førkrigspriserne, hvorimod Indtægterne er nede paa det samme som den Gang.

Det er glædeligt at se, at Rentesatserne er godt paa Vej nedad — kunde Skatterne komme lige saa godt paa Gled, var det et Lyspunkt. — Landmænd maa kunne forenes i et Ord, at vi trænger ikke til mere Skat paa Jorden, end vi har i Forvejen. Jorden bærer en stor Del af Kommunernes Udgifter, og derefter deltager Landmændene paa lige Fod med alle andre om Resten. — Jorden betaler en væsentlig Del af Sygehusenes Udgifter og endnu en meget væsentlig Del af Vejudgifterne, skønt Bilisterne hævder, at de betaler mere end nødvendigt. Det kunde om de øvrige Udgifter være fristende at udtale, at vi maa have dem nedad. Lønningerne maa ned, Mellemhandleravancen maa ned, Fragterne maa ned, Dyrlægerne maa gøre det billigere og Bagerne maa bytte Rug for Brød som i de gode gamle Dage. Hvis jeg sagde det, vilde det kunne give en udmærket Forstaaelse mellem mig og Forsamlingen. Men jeg siger det ikke, for det er sagt saa tit, at det nemt kan blive til Ord, som ingen udenfor Landmændenes Kreds hører efter.

Derfor vil jeg sige noget andet, nemlig, at hvis det samme Misforhold, som nu er til Stede mellem Landbrugets Udgifter og dets Indtægter vedvarer, saa vil der ske det, at Landmændene ganske vist ikke erklærer Køberstrejke, men de vil af ganske naturlige Aarsager undlade at købe, fordi de intet har at købe for, og der er mange Ting, som kan undværes.. Ingen Nyanskaffelser og ingen Nybygninger. Reparationer udsættes til bedre Tider. — Vi kender det altsammen fra tidligere Krisetider, naar det har været nødvendigt. Det er kun en Omskrivning af det gamle Ord, at naar Bonden har Penge, har alle Penge. Det kommer nu til at lyde: En fattig Bonde gør en arm Borger. Og det var jo ikke det Resultat, som vi ønskede at naa. Englænderne siger, at Forebyggelse er bedre end Kur. Jeg tror, at vi i nogen Maade kunde modvirke denne Krises ødelæggende Virkninger for os alle, hvis de, som staar udenfor Landbruget, i Tide vilde forstaa, hvor alvorlig den er, og rette deres Krav til Landbruget derefter. Men lukker man Øjnene og lader staa til, opretholder og strammer sine Prisaftaler og Lønoverenskomster til det yderste, ja, da vil der ret hurtigt komme det Tidspunkt, hvor den naturlige Vekselvirkning mellem Erhvervene vil forstyrres, fordi Landbruget ikke kan være med, og da vil man for sent opdage, at vi alle var med i samme Baad, og at der var mange andre end Landmændene, der fik en vaad Trøje og kom til at lide under Krisens Virkninger".

Om Samhandelen med Udlandet udtalte Byriel ved Generalforsamlingen den 28. November 1935: „At søge Samling indenfor Landbrugets forskellige Lejre om det, som det er muligt at opnaa Samling om, og ikke mindst om disse Handelsaftaler, vil jeg betragte som det vigtigste i Dag".

Vi har gennem disse korte Udpluk af Marius Byriels Taler søgt at give en Oversigt over de vanskelige Forhold, som Landbruget har arbejdet under siden 1925, og samtidig er derigennem antydet de Veje og de Maal, efter hvilke Landboforeningens Arbejde er ledet.

Det faglige Arbejde indenfor Landboforeningen har i de sidste 10—15 Aar været fortsat som en Videreførelse af det alt paabegyndte. Der er hvert Aar afholdt Konkurrencer mellem

hele Markbrug, mellem større og mindre Kvægbesætninger, Malkekonkurrencer og Roeudtyndingskonkurrencer o.s.v. Auktionsforholdene er blevet ændret noget med Hensyn til Kredit og Formerne for Bortsalg.

I 1931 bevilgede Landboforeningen 200 Kr. til Støtte for dem, der ønskede at konsulere Hedeselskabet med Hensyn til Grundforbedringsarbejder.

Samme Aar vedtoges det at yde et Beløb til Belønninger for lang og tro Tjeneste.

Allerede Aaret efter blev der uddelt 10 saadanne Præmier, som tilfaldt følgende:

Et Sølvbæger:

Jens Christensen, Niær Præstegaard (39 Aars Tjeneste), *Karl Nielsen Bak* hos Gdr. Jens S. Bak, Sall (22 Aar), og *Chr. Andersen* hos Gdr. Chr. Christensen, Helstrup Mark (21 Aar).

En Sølvspiseske:

S. Hansen Christensen hos S. Rasmussen, Truust (13 Aar), *Agnete Johanne Nielsen* hos Chr. Christensen, Helstrup Mark (13 Aar), *Aage Juul Pedersen* hos M. Mikkelsen, Truust (12 Aar), og *A. Jensen* hos S. Overgaard, Grølsted (10 Aar).

Gerda Sørensen hos R. Pedersen, Enslev (5 Aar), *Arent P. Nielsen* hos Forpagter Ottosen, Gjerngaarden (6 Aar), og *Aage Nielsen* hos S. Overgaard, Grølsted (9 Aar).

Landhusholdningsselskabets Belønning for lang og tro Tjeneste.

I 1930 indstillede Bestyrelsen, at *Anton Poulsen,* Oustruplund, tildeltes Landhusholdningsselskabets Sølvmedaille for lang og tro Tjeneste, og 1935 foranledigede Landboforeningen, at den samme Hædersbevisning tildeltes Fru *Dagmar Edvard,* Frijsendal.

I 1931 oprettedes paa Initiativ af Landboforeningen og Hammel og Omegns Svineslagteri og i Forbindelse med Hammel Husmandskreds, Houlbjerg Herreds Husmandskreds, Landboforeningerne i Silkeborg, Bjerringbro og Hadsten samt Andelsslagterierne i Silkeborg, Bjerringbro og Hadsten, en Svineforsøgsstation paa Vejballegaard, hvor Svin, som er tillagt uden for

Svineavlscentrene, bliver kontrolfodrede og derefter, naar de har naaet Slagterivægten, slagtes paa Slagteriet i Hammel, hvor de bliver bedømt og klassificeret som Baconsvin af en Fællesdom for flere lignende Forsøgsstationer. Fællesdommer *Jeppesen,* Roskilde, foretager sammen med Konsulent *Jelsbak* og Direktør *Wilhelmsen,* Hammel, for Tiden disse Bedømmelser.

I 1934 indledede Landboforeningen et Arbejde til Bekæmpelse af Tuberkulosen blandt Kvæget — et Arbejde, der allerede har givet Resultater og som stadig fortsættes.

Noter.

Landboforeningen blev efterhaanden det Sted, hvor alt, hvad der laa Egnens Landmænd paa Hjerte, blev drøftet. Ogsaa Spørgsmaal, hvor det mere var Følelser og Sympatier end egentlige faglige Spørgsmaal, blev bragt frem ved Generalforsamlingerne.

Saaledes kan nævnes, at den Sympati, som store Dele af det danske Folk efter Krigen i 1870 gav Udtryk for overfor Frankrig, ogsaa kom til Orde indenfor denne Landboforenings Rammer.

Paa en Generalforsamling, som holdtes 20. Marts 1871, vedtoges det blandt Foreningens Medlemmer at foretage en Indsamling til Hjælp for Indkøb af Saasæd o. a. til trængende franske Landmænd. En Mand som Forpagter *Bache,* Søbygaard, lagde

for med et Bidrag paa 25 Rbd., og der indkom et ikke ganske ubetydeligt Beløb.

Tanken om Oprettelse af en Høj- eller Landbrugsskole paa Egnen har flere Gange været drøftet indenfor Landboforeningen, men er dog aldrig blevet gennemført.

Første Gang, Tanken blev fremsat, var som tidligere omtalt i 1847.

Sidst i 1860'erne var Tanken atter fremme, og paa en Generalforsamling den 15. November 1869 blev der endogsaa nedsat en Komité til at arbejde for dette Formaal.

Komitéen bestod af Birkedommer *Malling,* Hammel, Lærer *Vinther,* Voldby, Forpagter *Bache,* Søbygaard, og Lærer *Jac. Jensen,* Sall, samt Gaardejerne *N. Lyngholm,* Farre, *P. Hansen,* Hvorslev, og *Hansen,* Anbæk.

Men først i 1885 har der været foretaget en Tegning af Bidrag til Oprettelse af en Landbrugsskole, idet Gdr. *S. Christensen,* Vitten, ved et Møde den 5. Maj 1885 oplyste, at der var tegnet godt 5000 Kr. til dette Formaal, men da en Sum paa 10—15,000 Kr. var nødvendig, maatte Sagen stilles i Bero.

Det Forslag, som i Vinteren 1889 var vedtaget paa et Landbomøde i Horsens angaaende en Henvendelse til Regering og Rigsdag om Fremme af nedennævnte Spørgsmaal, blev forelagt og anbefalet paa Foreningens Generalforsamling 9. Marts 1889.

Forslaget, der var udarbejdet af Forstander *Bojsen,* Gedved, og Redaktør *Vilhelm Lassen,* gik ud paa: 1) at der ved Statens Hjælp etableredes en hurtigere og billigere Forbindelse med England over Esbjerg, 2) at Tolden paa Raastoffer og Livsfornødenheder ophævedes, og Beskyttelsestolden samtidig indskrænkedes, 3) at den gunstige Stilling, som vort Landbrug hidtil havde haft paa det engelske Marked, fremtidig sikredes, om fornødent ved en Handelstraktat, 4) at Staten garanterede Landkreditforeningernes Obligationer, 5) at Stat og Kommune udredede Sygehjælp og Alderdomsforsørgelse til enhver hæderlig Landarbejder.

Landboforeningen har ligeledes taget Stilling til og givet

Tilslutning til Forslag om Anlæg af en Dampfærge fra Hou—Samsø—Refsnæs og i Fortsættelse Jernbane Refsnæs—Kalundborg.

Endvidere har Landboforeningen udtalt sig for, at der blev anlagt Dobbeltspor paa Østkysten samt for Bygning af Lillebæltsbroen.

Foreningen hædrer Veteranerne.

Foreningen havde til Dyrskuet den 17. Juni 1914 indbudt de indenfor Foreningens Omraade boende Veteraner som Æresgæster ved Middagen, og ved denne Lejlighed holdt Landstingsmand *Niels Jensen,* Toustrup, Festtalen, der formede sig som en smuk Hyldest til dem, som i Krigens Tid havde sat Livet i Vove for Fædrelandet.

Foreningens Bestyrelse vedtog 12. April 1917 at bidrage 100 Kr. til et Mindesmærke for Landstingsmand *Niels Jensen,* Toustrup.

I 1922 var der Tale om at flytte Voldgiftsretten for Handel med Husdyr fra Hammel; men paa Landboforeningens Initiativ blev den bibeholdt.

Paa et Bestyrelsesmøde i September 1918 vedtoges det at virke hen til, at der afholdtes 12 aarlige Markeder i Hammel.

Stamfaderen til „Aldrup Munkedal", den berømte Hingst Valdemar II., Stb. 280, der tilhørte Gaardejer *Ole Jensen,* Toustrup, har som 2 og 3 Aars været fremstillet paa Dyrskuet i Hammel, hvor den tilkendtes henholdsvis 2. og 1. Præmie.

Landboforeningens nuværende Bestyrelse.

Amtsraadsmdl. Gdr. *Marius Byriel,*
Lyngby.
Formand.

Gaardejer *S. Spanner,*
Skjoldelev.
Næstformand.

Amtsraadsmdl. Gdr. *Johs. Jensen,*
Toustrup.
Sekretær og Kasserer.

Udvalgenes Formænd.

Landboforeningens Arbejde udføres sammen med Bestyrelsen af en Række af Udvalg, hvoraf vi nedenstaaende bringer Navne og Billeder af Formændene.

Gdr. Richard Lauritsen, Hammel.
Husdyrudvalgets Formand.

Gdr. Arthur Rasmussen, Aptrup.
Planteavlsudvalgets Formand.

Fru Hestehandler Anna Pedersen.
Husholdningsudvalgets Formand.

Gdr. Chr. Glargaard, Sall.
Forlystelsesudvalgets Formand.

Gdr. K. Kølsen, Farre.
Ungdomsudvalgets Formand.

Landboforeningens Distriktsbestyrere.

Gdr. Martin Aagaard, Vejnslev.

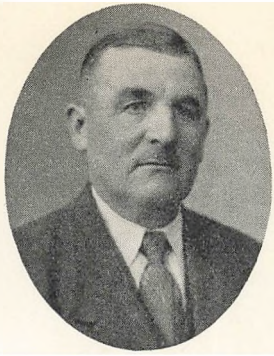

Gaardejer J. Andersen, Vrangstrup.

Gaardejer Bruunsgaard, Faistrup.

Gaardejer A. Buhl, Møgellund.

Gdr. M. Christensen, Futting.

Gdr. Chr. Glargaard, Sall.

Gdr. Kristen Hansen, Toustrup.

Gaardejer N. Hansen, Skivholme.

Gaardejer Aage Johnsen, Dallerup.

Gaardejer Jens Jensen, Hedegaard, Gjern,

Gaardejer N. P. Jensen, Tinning.

Kbm. Svejstrup Jensen, Hammel.

Gaardejer Søren Jensen, Norring.

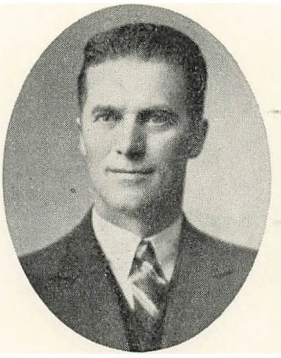

Gdr. Richard Lauritsen, Hammel.

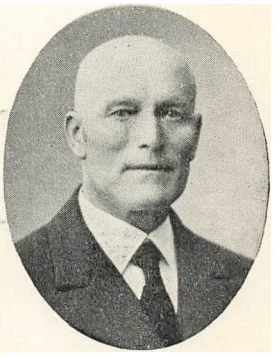

Gaardejer A. Madsen, Kvolbæk.

Gdr. Michael Mikkelsen, Sabro.

Boelsmand R. P. Møller, Sjelle.

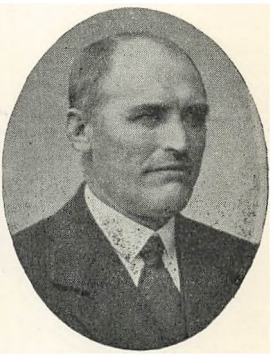

Gdr. P. Chr. Nielsen, Farre.

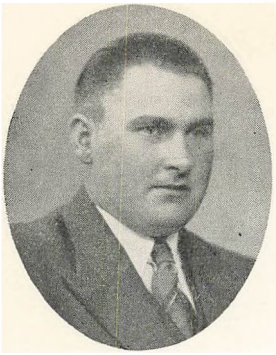

Gaardejer H. Olsen,
Røgen.

Gaardejer R. Pedersen,
Enslev.

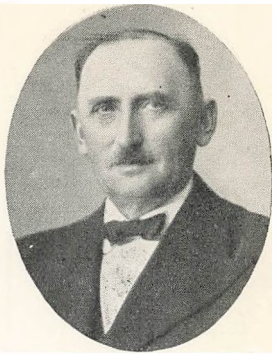

Gaardejer J. Poulsen,
Haurum.

Gdr. Hans Rasmussen,
Voldby.

Gaardejer Hans Ravn,
Grolsted.

Gaardejer Niels Ring,
Houbjerg.

Gaardejer P. Rohde.
Borrit.

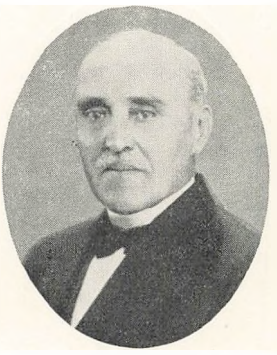

Gaardejer M. Schøler,
Aidt.

Bmd. Georg Sørensen,
Søften.

Landboforeningernes Formænd efter 1865 og Æresmedlemmer.

Af *Povl R. Povlsen.*

C. G. Bache.
Forpagter af Søbygaard.
Formand 1865—67.

Carl Gustav Bache blev født 1832 i Jyderup, hvor Faderen var Præst. 1861 overtog han Søbygaard i Forpagtning. Bache var en begavet og indsigtsfuld Mand, hvis gode Evner førte ham frem til betydelige Tillidsposter. Han blev saaledes i 1865 Formand for den rekonstruerede „Landøkonomisk Forening", der fra da af kom til at hedde „Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening". Han blev ligeledes Medlem af Sogneraadet og var fra 1877 til 1883 dettes Formand. Fra 1865 til 1871 havde han Sæde i Skanderborg Amtsraad. I 1883 blev han angrebet af en Øjensygdom, saa han maatte opgive alle sine offentlige Hverv.

Bache døde paa Søbygaard 1896.

Theodor Chr. Heinrich Krøger blev født 1819 i Hinschendorf i Holsten, hvor Faderen var Købmand. Han lærte Landvæsen, blev Forvalter, og som saadan fik han 1857 Ansættelse paa Frijsendal.

Efter at Gaardens Mark under hans Ledelse var bleven grundforbedret og den gamle Gaards Bygninger ombygget, fik han i 1871 Gaarden i Forpagtning. Han var meget interesseret i Faareavl, og paa Frijsendal havde han et stort Schæferi. Krøger var en dygtig Landmand, et udpræget Ordensmenneske og en fin Mand af Karakter og Tænkemaade. Paa Frijsendal var alt i den fineste Orden baade i Gaard og Mark. Der herskede det

T. C. H. Krøger.
Forpagter 1871—91.
Formand 1867—73.

smukkeste Forhold mellem ham og hans Medarbejdere, og Folkene blev gamle i Gaarde paa Frijsendal.

Krøger var i en Aarrække Formand for Haurum-Sall Sogneraad, Dommer i Faareavl ved Landmandsforsamlingen i Viborg 1875. Fra 1867 til 1871 var han Formand for Landboforeningen. I 1891 fratraadte han Forpagtningen af Frijsendal.

Krøger døde 1892.

Henrik Christian Georg Tilemann blev født 1835 i Vester Hornum, hvor Faderen var Præst. I 1854 blev han Student og Aaret efter cand. phil. Efter at han i 1860 var blevet polyteknisk Kandidat, fik han Ansættelse som Huslærer hos Grev Frijs. Fra denne Stilling avancerede han til i 1864 at blive Godsforvalter paa Boller. Fra 1866 til 1917 var han Godsforvalter paa Frijsenborg.

Tilemann var en fin, kultiveret Mand med mange Interesser. Landbrugets Vilkaar og Stilling i vor Samfundsøkonomi havde hans særlige Interesse, hvilket især bidrog til, at han kom til at indtage flere ledende Stillinger indenfor vore Landbrugsorganisationer. Fra 1873 til 1885 var han saaledes Formand for Landboforeningen. 1882—1892 var han Medlem af Bestyrelsen for De samvirkende jydske Landboforeninger, og i 1890 blev han Med-

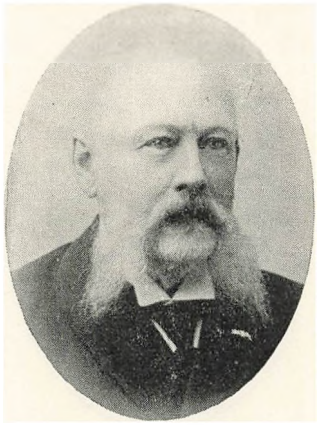

H. C. G. Tilemann.
Godsforvalter 1864—1917.
Formand 1873—85.

lem af Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Bestyrelsesraad.

Indenfor Landboforeningen gjorde han et stort og uegennyttigt Arbejde, og han omfattede dens Virksomhed med megen Interesse. Det var ham derfor en stor personlig Sorg, at han paa Grund af divergerende politiske Anskuelser blev vraget som Formand. Hans Anskuelser om og Bedømmelse af den danske Bonde undergik under den skarpe politiske Strid en stærk Ændring, og Bondens politiske Stilling herunder blev for ham en dyb Skuffelse. Fra andre Sider høstede han imidlertid megen Anerkendelse. 1893 fik han Ridderkorset, og i 1915 fik han Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs største Sølvbæger for fortjenstfuld Virksomhed.

Godsforvalter Tilemann døde paa „Mosager" ved Hammel 1923.

Anders Byriel Jensen blev født 1842 i Lyngby ved Hammel. 30 Aar gammel overtog han sin Fødegaard, som han siden drev med stor Dygtighed.

1879 indvalgtes Byriel Jensen i Sogneraadet, hvor han havde Sæde til 1885. Af Amtsraadet var han Medlem fra 1883 til 1889. Da Estrup under Provisoriet fratog de Højskoleforstandere, der sluttede sig til Demokratiet, Statsstøtte til deres Skoler, opret-

A. Byriel Jensen.
Gaardejer i Lyngby 1872—1909.
Formand 1885—1903.

tedes der omkring i forskellige Amter Højskoleforeninger til Støtte for disse Skoler. Som Formand for Skanderborg Amts demokratiske Højskoleforening udrettede Byriel Jensen i flere Aar et betydeligt Arbejde for disse Højskolers Eksistens. Arbejdet for denne Sag laa ham stærkt paa Sinde og interesserede ham meget. Da Landboforeningen i 1885 paa Grund af politisk Divergens mellem Formanden og det store Flertal af Foreningens Medlemmer ønskede en anden Formand, valgtes A. Byriel Jensen til denne Post, som han paa en smuk og fyldestgørende Maade varetog, indtil han paa Grund af sin politiske Virksomhed trak sig tilbage.

Ved Folketingsvalget 1892 valgtes A. Byriel Jensen ind paa Rigsdagen som Repræsentant for Skanderborgkredsen. Han tilhørte i politisk Henseende „Det forhandlende Venstre". Han var som Folketingsmand flittig, agtet og afholdt; men holdt

sig gerne beskedent noget tilbage. Ved Valget 1895 opstilledes og valgtes han i den nyoprettede Silkeborgkreds, og her genvalgtes han stadig, indtil han 1906 faldt for en Socialdemokrat. Efter hans Død 1916 bragte „Højskolebladet" en Levnedsbeskrivelse om ham. Heri skildredes han som en Mand med et trofast Væsen og et mildt Sind. Til Slut siges der om ham: „I Aandens og Hjertets Dannelse, i Dygtighed og praktisk Indsigt stod han visselig højt over Gennemsnittet af Rigsdagens Medlemmer".

J. Kammer.
Gaardejer i Røgen 1879—1924.
Formand 1903—24.

Jens Kammer blev født 1853 i Røgen, hvor Faderen var Gaardejer. 1879 overtog han sin Fødegaard, og som den dygtige, opvakte Mand, han var, og den tillidsvækkende Maade, han optraadte paa, kom han ret snart til at deltage i det offentlige Liv.

Jens Kammer fik Sæde i Sogneraadet, blev Sognefoged og Vurderingsmand i Kreditforeningen. Af andre Tillidsposter, som han var Indehaver af, kan nævnes, at han var Medstifter af Jydsk Andels-Foderstofforretning og Medlem af dens Bestyrelse, Medlem af Bestyrelsen for Gl. Skanderborg Amts Brandkasse, Medlem af Bestyrelsen for Østjydsk Haglskadeforsikring, Medlem af Bestyrelsen for Hammelbanen, Formand for Foredragsforeningen i Røgen i 40 Aar o. m. a.

Ogsaa indenfor det landbrugsfaglige Omraade blev Jens Kammers rige Evner taget i Brug. I 1895 valgtes han til Sekretær i Landboforeningen og i 1903 til Foreningens Formand, og som saadan fungerede han indtil sin Død 1924.

Marius Byriel.
Gaardejer i Lyngby.
Formand siden 1924.

Marius Byriel er født 26. Oktober 1882, som Søn af Folketingsmand A. Byriel Jensen, Lyngby. — Han overtog 1910 sin Fødegaard.

Marius Byriel blev Formand for Landboforeningen 1924 og har iøvrigt beklædt en lang Række af Tillidshverv indenfor Landbruget. — Vi nævner saaledes: Medlem af Røgen—Sporup Sogneraad fra 1913—37. Formand for Mejeriet „Skydsbjerg" fra 1915—36. Medlem af Skanderborg Amtsraad og Provstiudvalget siden 1922. Formand for Hammel og Omegns Andelssvineslagteri siden 1921. Medlem af Andelsudvalget og Landbrugsraadets Præsidium siden 1935.

Marius Byriel blev ved Slagteriets Jubilæum i 1931 udnævnt til R. af D. og ved Andelsslagteriernes 50 Aars Jubilæum 1937 udnævnt til Dannebrogsmand.

Vi skal ikke her give nogen Levnedsbeskrivelse af *Marius Byriel,* som fremdeles staar midt i Arbejdet; men vi ønsker dog i denne Forbindelse at sige, at det store erhvervspolitiske Arbejde, som Marius Byriel er aktiv Deltager i, væsentlig hviler

paa det landøkonomiske Arbejde, som han gennem en Række af Aar har øvet paa sin Hjemegn. — Et Arbejde for hvilket hans Hjemegns Landbrugere Gang paa Gang har givet ham Tilslutning.

Rs. Kristensen.
Gaardejer i Futting 1884—1920.
Æresmedlem 1930.

Rasmus Kristensen blev født 3. Januar 1853 paa Gaarden „Bækholm" i Vithen Sogn som Søn af Gdr. Chr. Christensen.

Efter at være uddannet ved Landbruget købte han i 1884 Futting Damgaard. Gaarden, hvortil hørte 56 Tdr. Land, havde kun en Besætning paa 3 Heste, 7 Køer og 10 Ungkreaturer; men Rs. Kristensen, der var stærkt interesseret i Kvægavlen, tog straks fat paa Besætningens Forbedring.

Ved et maalbevidst Arbejde og ved stadig Brug af gode Tyre lykkedes det ham i Løbet af en Aarrække at oparbejde en fortrinlig Besætning af sortbroget jydsk Malkerace, der stadig vandt Anerkendelse, hvor den fremstilledes. Han blev Medlem af Kvægavlsforening og Kontrolforening og opdrættede efterhaanden et stort Antal første Klasses Avlsdyr.

Siden 1815 har Besætningen staaet under Foreningen af jydske Landboforeningers Tilsyn, og efter at Rs. Kristensen i 1920 havde overdraget Gaarden til en af sine Sønner, har denne fortsat Faderens Arbejde indenfor Kvægavlen, og fra Besætningen er der solgt udover Landet mange fortrinlige Avlsdyr, der i

ikke ringe Grad har haft Indflydelse paa det jydske Kvægs høje Standard, saa at den Besætning, som Rs. Kristensen grundlagde, har faaet stor Betydning for den jydske Kvægrace.

Rs. Kristensen blev i Tidens Løb Indehaver af en Mængde Tillidshverv baade indenfor sin egen Kommune og uden for denne. I mange Aar var han Medlem af Landboforeningens Bestyrelse og fra 1912 til 1923 Foreningens Næstformand. For sin betydelige Indsats i Landboforeningens Tjeneste saavel som for sit Arbejde som praktisk Kvægopdrætter udnævntes han i 1930 til Æresmedlem af Landboforeningen.

Rs. Kristensen døde 1933.

J. P. Rasmussen.
Skovfoged 1895—1935.
Æresmedlem 1935.

Johan Peter Rasmussen blev født 1862 i Skjoldelev, hvor Faderen var Husmand.

Rasmussen lærte Forstvæsenet i de kongelige Statsskove, og efter i nogle Aar at have virket som Forstassistent ved Grevskabets Forstvæsen, ansattes han 1895 som Skovfoged i Toustrup Skov.

Foruden at passe sin Tjeneste ved Skoven, nærede Rasmussen ogsaa megen Interesse for Landbruget. Paa Svineavlens Omraade blev han en Kapacitet, og hans fortrinlige Avlsdyr af dansk Landrace var altid i første Række, hvor de fremstilledes.

Hans Arbejde paa Svineopdrætningens Omraade blev en betydningsfuld Indsats, for hvilken han høstede megen Anerkendelse, og Landboforeningen paaskønnede ogsaa hans Arbejde ved i 1935 at udnævne ham til Æresmedlem af Foreningen.

Johan P. Rasmussen døde 1936 .

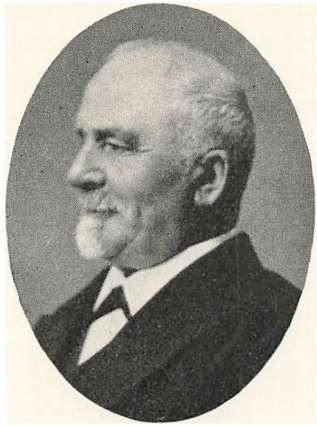

Rs. Jensen.
Gaardejer i Grølsted 1894—1936.
Æresmedlem 1938.

Rasmus Jensen er født 22. Juni 1867 paa „Baunegaard" i Grølsted. Faderen, der var Væver om Vinteren og Dræningsmester og Brøndgraver om Sommeren, boede til Leje i et Hus ved Gaarden.

Da Gaardens Ejer ikke selv havde Børn, blev Rs. Jensen Plejebarn i Gaarden, som Plejeforældrene senere overdrog ham. Tidlig interesseret i Tidens Spørgsmaal og kirkelig og aandelig vakt efter et Ophold paa Sorø Højskole blev han en flittig Deltager i det grundtvigske Aandsliv og en virksom Forkæmper for Venstres Sag i sin Hjemegn. Efter at have overtaget Gaarden i Grølsted, medførte hans store Interesse for offentlige Anliggender, at han fik med mange Ting at gøre. Han var Formand for Afholdsforeningen og Foredragsforeningen i mange Aar, Medlem af Menighedsraadet o. m. a. Rs. Jensen har særlig været meget virksom indenfor Andelsbevægelsen, og indenfor mange af de lokale Andelsforeninger har han enten været Formand eller haft Sæde i Bestyrelsen, og i det hele taget har han taget

virksomt og interesseret Del i det offentlige Liv. Siden han blev selvstændig Jordbruger, har han været Medlem af Landboforeningen og i næsten hele samme Tidsrum været Medlem af Bestyrelsen og gjort et godt og virksomt Arbejde for Foreningen.

Sin Gaard og Bedrift har Rs. Jensen passet mønsterværdigt og har derved ogsaa været et smukt Eksempel til Efterfølgelse.

Efter at han fornylig paa Grund af Alder havde trukket sig tilbage som Bestyrelsesmedlem i Landboforeningen, blev han paa Foraarsgeneralforsamlingen 1938 udnævnt til Æresmedlem af Foreningen.

Niels Sørensen (Hjulmand).
Gaardejer i Aptrup.
Kvægopdrætter.

Niels Sørensen (Hjulmand) blev født 1846 i Sall, hvor Faderen var Gaardfæster.

Som ung Mand overtog Niels Sørensen efter Faderen Fødegaarden i Sall, som han drev i en Aarrække. Senere solgte han Gaarden og købte Aptrup Nedergaard, hvor han især kom til at udøve sin store Indsats for den jydske Kvægavls Fremme og blev en kendt og anset Kvægopdrætter.

Straks efter at have overtaget Gaarden i Aptrup gik han i Gang med at forbedre Jorderne. Der mergledes og drænedes, og det kendtes hurtigt, at der var kommet en dygtig Landmand til Byen. Han var altid parat til at prøve nyt, naar Forsøgsresul-

taterne tilskyndte dertil. Saa snart der kom en Forbedring inden for Landbrugsredskaberne, blev de straks anskaffede og prøvede. Kvægbruget havde dog hans særlige Interesse. N. S. var klar over, at Tyrene i Almindelighed var alt for ringe. Med betydelige personlige Ofre søgte han ved Indkøb af første Klasses Tyre maalbevidst at forbedre Gaardens Besætning, hvad der efterhaanden kom hele Egnen til Gode. Han blev en Banebryder, der har sin store Andel i, at Hammel-Egnen har saa fremragende Besætninger af den jydske Kvægrace, som Tilfældet er. Tidligt fik han oprettet Kvægavlsforeningen for Aptrup og Omegn. Særlig heldigt var det, at Foreningen omkring Aarhundredskiftet fik købt Tyren „Elkjær Busk", der var en Søn af Kongepræmietyren „Elkjær Sultan" paa Sdr. Elkjær, og efter hvilken der faldt et fremragende Afkom.

Dyrskuedagen i Hammel var en Festdag for Niels Sørensen og hans prægtige Hustru. De to aldrende Mennesker stod om Morgenen paa Trappen i Gaarden og saa Køer, Kvier og Tyre passere Revy, inden de unge Medhjælpere drog til Skuet med dem. Da tændtes Glæden i deres Øjne.

For unge Medhjælpere i Landbruget var det et godt Lærested hos N. S. Det var ham om at gøre, at Ungdommen ikke blot kunde bestille noget, men ogsaa faa forøget Interesse og Kærlighed til Arbejdet ved Bondebruget, der havde hans store Kærlighed.

Hjemmet i Aptrup var et gammeldags patriarkalsk Bondehjem. Om Aftenen vilde Niels og Kjerstine gerne se deres unge Medhjælpere i Dagligstuen til Oplæsning, Musik og Sang. Og om Søndagen glædede de sig, om de Unge vilde følge med dem i Kirke. Ogsaa Afholdssagen havde i N. S. en god Ven og Forkæmper.

I Landboforeningens forskellige Foredrags- og Diskussionsmøder var Niels Sørensen gennem Aarene en stadig og interesseret Deltager. Gerne deltog han i Diskussionerne, og med Indsigt og praktisk Erfaring fremsatte han sit Syn paa Forholdene.

Niels Sørensen høstede megen Anerkendelse for sit Arbejde som Kvægopdrætter. Paa Dyrskuerne var hans Kreaturer altid iblandt de højest præmierede. En stor Hæder for ham var det,

da hans 3 Aar gamle Tyr „Uffo" paa Dyrskuet i Hammel 1882 tilkendtes den af Grev Frijs udsatte Ærespræmie paa 100 Kr. Det smukke, ejendommelige Diplom, der fulgte med Ærespræmien, er endnu bevaret og gengives her i formindsket Størrelse.

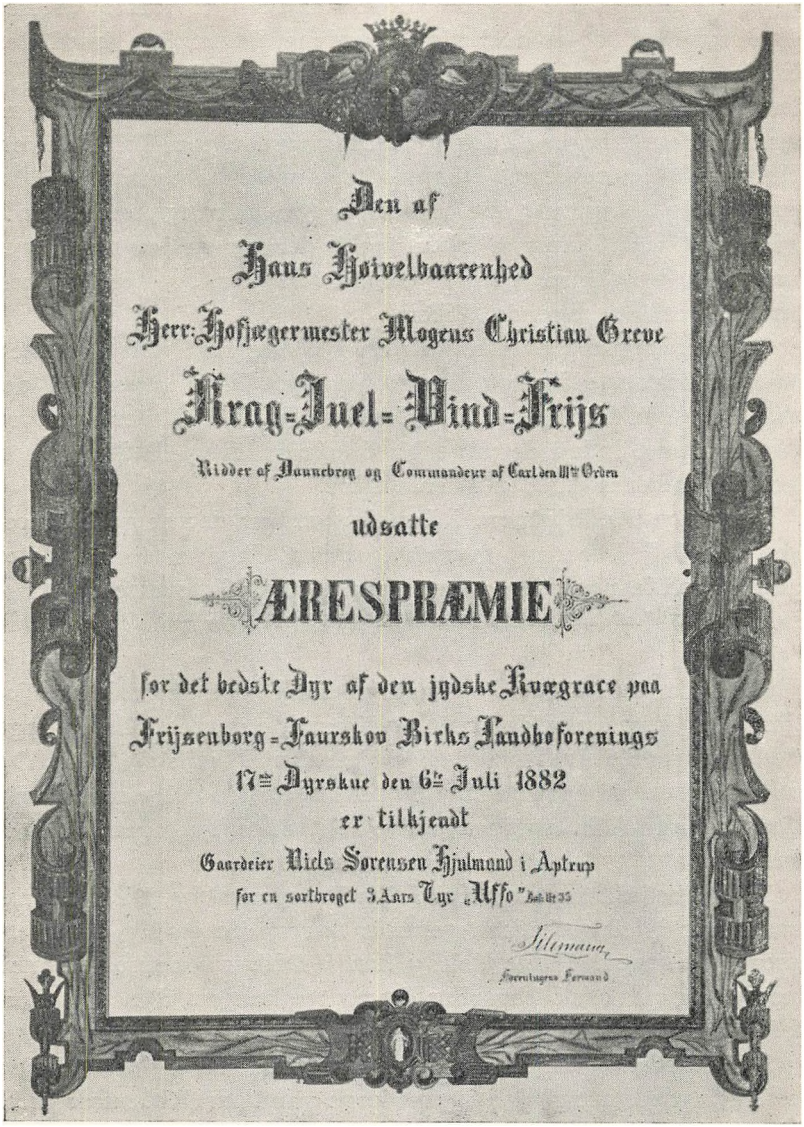
Den af
Hans Høivelbaarenhed
Herr Hofjægermester Mogens Christian Greve
Krag-Juel-Vind-Frijs
Ridder af Dannebrog og Commandeur af Carl den IIIte Orden
udsatte
ÆRESPRÆMIE
for det bedste Dyr af den jydske Kvægrace paa
Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforenings
17de Dyrskue den 6te Juli 1882
er tilkjendt
Gaardeier Niels Sørensen Hjulmand i Aptrup
for en sortbroget 3 Aars Tyr „Uffo"
Foreningens Formand

Efter i 49 Aar at have drevet sit Landbrug afstod N. S. i 1915 sin Gaard og Bedrift til sin Svigersøn Niels Bech.

Ved sit Guldbryllup i 1916 fik Niels Sørensen fra Landboforeningen overrakt en Hædersgave i Form af et smukt Sølvbæger, hvori der var indgraveret følgende Inskription: „Til Niels Sørensen og Hustru. Fra Frijsenborg—Faurskov Birks Landboforening. Med Tak for ihærdigt Arbejde i Landbrugets Tjeneste. 1866 — $^{13}/_{4}$ — 1916". Niels Sørensen døde 1918.

Foregangsmænd indenfor Bondestanden paa Frijsenborg Gods i det 19. Aarhundredes første Halvdel.

Af *Povl R. Povlsen.*

Næsten et Slægtled skulde der hengaa efter Bondefrigørelsen, før der inden for Godsets Omraade fremstod Bønder, der ved deres Færd og Virke vandt sig et Navn, der for fleres Vedkommende endnu er bevaret i Erindringen og staar som et Minde om oplyste, stoute og driftige Bønder.

Det var disse jævne, arbejdsstærke Mænd, der med ukuelig Energi tog fat paa Arbejdet med Agerbrugets Fremme efter den nye Tids Teori og Metoder. Ofte var det raa, ukultiverede Jorder, Lyngheder eller sure Enge, som disse Mænd omdannede til frugtbare Vange, et Arbejde, hvoraf ikke alene de selv, men ogsaa Eftertiden har høstet Gavn. Trods Haan og Spot af deres i Fordomme hildede Standsfæller tog de med godt Mod de mange nye Redskaber og Driftsformer i Brug, og ved de Resultater, som de derved opnaaede i deres Bedrift, overvandt de ikke alene Mistro og Fordomme hos Standsfællerne, men fik dem efterhaanden til selv at træde i samme Fodspor.

Disse djærve Foregangsmænds Tal paa Godset var ikke stort. De fleste af dem hviler i ukendte Grave. De Ejendomme, hvor de havde deres Hjem, er for de alerflestes Vedkommende gaaet ud af Slægtens Besiddelse — men et Skrift, der fortrinsvis behandler det historiske Landbruget vedrørende paa Egnen, kan ikke skrives uden ogsaa i korte Træk at omtale og mindes de

Mænd indenfor Bondestanden, der som Foregangsmænd paa Grevskabet i det 19. Aarhundredes første Halvdel ved deres Tænksomhed, Flid og Dygtighed blev Landbruget til Held og Lykke.

Som den første af disse udmærkede Bønder og som den første Bonde fra Grevskabets egentlige Omraade, der traadte offentligt frem og som fremkaldte Opmærksomhed udadtil, kan her nævnes:

Niels Sørensen Remmer (1772—1843). I Aaret 1797 blev han gift med en Gaardmandsdatter i *Skivholme Terp* og fik Aaret efter Fæstebrev paa Hustruens Fødegaard, en Gaard paa omtrent 5 Tdr. Hartkorn.

Niels Remmer var en ualmindelig vakker, stout og oplyst Bonde, langt foran sine Standsfæller i Oplysning, Kundskab og Dannelse. Han besad en Intelligens og var udrustet med saadanne Aandsevener og en Tankens Klarhed, at han formaaede paa en Tid, da Størsteparten af hans Standsfæller døjede med at skrive Forbogstaverne til deres Navn, skriftligt at fremsætte sin Mening og i offentlige Skrifter at udtale sig om Ting og Forhold, som laa ham paa Sinde.

Men ogsaa i praktisk Dygtighed var han blandt Datidens første Bønder. Han blev en af Tidens første Fremskridtsbønder paa Agerbrugets Omraade. Han vilde en bedre Jordbehandling end den hidtil benyttede, en bedre Produktbehandling ved Hjælp af nye Redskaber og Metoder, et nyt Sædskifte og Indførelse af nye Kulturplanter m. v. I Henseende til en kraftigere og dybere Bearbejdelse af Jordbunden var det navnlig Svingploven, hvis Indførelse, Indøvelse og Brug han lagde saa stor Vægt paa; Vandafledning m. v. Og han var Manden, der omsatte Tidens nye Tanker og Krav i Handling. Han var den første Bonde paa Egnen, der benyttede Svingploven og flere andre af de nymoderne Redskaber.

Niels Remmer var den første Bonde paa Grevskabet, der fik Anerkendelse fra Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, idet han allerede 1821 tilkendtes en aarlig Understøttelse fra Selskabet paa 60 Rbd. i 5 Aar. Han indsaa, at da Fæstebondens Afgift af hans Gaard i det væsentligste ydedes i Form af det for-

dærvelige og tidsspildende Hoveri, arbejdede han for at faa dette afløst, hvad ogsaa lykkedes i 1821 for Lyngballegaards Gods' Vedkommende — en Foranstaltning, der inspirerede ham til i et Digt at beskrive Hoveriet og takke Grev Frijs for dets Afløsning.

Niels Remmer døde 1843. I Skivholme Sogns Ministerialbog har den daværende Sognepræst ristet ham følgende Minderune: „Denne sjældne Mand var i 46 Aar Gaardmand, i 15 Aar Sognefoged og har ved sin Retskaffenhed, Duelighed og udmærkede og dannede Aandsevner endog erhvervet sig Berømmelse blandt Landets første Mænd".

Niels Remmers Digt ved Hoveriafløsningen:

Du som med mig paa Trællevis
Har hidtil Byrden baaren,
Tak nu med mig Grev Christian Frijs.
Som Baandet har afskaaren.
Indtil vor Klode den forgaar
Af Almagts Kraft beskygget,
Gid Grevens Hus i Højhed staar,
Ved Englevagt betrygget.

Ej mer vor Yngling blier forført
Ved Hoveriets Sæder,
Ej af den muntre Tøs blier hørt,
En Frækhed, som ej klæder.
Ej mer den raske, fyrige
Med Helbreds Tab her pukker,
Og ej den mindre, svagere,
Ved Arbejdsbyrdet sukker.

Nu kan Du, gamle, tunge Mand,
Der selv din Plov skal drive,
Med Nøjsomhed, saa godt Du kan,
Paa egen Mark dog blive.
Dit Trælledyr, som gammel er,
Nu kun til Maade drives,
Og 2 og 3 Aars Plagen her
Kan nu lidt bedre trives.

Dit Arbejd, Stræben, Sved og Flid
Nu egen Fordel bliver,
Du ej som før din bedste Tid
Til Hoveriet giver.
Nu kan du vælte oftere
Den Tue, som Dig nærer,
Saa den kan give rigere
Det Brød, som Du fortærer.

Naar Du da i din simple Stand
Du bedre Kaar fornemmer,
Tak højbemældte ædle Mand,
Saa giør og her Niels Remmer.

Terp i Skivholme Sogn, d. 10ende November 1821.

Peder Nielsen Knudstrup (1781—1858). Efter at have været Ryttersoldat fra 1802 til 1812, fik han sidstnævnte Aar Fæste paa sin Hustrus Fødegaard i *Lerbjerg* (Lerbjerg hørte den Gang under Grevskabet). Gaardens Areal var paa 45 Tdr. Land Ager, 34 Tdr. Land Hede og 15 Tdr. Land Eng. Der holdtes en Besætning paa 6 Heste, 7 Køer, 5 Unghøveder og 14 Faar. Bygningerne var forfaldne, Marken forsømt og Engen som en Vandpøl.

Med ufortrødent Mod og Dygtighed tog Knudstrup fat paa at oparbejde den forsømte Gaard. Han blev en af de første i Egnen, der begyndte at mergle, han opdyrkede Heden og udgrøftede og afvandede Engen, saa den blev et godt Aktiv til Gaarden. For at gennemføre denne Afvanding gravede han 385 Favne Grøfter med en Bredde af 3—4 Alen foruden 367 Favne mindre Grøfter. Besætningen forøgedes og Bygningerne ombyggedes.

Men trods det haarde Slid med Jorden og sin Bedrift, var Knudstrup ingen jordbunden Mand; han var en indsigtsfuld og intelligent Mand, der ogsaa havde megen Interesse for Samfundets og sine Standsfællers Anliggender. Knudstrup nød den for en Bonde dengang saa sjældne Ære at blive udnævnt til Dannebrogsmand, vistnok for hans gode Forhold i Militærtjenesten. Det kgl. danske Landhusholdningsselskab belønnede hans Flid som Landbruger med at skænke ham Selskabets store Guld-

medalje for Landboflid. Medaljen bar følgende Indskrift: „Flids og Vindskibeligheds Belønning til Fædrelandets bedre Flor" og havde en Værdi af 36 Speciedukater.

1824 fratraadte Knudstrup Gaarden i Lerbjerg og forlod Egnen, idet han købte Røved Mølle, der havde et Tilliggende paa 130 Tdr. Land; senere boede han i Tebbestrup og i Jebjerg.

Ved Valget til den første Stænderforsamling blev Knudstrup 1834 valgt som Deputeret af Bønderne i 11. Landdistrikt (Valgsted: Skjoldelev). Han blev Medlem af flere Udvalg og var en varmhjertet Talsmand for Hoveriets Afskaffelse.

P. N. Knudstrup døde i Jebjerg 1858. Paa en indhegnet Plads udenfor Kirkegaarden er der for nogle Aar siden rejst en smuk Granitsten til Minde om „Danmarks første Bonde, Peder Nielsen Knudstrup". (Første Bonde c: dygtigste Bonde).

Søren R. Michelsen (1790—1843) overtog i Aaret 1821 den Gaard i *Haar* i Fæste, som han i nogle Aar forud havde bestyret for sin Moder. Gaarden havde et Areal af 60 Tdr. Land Ager og 3—4 Tdr. Land Eng.

Søren R. Michelsen var en af Datidens fremmeligste Bønder paa Egnen. Han var oplyst og besad gode Kundskaber, som han stadig søgte at udvide ved Læsning af Bøger og Landbrugsskrifter. Skoleundervisningen var i hans Skoletid kun maadelig, men i Sandby Skole (Fællesskole for Haldum og Hadsten Sogne) havde man en særdeles duelig Lærer, C. O. Karup, som tog sig meget af den velbegavede Dreng fra Haar.

Imod denne sin Barndomslærer nærede S. Michelsen ogsaa siden megen Agtelse og Taknemlighed, idet det var ham, der havde vakt ham til Tænksomhed og indgivet ham den Læselyst, der siden fulgte ham, og som han mente skyldtes, at hans Livsgerning lykkedes saa vel for ham.

Da Søren R. Michelsen havde overtaget Gaarden, inddelte han Marken i bestemt afgrænsede Vange, indførte Vekseldrift og Brak. Han merglede Marken og kultiverede Engen; han indkastede Marken med Diger eller Grøfter for at kunne have Markfred. Han var den første i Sognet, der kasserede den gamle, tunge Hjulplov og indførte Svingploven i sin Bedrift. Besætningen forøgede han fra 10 til 20 Køer. Indførte Sommerstaldfod-

ring, havde stor Kartoffelavl, ligesom han avlede Korn af stor Renhed og fortrinlig Kvalitet. Men alle disse Fremskridt og Arbejder kunde S. Michelsen ikke have gennemført, dersom han ikke var bleven understøttet af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab. Fra 1823 modtog han herfra i 5 Aar en aarlig Understøttelse paa 60 Rbd., og disse Penge var ham til megen Nytte.

Søren Michelsens Agerbrug og hele Bedrift vandt megen Anerkendelse og blev udtaget som Lærested for Lærlinge ved Landhusholdningsselskabet, og mange unge Mennesker fik her en alsidig og grundig Uddannelse. Ligeledes var han paa forskellig Vis sine Standsfæller en god og villig Raadgiver.

Ogsaa uden for hans egen Bedrift toges hans fortrinlige Evner i Brug. I over 20 Aar var han Skolepatron, og da Sogneforstanderskaberne oprettedes, valgtes han til Medlem af dette. Han var blandt „Landøkonomisk Forening"s første Medlemmer, og han var en af de første Bønder, der fik Sæde i denne Forenings Bestyrelse (Distriktskomiteen).

Paa Indstilling af Landhusholdningsselskabet benaadedes han med Dannebrogsmændenes Hæderstegn, i de Dage en meget sjælden Hædersbevisning til en Bondemand. I de højere Kredse udenfor Landbruget var han en hyppig og velset Gæst.

I en Alder af kun 53 Aar gammel døde Søren R. Michelsen 1843. Paa hans Gravsted paa Haldum Kirkegaard staar endnu fredet den smukke Sandsten med Inskription, som hans Efterladte rejste ham paa hans Grav.

Jens Jensen modtog 1821 i Fæste *Haar Damgaard,* der havde et Areal af 69 Tdr. Land. Ansporet af sin Bymand, Søren R. Michelsen, tog han ogsaa kraftig fat paa sin Ejendoms Forbedring. Han ryddede Krat, optog store Sten og afledede skadeligt Vand fra Marken. Sidstnævnte Foranstaltning iværksatte han ved bedækkede Grøfter, d. v. s. ved Stensætning i Grøfterne (brændte Rør var endnu ikke kommen i Brug). Han indførte planmæssig Drift af sin Mark samt Brak. Da han overtog Gaarden, holdtes der en Besætning paa 4 Heste, 10 Køer og 10 Faar, men efter 15 Aars slidsomt Arbejde havde han bragt Agerbruget saaledes frem, at der kunde fødes 24 Køer og 5—6 Heste paa

Gaarden. Gaardens Bygninger forbedrede og udvidede han, lige som han ved Gaarden anlagde en Have med mange Frugttræer.

Ved Søren R. Michelsens Død kom Jens Jensen til at indtage dennes Plads i Bestyrelsen for „Landøkonomisk Forening" og viste sig ogsaa her som habil Medarbejder i Foreningens Tjeneste.

Efter Indstilling og Anbefaling af Pastor Blicher, Vithen, Godsforvalter Budtz og Gaardmand S. R. Michelsen, tilkendte Det kgl. danske Landhusholdningsselskab ham 1836 sit 3. Sølvbæger.

Søren Knudsen, Voldby (1791—1861), var en af de første Bønder, der kom til at deltage i Arbejdet indenfor den oprettede „Landøkonomisk Forening for Grevskabet Frijsenborg". Han var født i Hammel 1791. Faderen var Herskabskusk paa Frijsenborg, og selv opnaaede han samme Stilling, efter at han havde ligget som Soldat ved de Horsens Kyrasserer. Da han senere giftede sig, fik han en Husejendom med nogle Tdr. Land i Voldby i Fæste. Med Huset fulgte Bevilling til Krohold og Handel. Allerede 1816, kun 25 Aar gammel, udnævntes han til Sognefoged, en Stiling, som han beklædte til sin Død 1861.

I 1831 fæstede han en Gaard i Voldby paa 3 Tdr., 3 Skp. Hrtk. I aarlig Landgilde skulde han betale 1 Td. Byg, 1 Td. Havre, en Gaas, 2 Høns og 20 Æg. I Smørpenge gav han 1 Rbd. 3 Mark Sølv og for Fritagelse for Hoveri en aarlig Afgift paa 8 Rbd. Sølv.

Straks efter at han havde overtaget Gaarden begyndte han en planmæsig Drift af Marken, ligesom han ogsaa Aaret efter Overtagelsen begyndte at mergle. Først benyttede han Kalkmergel, hvoraf han gav 16 Læs pr. Td. Land, men senere anvendte han den hjemlige Lermergel, hvoraf han paaførte 300 Læs pr. Td. Land. Markens forøgede Afgrøder belønnede i rigt Maal hans stræbsomme Færd og gav ham Lyst og Mod til nye Opgaver indenfor sin Bedrift, saa han snart blev kendt som en dygtig og fremadstræbende Bondemand.

Til Gaardene i Voldby hørte en stor, lyngbevokset Hedelod. Søren Knudsen var blandt de første, der tog fat paa Hedens Opdyrkning, hvor han havde et Areal paa 45 Tdr. Land. Medens

det var almindelig Skik og Brug ved Hedeopdyrkning først at brænde Lyngen af paa Roden, fandt Søren Knudsen det gavnligere for Jorden at afhugge og nedpløje Lyngen. Derefter lod han Jorden henligge i 2 Aar til Forraadnelse for endelig at brakke og mergle den det tredie Aar.

Blandt Bønderne var endnu den gamle Hjulplov det mest almindeligt brugte Agerdyrkningsredskab. De dygtigste Bønder havde imidlertid begyndt at tage Svingploven i Brug, men den havde vanskeligt ved at trænge igennem i Bondebruget, dels paa Grund af gammel Fordom og dels fordi man fandt den vanskelig at styre. En Mand som Søren Knudsen havde imidlertid hverken Fordom imod Svingploven eller Mangel paa Færdighed i at styre den; han var en god og sikker Plovkarl. Da det kgl. Landhusholdningsselskab i 1838 paa Frijsendal afholdt sin første Præmiepløjning med Svingplov paa Egnen, nød Søren Knudsen den for en Bondemand saa sjældne Ære at blive udnævnt til en af Dommerne ved denne Konkurrence, hvori deltog 49 unge Landmænd.

Det bør ogsaa nævnes, at Søren Knudsen gjorde en betydelig Indsats for at faa oprettet Markfreden, hvilket bevirkede, at der omsider blev fuldkommen Markfred i Sognet.

Af elementære Kundskaber besad Søren Knudsen et ikke ringe Fond, og han forstod Betydningen af, at Bondestanden erhvervede sig Kundskab og Oplysning; han havde derfor ogsaa megen Interesse for den konfirmerede Ungdoms videre Uddannelse. Da den landøkonomiske Forening derfor paa sin Efteraarsgeneralforsamling 1844 vedtog at nedsætte en Komite til at afgive Betænkning og fremsætte Forslag om den konfirmerede Ungdoms bedre Oplysning og Uddannelse, valgtes Søren Knudsen til Medlem af denne Komite. Det af Komiteen fremsatte Forslag førte til Oprettelsen af de første Aftenskoler for den konfirmerede mandlige Ungdom paa Egnen. Og medens det omkring i Landsbyerne var de stedlige Skolelærere, der ledede og forestod Undervisningen i disse Aftenskoler, saa man i Voldby det Særsyn, at Skolen her havde en Gaardmand til Leder; thi her forestod Søren Knudsen i flere Vintre selv Undervisningen, ikke blot til Ære for ham selv, men til stor Gavn for Byens Ungdom.

Af Søren Knudsens 5 Børn blev en Søn hans Efterfølger som Sognefoged i Voldby, to andre Sønner blev Skolelærere, og hans 2 Døtre blev gift med Skolelærere.

Peder Johnsen havde i Fæste en Gaard paa *Fajstrup Vestermark*. Han dyrkede sin Jord efter et planmæssigt Sædskifte, merglede Marken, sommerstaldfodrede Kreaturerne og lagde særlig Vægt paa Brugen af gode Agerdyrkningsredskaber. 1835 omtales han for sine hæderlige Bestræbelser for Agerbrugets Fremme. 1839 afstod Peder Johnsen Gaarden til Dyrlæge Lauritzen.

Rasmus Christensen besad en Udflyttergaard paa *Vellev Mark*. Han var en særdeles dygtig og fremadstræbende Fæstebonde. Sin Mark hegnede han ved at grave store Grøfter omkring den. Ialt gravede han 826 Favne saadanne Hegnsgrøfter. En til Ejendommen tilhørende Eng fik han kultiveret og overrislet fra en lille Bæk.

Ogsaa Havevæsenet havde hans Interesse. Paa et Areal ved Gaarden, der var bevokset med Lyng, anlagde han en udmærket Have, som han indhegnede med Stengærde og hvor han plantede over 400 Frugttræer.

For sine energiske Bestræbelser for at forbedre sin Bedrift og for det gode Eksempel, han var for sine Standsfæller, belønnedes han 1828 med Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs 6. Sølvbæger med Paaskriften: „Til den utrættelige og virksomme Bonde Rasmus Christensen af Vellev".

Møller *Ilsøe, Hagenstrup Mølle,* opdyrkede et stort Hedeareal, opkastede Hegn, gravede 1000 Favne Grøfter til Vandafledning og anlagde 2 Haver ved Møllen. Han belønnedes 1833 med Landhusholdningsselskabets 6. Sølvbæger.

Jesper Smidt (1797—1858), Skolelærer i *Vithen,* var foruden at være en dygtig Lærer i Børneskolen, tillige en interesseret Landmand, der drev sin Jordlod paa mønsterværdig Maade.

I „Landøkonomisk Forening"s Arbejde tog han livlig Del. Han fik Sæde i Bestyrelsen (Distriktskomiteen) og blev Med-

lem af den Komite, der af Foreningen blev nedsat til at komme med Forslag til den konfirmerede Ungdoms bedre Oplysning og Uddannelse. Da det blev bestemt, at denne Sag skulde fremmes ved, at Skolelærerne omkring i Landsbyerne skulde formaaes til at holde Aftenskoler for Ungdommen, var Smidt en af de første, der tog Sagen op og afholdt Aftenskole for Vithen Bys Ungdom.

1837 fik Smidt fra Landhusholdningsselskabet Understøttelse til „ved hans Jorders bedre Dyrkning at fremstille et godt Eksempel".

Niels Hansen (1796—1866) overtog 1827 i Fæste efter sin Fader *Norring Haugaard.*

Niels Hansen var en driftig og interesseret Mand, der var meget optaget af sin Bedrifts Fremme, og som derfor ogsaa, straks efter at han havde overtaget Gaarden, begyndte at drive denne efter de nye Former for Landbrug, der da var i Færd med at trænge sig frem.

Til videre Fremme af hans Landbrug tilstod Det kgl. danske Landhusholdningsselskab 1830 Niels Hansen en Understøttelse paa 60 Rbd. aarlig i 5 Aar.

Peder Sørensen, Husmand i *Vithen,* fik 1829 af Landhusholdningsselskabet en Understøttelse paa 25 Rbd. til videre Fremme af sit ypperligt dyrkede Husmandsbrug, ligesom

Chr. Sørensen, Husmand i *Hvorslev,* 1832 af Landhusholdningsselskabet med Hæder nævnes for sit veldrevne Husmandsbrug.

Jens Nielsen, Gaardmand i *Hadsten Ballegaard,* fik 1837 af Landhusholdningsselskabet Understøttelse til „ved hans Jorders bedre Dyrkning at fremstille et godt Eksempel".

Niels Jensen, Boelsmand i *Norring,* havde med betydeligt Arbejde sløjfet en forhen udyrket Bakke, som paa 3 Sider var omgivet af et Ellekjær, hvori var Væld og Buske, ryddet disse, udgravet Kæret, gjort det hele til Agermark og deri saaet Rug.

Da han i det hele taget var en ret flink Avlsmand, blev han 1847 af „Landøkonomisk Forening" tilkendt en Præmie paa 10 Rbd.

Knud Holzen, Boelsmand paa *Farre Hede,* havde i Løbet af 10 Aar opdyrket sin Hedelod paa 30 Tdr. Land, og dels ved Mergling og dels ved Bortrydning af en Mængde Sten bragt sin Avling godt frem. Da han modtog Lodden, kunde han kun græsse 1 Ko og 10 Faar, til hvilke han maatte købe Vinterfoder; han kunde efter 10 Aars Forløb holde en Besætning paa 2 Heste, 4 Køer og 19 Faar.

Ved Udholdenhed og smaa Midler havde han ved Opdyrkning af sin Lod givet et godt Eksempel. „Landøkonomisk Forening" tilkendte ham derfor 1847 en Belønning paa 20 Rbd.

Rasmus Nielsen, Gaardmand i *Sall,* havde med megen Omhu behandlet et Stykke Eng paa ca. 8 Tdr. Land, der grænsede til en Møllebæk, og dels ved Bortgravning eller Opfyldning, eftersom det var nødvendigt, dels ved velanbragte Grøfter, bragt det dertil, at han i Løbet af kort Tid kunde sætte det hele under Vand og atter lade dette afløbe, naar han fandt det passende.

„Landøkonomisk Forening" tilkendte ham 1847 en Belønning paa 20 Rbd.

Nicolaj Peter Schøler.

Skolelærer i Hammel.
1797—1851.

Medens det i særlig Grad var Mænd udenfor Bondestanden, der i den første Opgangstid efter Bondereformerne blev Bondestandens Ledere og Lærere, var der ogsaa en Del Skolelærere, der i denne Tid bestræbte sig for at være den jævne Almue til Hjælp og Oplysning og ligesom Præsterne satte en Ære i efter Evne at ophjælpe det unge, selvstændige Landbrug.

En saadan nidkær og utrættelig Oplyser og Vejleder var Skolelærer *N. P. Schøler* i Hammel.

Tildels efter Schølers Biograf, cand. pharm. A. Ravnholt, skal her paa Grundlag af dennes fortræffelige Biografi af Schøler i Korthed bringes en Omtale af denne navnkundige Mand, hans Liv og Virksomhed.

Nikolaj Peter Schøler blev født 1772 i Landsbyen Flouth i Nærheden af Haderslev, hvor Faderen var Husmand og Smed. Kom paa Blaagaard Seminarium, hvorfra han 1797 dimitteredes med Karakteren „Meget duelig". Samme Aar fik han Embedet som Skolelærer og Kirkesanger i Hammel. Foruden at være Skolelærer var Schøler jo, som alle Landsbyskolelærere den Gang, tillige Jordbruger, og en væsentlig Del af hans Indtægt hidrørte fra Avlingen, der ogsaa havde en stor Del af hans Interesse. Med den Uddannelse, han havde faaet, ved sin Begavelse og Trang til Udvidelse af sine Kundskaber samt sin store Gavnelyst, blev han en Hjælper og Oplysningsmand, som i den Tid, han levede, og langt ud over den Egn, hvor han boede, blev kendt og skattet af Bondestanden.

Videnskabelige, landøkonomiske Forsøg og Erfaringer var den Gang i deres første Barndom og derfor ofte famlende og usikre. Schøler, der væsentlig var den praktiske Mand, men dog godt underbygget med videnskabelig Viden, kastede sig med Iver over Granskning af Plantesygdomme, og han blev en af de første, der drev Plantepatologi i Danmark.

I flere Aar var Rugen hver Sommer bleven angreben af en Rustsygdom, der bevirkede, at Sæden ødelagdes til stort Tab for Dyrkerne. Det hører til Schølers store Fortjeneste, at han under sine Iagttagelser og Forsøg konstaterede, at Rugsædens Ødelæggelse skyldtes Plantebusken *Berberis,* der optraadte som Vært for den Rustsvamp, der angreb Rugen, og han paaviste, at ved Fjernelse af Berberisbuskene (hvoraf der fandtes mange), vilde Sygdommen ophøre.

Angaaende denne af Schøler fremsatte og af mange praktiske Jordbrugere støttede Paastand, opstod der en bitter, mangeaarig Strid mellem førstnævnte og Folk af den lærde og dannede Stand indenfor Befolkningen, en Strid, som vakte Opsigt over hele Landet.

Schølers fornemste og bitreste Modstander var daværende Godsforvalter, senere Birkedommer *Tommesen,* Hammel, der var en drabelig Anfører for dem, der drog ud for at forsvare Berberissen. I Indlæg i Blade, Landbrugsskrifter, Pjecer og paa forskellige andre Maader førte de to, i Grunden begge brave og retsindige Mænd, en sindsoprivende og voldsom Kamp, hvori

de begge forfægtede deres Standpunkt. Først ved Tommesens Død fik Schøler Fred, men end ikke i sin Levetid fik han fra videnskabelig Side Ret i sin Bedømmelse af Berberissen. Først saa sent som ved Vedtagelsen af Berberisloven af 27. Marts 1903, der forbyder Dyrkningen af Berberis, fik han officiel Anerkendelse.

Ogsaa paa mangfoldige andre Felter indenfor Landbruget havde Schøler landøkonomiske Interesser. I Datidens Landbrugsblade skrev han mange velmotiverede og læseværdige Artikler, Indlæg og Afhandlinger Landbruget vedrørende. Han skrev og slog til Lyd for Mergling, Rodfrugtavl og bedre Jorddyrkning. Om Hoveri- og Fæsteforholdene skrev han en Afhandling, hvorfor han modtog Belønning fra Det kgl. Landhusholdningsselskab. Ogsaa Kartoffelavl, Brændevinsbrænderi, Husbygningers Opførelse af Ler, Husdyrenes Fodring o. m. a. har Schøler behandlet i sine Indlæg og Artikler.

Men udover alle disse forskellige og omfattende Interesser, som Schøler havde, maa man ingenlunde tro, at han manglede Interesse for sit egentlige Kald som Børnelærer og Kirkesanger, thi ogsaa i saa Henseende foreligger der de smukkeste Vidnesbyrd om hans Færd.

Som det ofte gaar Pionerer og Banebrydere for nye Tanker og Ideer, eller dem, der kæmper for ikke anerkendte Sandheders Sejr og Fremgang, fik han mange Fjender og Modstandere, og det blev sent, inden Schølers Tanker og Opdagelser blev anerkendt. Men trods stærke Angreb fra forskellig Side var Det kgl. danske Landhusholdningsselskab dog saa fordomsfrit, at selv om det ikke vilde stille sig paa hans Side i hans Kamp mod Berberissen, saa tillagde det dog hans Fortjenester paa Planteavlens Omraade og hans Arbejde for Agerbrugets Fremme saa stor Betydning, at det belønnede ham med Selskabets Guldmedalje. Ogsaa i den hjemlige Kreds nød Schøler en stor Æresbevisning, idet han paa 50 Aars Dagen for sin Ansættelse som Degn i Hammel fik overrakt et smukt, værdifuldt Sølvbæger med en Inskription, der siger, at Bægeret blev skænket af *Bondealmuen* som „Erkiendtlighed for ædel Wandel".

Dagen blev ogsaa i andre Maader en stor Højtidsdag for Schøler. Jubilaren med Familie og Venner samledes i Hammel

Kirke, der var smukt pyntet, og her holdt Provst Skinnerup fra Blegind en Tale, hvori han udtalte, at Schøler havde samlet sine graa Haar „paa Glædens, Sorgens, Ærens og Opbyggelsens Vej". Ogsaa Herskabet paa Frijsenborg, til hvem Schøler altid havde staaet i et godt Forhold, sendte sin Lykønskning.

Efter faa Dages Sygdom døde Schøler den 30. April 1851 og blev begravet paa Hammel Kirkegaard. Paa hans Grav staar en Marmorsten med hans Navn og Data og nedenunder følgende:

„Han var en kierlig Raadgiver for mange,
en sand christelig Trøster og Velgiører for
betrængte og lidende".

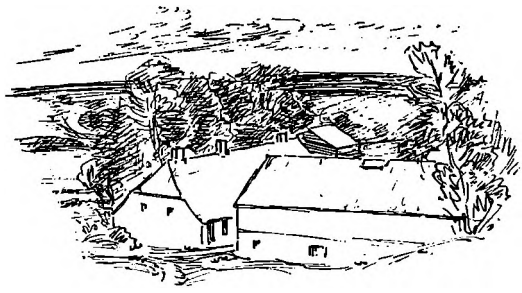

Hoveriet paa Frijsenborg Godser.

Af *Povl R. Povlsen.*

Oprindelig, da Hoveriet kun var en mindre Del af det Vederlag, der ydedes for Brugen af anden Mands Jord, var det sikkert under de uudviklede økonomiske Forhold en ret heldig Vederlagsform. Det passede bedst for Yderen at betale med personligt Arbejde og for Modtageren at nyde Gavn deraf. Bønderne havde kun faa Penge, da de havde vanskeligt ved at faa deres Produkter omsatte. Efterhaanden blev Hoveriet imidlertid Hovedvederlaget for Besiddelsen af en Fæstegaard, og da Herregaardene Tid efter anden blev større og større og tillige kom frem i højere Kultur og da det ubestemte Hoveri helt tog Overhaand, blev Arbejdsydelsen paa Herregaardsmarkerne mere og mere byrdefuld for Bønderne. Godsejeren kunde efter Forgodtbefindende tilsige de hoveripligtige Bønder til lige saa meget og forskelligartet Arbejde, som han fandt for godt og til hans egen Fordel betimeligt. Allerede Struensee indsaa dette for Bønderne saa trykkende og ødelæggende System. Ved et Par Forordninger paabød han en Maksimumsydelse for Gaardenes Arbejdspræstation, men da han kort Tid efter blev styrtet, toges disse Forordninger efter Godsejernes Begæring atter tilbage.

Den store Landbokommission optog atter Spørgsmaalet om Hoveriets Fastsættelse til en bestemt Ydelse. Paa Kommissionens Foranledning udkom der saaledes under 25. Marts 1791 en Forordning, der paabød, at der overalt paa Godserne skulde træffes en Bestemmelse vedrørende Hoveriet, saaledes, at dette

altid skulde være nøje aftalt, og at ubestemt Hoveri aldrig mere maatte indføres.

I dansk Folkemindesamling findes nogle Optegnelser af Arkitekt *Povl Chr. Hummeluhr* angaaende de Forhandlinger, der paa Grevskabet førtes imellem Herskabets Repræsentanter og Bønderne om en Overenskomst om Hoveriets Størrelse. Godsforvalteren havde paa Grevindens Vegne lovet, at Bønderne her skulde faa lige saa lempelige Vilkaar, som de kunde høre og spørge var opnaaet paa noget andet Gods i Landet. Men Bønderne var ikke tilfreds med det af Grevinden fremsatte Forslag. Især var de *Vithen* Bønder utilfredse med det. De havde hørt, at der var givet lempeligere Vilkaar andre Steder, og de talte Hovbøndernes Sag saa forstandigt, at der omsider ved deres djærve Optræden opnaaedes Enighed. Vilkaarene blev som de fandt Udtryk i Hoveriforeningen af 15. Marts 1792, hvori Hoveriets Størrelse er fastsat til visse Arbejdsydelser i Spand- og Gangdage.

Hovbønderne fra de 100 Gaarde, der gjorde Hovning til Frijsenborg, skulde dyrke og drive Gaardens 664 Tdr. Land, høste, indbjerge, aftærske og rense Sæden og derefter køre Kornet til Aarhus eller Randers. De skulde udkøre Gødningen, sprede og nedpløje denne, rense Vandsteder og pløje Vandfurer, skove Bygningstømmer til Gaarden og Godsets Fornødenhed, skove, save og hjemkøre Brændetræ til Frijsenborg, til Betjentene, Hammel Hospital og Sygehuset, hente Materialier til Hovedgaardens Vedligeholdelse, vedligeholde Gærder, Diger og Grøfter ved Gaarden og i Marken, skære, stakke og hjemkøre Tørv samt vedligeholde Vejene paa Gaardens Mark. Endvidere skulde Hovbønderne slaa, rive, stakke og hjemkøre Gaardens Høavl, ca. 810 Læs.

Da kun Halvdelen af Gaardens Areal aarlig besaaedes (Resten henlaa i Hvile), blev der 3 Tdr. 2 Skp. Land til hver Gaard at dyrke, drive og Kornet deraf at indbjerge.

Sædskiftet var ved Overenskomstens Indgaaelse: 1. Aar Byg eller Boghvede, 2. Rug, 3. Byg, 4. Havre, 5. Havre, 6—10 Hvile. Senere indførtes Brakning af en Vang aarlig.

Til alle forannævnte Arbejders Udførelse var beregnet og fastsat aarlig 7 Pløjedage, 28¾ Spanddage og 118½ Gangdage.

Af disse Arbejdspræstationer maatte der ugentlig af hver Bonde i det højeste kun fordres: I Pløjetiden fra 1. April til 1. Juni 2 Pløje- og 2 Spanddage. I Hø- og Kornhøstens Tid 1½ Spand- og 3 Gangdage, hver med 2 Folk. I den øvrige Tid af Aaret 1 Spanddag og 1 Gangdag, dog i Rugsædetiden 2 Pløje- eller Spanddage til Gødningens Udkørsel.

Det Maal af Arbejde, der skulde ydes for at have præsteret en Spand- eller Gangdag, var bl. a. en Pløje- eller Spanddag: at pløje 4 Skp. Land, at udkøre 10 Læs Gødning, naar Afstanden til Ageren var 1000 Alen og kortedes med et Læs for hver 1000 Al., Vejen var længere. Til en Gangdag regnedes at skære 5 Læs Tørv, at høste 1 Td. Ld., at rense 4 á 5 Td. Korn o. s. v.

Hovfolkene skulde arbejde fra Morgen til Aften, Hviletiderne undtagen. Hvor meget af Tiden, der skulde henregnes til Hviletiderne, nævnes ikke i det gamle Dokument. Hvad Arbejde, der udførtes i Fællesskab, maatte ingen forlade, før Arbejdet var fuldført, men hvad der var tildelt hver især, maatte ingen forlade før det af Ladefogden var synet og antaget. Hoveriaaret tog sin Begyndelse den 1. April, og hvad der da ikke var forrettet af det foregaaende Aars Hoveri kunde ikke skrives til Restance.

Det var dog ikke alle Fæstebønderne paa Grevskabet, der gjorde Hovning; der fandtes en Del saakaldte *Fri-Bønder,* d. v. s. Bønder, der som deres Standsfæller vare Fæstere af deres Gaarde (ja, der kunde ogsaa være Selvejere deriblandt, idet det at være Selvejer ikke betød at være hovfri), der i Stedet for Arbejde betalte en aarlig Pengeafgift, de saakaldte Arbejdspenge, foruden at de dog skulde gøre nogle Kørsler og Rejser til Købstæderne. Disse Fri-Bønder fandtes spredt enkeltvis omkring i de forskellige Landsbyer paa Grevskabet og udgjorde oprindelig ikke noget stort Antal. Efterhaanden forøgedes deres Tal betydeligt,idet nogle af de Hovedgaarde, hvortil der ydedes Hoveri nedlagdes, og Bønderne blev Fribønder.

Om Hoveriet paa Grevskabet kan meddeles følgende:

Norring og *Riis* Byer, der gjorde Hovning til Norringgaard, fritoges ved Gaardens Nedlæggelse 1762 imod en aarlig Afgift af hver Gaard paa 5 Rdl. Ogsaa fra Haxholm, Østergaard og Enslevgaard faldt Hoveriet bort i Aarene omkring 1760—70 saa Bønderne i *Vellev, Hvorslev, Gjerning, Vejrslev, Aidt* og *Thorsø*

Sogne blev Fri-Bønder imod at betale en aarlig Pengeafgift og gøre nogle Kørsler m. v.

Haldum Bys 13 Gaarde, der gjorde Hovning til Norringgaard, blev ligeledes hovfri ved Gaardens Nedlæggelse. Her betaltes 4 Rdl., 1 Mark, 8 Skill. af hver Gaard i Arbejdspenge; en Selvejergaard i Byen betalte den halve Sum. Af *Haar* Bys 12 Gaarde var de 7 Fri-Bønder og ydede derfor aarlig af hver Gaard 5 Rdl. i Arbejdspenge; de øvrige 5 Gaarde gjorde Hovning, men ikke fuld Hovning og svarede derfor tillige en mindre Afgift som Arbejdspenge. I *Sandby* var der 8 Gaarde, hvoraf de 3 Gaarde var Selvejendom. Fæstegaardene gjorde ikke Hoveri, men betalte i Arbejdspenge 3 Rdl., 3 Mark af hver. Selvejergaardene gjorde derimod en lille Hovning til Frijsenborg.

Lading By havde 19 Gaarde, *Fajstrup* 4 Gaarde, *Skivholme* 11 Gaarde og *Terp* 3 Gaarde, der med Undtagelse af en Fribonde i Lading alle gjorde Hovning til Lyngballe. Paa Foranledning af Niels Remmer i Terp afløstes Hoveriet paa dette Gods 1821 imod en aarlig Afgift af hver Gaard paa 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg efter Kapiteltakst, nogle Kørsler og 2 Jagtdage.

Lyngaa Bys 19 Gaarde, *Vivild* Bys 5 Gaarde, *Hadsten* Bys 15 Gaarde og *Balle* Bys 3 Gaarde gjorde Hovning til Faurskov. Her blev Hoveriet afløst 1840 imod en aarlig Afgift paa 23 Rbd. af hver Gaard.

Hammel By havde 12 Gaarde, der alle gjorde Hovning til Frijsenborg. *Skjoldelev* By havde 12 Gaarde, hvoraf 7 gjorde en ½ Gaards Hovning, 3 Selvejere og 1 Fæstegaard havde ¼ Gaards Hovning og en Selvejergaard beboedes af en Fribonde. *Hummeluhrs* 3 Gaarde havde ligeledes hver en ½ Gaards Hovning.

Af *Foldby* Bys 11 Gaarde havde de 8 en ½ Gaards Hovning, medens 3 vare Fri-Bønder.

Tinning By havde 9 Gaarde, der alle gjorde en ½ Gaards Hovning hver. *Vitten* By havde 13 Gaarde og i *Skød* Sogn var der 15 Gaarde, som alle havde en ½ Gaards Hovning. I *Voldby* var Hoveriet haardest, idet nemlig enhver af Byens 17 Gaarde havde ¾ Gaards Hovning.

Til ovenstaaende Hovning kom endvidere lidt Hoveri fra nogle Boelssteder i de forannævnte Byer.

Da en ½ Gaards Hovning betegnedes som „en Plovs Hov-

ning", havde Frijsenborg Hovedgaard saaledes ialt 100 Plovs Arbejde til sin Drift.

Efter Overenskomst med Greven blev det til Frijsenborg ydede Hoveri afløst fra 1. Jan. 1846 imod en aarlig Afgift af 21 Rbd. af hver Gaard (Halvgaard).

Til Søbygaard ydedes 63 Plovs Hoveri fra Gaardene paa dette Gods.

Fæstegodsets Overgang til Selvejendom.

Af *Povl R. Povlen.*

En af de Landboreformer fra Slutningen af det 18. Aarhundrde, der kom til at gribe dybest ind i Bondestandens hele Forhold, var Afløsningen af Fæsteforholdet og Fæstegaardenes Overgang til Selveje. Reformvennerne havde erkendt Betydningen af, at Selvejendom i Henseende til det Almindeliges Vel som til hele Bondens borgelige Stilling var den bedste Besiddelsesform. Selvejeren dyrkede ordentligvis sin Mark bedre end Fæsteren; han havde mere Omsorg for sin Gaards Bygninger, og han skyede ikke at gøre Bekostning paa Grundforbedring o. lign.; thi han vidste, at det altsammen kom ham selv eller hans Arvinger tilgode. Dernæst mente man, at Selvejerbonden, der kunde føle sig fri og uafhængig, vilde søge mere Uddannelse i Kundskab og Oplysning, dygtiggøre sig i sit Erhverv og i det hele taget være en bedre Samfundsborger end den Mand, der stod i Afhængighedsforhold til andre. Derfor opmuntrede Kronprins Frederik og hans Raadgivere paa flere Maader til Selvejendoms Udbredelse. Godsejerne fik saaledes Ret til at afhænde deres Bøndergaarde uden derved at tabe Hovedgaardens Skattefrihed. Der oprettedes en Kreditkasse, hvor Bønderne kunde erholde Laan til at betale de af dem erhvervede Fæstegaarde for o. m. a. Resultatet af disse prisværdige Bestræbelser for Selvejendoms Udbredelse blev da ogsaa, at i Aarene fra 1786 til 1806 overgik omtrent en Fjerdedel af alle Danmarks Bønder til at blive Selvejere eller Arvefæstere.

Ogsaa under Krigen 1807—14 og de nærmest paafølgende Aar fortsattes Salget af Fæstegods, men derefter indtraadte der en brat Standsning i den Udvikling, der hidtil havde bragt saa

meget Fæstegods over paa Selvejet. Tiderne blev saa vanskelige, at der ingen større Trang var for at afløse de endnu bestaaende Fæsteforhold. Hvad der særlig bidrog til Standsningen af Fæsteforholdenes Afløsning var dog især, at man under den haarde Landbrugskrise havde erfaret, at Fæstebønderne stod Krisen bedre igennem end Selvejerne. De sidste havde ofte købt for dyrt og efterhaanden paa forskelig Maade forøget deres Gæld. Da saa Priserne paa Landbrugsprodukterne faldt til næsten det rene ingenting, kunde de ikke skaffe Penge til Renterne og i Titusindvis maatte Selvejerne forlade Hus og Hjem i den dybeste Armod. Anderledes med Fæstebønderne. De havde ingen Købesum at forrente, og da deres Landgilde for Størstedelens Vedkommende ydedes i Naturalier, som det ingen Vanskelighed voldte at præstere, selv om Varerne var billige, vil det forstaaes, at Fæstebønderne i daarlige Tider havde lettere ved at klare deres Landgildeafgift end Selvejerne ved at udrede deres Renter.

Alle de Kalamiteter og Ulykker, der som Følge af Landbrugskrisen ramte Bønderne i saa mange Egne af Landet, var Bønderne paa Grevskabet Frijsenborgs Godser forskaanede for. De var Fæstere og svarede af deres Gaarde en Landgilde, der var saa temmelig uforandret fra ældre Tid. Af de Gaarde, der var taget i Fæste under Højkonjunkturen, var der givet en Indfæstning, der svarede til Tiden og Forholdene, men da havde man ogsaa som Følge af de høje Priser paa Salgsvarerne let ved at præstere denne.

Først da Krisen var kommen noget paa Afstand, vaagnede atter Interessen for Selvejendoms Fremme, og navnlig efter at Bønderne ved Stænderforsamlingernes Indførelse var bleven Deltagere i det politiske Liv, begyndte der at løfte sig Røster, der krævede Fæsteforholdet afløst ved en Tvangslov. Navnlig tog Bevægelsen stærk Fart efter at „Bondevennernes Selskab" i 1846 var bleven dannet og dette blandt sine Programpunkter havde Kravet om Fæstets Overgang til Selveje. Man vilde nu forlade den frivillige Overenskomst' Vej, som hidtil var bleven fulgt i dette Spørgsmaal. Man begyndte at tale om, at Fæstebønderne havde en Art Medejendomsret i de af dem fæstede Gaarde, og at Lovgivningsmagten skulde gribe ind og ophæve

Fæsteforholdet og Gaarden gives Fæsteren til Ejendom paa lempelige Vilkaar.

Indenfor Godsejerne var der imidlertid en Del, som selv om Viljen var dertil, ikke ad den frivillige Overenskomst' Vej kunde afhænde deres Bøndergods til Fæsterne. Det var saaledes Tilfældet med Besidderne af Lehn og Stamhuse. Disse Majorater var i sin Tid oprettede paa den udtrykkelige Betingelse, at de skulde gaa samlet og udelt i Arv efter en i Erektions-Patentet nærmere fastsat Arvefølge, og hidtil var der næsten intet Salg af Fæstegods sket paa disse Godser.

Allerede den første nørrejydske Stænderforsamling 1836 fremsatte Ønske om, at Besidderne af Lehn og Stamhuse maatte faa Tilladelse til at sælge deres Bøndergods til Fæsterne. Kongen mente imidlertid ikke at kunne give denne Tilladelse eller gøre nogen Forandring i Erektions-Patentets Bestemmelser uden at krænke højsalige Forfædres engang givet Tilsagn om, at Majoratet skulde bevares samlet og udelt.

Efter at vi i 1849 havde faaet en fri Forfatning og Vejen nu blev banet til at nedbryde mange af de gamle Skranker, der stillede sig hindrende i Vejen for Fremskridt og Udvikling, kom Sagen snart ind paa nye Baner. Ved Lov af 12. April 1851 blev der givet Lehnsbesidderne Adgang til uden Tab af Rettigheder at fremsætte Ansøgning om at erholde kgl. Bevilling til paa nærmere af Justitsministeriet fastsatte Regler at sælge deres Bøndergods til Fæsterne paa de Vilkaar, hvorom de kunde enes med disse.

Grev Chr. Emil Krag Juel Vind Frijs, der i 1849 havde overtaget Grevskabets nordlige Del, var ingen Tilhænger af Opretholdelsen af de gamle Fæsteforhold. Da mange driftige og fremadstræbende Bønder paa Grevskabet meget ønskede at erholde deres Gaarde til Købs, ansøgte han og fik under 18. Decbr. 1851 en kgl. allernaadigst Bevilling til at bortsælge sit Fæstegods, imod at Størstedelen af Salgssummen baandlagdes som Fideikommiskapital.

Af de Betingelser paa hvilke den kgl. Bevilling gav Grev Frijs Tilladelse til at bortsælge sit Fæstegods var de væsentligste følgende:

1) Afhændelsen skulde kun ske til Fæsterne eller naar disse

meddelte deres Samtykke til deres Børn og Svigerbørn, kun i Tilfælde af Fæsteledighed ogsaa til Fremmede.

[2]) Den mindste Købesum for hvilken et Sted maatte afhændes var for Gaardes Vedkommende 400 Rbd. pr. Td. Hartkorn, og for Huse 100 Rbd. for Bygningerne, og saafremt der var Jordtilliggende til disse da endvidere 400 Rbd. pr. Td. Hartkorn af deres Tilligende. Med Hensyn til Møller, Krosteder og lignende Ejendomme var det overladt til Justitsministeriet efter Indstilling fra Besidderen at fastsætte Salgsvilkaarene. Det indrømmedes Lehnsbesidderen, naar et Sted solgtes til Fæsteren, at tilstaa denne for hans Besiddelsestid en Nedsættelse i den sædvanlige Rente, dog under Iagttagelse af, at Indtægten for Lehnet i intet Tilfælde blev ringere end den hidtil hafte Fæsteafgift. En lignende Rentelettelse kunde tilstaaes Fæsternes Børn og Svigerbørn for et Tidsrum af 10 Aar, naar disse med Forældrenes Samtykke købte Stedet.

[3]) Af de fulde Købesummer skulde i det mindste 1/4 udbetales kontant, men de øvrige 3/4 kunde forblive indestaaende i Ejendommen paa 1. Prioritet i de afhændede Ejendomme med Besætning og øvrige Tilbehør mod en aarlig Rente af 4 pCt. uopsigelig i 30 Aar fra Kreditors Side saalænge Debitor opfyldte sine Forpligtelser.

[4]) Af den fulde ved Afhændelsen indvundne Købesum tilfaldt Lehnsbesidderen som privat Ejendom 10 pCt. Den øvrige Del af Købesummen betragtedes som en med Lehnet forbunden Fideikommiskapital.

Da Grev Frijs havde faaet denne Bevilling, kom Salget af Fæstegodset hurtigt i Gang, og i Løbet af faa Aar var over 2/3 af Fæstegaardene bortsolgt til Fæsterne. Allerede i de første 7 Maaneder solgtes 161 Gaarde og i Løbet af 2 Aar ialt 275 Gaarde foruden et stort Antal Boelssteder og Huse. Disse første Køb til Selvejendom paa Grevskabet fordelte sig saaledes, at af Frijsenborg Gods' 183 Gaarde solgtes forinden 31. Dcbr. 1853 81 Gaarde, af Søbygaard Gods' 101 Gaarde 51, af Faurskov Gods' 54 Gaarde 12, af Lyngballegaard Gods' 59 Gaarde 34, og af Østergaard og Frijsendal Godsers 274 Gaarde solgtes 97.

De i den kgl. Bevilling nævnte Priser vare Mindstepriser, som Greven af Hensyn til efterfølgende Successere skulde

overholde. Derimod havde han ganske frie Hænder med Hensyn til, hvor høj en Pris han vilde tage, og hvor skarpe Betingelser han iøvrigt vilde opstille. Men Grev Frijs var en forstaaende og human Godsejer, han gjorde ikke Traditionen om, at paa Frijsenborg Godser havde Bønderne altid haft et godt og naadigt Herskab, til Skamme. Ogsaa for Grev C. E. Frijs' Vedkommende vil Mindet om ham og hans Forhold til Bønderne ved Købet af deres Gaarde blive bevaret i taknemlig Erindring. Vel erkendte han ikke Bondevennernes Teori om, at Fæsterne havde en Medejendomsret til Fæstegaardene, men han solgte dem disse paa saa rimelige og lempelige Vilkaar, at han ikke nær tog den Pris som de i Virkeligheden var værd; 500 Rbd. pr. Tdr. Hartkorn var den alm. gængse Pris paa en Bondegaard.

Medens Gennemsnitsprisen for solgte Selvejergaarde i Jylland i Aaret 1848 var 916 Rbd. pr. Td. Hartkorn (Prisen dette Aar nævnes, fordi de næstfølgende Aars Priser var unormale paa Grund af Krigen) og i 1860 1811 Rbd. pr. Td. Hartkorn, laa de Priser, Greven tog for sine Fæstegaarde, kun lidt over Halvdelen af den gennemsnitlige Salgspris for Selvejendomme i Landsdelen. Dette holder ogsaa Stik med, hvad en Mand i Vitten har udtalt i sine efterladte Erindringer, at hans Gaard, som han købte i 1853 for 4000 Rbd., straks efter Købet med Besætning kunde have kostet 10,000 Rbd.

Bevægelsen, der blev ledet af Bondevennerne og støttet af forskellige indflydelsesrige Kredse, sendte ogsaa sine Dønninger ind over Frijsenborg Godser. Man krævede, at Fæstegaardene skulde overlades Fæsterne til Ejendom efter Taksation og at ¼ til ⅓ af Værdien som Fæsterens Ejendom forlods skulde fradrages Købesummen. Skønt Grev Frijs som nævnt solgte sit Fæstegods paa meget lempelige Vilkaar, holdt mange af Bevægelsens Tilhængere sig tilbage med Købet af deres Gaarde, idet de havde begrundet Haab om, at Tvangsafløsningen vilde blive gennemført. Hos enkelte dæmrede ogsaa i Erindringen Udtalelser fra nogle af Slægtens Ældste, der havde berettet om, at forlængst henfarne Grever i deres Iver for at samle alt Bøndergods paa Grevskabet, skulde have forgrebet sig paa derværende gammelt Selvejergods. En gammel Fæster i Vitten udtalte saaledes „at hans Gaard havde Greven i sin Tid tilranet

sig, han skulde nu komme til at levere den tilbage". Og politiske Agitatorer blæste vældigt til Kamp imod Godsejerne paa Fæstespørgsmaalet.

De fleste af de Bønder paa Grevskabet, der virkelig ønskede at blive Selvejere, lod sig imidlertid ikke bluffe, men tog med Forstaaelse og Velvilje imod Grevens fremrakte Haand og billige Tilbud, saaledes at der den 1. Januar 1857 af Grevskabets 671 Fæstegaarde var 482 eller mere end $^2/_3$ solgt til Selvejendom.

Ihvor megen Forstaaelse og Humanitet Grev Frijs havde vist ved Fæstegodsets Overgang til Selvejendom ad den frie Overenskomst Vej, lige saa bestemt en Modstander var han overfor Tvangsafløsningen, som han betragtede som en dyb Krænkelse af Ejendomsretten. Baade hos Grev Frijs som iblandt samtlige Godsejere Landet over vakte det derfor den største Bestyrtelse og Forbitrelse, da begge Rigsdagens Ting i Februar 1856 vedtog en motiveret Dagsorden, der opfordrede Regeringen til at fremsætte Forslag til Lov, hvorefter Godsejerne skulde kunne tvinges til at sælge deres Fæstegods; et Forlangende, der i Indhold laa meget nær op til Bondevennernes Krav. Landets Godsejere indsendte en allerunderdanigst Forestilling til Kongen og protesterede paa det kraftigste imod dette Angreb paa Ejendomsretten. Resultatet blev da, at skønt der var Flertal for Sagen i begge Rigsdagens Ting, vilde den kgl. Regering dog ikke fremsætte det krævede Forslag, og Tanken om Tvangsafløsning faldt dermed bort.

For de Fæstere paa Grevskabet, der havde sat deres Lid til, ved tvangsmæssige Lovforanstaltninger, at komme i Besiddelse af deres Fæstegaarde, blev Fæstesagens Stranding noget af en Tragedie. Grev Frijs satte nemlig herefter Prisen paa det usolgte Gods op til næsten det dobbelte af de Priser, der hidtil var taget. Nu blev Prisen ca. 1000 Rbd. pr. Td. Hartkorn, og hvem der efter den Tid købte deres Gaarde kom dyrt til at betale for at have ladet sig lede af Lygtemænd. Salget af den resterende $^1/_3$ af Fæstegodset paa Frijsenborg Godser gik nu næsten i staa. I Aarene 1857 og 58 solgtes kun 22 Gaarde, og i Femaaret 1859—63 solgtes ialt kun 54 Gaarde. Første Januar 1864 var 114 Gaarde usolgte, men i de nærmest paafølgende Aar overgik de fleste af disse dog ogsaa til Selvejendom.

Langt de fleste af Bønderne paa Grevskabet anerkendte i fuldt Maal, at de var Grev Frijs megen Tak skyldig for hans Stilling overfor dem ved Fæstegodsets Overgang til Selvejendom. De erkendte, at havde han været en egennyttig Person, paaholdende og pengegridsk, kunde han let have fordoblet sin Formue ved Bortsalget af sit Fæstegods. Men han var en Adelsmand i Ordets bedste Betydning overfor sine Bønder. Derfor ønskede disse ogsaa gerne at give deres Taknemlighed Udtryk overfor ham og paa en værdig Maade at takke ham for de Velgerninger, han havde udøvet overfor dem. En passende Lejlighed hertil indtraf, da Greven og hans Gemalinde i 1872 kunde fejre deres Sølvbryllup. Paa Sølvbryllupsdagen den 1. Maj 1872 nedlagdes i Frijsenborg Park Grundstenen til et Mindesmærke for Greven, hvortil der ved frivillige Bidrag fra Beboerne i alle Sogne paa Grevskabet (Boller Gods iberegnet) var indkommen 9,893 Kr.

To Aar efter, den 21. Juni 1874, var Monumentet færdigt og Afsløringen foregik under stor Højtidelighed i Overværelse af hele den grevelige Familie og en mægtig Forsamling af Grevskabets Beboere. Efter at en i Dagens Anledning forfattet Sang var afsunget holdt Komitéens Formand, Gdr. Landstingsmand *Laurits Schøler,* Hammel, en smuk og velformet Tale, hvori han takkede Greven for de Velgerninger, han havde udøvet imod Grevskabets Beboere, og under Kanonsalut faldt Sløret og den prægtige, af Billedhugger *Bissen,* fremstillede Statue af Greven stod for Folkets Aasyn. Mindesmærket bestod af en Bronzestatue af Greven, 4 Alen høj, forestillende Greven i Landmandsdragt og anbragt paa et tre Alen højt Postament.
Monumentet har følgende Inskription:

CHRISTIAN EMIL
GREVE KRAG-JUEL-VIND-FRIJS

Taknemmelige Beboere paa
Grevskabet Frijsenborg satte ham
dette Minde
den 1. Mai 1872.

Samme Dag bespiste Greven ved sit Bord ca. 5000 Gæster og Dagen og Aftenen tilbragtes i selskabeligt Samvær i den smukke Park.

Fortegnelse over Foreningens Stiftere, Formænd, Viceformænd og Sekretærer.

Landøkonomisk Forenings Stiftere

1838.

Forpagter *N. B. Krarup,* Frijsendal.
Godstorvalter *O. J. Budtz,* Dyrhuset.
Birkedommer *J. L. Tommesen,* Hammel.
Gartner*G. H. Koch,* Frijsenborg.
Pastor *H. B. Blicher,* Vithen.
Provst *B. Magnussen,* Lyngaa.
Distriktslæge *C. A. Ditzel,* Frijsenborg.

Formænd 1838—1938.

Forpagter *N. B. Krarup,* Frijsendal	1838—43
Pastor *H. B. Blicher,* Vithen	1843—45
Godsforvalter *O. J. Budtz,* Dyrhuset	1845—52
Lehnsgreve *Chr. Emil Frijs,* Frijsenborg	1852—54
Stamhusbesidder *H. H. de Lichtenberg,* Bidstrup	1854—65
Forpagter *C. G. Bache,* Søbygaard	1865—67
Forpagter *T. C. H. Krøger,* Frijsendal	1867—73
Godsforvalter *H. C. G. Tilemann,* Mosager	1873—85
Gaardejer *A. Byriel Jensen,* Lyngby	1885—1903
Gaardejer *J. Kammer,* Røgen	1903—24
Gaardejer *M. Byriel,* Lyngby	1924—

Viceformænd 1838—1875

Pastor *H. B. Blicher,* Vithen	1838—43
Distriktslæge *C. A. Ditzel,* Frijsenborg	1843—45
Birkedommer *H. Kampmann,* Hammel	1845—52
Godsforvalter *O. J. Budtz,* Dyrhuset	1852—65
Dyrlæge *Lauritzen,* Fajstrup	1865—66
Gaardejer *N. Lyngholm,* Farre	1866—75

Næstformænd 1875—1938

Gaardejer *Johs. Nielsen,* Skjoldelev .....1875—82
Gaardejer *Chr. Christensen,* Vithen ..... 1882—90
Gaardejer *A. Nielsen,* Farre ..... 1890—93
Gaardejer *N. Nielsen,* Voldby..... 1893—98
Gaardejer *N. Thomsen,* Aptrup ..... 1898—1902
Inspektør *Schwarts,* Fuglsang ..... 1902—11
Proprietær *Baden,* Vejrslevgaard ..... 1911—12
Gaardejer *Rs. Kristensen,* Futting ..... 1912—23
Inspektør *Bilde,* Fuglsang ..... 1923—35
Gaardejer *S. Spanner,* Skjoldelev ..... 1935—

Sekretærer og Kasserer 1838—1938.

Godsforvalter *O. J. Budtz,* Dyrhuset ..... 1838—45
Fuldmægtig *Munksgaard* ..... 1845—47
Apoteker *G. C. Bartholdy* .....1847—65
Skolelærer *Jacob Jensen,* Sall ..... 1865—66
Skolelærer *Sørensen,* Svenstrup..... 1866—68
Forvalter *Luja,* Fuglsang ..... 1868—71
Forvalter *Vitt,* Frijsendal ..... 1871—74
Arkitekt *Chr. Kiilsgaard,* Skovfryd..... 1874—86
Exam. juris. *Lunde* ..... 1886—88
Gaardejer *Laurs Mathiesen,* Sporup..... 1888—95
Gaardejer *Jens Kammer,* Røgen..... 1895—1904
Gaardejer *Jens N. Stadsgaard,* Skød ..... 1904—19
Gaardejer *M. Byriel,* Lyngby..... 1919—24
Gaardejer *Johs. Jensen,* Toustrup ..... 1924—

Husholdningsarbejdet.

Af Konsulent Frk. *Thyra Jensen.*

I Lighed med de fleste andre Landboforeninger har Frijsenborg—Faurskov Birks Landboforening været lydhør overfor Røsterne om, at tage Husholdningsarbejdet op indenfor Foreningen, ved at nedsætte et Husholdningsudvalg til at varetage Kvindernes Interesser, til Gavn for Landbohjemmene.

Husholdningsudvalget, der blev nedsat 1929, har i de forløbne Aar arbejdet med mange forskellige Opgaver efterhaanden som disse har meldt sig. I nogen Grad foranlediget og præget af Efterkrigstidens Virkninger, der foraarsagede store Prissvingninger og gjorde at Selvforsyningstanken indenfor Landbohjemmene en Tid krævede delvis Omlægning af den almindelige Husførelse, for at denne kunde blive økonomisk forsvarlig.

Husholdningsarbejdet deles naturligt i Arbejdet for Husmødre og Ungdomsarbejdet. Med Hensyn til Oplysningsarbejdet for Husmødre underbygges dette nu i høj Grad af et godt For-

søgsmateriale, som udnyttes ved Foredrag, Demonstrationer og Udstillinger.

I 1933 fik Udvalget ved Velvilje fra Hammel Kommune oprettet et Skolekøkken i Hammel, idet Kommunen stillede et Lokale til Raadighed samtidig med, at den lod indlægge Vand og Lys, og opsætte Komfur i Lokalet, imod at Udvalget selv anskaffede Køkkeninventar.

Dette betød et stort Fremskridt, da man hermed fik et fast Undervisningslokale, og dette har da ogsaa siden stadig været i Brug, saavel til Ungdomsarbejde som til Demonstrationer og Foredrag, samt ved enkelte mindre Udstillinger.

Den første Udstilling afholdtes saaledes i Skolekøkkenet Dyrskuedagen 1934. Udstillingen omfattede Børneernæring samt Bagning med Fedt, da man paa dette Tidspunkt var stærkt inde paa i højeste Grad at anvende egne Produkter i Landbohjemmene og Husmødrene herved kunne opnaa ret betydelige Besparelser.

De efterfølgende Dyrskueudstillinger har været afholdt paa Dyrskuepladsen, og har alle beskæftiget sig med ernæringsøkonomiske Spørgsmaal. Den sidste omfattede tillige et Modelkøkken for at vise hvor hensigtsmæssig Husmoderens vigtigste Arbejdsrum, Køkkenet, kan indrettes, og hvilke Hensyn, der bør tages hertil.

Med Hensyn til Foredrag har disse flere Gange været afholdt i Tilknytning til mindre Udstillinger.

Demonstrationerne, der har været afholdt saavel i Hammel, som rundt i Sognene, hvor man har ønsket det, har omfattet alle de forskellige Grene indenfor det huslige Arbejde.

Ved Kursus i Madlavning lægges Vægt paa det sundhedsmæssige og økonomiske.

Vedrørende Spørgsmaalet Vask foretages Vandanalyser og udarbejdes Anvisninger til Afhærdning af haardt Vand til Vask, for at Husmødrene ogsaa paa dette Omraade kan faa den Vejledning, de er interesseret i, og udnytte de Resultater, Videnskaben paa dette Felt har naaet.

Ved Mejeridagen i Hammel i November 1935 var Udvalget medvirkende, saavel ved selve Udstillingen som ved Demonstrationerne, et ret naturligt Led i Udvalgets Oplysningsarbejde.

For de unge Piger er der hver Vinter afholdt fortløbende Kursus. — Disse Kursus finder Sted en Gang ugentlig og omfatter saavel praktisk Arbejde som Teori.

Fra Dyrskuet. Varme Pølser, Rundstykker og Mælk er godt.
Fra Venstre: Fru Konsulent Thyra Jensen, Fru Købmand Jørgensen, Fru Direktør Wilhelmsen, Fru Konsulent Jacobsen, Fru Politibetjent Køppen og Fru Konsulent Jelsbak.

De første Aar benyttedes tilfældige lejede Lokaler. Dette kunde ofte være ret besværligt, da det kneb med at finde passende Lokaliteter, og det praktiske Skolekøkkenarbejde let kommer til at lide herunder. — Som allerede nævnt var det derfor en stor Fordel — ikke mindst for Ungdomsarbejdet — da man fik fast Undervisningskøkken i Kommuneskolen. Disse Ungdomskursus har været besøgt af mange unge Piger og vinder stadig større Tilslutning.

Om Sommeren former Ungdomsarbejdet sig som Konserveringskursus. Man søger herigennem at oplære de unge Piger til i højeste Grad at udnytte Havens Produkter gennem en hensigtsmæssig Opbevaring, idet de faar Lejlighed til i Praksis at afprøve de forskellige Konserveringsmaader, ligesom de gøres bekendt med de Forsøg, der er foretaget vedrørende disse Arbejder.

Een af de sidste Opgaver, Udvalget har taget op, er huslige unge Pigers treaarige Uddannelse.

Foranlediget af de stadig stigende Krav om Uddannelse in-

denfor alle Fag, har Spørgsmaalet om huslig Oplæring selvsagt ogsaa meldt sig.

Gennem et Samarbejde mellem det kgl. danske Landhusholdningsselskab og Landbo-Husholdnings- og Husmandsforeningerne søges der oprettet Læresteder for unge Piger i dertil velegnede Hjem.

For at faa denne Uddannelse i Gang i det Omfang, som er ønskeligt, er det overdraget Husholdningsudvalgene at udpege Tillidsmænd til at anvise disse Læresteder og gøre de unge Piger interesserede i Uddannelsen. Udvalget har da ogsaa taget Opgaven op, og det er at haabe, det Arbejde, som her er begyndt, maa vokse sig stærkt, saaledes at Husholdningsarbejdet, ogsaa paa dette Omraade, faar Lejlighed til at øve en Indsats til Gavn og Glæde for de Hjem, hvis Interesser det er Hovedopgaven at varetage.

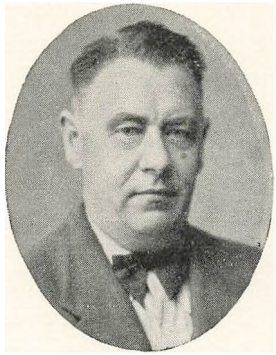

Regnskabsarbejdet indenfor Landboforeningen.

Af Konsulent *Bagge Nielsen.*

Regnskabsarbejdet er noget forholdsvis nyt indenfor Landboforeningens Virksomhed. Skønt Landboforeningens Formaal altid har været at finde de Veje, der førte til det bedst mulige økonomiske Resultat, varede det mange Aar, før man optog Regnskabsføringen som et Led i Arbejdet. Man foranstaltede Konkurrencer, for at finde de bedste Brug, og Brugene bedømte man efter, hvad man kunde se om Avlens og Mælkeudbyttets Størrelse, efter en vel tilrettelagt Driftsplan, efter den Orden, der prægede Mark og Stald, kort sagt, man bedømte kun efter det Ydre, hvormed Brugene præsenterede sig.

Desværre havde man ikke nogen Kontrol med saadanne Mønsterbrugs Økonomi. Man kunde jo ikke se, hvad det havde kostet, at faa det store Udbytte frem, og heller ikke, hvad der var ofret af Arbejde og Udgifter for at faa Brugene til at præsentere sig bedst muligt. I det lange Løb har det ofte vist sig, at med Hensyn til Økonomien var det saa som saa. Forholdsvis sent vaagnede Erkendelsen af det ønskelige i at have Kontrol med Økonomien.

Blandt Forkæmperne for Regnskabsføringens Betydning

maa særlig nævnes en Mand, som vi endnu mindes med Agtelse og Venlighed her i Landboforeningen, nemlig Kaptajn Pedersen, tidl. Hadsten, nu Hjørring.

Ved Foredrag og Bladartikler har han udført et stort og betydningsfuldt Arbejde for at vække Interesse og Forstaaelse for denne Sag. Af de mange Fyndord og rammende Sandheder, som kendetegnede Kaptajn Pedersen, brugte han i Agitationen følgende: „Landmændene kan ikke lide Regnskab, og det er meget beklageligt, thi for dem, der ønsker at vide virkelig Besked om sin Bedrift, findes der kun een Vej, og det er den, der fører gennem Regnskab".

Da Kaptajn Pedersen i 1916 udsendte sin Bog „Landbrugets Rentabilitet" forstod alle, at det var et enestaaende stort og værdifuldt Arbejde, der her var udført, og Bogen indeholdt mange Oplysninger, som Landbruget hidtil havde savnet.

Ved Udgivelse af Regnskabsbøger og Afholdelse af Kursus udførte Kaptajn Pedersen et stort Arbejde for at lære Landmændene at føre Regnskaberne selv. — Naar Resultatet ikke blev det, som han havde haabet, er Aarsagen sikkert den, at et vel gennemført Regnskab stiller saa store Krav baade til Tid og Uddannelse i Faget, at Bedriften ikke tillader Landmændene at ofre tilstrækkelig Tid paa dette Arbejde.

Dette blev Landmændene snart klar over, og for ca. 25 Aar siden tog man Opgaven paa den Maade, at man ansatte Konsulenter i Regnskabsføring i Landboforeningerne.

Her i Landboforeningen rejste Gdr. A. Buhl Spørgsmaalet i 1920, og det viste sig snart, at der var Interesse for Sagen, og hans Arbejde resulterede i, at der den 20. Maj 1920 valgtes følgende Regnskabsudvalg: Gdr. A. Buhl, Gdr. Jens Andersen, Vrangstrup, og Gdr. M. Rasmussen, Borre. A. Buhl blev Udvalgets Formand, og man begyndte Virksomheden den 15. Juni samme Aar med 26 Medlemmer og med J. Gregersen som Konsulent. Aaret efter udvidedes Virksomheden til at omfatte de samvirkende midtjydske Landboforeninger, og man antog den nuværende Konsulent M. Bagge Nielsen fra 1. Januar 1922.

A. Buhl fortsatte i en længere Aarrække som Formand for de midtjydske Landboforeningers Regnskabsudvalg, og takket være hans Interesse for Sagen og hans dygtige Arbejde kom

Regnskabsføringen i Gang og fik en god Start her i Landboforeningen.

Frijsenborg—Faurskov Birk repræsenteres nu i Regnskabsudvalget af Jens Andersen, Vrangstrup, og Knud Nielsen, Røgen, mens A. Grosen, Hadbjerg, er Udvalgets Formand.

Arbejdet har i de forløbne 18 Aar udviklet sig jævnt og støt. Virksomheden omfatter nu ca. 100 regnskabsførende Landbrug, heraf er omkring Halvdelen Medlemmer af Frijsenborg—Faurskov Birks Landboforening.

Fra Starten søgte Udvalget at faa flest mulige Driftsregnskaber og kun faa Kasseregnskaber (Skatteregnskaber). Man var fuldkommen klar over, at der var adskillige Forhold mellem de enkelte Driftsgrene, som vanskeligt kunde adskilles regnskabsmæssigt, fordi de enkelte Grene i et Landbrug er et sammenhængende Hele, men man mente, at en regnskabsmæssig Undersøgelse af de enkelte Driftsgrene var ønskelig, for at finde eventuelle Fejl eller Mangler i Bedriften, og det var dette Formaal, og ikke det skattemæssige, Udvalget havde for Øje og fremdeles arbejder for.

Desværre vanskeliggøres Arbejdet nu derved, at Regnskabsføring i bevillingsmæssig Henseende ikke ligestilles med andet landøkonomisk Arbejde.

I Lovgivningen lægger man nu Regnskabsresultaterne til Grund for Landbrugets Ydelser, det er sket for Amtsskatterne, for Renter fra Landbrug med Saneringslaan, og det er nu ogsaa gennemført for Statshusmændenes Rentebetalinger. Ved Vælgermøder savner man heller ikke Politikernes Interesse for Regnskabsresultaterne; men vi savner den Forstaaelse, der kunde være en Støtte for Arbejdet og bidrage til en mere effektiv Regnskabsføring i Landbruget.

Regnskabskonsulenterne kan ikke rose sig af at have vundet udelt Anerkendelse i de forløbne Aar. En medvirkende Aarsag dertil var nok den, at Regnskabsresultaterne gik imod den almindelige Opfattelse. F. Eks. viste de, at Kvæghold, herunder Produktion af Foderafgrøder var en daarlig Forretning, og Resultaterne viste sig særlig tydelig paa Ungkvægets og Roemarkens Konti. Disse Oplysninger var i Strid med den Opfattelse,

man hidtil havde haft, og vakte Modstand og Modsigelse fra mange dygtige Landmænd og Kvægopdrættere.

Hos Skattemyndighederne mødte Regnskabskonsulenterne heller ikke altid Sympati. Hidtil havde Sogneraad og Skatteraad hovedsagelig ansat Landmændenes Indkomster efter Skøn, og Skatteloven af 1910 var praktisk taget ikke blevet anvendt. Nu begyndte de regnskabsførende Landmænd selv at opgive deres Indkomster, og ofte mødte Konsulenterne ved Indkaldelser for at fastholde den angivne Indkomst. Konsulenterne følte sig ikke altid velkomne ved disse Møder. Det kunde ikke undgaas, at han tit maatte faa den Opfattelse, at Skattemyndighederne betragtede ham som en arg Modstander, og ikke som en Mand, der kun var interesseret i, at Retten skete Fyldest. Det kunde heller ikke undgaas, at Konsulenten undertiden maatte føle Bitterhed over den Maade, et omhyggelig ført Regnskab blev behandlet paa.

I de første Aar var det almindeligt, at Skattesager maatte appelleres til Landoverskatteraadet for at faa Regnskaberne godkendt. Dette finder nu kun sjældent Sted, navnlig i Kommuner med mange regnskabsførende Landbrug. Efterhaanden som Kendskab til Regnskabsføring breder sig, mærkes det ogsaa i de kommunale Raad. Meningsforskelle kan nu diskuteres paa et fagligt Grundlag, og i Reglen opnaas der nu Forstaaelse og Enighed.

Af Landboforeningens 100-aarige Historie kan Regnskabsudvalget kun give Oplysning om den sidste Periode. Kunde der her gives en udførlig Oversigt over Driftsforhold og Formueforhold for hver enkelt, som har været med i Regnskabsføringen i en længere Aarrække eller hele Perioden, vilde den give god Oplysning, dels om de Vilkaar, Landbruget har arbejdet under, og dels om de Forhold, der har haft Indflydelse paa Økonomien. Den vilde vise, at enkelte Landbrugere har været i Stand til at overvinde Tidens Vanskeligheder; men den vilde ogsaa vise, at adskillige Landbrugsfamilier var velstillede for 18 Aar siden, men fattige nu, og den vilde give Oplysning om nogle unge Familier, der begyndte omkring 1920, og i Løbet af faa Aar mistede den Kapital, de startede med, skønt de var arbejdsomme og dygtige.

Som Helhed vilde en saadan Oversigt danne et mørkt Kapitel i Historien.

Det maa oprigtig haabes, at Tiden engang igen bliver saadan, at dygtige unge Mennesker kan gaa ind i Landbrugserhvervet med Udsigt til at kunne skabe sig en betryggende Fremtid, saa de kan se deres Alderdom og deres Børns Fremtid i Møde uden økonomisk Bekymring. Det maa haabes — ikke blot for de nuværende Brugere, men ogsaa — og ikke mindst — for de mange unge, der under de nu herskende Forhold kun vanskeligt kan finde Beskæftigelse, saa de kan stifte eget Hjem.

Vi haaber, at Landboforeningens og herunder Regnskabsudvalgets Virksomhed i den kommende Tid maa bidrage til, at Udviklingen fører frem mod lysere Tider for Landbrugserhvervet.

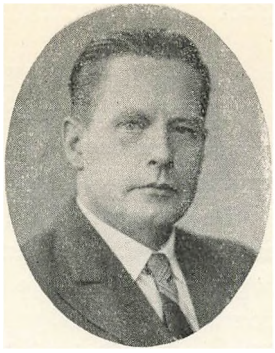

Husdyrbruget 1865—1938.

Ved Konsulent *Anton Jelsbak*, Hammel.

Kvægavlen.

Der er foregaaet en mægtig Udvikling af Kvægavlen paa disse Egne, som andet Steds siden 1865. Den gennemsnitlige Ydelse pr. Ko ansloges i 1861 til ca. 1000 kg Mælk og ca. 31 kg Smør. Dette var ikke meget. Med Hensyn til Køernes Størrelse kan jeg oplyse, at Rasmus Kristensens Far i Futting, der havde Bækholm i Vithen, under Krigen i 64 skulde købe Køer op til Tyskerne, og helst købe Køer, der vejede 800 Pund. Det var næsten umuligt at finde saa store Køer; det var lettere nu, sagde Sønnen, Marius Kristensen i Vithen, at købe Køer med 800 kg Vægt end paa den halve Vægt i 64. Det var dog en Fremgang. Fordobling af Vægten i den Aarække. Ydelsen er fleredoblet.

1861	ca. 1000	kg	Mælk,	ca. 31	kg	Smør	pr. Ko i	Gensn. f. h. Landet
1893	- 2000	—		- 74	-	—	—	—
1914	- 2750	—		- 109	-	—	—	—
1928	- 3100	—		- 130	-	—	—	—

Kontrolforeningerne i 1936—37 i Gennemsnit pr. Ko:
3727 kg Mælk, 3,93 pCt. Fedt og 164 kg Smør.

I 1889 talte Statskonsulent Appel, Aarhus, i Landboforeningen her, og anslog Køernes Ydelse til ca. 1700 kg Mælk pr. Aar. Dette falder godt sammen med ovenstaaende. Det ses, at Smør-

ydelsen er femdoblet, idet Fedtprocenten er gaaet fra godt 3 til knap 4.

Bygning og Type er gaaet lignende frem. Paa Dyrskuet i 1866 var der fremstillet 16 Tyre i Hammel og 58 enkelte Køer. Det var efter Beretningen en ret broget Blanding, der her fremstilledes. En Tyr staar anført at være af jydsk Herkomst, saa længe man kan mindes. De to første Tyre i Præmierækken var sortbrogede, saa følger en mørkbroget, en blakbroget, en sortbroget, en graabroget og saa en lyserød o. s. v.

Den største Kvægudstilling i de følgende Aar var af Malketypen, men der udstilles nu en Del af Fedetypen, en Del af disse var nok Galloway-Kvæg. Paa Jernit var der i en Del Aar saadant Kvæg. Forøvrigt var Deling af Malke- og Fedekvæg ret udflydende. Jeg har set i Beretningerne, at samme Udstiller mødte med Kvæg i begge Afdelinger, og det er berettet, at samme Dyr et Aar blev præmieret i Fedekvægsafdelingen, men næste Aar i Malkekvægsafdelingen. Det var Foderstanden, der afgjorde i dette Tilfælde, hvor Dyret skulde konkurrere.

Fra et Møde i Aarhus 1868 blev der afgivet Beretning fra et større Dyrskue i Hamburg; her betegnedes det danske Kvæg som det daarligste af alt Kvæg paa Udstillingen; der føjes saa til: Kun Skade, vi selv tror at have det bedste. Paa samme Møde klages stærkt over Bytyren og Omgangstyren, som disse holdes rundt paa Egnen. Disse Tyre er som oftest alt for daarlige. Der fremhævedes stærkt paa Mødet, at der burde benyttes gode Tyre, og disse bør være i Avlen i 10 a 12 Aar og ikke som nu kun i ca. 2 Aar.

I 1870 drøftedes paa et Møde i Landboforeningen her, om Retningslinier inden for Kvægavlen: Hvorledes dannes og udvikles en konstant Malkerace. Snere indlededes om: Bør der ikke skelnes mere end hidtil mellem Malke- og Fedekvæg, da disse forskellige Egenskaber som oftest ikke findes i samme Individ. At man har drøftet Krydsningsproblemerne, ses af adskillige Referater fra Møder i Hammel, saaledes udkastes Spørgsmaalet: Naar Indførsel og Brug af fremmede Racer inden for Svin og Faar har virket heldigt, kan samme saa ikke være Tilfældet inden for Kvæget? Dog tages ret stærkt Afstand i de fleste Forhandlinger i disse Aar fra Krydsning inden for Kvæg-

avlen. Dette gjorde alle ledende Mænd. Forstander Tuxen, Malling, talte i Hammel, og her slog han stærkt til Lyd for Forbedring af de hjemlige Racer, og da især af den jydske Kvægrace paa disse Egne, i Stedet for at indføre fremmede Kvægracer, som vi forøvrigt var slemme til at overvurdere. Statskonsulent Appel, Aarhus, har gentagne Gange talt i Hammel; 1889 sagde han, at det jydske Kvæg var de andre Kvægracer overlegent, selv ogsaa i Ydeevne. Emnet for Foredraget var: Er det jydske Kvæg værd at bevare, og han besvarede selv Spørgsmaalet med et Ja. 1891 taler Appel igen i Landboforeningen, og her slaar han stærkt til Lyd for Hævning af Køernes Ydelse; de 3400 Pund Mælk pr. Ko aarlig bør hæves betydeligt ved Brug af bedre Avlsdyr, god, hensigtsmæssig Fodring og Pleje. Her udtaler han igen, at vi bør fremme det jydske Kvæg og ikke indføre fremmede Racer. Dyrlæge Lauritzen, Fajstrup, indleder ogsaa om Kvægavlsspørgsmaal og klarlægger i et Foredrag Krydsningsspørgsmaalet. Krydsning giver usikre Avlsdyr, men disse kan være gode Brugsdyr.

1880 udelukkes Krydsninger fra Dyrskuet. Fra dette Aar til 1911 udstilledes kun rent jydsk Kvæg. Der havde i en lang Aarrække været arbejdet stærkt og godt for det jydske Kvæg inden for Landboforeningens Omraade, en lang Række af gode Kvægbesætninger kommer frem; her skal nævnes Niels Sørensens og J. P. Rasmussens Besætning i Aptrup og Rasmus Kristensens Besætning i Futting som nogen af de ældste og bedste. Den sidste Besætning har været førende gennem mange Aar. Sønnen, Marius Ghristensen, overtog Gaarden 1921 og har dygtigt og godt ført sin Fars Arbejde videre. Der er fra denne Besætning solgt en lang Række gode Tyre, der har virket heldigt i Avlen, baade med Hensyn til at give god Bygning og høj Ydelse til Afkommet. I Gennemsnit har Tyrene fra denne Besætning hævet Ydelsen paa Afkommet med ca. 17 kg Smør, enkelte har hævet over 30 kg Smør, og kun een eneste har sænket Ydelsen. Det maa derfor siges, at Nedarvningsevnen med Hensyn til Ydelse er meget sikker i denne Besætning. I en længere Aarrække er en Del af de bedste Køer i Besætningen ført til Landsdelens bedste Tyre, og dette har givet meget stort Udslag paa Besætningen, og ved Salg af gode Tyre efter disse.

Paa Dyrskuerne her som ude i Avlen har det jydske Kvæg altid indtaget en Førerstilling. Indtil 1880 var der kun fremstillet enkelte fremmede Racer og Krydsninger, og efter 1911 Rødt og Korthorn. Det sidste har ikke rigtig kunnet faa Fodfæste, udover Krigsaarene og Tiden derefter. Nu er der ikke meget af denne Kvægrace tilbage paa Egnen. Derimod er Rødt Kvæg gaaet stærkt frem i de senere Aar, baade i Mængde og Kvalitet. I Aar var der indmeldt 39 Nr. enkelte Dyr og Samlinger til Dyrskuet mod 114 af jydsk Race. Af 10 Kvægavlsforeninger her er de 3 med rødt Kvæg. Der er i de seneste Aar indført enkelte Tyre af hollandsk Race til de store Gaarde paa Egnen.

Det jyske Kvæg har trods alt dog holdt Stand paa disse Egne. I 1913 udtalte Statens Tilsynsførende, at det jydske Kvæg var meget godt og findes ikke bedre paa andre Egne. Dette var en fin Anerkendelse og kan ikke siges med samme Vægt i Dag; andre Egne er gaaet længere frem; men vi kan komme igen, hvis de rette Hjælpemidler tages stærkere i Brug og der kan arbejdes over en bredere Front.

Kvægavlsforeninger.

I 1860'erne og fremefter stiftedes en Del Aktieforeninger til Indkøb og Brug af Tyre. Paa Aarhusegnen oprettedes et Aktieselskab, Taurus i 1874 og opløstes allerede 1878, efter at have indkøbt og brugt en Del Tyre af jydsk Race. Ved dette Selskabs Opløsning blev der hensat en Sum Penge, hvoraf der hvert Aar gives en Ærespræmie til den bedste jydske Tyr paa Ungskuet.

Der oprettedes en enkelt Kvægavlsforening først i 80'erne i Randers Amt; men først efter 1887 kom der Gang i Oprettelsen af Kvægavlsforeninger, da Husdyrloven af dette Aar gav et fast Tilskud til saadanne Foreninger, og samtidig indførtes Afholdelse af Statsskuer for ældre Hingste og Tyre.

Tilskudet til Kvægavlsforeninger hævedes noget ved ny Lov i 1893, fra 120 til 140 Kr. pr. Foreningstyr. Selv om dette Pengebeløb ikke er ret stort i Forhold til Foreningens samlede Udgifter, er det dog alligevel af meget stor Betydning, at der opnaas Statstilskud; der er da noget at samles om og ligesom en Anerekendelse af Arbejdets Betydning. Vi saa senere, da Stats-

tilskudet til Svineavlsforeningerne bortfaldt, at langt Flertallet at disse Foreninger gik ind; saadan vil det sandsynligvis ogsaa gaa for Kvægavlsforeningerne, hvis Tilskudet falder bort.

Aptrup Kvægavlsforening blev stiftet 1889. Dette Aar indledede N. Jensen, Toustrup, en Forhandling i Landboforeningen om Oprettelse af Hesteavls- og Kvægavlsforeninger og Landboforeningernes Medvirkning hertil. Han slog stærkt til Lyd for disse Avlsforeninger. Paa dette Møde valgtes Formanden til at tiltræde et Udvalg for Aarhus Amts Landboforeninger. Det vedtoges at yde 5 pCt. af Landboforeningens Medlemsbidrag til Arbejdet for Oprettelse af Kvægavlsforeninger.

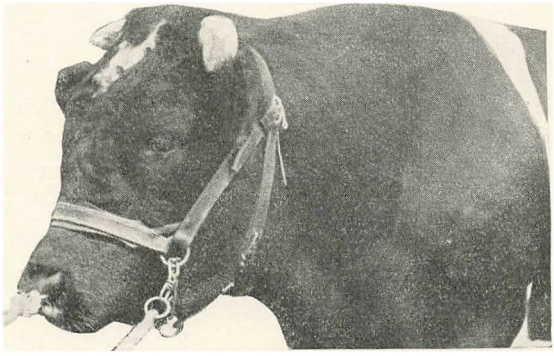

Aidt Konsul, Stb. 4068.
Tilhørende Aidt Kvægavlerforening for jydsk Kvæg, Fløjtyr ved Amtsskuet i Hammel 1938.

Nu gik det rask med Oprettelse af Kvægavlsforeninger paa Egnen. Paa Dyrskuerne de følgende Aar er Kvægavlsforeningerne dominerende ved Tyrefremstillingen, et enkelt Aar er der ikke mindre end 16 Foreninger, der udstiller Tyre paa Skuet. Der har været Kvægavlsforeninger i næsten alle Sogne i Oplandet; her skal nævnes: Thorsø, Lading, Vithen, Skorup, Haurum, Røgen, Voldby, Aidt, Sall, Borritsø, Borre, Grølsted, Dallerup, Anbæk, Houlbjerg. I Øjeblikket er der 10 Kvægavlsforeninger i Virksomhed, og der er Brug for en Del mere, og navnlig for bedre Tyrematerialе — her maa sættes ind i den kommende Tid.

De bedste Tyre staar i Aidt Kvægavlsforening for rødt og jydsk Kvæg for Tiden.

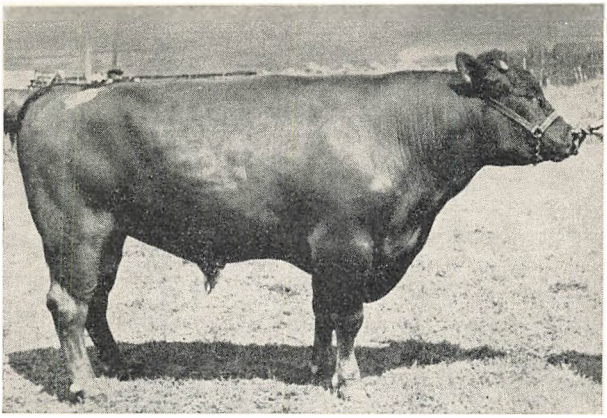

Eske Højager, Reg. Nr. 16602.

1. Præmie: Ungskuets Ærespræmie i Hammel 1938. Sølvmedalje Bellahøj 1938. Tilhørende Aidt Kvægavlerforening for rødt Kvæg.

Harald Brandt, Sdr. Elkær, virkede for Oprettelse af Opdrætterforeninger, hvor der skulde holdes en eller flere Tyre af absolut 1. Klasse og have mindst 40 1. Klasses Køer. Der skulde føres nøje Kontrolregnskab med Besætningen. Til at begynde med fik disse Foreninger Tilskud fra Foreningen af jydske Landboforeninger, senere fra Staten, fra 500 til 1000 Kr. aarlig pr. Forening, alt efter Tyreholdet og Køernes Godhed. Her paa Egnen stiftedes en saadan Forening i Aptrup 1901; den virkede en Del Aar og fortsatte som Kvægavlsforening.

Senere er samme Tanke taget op. Der dannedes først i 30'erne en Opdrætterforening for jydsk Kvæg paa Hammelegnen. Der var Medlemmer i 7—8 Sogne, og Afstandene var derfor ofte for store for Fragtning af Køerne. Efter nogle Aars Virke opløstes Foreningen.

Landboforeningen afholdt et Møde i Foraaret, hvor Gdr. Ingvart Rasmussen, Ustrup, talte om den ny Form for Kvægavlsforeninger, nemlig med kunstig Sædoverføring. Der blev nedsat et Udvalg, der saa i Sommerens Løb har foretaget en Tegning af Køer rundt i Egnen. Formaalet med en saadan Form for Kvægavlsforeningsarbejde er at øge Udnyttelsen af fremragende Avlstyre i meget stor Udstrækning til Gavn for Kvægavlen. Ved det eventuelle Tyrekøb vil der blive taget meget

stærkt Hensyn til Avlssikkerheden. Der vil blive gjort alt for at fremskaffe det bedst mulige Tyremateriale til enhver Tid.

Enkelte Tyre siden Aarhundredskiftet.

Niels Sørensen, Aptrup, købte en Tyr, *„Uffe", Stb. 118,* af Mikkel Pedersen, Sall. Den var falden efter en ikke særlig god Bytyr i Sall og efter Sælgerens Ko, som var meget velbygget, men vist ikke raceren. Tyren Uffe virkede fortrinligt paa Egnen; den fik paa Skuet i Hammel Grev Frijs' Ærespræmie paa 100 Kr. (Grev Frijs, Frijsenborg, uddelte i nogle Aar en saadan Ærespræmie til Skuet i Hammel); den fik 1. Præmie i Viborg i 2 Aar, 3. Præmie ved Landmandsforsamlingen i Aalborg 1883. 1885 i Horsens opdagede Dommerne, at Tyren havde en sort Plet over den ene Kode, og den maatte da over blandt det mere tætte Kvægslag, Federacen, og den fik kun 6. Præmie.

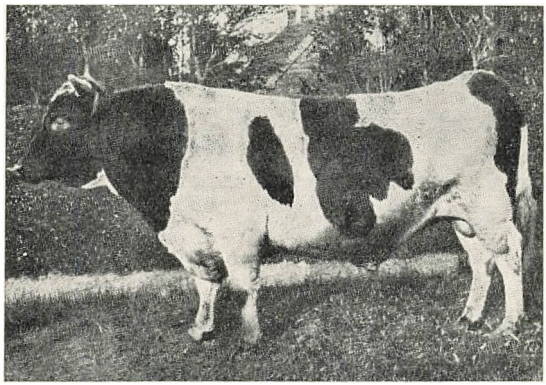

Elkær Busk, Stb. 1311.

Paa Landmandsforsamlingen i Odense i 1900 købte Aptrup Kvægavlsforening Tyren Elkær Busk, Stb. 1311, af Godsejer Brandt Sdr. Elkær, for 1100 Kr. kontant. Den er falden efter Elkær Sultan, Stb 1206, og fik 3. Præmie i Odense, 1. Præmie i Hammel 1901, 2. Præmie Statsskue 1902, 1. Klasse, 1. Grad for Afkom fra 1904. Der blev optaget 70 Sønner, Sønnesønner m. v. efter den i Stambogen, og en lang Række Døtre blev optaget i Kostambogen. 1905 var der en meget stor Udstilling efter Elkær

Busk i Horsens ved det store Jubilæumsskue der. Den fik 1. Klasse for en Afkomssamling.

Af senere Tyre, Aptrup Kvægavlsforening har haft, skal nævnes Stautrup Præsident, Stb. 1828, Stautrup Morsholt, Stb. 2251, Aptrup Jarl, Stb. 2460, og

Damsgaard Dux, E, Stb. 2613.

Denne er falden efter Hvirvelkær Dux, Stb. 2439, og 31 Hertuginden, Stb. 589, og tillagt hos M. Christensen, Futting. Den fik 1. Præmie paa Ungskue og Amtsskue og fik 1. Klasse, 2. Gr. for Afkom. Den hævede Ydelsen paa Afkommet med 22 kg Smør.

Mejlgaard Hertug, E, Stb. 2321.

Denne Tyr er født 1916 paa Mejlgaard; dens Fader er Stautrup Mejlgaard, Stb. 2100, der var en særdeles velbygget og betydelig Tyr. Mejlgaard Hertug indkøbtes af Inspektør E. Bilde, Jernit, i 1917 og kom til at udrette særdeles meget i den jydske Kvægavl paa Egnen her og videre ud. Det er den bedste Tyr, der nogensinde har været paa denne Egn, og en af Landsdelens allerbedste. Den fik Taurus Legats Ærespræmie som den bedste jydske Tyr paa Ungskuet i Holstebro 1919; den fik 1. og Ærespræmie i Hammel, 1. Præmie paa Amtsskuet, og 1. Klasse, 1. Grad for Afkom og hævede Ydelsen 17 kg Smør paa Afkommet. Axel Appels Beskrivelse af Tyren: Meget betydelig, velbygget, smuk, bred og dyb Tyr med fortrinligt Racepræg. Smukt Hoved og fine, lidt vidtstillede Horn, meget god Brystdybde, fortrinlig Kam, god Ryglinie, godt, dybt Mellemparti. Velformet, bredt, firsidet Kryds, fortrinlige, dybe Laar. Fine, velstillede Lemmer.

Paa Ungskuet i Horsens 1922 havde den 2 Afkomssamlinger, der holdt Fløjen med 1. Præmie. Den gav den stærke, lige Ryg og brede, flade Kryds til Afkommet, Bygningstræk, vi saa stærkt sætter Pris paa ved vort Kvæg. Det var en aldeles forbavsende Fremgang, denne Tyr satte i Besætningen paa Jernit; her faldt en meget lang Række fortrinlige Køer efter denne Tyr og flere gode Tyre. Mejlgaard Hertug fik dog størst Betydning udadtil som Tyrefar, idet der fra Marius Christensens Besætning i Futting er solgt mange Tyre falden efter denne; her skal nævnes Helbrødrene Malm Langholt, Stb. 2456, og Houlbjerg Hertug, Stb. 2682. Den første hævede Ydelsen 33 kg Smør, og den anden 27 kg Smør paa Afkommet. Malm Langholt er lige i Aar tilkendt 1. Klasse, 1. Grad for Afkom.

Hadbjerg Hertug, Stb. 2496, er dog den Tyr, der har haft størst Betydning i Avlen, da den danner Tyrelinie ved dens Søn, Eg Langholt, Stb. 2686. Hadbjerg Hertug er tillagt hos Marius Christensen, Futting, paa Ko Nr. 11, Stb. 347. Eglinien spiller en meget stor Rolle i den jydske Kvægavl ved Siden af Matadorlinien; derigennem videreføres Mejlgaard Hertugs gode Bygningstræk gennem Generationer. En god Tyrs Indflydelse kan spores i Avlen i en meget lang Aarrække.

Ko Nr. 11, Stb. E, 347
tilhørende Marius Christensen, Futting. Moder til Hadbjerg Hertug, E. Stb. 2496.

Kontrolforeningerne

fremkom noget senere end Kvægavlsforeningerne. Paa et Møde i Landboforeningen 1898 talte Forstander N. Pedersen, Ladelund, om Oprettelse af Kontrolforeninger. Der var god Stemning paa Mødet for Sagen. Det varede heller ikke længe, inden vi fik den første Kontrolforening her, nemlig Hammel Omegns. oprettet 1900; denne strakte sit Omraade fra Røgen til Aptrup-Sall. Inspektør Schwartz, Fuglsang, var denne Forenings egentlige Stifter og Formand indtil 1910, da han afløstes af Kr. M. Kristensen, Aptrup, der har været Formand siden. Af første Medlemmer skal nævnes Jens Kammer, Røgen, Bilde, Fuglsang, Niels Sørensen, Aptrup, J. P. Rasmussen, Aptrup. Aaret efter kom Rasmus Kristensen, Futting, med i Arbejdet.

	1901			*1920*			*1936—37*		
Hammel Omegn.....	3119	3,45	129	3210	3,79	136	3653	3,94	161
Frijsenborg				2801	3,54	101	3456	3,89	150

	1920			*1936—37*		
Røgen	2700	3,57	107	3564	3,86	154
Vejerslev	3122	3,65	127	3557	3,90	155
Skjoldelev	2977	3,76	125	3484	3,88	151

Fra 6 Foreninger i 1921 har Egnen her nu 16 Kontrolforeninger.

For Jylland var Ydelsen pr. Ko i Kontrolforeningerne:

1903	3051 kg	Mælk	3,41 pCt.	Fedt	116 kg	Smør
1936	3664	—	3,85	—	158	—

For hele Landet:

1913—14	3256	3,52	128	16 pCt.	Køer	under	Kontrol
1929—30	3648	3,80	155	37	—	—	—
1936—37	3727	3,93	164	45	—	—	—

Af Køer med over 300 kg Smør i 1921 var der i Jylland kun 1, og sidste Aar var der 1145 Køer, der gav mellem 300 og 400 kg Smør, og 168 Køer, der gav over 400 kg Smør.

De enkelte Besætninger her viser en meget stærk Stigning i Ydelsen (Marius Christensen, Futting):

1901—02	3311 kg	Mælk	3,63 pCt.	Fedt	134 kg	Smør
1920—21	3843	—	3,60	—	154	—
1936—37	4628	—	4,23	—	220	—

Følgende Besætninger havde 220 kg Smør og derover her paa Egnen sidste Aar:

Knud P. Holm, Futting	10,3	4930	4,61	256
K. Knudsen, Vejerslev.....	4,4	5873	3,80	248
A. Andersen, Vejerslev	5,4	6087	3,65	247
Ejner Bech, Flensted	12	4881	4,46	245
S. Rasmussen, Skjoldelev	4,3	5306	4,02	239
Sigvald Andreassen, Borritsø ...	8,4	4967	4,18	233
K. Jensen, Borritsø	8,4	4967	4,18	233
Georg Christensen, Sorring	13,4	4795	4,26	229
P. Jensen, Korsholm	9,9	5025	3,94	224
Marius Christensen, Futting.....	17,7	4628	4,23	220

I 1902 medtages Smørkøer paa Dyrskuet, og disse faar Tillægspræmie. I 1903 holder Statskonsulent Axel Appel, Aarhus, Foredrag om: Gøres Arbejdet i vore Kontrolforeninger rigtigt? og her slaar han stærkt til Lyd for Oprettelse af Kontrolforeninger og om at gøre Arbejdet i disse solidt og godt.

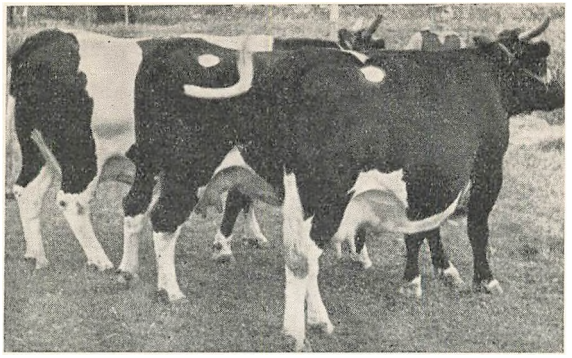

Kosamling tilhørende Marius Christensen, Futting. Ærespræmie: Fløjsamling ved Jubilæumsskuet i Hammel 1938, og paa Eliteskue. Guldmedalje paa Bellahøj. Alle 3 Køer har 1. Ydelse.

Der bliver nu oprettet en hel Del Kontrolforeninger paa Egnen. Bestemmelsen i Husdyrloven, at Tyre og Køer af Malkeracerne skal møde med Regnskab paa Skuerne for at kunne faa Individspræmie, hjælper udmærket paa Kontrolforeningernes Udbredelse. I 1914 var der 16 pCt. kontrollerede Køer for hele Landet, nu 45 pCt., en smuk Fremgang, som dog helst skal overgaaes i de kommende Aar ved en endnu stærkere Tilslutning til Kontrolforeningsarbejdet. Den Tid skulde ikke være fjern, da Flertallet af denne Egns Malkekøer kommer under regelmæssig Kontrol. Dette Hjælpemiddel i Kvægbrugs- og Kvægavlsarbejdet er af meget stor Betydning. Der kan ikke fodres rationelt, og der kan ikke drives rationel Avl uden Kontrolforeninger. Den meget omfattende Afkomsundersøgelse af alle Stambogs- og Registertyre er af afgørende Betydning for hele Avlsarbejdet.

Den stærke Stigning i Køernes Ydelse fra Midten af 20'erne skyldes, foruden et bedre Avlsarbejde, ogsaa Professor Lars Frederiksens omfattende Bog: Tabeller og Tavler, bygget paa Fodringsforsøgene med Malkekøer. Her gør L. Frederiksen det muligt for den danske Kvægbruger at fodre Køerne efter Fortjeneste, og Køernes Evner tages nu bedre i Brug, saa det kan ses, hvor de gode Køer findes.

Konkurrence mellem hele Kvæghold.

Gennem en længere Aarrække har Landboforeningen afholdt Konkurrence mellem hele Kvæghold inden for Omraadet. Der bedømmes efter 1) Køernes Bygning, 2) Opdrættet, 3) Fodring, Røgt, Pleje, Staldorden, 4) Køernes Ydelse, 5) Besætningens Avlsværdi og Tyrehold, 6) Helhedsindtryk. Der har ofte været meget stor Tilslutning til disse Konkurrencer. Kun 2 Gange er der uddelt 1. Klasse, 1. Grad. De Besætninger, der har faaet denne høje Anerkendelse, er i sin Tid Kr. Hjort, Resendal, og nu sidst Marius Christensen, Futting.

Det har været drøftet, om der ikke kunde afholdes Konkurrence for hele Fællesledelsens Omraade, uden at det endnu har kunnet praktiseres.

Fodermesterkonkurrencer.

Landboforeningen har i mange Aar afholdt Fodermesterkonkurrence; her er ofte op til 20 Deltagere, et enkelt Aar 24 Deltagere. Der tages Hensyn til Køernes og Opdrættets Fodring og Pleje, til Staldorden, Møddingens Tilstand m. m., til Køernes Malkning, til Mælkens Behandling, til Føring af de forskellige Optegnelser, Fodermesterens Kendskab til Dyrene og endelig Helhedsindtryk.

Fællesledelsens Samarbejde med Landboforeningen.

Allerede 1898 drøftedes i Landboforeningen Muligheden af at oprette en Fællesledelse for Aarhus Amt. Der forhandledes om Udveksling af Dommere, om fælles Konsulent for Amtets Landboforeninger. Det første vedtoges og blev praktiseret i en Aarrække; Antagelsen af en Konsulent maatte derimod vente noget, da Foreningen vilde have Økonomien for en saadan Foranstaltning sikret. Senere antoges Konsulent Bak, Malling, som Konsulent for de omtalte Landboforeninger; denne deltog da i Kaaringer, Afholdelse af Dyrskuer m. m.

1915 dannedes De midtjydske Landboforeningers Fællesledelse. Omraadet var de fire midtjydske Landboforeninger: Hadsten, Langaa, Silkeborg og Frijsenborg, der nogle Aar tidligere havde antaget en Planteavlskonsulent, og saa Kjellerup Landboforening, der fra første Færd har været Medlem af Fæl-

lesledelsen. Som Konsulent antoges Poulsen Pedersen, der virkede i 3 Aar her. Fra Maj 1918 har A. Jelsbak været Fællesledelsens Konsulent. I Efteraaret 1918 blev Bjerringbro Landboforening Medlem af Fællesledelsen; der har siden da været

Konsulent Poulsen Pedersen.

6 Landboforeninger med i Arbejdet. I en Del Aar holdtes Fællesledelsens Møder i Langaa; nu i de senere Aar holdes de i Hammel.

Gdr. Clemen Holm, Langagergaard, blev den første Formand i Fællesledelsen. Han var det fra 1915 til 1918; han afløstes da af Marius Byriel, Lyngby, der var Formand til 1921. Kr. M. Kristensen, Aptrup, har været Formand siden 1921.

Efter Fællesledelsens Oprettelse 1915 kom der et nøje Samarbejde i Stand mellem de midtjydske Landboforeninger om alt, hvad der vedrører Husdyrbrug og Husdyravl. Disse Landboforeninger havde nu Konsulentens hele Arbejdskraft at tage i Brug. Dette mærkedes allerede efter 1915 ved Oprettelsen af Kvægavls- og Kontrolforeninger, Afholdelse af Kaaringer, Landbrugskursus m. m. Der kom en meget stærk Opgang i Arbejdet paa de forskellige Omraader. 1915 var der 12 Kontrolforeninger og 25 Kvægavlsforeninger indenfor Fællesledelsens Omraade. I Dag er der 58 Kontrolforeninger og 60 Kvægavlsforeninger.

Afholdelse af Avlsdyrauktioner.

Her var et Felt, hvor Samarbejde var nødvendigt mellem de enkelte Landboforeninger. Der afholdtes Avlsdyrauktion i Hadsten i et Par Aar og senere i Kjellerup i flere Aar; men ingen af

Stederne kunde det gennemføres i Længden. Der skulde større Avlsomraader til for at kunne samle et tilstrækkelig stort Antal Købere.

Fællesledelsen tog da den Opgave op, at foranstalte Avlsdyrauktioner; disse har fra første Færd været afholdt i Hammel, der har vist sig at være et ganske udmærket Samlingssted for Sælgere saa vel som for Købere. Til at begynde med afholdtes kun 1 Auktion om Aaret; men det gik kun et Par Aar; siden har der været afholdt baade Foraars- og Efteraarsauktion. Der har til Dato været afholdt 20 Auktioner i Hammel. Et Aar omsattes for 43,000 Kr. ved Foraarsauktionen og for 73,000 Kr. kontant ved Efteraarsauktionen, foruden en Del paa Vilkaar. Vi har haft samme Auktionarius, nemlig Landsretssagfører Holst Knudsen, Aarhus, til alle Auktionerne saa nær som til den første.

Paa andre Omraader er der sket lignende Samarbejde mellem Landboforeningerne her. Der skal nævnes: Oprettelse af et Salgskontor for Avlsdyr, der virker Aaret rundt, Bekæmpelse af Husdyrtuberkulosen, Afholdelse af Eliteskuer m. v.

Foreningen af jydske Landboforeningers Tilsyn med Kvægbesætninger

inden for Landboforeningen. Denne Foranstaltning begyndte i 1914. Besætningernes Ydelse var da for hele Landsdelen for jydsk Race 3452 kg Mælk, 3,79 pCt. Fedt og 146 kg Smør, og i 1936 4470 kg Mælk, 4,29 pCt. Fedt og 215 kg Smør.

Fra første Færd har Marius Christensens Besætning været med, for Tiden er desuden Martin Aagaard, Vejerslev, med.

Fællesledelsens Tilsyn med Kvægbesætninger.

Ved Siden af det førnævnte Tilsyn har Fællesledelsen i en længere Aarrække selv haft et Tilsyn med gode Kvægbesætninger. Der er i Øjeblikket 50 Besætninger med, deraf følgende her fra Landboforeningen:

Knud P. Holm, Futting,
Ejner Bech, Flensted,
Søren Laursen, Flensted,
Sigvald Andreassen, Borritsø,

Peder Gam, Horn,
N. Ogstrup, Tjærbæk,
Jens Andersen, Vrangstrup,
Ejner Jensen, Højvang, Bøstrup,
Hans Ravn, Grølsted.

Der foretages Kaaring af Køer i disse Besætninger, føres Familiestambog, føres Tilsyn i det hele taget med Besætningerne og virkes for Salg af Avlsdyr.

Kaaring af Køer indenfor Landboforeningen.

Dette er en meget gammel Foranstaltning. Der kaares med 8, 9, 10 Points for 1. Klasse og 5, 6, 7 for 2. Klasse. Landboforeningen har et fast Kaaringsmedlem; dette er for Tiden Marius Christensen, Futting, der sammen med et Medlem paa Stedet og Konsulent Jelsbak foretager Kaaringen.

Kvægavlen er nu i god Gænge. Der drives mere planmæssig og maalbevidst Kvægavl end nogensinde. Hjælpemidlerne er ogsaa flere og sikrere. Dette gælder især for Ydelsens Vedkommende. Her kan gennem de mange og omfattende Afkomsundersøgelser faas gode Holdepunkter ved Udvalg af Avlsdyr. Det er nu ikke mere Skønnet, man bygger paa, som da man saa paa Spejlet og meget andet. Kvægavlen var ogsaa paa Afveje, da Tyrene skulde ligne en forslæbt Malkeko. Dette var omkring 1850'erne. Saa gik man over til at dyrke Bygningen, og det er man jo saa nogenlunde midt i endnu, men det fordres stærkt, at Ydelsen er god samtidig. At man saa skulde gaa over i den anden Vejgrøft og sige: Blæse med Bygningen, det er Ydelsen, det kommer an paa, er der absolut ingen Grund til. Dyrskuernes Dage vilde da ogsaa være talte.

Vi er naaet langt gennem det Spand af Tid, Landboforeningen har virket, saa langt, at sikkert ingen i 30'erne og 40'erne vilde tro, det var muligt, og endda er der dem, der siger, at den længste Vej er tilbage. Vi kan i den kommende Tid naa hurtigere og sikrere frem, naar de rette Hjælpemidler tages helt og fuldt i Brug. Maatte dette lykkes for denne Egn som for det øvrige Land.

Hesteavlen.

Arbejdet paa Hesteavlens Omraade har spillet en ret stor Rolle indenfor Landboforeningen siden Dyrskuernes første Tid. Der har været en længere Aarrække, hvor denne Egn var blandt de bedste indenfor denne Husdyrgren; der har været Dyrskuer, hvor der var over 100 Nr. Heste, og gennem mange Aar var der

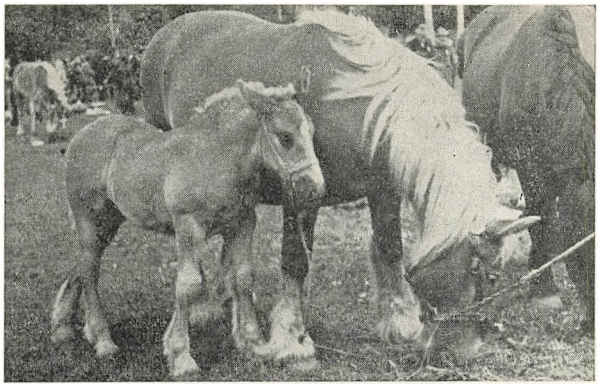

Fra Jubilæumsskuet 1938.

et meget stort Hestetillæg her. Til at begynde med var der kun udstillet Hingste og Følhopper paa Dyrskuerne, fra 20 til 40 Hingste og et lignende Antal Følhopper, hvoraf fra Halvdelen til Totrediedelen blev præmieret.

Paa Møder i Landboforeningen drøftedes ofte Retningslinier indenfor Hesteavlen. Saaledes indledede Dyrlæge Lauritzen, Fajstrup, en Forhandling om: Kan en Hesterace forbedres ved Krydsning? Dette besvarede han selv med et Nej. Vi skal holde os til de rene Racer. Om den jydske Hest udtalte han: Vi har snart ingen ren jydsk Hest mere; men den kan komme igen ved en maalbevidst Avl. Vi bør ikke præmiere Heste af blandet Herkomst. Paa et Spørgsmaal fra en Deltager om den jydske Hests Racekendetegn, svarer Lauritzen, at den jydske Hest er nøjsom og udholdende, har en sluttet Bygning, kort Hals, lille Hoved, stejl Bov, fladt, kort Kryds, og den skal være muskuløs. Lauritzen fremhævede endvidere, at en Hest bliver stor og stærk ved Arbejde og ikke ved Krydsning med engelske Heste.

Ved mange Dyrskuer klagedes imidlertid ofte over Hingstenes Kvalitet; der nævnes saaledes paa et Dyrskue, at de mødte Hingste aldrig vilde se et Dyrskue til; deres Dage som Hingste mentes at være faa.

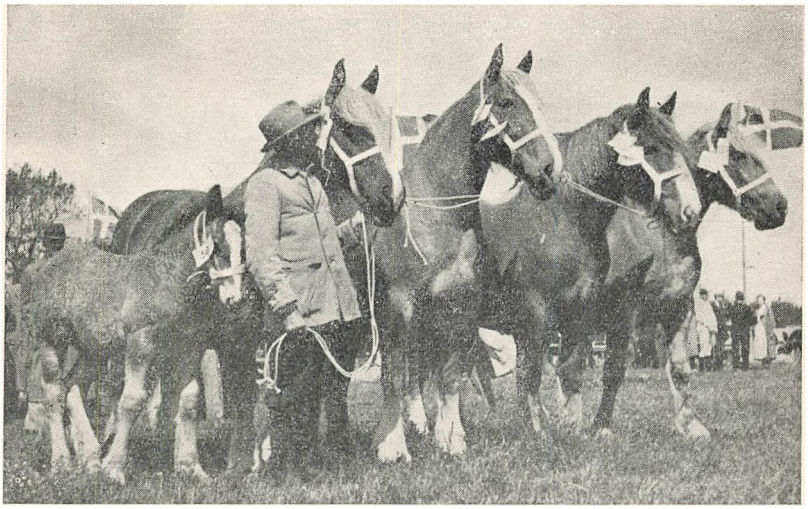

Hoppefamilie tilhørende Marius Byriel, Lyngby, 1. og Ærespræmie. Fløjsamling, 1937 og 1938. — Ærespræmie, Fløjsamling Eliteskue 1938.

Husdyrloven af 1887 styrkede i høj Grad Kvægavls- og Hesteavlsforeningers Oprettelse og Arbejde. Folketingsmand N. Jensen, Toustrup, har sikkert haft sin store Andel i denne Lovs gode Udarbejdelse paa Tinge.

Ved et Møde i Høver Kro stiftedes Landets første Hesteavlsforening „Jyden". Statskonsulent J. Jensen, København var med til at oprette denne Forening. N. Jensen, Toustrup, og Forstander S. P. Pedersen, Klank, var meget virksom ved Starten, og var begge i Tidens Løb Formænd for Foreningen. I Bestyrelsen var tillige Laurs Kjeldsen, Farre, H. P. Rasmussen, Herskind, og Anders Jensen, Haarby.

Af Hingste der virkede paa Egnen paa den Tid skal nævnes

Gl. Valdemar, Stb. 280
Elkær Borum, Stb. 263
Esbjerg Herskind, Stb. 307.

Af disse var Gl. Valdemar langt den betydeligste. Den var

en Sønne-Søn af den indførte engelske Hingst Oppenheim, og blev Stamfader til Aldrup Munkedal. Denne sidstnævnte Hingstematador er tillagt her paa Egnen, nemlig paa Aldrupgaard ved Hvorslev, og er til Dato den Hingst, der har betydet mest for den jydske Hesteavl.

Den nystiftede Hesteavlsforening afholdt en større Hingstekaaring ved Høver Kro 18. Marts 1887, dette blev en Fælleskaaring for Aarhus Amt, den første af sin Art i Landet. Der kaaredes følgende: Eikær, Stb. 263, Esbjerg, Stb. 307, Valdemar, Stb. 280, Tandholm, Stb. 389, Skejby, Svend Stærke, Bonus, Stærke From, Haarby Frode, Frejdig. — Der afholdtes en Del Hoppekaaringer rundt i Kredsen, bl. a. i Toustrup.

Landboforeningen har gennem Tiden arbejdet paa Hesteavlens Fremme paa de forskellige Omraader, især ved Dyrskuepræmieringen, her prøvede man, at animere Opdrætterne til at holde deres Hopper til gode Hingste, ved at bestemme i Dyrskuereglerne, at Hopper, der æsker Præmie paa Skuerne, skal være ført til kaarede eller præmierede Hingste.

Statskonsulent J. Jensen, København, talte i Foreningen i 1891 om Avl og Opdræt af Heste, og slog her stærkt til Lyd for mere planmæsig Avl, og god Pleje af Opdrættet. I de Aar efter 1887 oprettedes et meget stort Antal Hesteavlsforeninger. Paa denne Egn kom adskillige saadanne Foreninger, Gjern, Røgen, Toustrup, Haurum, m. fl. Det kneb ofte med at faa Hingstene gode nok, og Interessen for disse Foreninger stod i nøje Forhold til Hingstenes Kvalitet, en efter en ophørte Foreningerne at virke. I en Del Aar var der kun private Hingste paa Egnen, af disse var enkelte af belgisk Race og nu sidst enkelte af Frederiksborgracen. Den fæle Krydsning man sloges med i 50—70erne blussede nu op igen i 20erne, hvor vi ødelagde meget af det, der var bygget op inden for Hesteavlen gennem en længere Aarrække. De daarlige Aar for Økonomien inden for Hesteavlen var en meget væsentlig Aarsag til den svigtende Interesse for denne Husdyrgren.

I en Del Aar har det været udmærket at have Hesteopdræt, og at gøre noget for Forbedring af Hestebesætningerne, dette kan da ogsaa ses paa Dyrskuerne her. Der har været stigende Tilslutning og Kvaliteten har været i Fremgang. Der har været og

er en Kreds af Hesteopdrættere, der har fremstillet fortrinlige Hopper og Familiesamlinger efter en Hoppe, de udstillede Dyr er væsentlig efter fremragende Hingste fra andre Egne, idet vi ikke i en længere Aarrække selv har haft Hingste, der var betydelige nok.

Sammen med Jubilæumsskuet i Sommer, var der tillige Eliteskue for Kvæg og Heste. For sidste Afdeling var der ikke mindre end 6 Hoppefamilier her fra Landboforeningens Omraade, og vi havde Fløjsamlingen, der tilhører Marius Byriel, Lyngby.

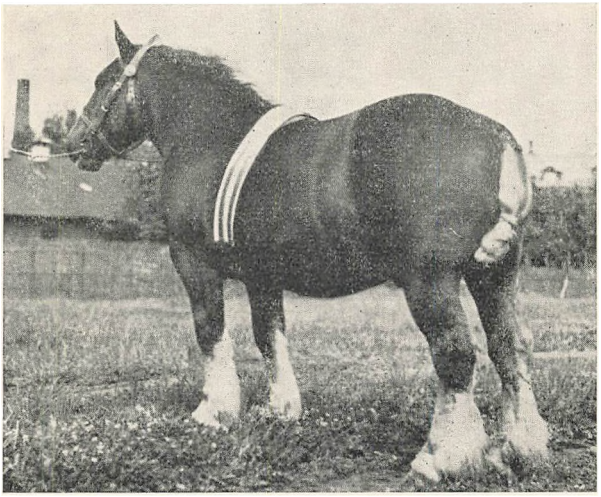

»Midtjyden«, tilhørende Hesteavlsforeningen Jyden.

Paa Ungskuet i Brønderslev i Sommer købte Johs. Jensen, Toustrup, m. fl. en rød 2 Aars Hingst af Christian Larsen Nørgaard, Villerslev, for en Sum af 7000 Kr. kontant og 11000 Kr. paa Vilkaar. Hingsten er falden efter Kettrup Fjandbo, Stb. 598, og Stamhoppen Betty, Stb. 6629. Hingsten stod Nr. 3 i Rækken, med den første 2. Præmie, og maa betegnes som en virkelig betydelig og god Hingst, der sikkert vil komme til at gavne Hesteavlen paa disse Egne.

Der er nu i disse Dage dannet en Hesteavlsforening med 20 Medlemmer, der saa har overtaget Hingsten. Hesteavlsforeningen har faaet det gamle og smukke Navn „Jyden", som Landets før-

ste Hesteavlsforening hed. Den Gang var det N. Jensen, Toustrup, der hjalp til Dannelsen af Foreningen, nu er det Sønnen, Johs. Jensen, der tog Sagen op, og bidrog sit til at Indkøbet af Hingsten blev til Virkelighed, og senere, at Hesteavlsforeningen dannedes. Vi venter, denne Foranstaltning maa blive Indledning til bedre Fremdrift i Avlsarbejdet her paa Egnen, at dette maa komme ud paa en bredere Front, og at dette maa kendes paa Landboforeningens Dyrskuer i de kommende Aar.

Svineavlen.

Landboforeningen tog først ret sent fat paa Arbejdet for Svineavlens Fremme. Fra midt i Halvfjerdserne træffer vi Udstilling af Ornen paa Dyrskuerne, tre-fire Stykker hvert Aar, vel af forskellige Racer, saaledes udstilledes Bershireorne fra

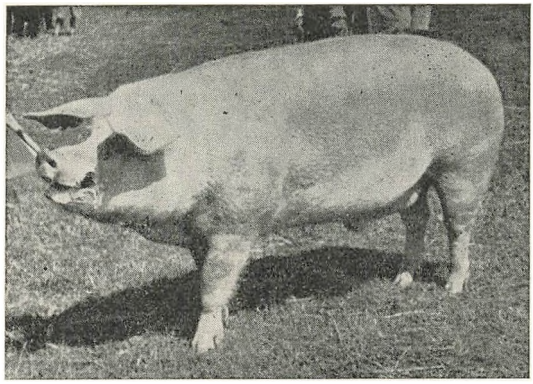

Ornen »Kresten«, tilhørende Søren Jensen, Norring Vestergaard. Ærespræmie, Hammel 1938.

Jernit. Fra 1896 udstilles ogsaa Grisesøer og senere udstilles Ungsvin, og Holdene deltes efter de stigende Krav og den øgede Udstilling. To Aar efter Oprettelsen af Landets første Andelsslagteri, nemlig Horsens, talte Konsulent Hansen, Horsens, i Landboforeningen om Slagterisvinets Opdræt, Fodring og Pleje, og ved denne Lejlighed giver han flere nyttige Raad og Vink, og han siger om Svineavlen, at vi skal have lange og smalle Slagterisvin og ikke korte og tykke. Det er nødvendigt endnu den Dag i Dag, at betone dette. Grisene kan dog ogsaa blive for

lange. Mange holder endnu paa de korte og fyldige Torvegrise, naar Indkøb af saadanne foretages.

Svinebestanden var meget blandet fra 1860erne og frem til Aarhundredskiftet. Tællingen i 1861 viser, at af knap 2000 Orner var ca. 900 af engelsk Herkomst, Resten af dansk Landrace. Landracen blev paavirket stærkt, først af Berkshire, senere af det mellemstore Yorkshiresvin.

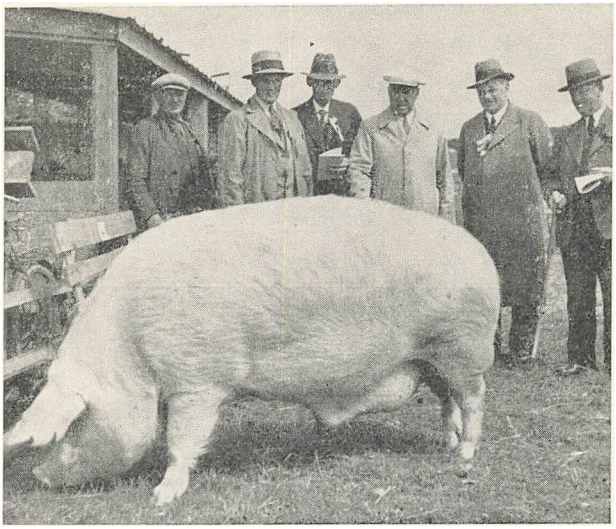

Orne fra Dyrskuet 1937. Fra Højre: P. Jørgen Jensen, Vejballegaard, Marius Byriel, Lyngby, Direktør Wilhelmsen, Hammel, Martin Severinsen, Brokholm, Jacob Sehsted, Sall.

Markedets Krav har altid været noget retningsgivende for Producenterne, saadan ogsaa for Svineproduktionen. Fra at udføre store, levende Svin til Tyskland i 70 og 80erne, maatte man nu søge et andet Marked, da Tyskland lukkede for denne Indførsel.

Grosserer Magnus Kjær i Holstebro begyndte sidst i 70erne at indføre en Del Orner og Søer af den store Yorkshirerace til Forbedring af Svineavlen, og derved Baconproduktionen. Resultaterne blev snart kendte, saa de saakaldte Holstebrosvin fik et godt Ry i England, da der udførtes Bacon dertil, og snart tog andre Egne Arbejdet op i Lighed med Holstebroegnen.

Statskonsulent Peter Aug. Mørkeberg fremkom nu med et

Forslag om Oprettelse af Avlscentre for Landracesvin og Yorkshiresvin. Det var hans Mening, at Landracen skulde forbedres i sig selv, og Yorkshireorner skulde bruges til Landracesøer til Produktion af Slagterisvin. Dette blev aldrig helt gennemført, og Landracen har nu ogsaa overfløjet Yorkshireracen paa flere væsentlige Punkter.

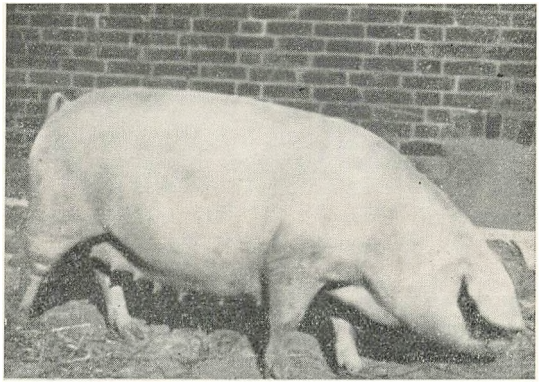

So. Nr. 23. Norring Vestergaard.
1. og Ærespræmie, Jubilæumsskuet 1938.

Her paa Egnen kom en Del Avlscentre, som prægede Foreningens Dyrskuer gennem Aarene. Dyrlæge Hegelund, Skovby, holdt Foredrag i Foreningen om Svineavlscentre, og slog her stærkt til Lyd for Oprettelse af saadanne. Her skal nævnes Skovfoged Johan Rasmussen, Toustrup, som en af Pionererne for Avlscenterarbejdet paa Egnen; han var Storudstiller gennem Aarene, og var med til at fremme Arbejdet indenfor Foreningen for Svineavlen paa forskellig Maade. Jensen, Fajstrup, senere Haxholm, A. Mikkelsen, Sabro, J. P. Jensen, Røgen, havde Avlscentre og udstillede paa Dyrskuerne her. Der kom Svineavlsforening i Sall med Landrace og i Haurum af Yorkshirerace, senere udstillede denne Forening Landraceorner, Granslev og Sorring Svineavlsforeninger kom senere, og sidste udstillede i flere Aar to Orner. I 1912 faldt Statstilskudet væk til Svineavlsforeningerne, og næsten med det samme gik disse ind, der udstilledes ikke efter dette Aar Orner fra disse Foreninger paa Skuet her. Selv om Statstilskudet ikke var ret stort, var det alligevel stort nok til at holde Liv i Samarbejdet.

Avlscentrenes Antal her paa Egnen svandt stærkt ind sidst i 20erne, et enkelt kom til, men en Del faldt fra, en Tid var der

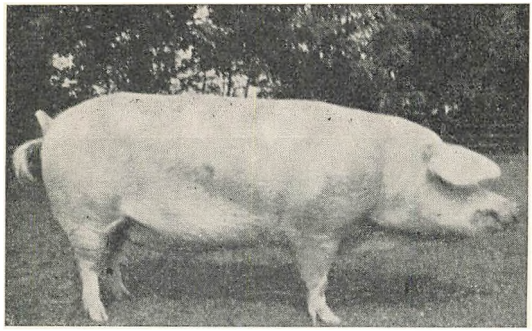

Orne, Ærespræmie Hammel 1937, Guldmedalje Bellahøj 1938.
S. Jensen, Norring Vestergaard.

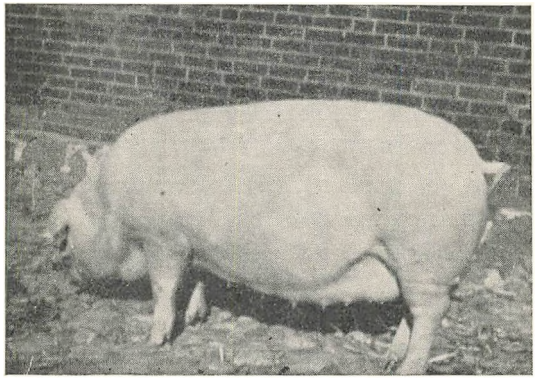

So fra Norring Vestergaard.

kun Lindholm og Gejlholmgaard tilbage. Svineudstillingen var ogsaa ret lille en Del Aar paa Skuerne her, saaledes 1926 kun 16 Nr., Aaret efter 25 Nr., 1929 28 Nr. Saa var der godt 30 Nr. i et Par Aar, for da at gaa stærkt frem, saa vi har nu et meget stort og godt Svineskue i Hammel. I 1936 havde vi det største Svineskue til Dato i Foreningens Historie, da der var fremstillet 73 Nr., de to sidste Aar mellem 60 og 70 Nr. I 1937 havde vi Record med Hensyn til 1. Præmier, der faldt ikke mindre end 45 af disse og kun 15 2. Pr. og ingen derunder. Det kan vel nok siges at være særdeles godt.

Et nyt Arbejde tages op.

I 1930 talte Konsulent Jensen, Holbæk, om Svineavlsarbejdet indenfor Slagterier, Landbo- og Husmandsforeninger. Der var et Samarbejde i Gang paa den Tid mellem disse ovre paa Øerne, og i Horsens—Odder—Skanderborgegnen. Vi begyndte da her indenfor de fire midtjydske Slagterier, Silkeborg, Bjerringbro, Hadsten og Hammels Omraade med et Kaaringsarbejde, og allerede i 1931 lykkedes det os at faa oprettet en Forsøgsstation paa Vejballegaard, hvortil der sendtes Grise efter de kaarede Søer til Undersøgelse for Trivelighed og Flæskekvalitet. Der valgtes et Forsøgsraad bestaaende af Marius Byriel, Lyngby, valgt af Landboforeningerne, Kr. Rasmussen, Riisgaard, valgt af Slagterierne, og Julius Pedersen, Svejstrup, valgt af Husmandsforeningerne, førstnævnte blev Formand. Konsulent Anton Jelsbak, Hammel, blev Sekretær og Forsøgsleder. Der valgtes et Kaaringsraad bestaaende af 3 Mand i hver Slagterikreds med Konsulent Jelsbak som Medlem af alle fire Udvalg. Nu oprettedes en lang Række Fremavlssteder rundt i Kredsene, ialt ca. 80, deraf 20 her i Landboforeningen, og en lang Række Avlscentre er udgaaet fra disse Fremavlssteder. Der kaares to Gange aarlig og føres Tilsyn med Fremavlsstederne; der føres Familiestambog; Grisene mærkes med Moderens Nr.; der føres baade Avls- og Sundhedskontrol med Besætningerne. Der skal til enhver Tid holdes gode Orner, Søerne skal kaares, og der skal sendes Forsøgshold til Vejballegaard efter hver kaaret So. Der sendes 4 Kuldsødskende, 2 Galte og to Sogrise, ved ca. 20 kg Vægt.

Vejballegaard Forsøgsstation kom i Gang 1. November 1931. De fire Slagterier gav et Tilskud af ½ Øre pr. Slagterisvin, Landbo- og Husmandsforeningerne gav da det resterende første Aar, senere har Slagterierne selv betalt Stationens Drift udover Statstilskudet.

Arbejdet paa Forsøgsstationen er gaaet ganske udmærket gennem Aarene. Det første Aar slagtedes 50 Forsøgshold, de næste tre Aar godt 80 pr. Aar, nu de sidste tre Aar godt 100 Hold pr. Aar. Det ser ud til, dette sidste Tal er Stationens normale Kapacitet.

Hovedresultaterne fra Vejballegaard Forsøgsstation i Aarene 1931—37.

	Vejballegaard						Avlscentrene Landrace.
	1931—32	1932—33	1933—34	1934—35	1935—36	1936—37	1936—37
							Grise
Antal Hold :	50	85	84	83	104	105	3160
Afd. i Dg. v. Forsøgets Beg. ..	69	60	72	67	68	69	70
Afd. i Dg. v. Forsøgets Slutn..	179	186	190	187	191	192	182
Vægt i kg v. Forsøgets Beg. ..	20,1	20,5	20,96	19,7	19,75	20,1	19,9
Vægt i kg v. Forsøgets Slutn..	89,6	88,7	89,6	89,4	89,0	90,4	90,2
Dagl. Tilvækst i Gram pr. Dyr	622	587	581	581	563	577	632
F. E. pr. kg Tilvækst	3,32	3,31	3,32	3,33	3,37	3,33	3,28
F. E. ialt pr. Dyr	230,6	225.8	227,6	232,4	233.0	234,1	
pCt. Svind	26,3	26,9	25,8	25,5	26,3	26,7	27,2
pCt. Eksportflæsk	60,3	60,4	61,3	60,8	60.4	60,3	60,2
pCt. Affald	13,4	12,7	12,9	13.7	13,3	13,0	12,6
Tykkelse af Rygflæsk i cm..	4,0	3,8	3,7	3.6	3,6	3,6	3,5
Tykkelse af Bugflæsk i cm..	3,3	3,0	3,2	3,2	3,2	3.2	3,3
Længde af Krop i cm.....	90,2	89,8	90,7	90,3	90,3	91,3	92,8
Points fra 0—15 ved Bedømmelsen af Flæskefasthed	12,8	12,7	12,6	12,7	12,7	12,8	13,0
Points fra 0—15 ved Bedømmelsen af Bovpartiet	12,4	12,3	12,0	11,9	12,0	12,3	12,5
Points fra 0—15 ved Bedømmelsen af Rygflæskets Fordel.	12,6	12,6	12.4	12,8	12,6	12,7	12,7
Points fra 0—15 ved Bedømmelsen af Bugens Form o. Fyld.	12,8	12,1	12,4	12.4	12,6	12,6	12,9
Points fra 0—15 ved Bedømmelsen af Skink. Form o. Størr.	12,3	12,3	12,2	12,3	12,4	12,5	12,4
Points fra 0—15 ved Bedømmelsen af Finhed af Hoved, Ben og Sær.	12,5	12,3	12,1	12,2	12,6	12.8	12,8
Points fra 0—15 ved Bedømmelsen af Kødfylde	12,4	12,6	12,3	12,6	12,6	12,7	12,7
Points fra 0—15 ved Bedømmelsen af Baconty pe	12,4	12,0	12	12,0	11,9	12,2	12,5
pCt. af Svinene i I Klasse.	57	62	60	66	70	76	80
„ „ „ „ II „	29	33	32	28	26	21	16
„ „ „ „ III „	14	5	8	6	4	3	4

Triveligheden er gaaet frem i Avlscentrene gennem Aarene. I 1909 brugtes 3,77 F. E. pr. kg Tilvækst, mod 3,28 sidste Aar. Klasseficeringen ligeledes. Paa Vejballegaard er Triveligheden fra første Færd god, men de andre Faktorer er gaaet ret stærkt frem, Klasseficeringen saaledes fra 57 pCt. i I. Kl.asse i 1931 til 76 pCt. i 37 og ca. 80 pCt. i 38. Af 30 fremhævede Hold sidste Aar, er de 11 her fra Landboforeningen, disse tilhører P. Jørgen Jensen, Vejballegaard, Skydt Jacobsen, Kvolbæk, Ricard Lauritsen, Hammel, Kr. Skjørring, Horn, R. Høeg, Laasby, R. Møller, Usholdt, Søren Jensen, Norring.

Dette Arbejde med Kaaring og Tilsyn med Fremavlsstederne, og med Forsøgsstationen paa Vejballegaard, har haft den allerstørste Betydning for Fremme af Svineavlen og Flæskeproduktionen her i Kredsen. Der er kommen en ny Opblomstring af Svineavlen siden 1930, da vi begyndte dette Arbejde. Tidligere var der nok Avlscentre, og Slagteriet her i Hammel har i mange Aar udstationeret Orner rundt i Oplandet, i Øjeblikket ca. 60 Stk. Disse to Ting har haft deres store Betydning, men det var alligevel en Mangel her ved den almindelige Svineavl, at den var uden Plan og Kontrol. Nu er denne Sag i Orden, og vi haaber, dette Arbejde fremdeles maa virke til Gavn for de enkelte og for hele Svineavlen og Flæskeproduktionen. Fremavlsstederne er Forgaarden til Avlscentrene; der er saaledes udgaaet en lang Række Avlscentre fra vore Fremavlssteder. Her fra Egnen skal nævnes: Søren Jensen, Norring Vestergaard, Erik Kristensen, Faarvang, Rasmus Høeg, Laasby, Kr. Sølvsten, Saal. — Flere Fremavlssteder staar i Øjeblikket og venter paa at faa Avlscentre.

Den store og gode Svineudstilling paa Dyrskuerne her, skyldes ogsaa meget dette Arbejde, over Halvdelen af de udstillede Svin paa Skuerne i de senere Aar er fra disse Fremavlssteder, og saa godt som hele Svineudstillingen i Aar var fra Fremavlssteder eller Avlscentre, der har haft Fremavlssted her.

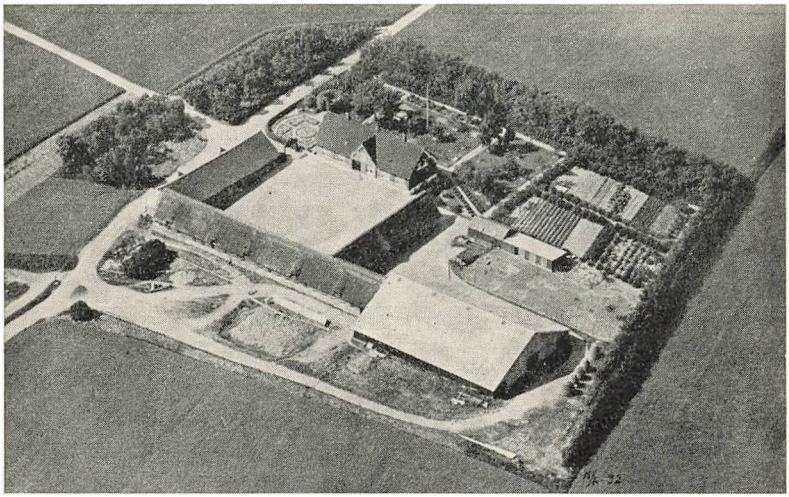

Luftfotografi af Vejballegaard.

Fra Indvielsen af Foreningens nye Flag.
Formanden, Marius Byriel, taler.

Dyrskuerne.

Dyrskuerne har været af ganske overordentlig stor Betydning for Husdyrbruget paa denne Egn, som andet Sted gennem Tiden. Det har været Landboforeningens Hovedopgave at afholde Dyrskue, og det er derfor ogsaa Foreningens største Dag i Aaret, naar der kaldes til Dyrskue; der er stærk Spænding hos Opdrætterne og Udstillerne om, hvordan Dyrskuet nu bliver, hvordan Bedømmelsen falder ud, og ikke mindst hvorledes deres egne Dyr bliver placeret i Rækkerne.

Dyrskuerne virker som Demonstration for Brug af gode Avlsdyr og vejleder Opdrætterne ved at vise Typen, der skulde arbejdes efter ved fornuftig Brug af de rette Hjælpemidler. Dette, at faa sine Dyr sammenlignet med andres, spiller en meget stor Rolle. Det er nu engang ikke saa let at vurdere sine egne Dyr. Til at begynde med blev der saaledes fremstillet mange Dyr, som slet ingen Præmie fik paa Skuerne, Aar efter Aar var der i en længere Periode over Halvdelen af de udstillede Dyr, der ingen Præmie blev tilkendt. Senere er det gaaet saadan, at næsten alle Dyr blev præmierede, selv om de kun var værdig til 5. Præmie. I de senere Aar er der uddelt forholdsvis mange Æres- og 1. Præmier, og ret faa 3. Præmier, og næsten slet ingen 4. Præmier, og heller ingen Dyr helt kasseret. Dette kunde jo

tyde paa, Kvaliteten af Dyrene var i Stigning, hvad den absolut ogsaa er, men det kan ogsaa tyde paa, Bedømmelsen af Dyrene er forandret noget. Man har samlet sig mere om de første Præmier nu, end tidligere. Maaske har den gængse Mening, at der kun er

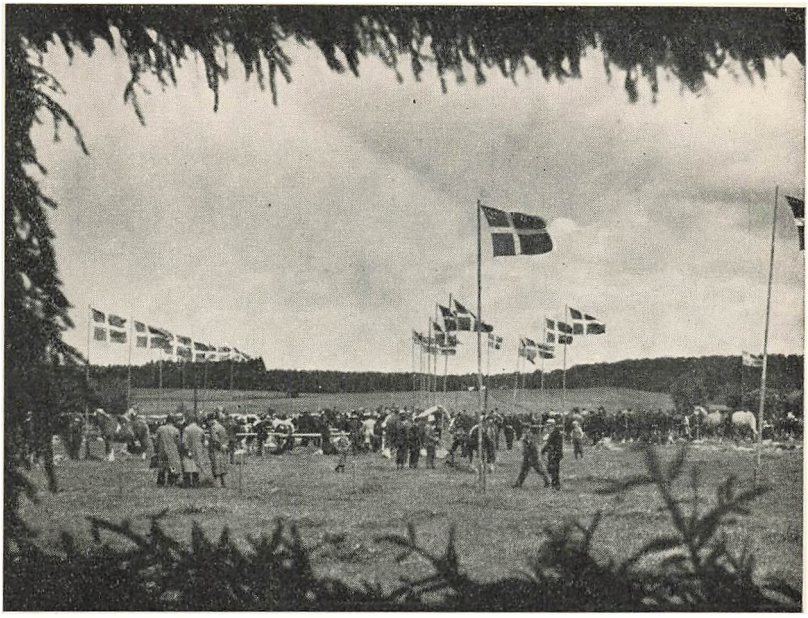

Oversigt over Dyrskuet 1937 paa den nye Plads paa Forsøgsmarken.

noget ved at fremstille Dyr, naar disse kan faa 1. Præmie, paavirket Dommerne noget. Paa Ungskuet er en 3. Præmie ogsaa regnet, især indenfor Hingstene, her træffes adskillige kaarede Dyr i denne Klasse. Naar Bedømmelsen blev noget skarpere, at de udstillede Dyr blev delt noget mere, saa kun det virkelige gode fik Æres- og 1. Præmie, det brugelige 2. og 3. Præmie, vilde dette vejlede noget mere i Avlen.

Paa et Møde 7. Februar 1866 i Hammel blev der vedtaget nye Dyrskuevedtægter, som med faa Ændringer gjaldt i en længere Aarrække. Der kunde fremstilles Hingste fra 1 til 3 Aar. Malkekvæg, Tyre over 2 Aar, Køer ikke over 12 Aar. Kød- og Uldfaar,

Væddere over 1 Aar. Svin, Orner over 1 Aar. Der brugtes et Pointssystem ved Bedømmelsen af Tyre og Køer. For Tyre: Kropbygning indtil 16 Points; Hoved, Øje og Horn, 16 Points; Hud og Haarlag, 10 P.; Speil, 8 P. — For Køer: Kropbygning, 10 P.; Hoved, Øje, Horn, 8 P.; Malkeorganer, Yver, Patter, Malkeaarer m. v., 16 P.; Hud og Haarlag, 8 P.; Spejlets Størrelse 8 Points. Ialt for begge Afdelinger højest 50 Points. Dyrskuet

Fra Dyrskuet 1937.
En Del af Foreningens Bestyrelse og Dommere m. v.

afholdtes d. 18. Juni 1866. Der var indmeldt 17 Hingste, 40 Følhopper. 16 Tyre, 58 Køer, 12 Væddere, men ingen Svin. Der uddeltes 298 Rdl. i Præmie. Desuden blev der bortloddet for 100 Rigsdaler nyttige Genstande, som det staar anført. I 1867 afholdtes det næste Dyrskue, her præmieredes 9 Hingste, 13 Følhopper, 21 Tyre af Malkeracen, her fik 2 Tyre 1. Pr. og de følgende fik 2. til 20. Pr. i Rækken. Af Federacen var fremstillet 1 Tyr og 1 Ko fra Jernit af Gallowayracen og en sorthjælmet Ko fra Holmriis, der var desuden 8 Væddere, disse fik 1. til 8. Pr. I alt uddeltes 46 Pr. til en Sum af 279 Rigsdaler. Af de Aaret forud præmierede Dyr, som skulde møde ved dette Skue, var udeblevet følgende: en mørkbrun Hingst fra Borum, en rød Tyr fra Raahave, Skjoldelev, en rødbroget Tyr fra Lyngballegaard, og en mørkerød Tyr fra Vellev.

Den 5. November 1867 afholdt Landboforeningen Dyrskue og

Præmieuddeling for Samlinger af Malkekvæg af eget Tillæg ved Gæstgivergaarden i Hammel. Der var mødt 24 Samlinger. 1. Pr., 20 Rigsdaler, fik Kvolbæk, Tinning, for en 6 Aars Anglerko og en 4 Aars Ko af Galloway-Racen. 2. Pr., 15 Rigsdaler, fik Anders Byriel, Voldby, for en sortbroget og for en rødbroget Ko. 3. Pr., 10 Rigsdaler, fik Jens Bak, Røgen, for to rødbrogede Køer, 4. Pr., 5 Rigsdaler, fik Lyngballegaard for en sort Tyr og 5

Fra Vejballegaard Forsøgsstations Aabning.
Fra venstre: Forsøgslederen, Konsulent Jelsbak. Hmd. Julius Pedersen, Svejstrup. Direktør Wilhelmsen. Redaktør Hendil. Formanden, Marius Byriel, Lyngby. I bagerste Række fra venstre: Forsøgsassistent Andersen, Gdr. K. Rasmussen, Riisgaard. Redaktør Mortensen og Forsøgsværten, Gdr. P. Jørgen Jensen, Vejballegaard.

sortbrogede Køer. Dette var i dobbelt Forstand en broget Samling Køer efter vore Forhold nu. Der var endda 20 Kosamlinger, som ikke fik Pr., og vi ved ikke noget om, hvorledes disse var af Godhed og hvilken Race, de tilhørte.

I 1868 fremstilledes Kosamlinger for første Gang, og det ikke mindre end 37 Samlinger, hvor dog kun 10 præmieredes. Fløjsamlingen var fra Søbygaard, 1 Tyr og 5 Køer, næste Samling tilhørte P. Nielsen, Farre. Der var 16 Tyre, deraf 9 af Malkerace, 1 af Federace og 6 af andre Racer. Fløjtyren tilhørte Mikkel Jensen, Vithen, den var blakbroget og blev tilkendt 1. Pr. og fik 46 Points. Den havde faaet 1. Pr. i Holstebro Aaret

før. Krøger, Frijsendal, havde den næste Tyr, Neptun, den var graa af Farve.

1869 drøftedes og vedtoges nye Dyrskuevedtægter. Der var følgende Afdelinger:

a. Hingste, 1, 2, og 3 Aar gamle.
b. Hopper over 4 Aar, men endnu i en kraftig Tilstand.
c. Tyre, mindst 1½ Aar.
d. Køer, ikke over 12 Aar.
e. Uld- og Kjødfaar over 1 Aar.

For at kunne konkurrere i Malkekvægsamling fordres:

1. at disse maa have ensartet Præg,
2. at der mødes med mindst 3 Stk. Kvæg, mindst 2 Køer og 1 Kvie,
3. at en Kvægbesætning paa 20 Køer møder med mindst 3 Køer, 1 Kvie, 1 Tyr, og at en Kvægbesætning paa 30 Køer møder med mindst 3 Køer, 2 Kvier, 1 Tyr,
4. at de fremstillede Kreaturer bevislig er af eget Tillæg og Opdræt.

Der indførtes følgende Points ved Bedømmelsen 1869 og 71:

	For Tyre		For Køer	
	1869	1871	1869	1871
1. Kropbygning, højst.....	16	30	16	25
2. Hoved, Øje, Horn	16	25	4	15
3. Hud Haarlag.....	10	25	6	20
4. Spejl	8	20	8 (Størr., Finhed)	
		Yver, Patter	Malkeaarer ...	16
Højest Points	50	100	50	100

Ved Dyrskuet 1869 var mødt Statens Tilsynsførende, Proprietær Mourier Petersen, Holbækgaard, og Delegerede fra Aarhus, Kalø Vig og Odder Landboforening, allerede da var der en Slags Samarbejde med Amtets Landboforeninger. Denne Forening sendte til Gengæld Delegerede til de andre Dyrskuer.

Til Dyrskuet var indmeldt af Malkerace 15 Tyre, 49 Køer, 7 Samlinger, af andre Racer var indmeldt 5 Tyre og 18 Køer. Der var desuden indmeldt 19 Hingste, 27 Følhopper og 23 Væddere, ialt 181 Nr., af disse præmieredes kun 81 Nr.

Paa et Møde samme Aar blev der gjort Rede for Amtets Dyrskuer.

	Uddelt Antal Præmier	Præmieværdi ialt	pr. Nr.
Aarhus Landboforening	63	572 Rdlr.	8,33 Rdlr.
Kaløvig Landboforening	34	465 „	13,67 „
Odder Landboforening	36	291 „	8,00 „
Frijsenborg Landboforening ...	81	391 „	4,67 „

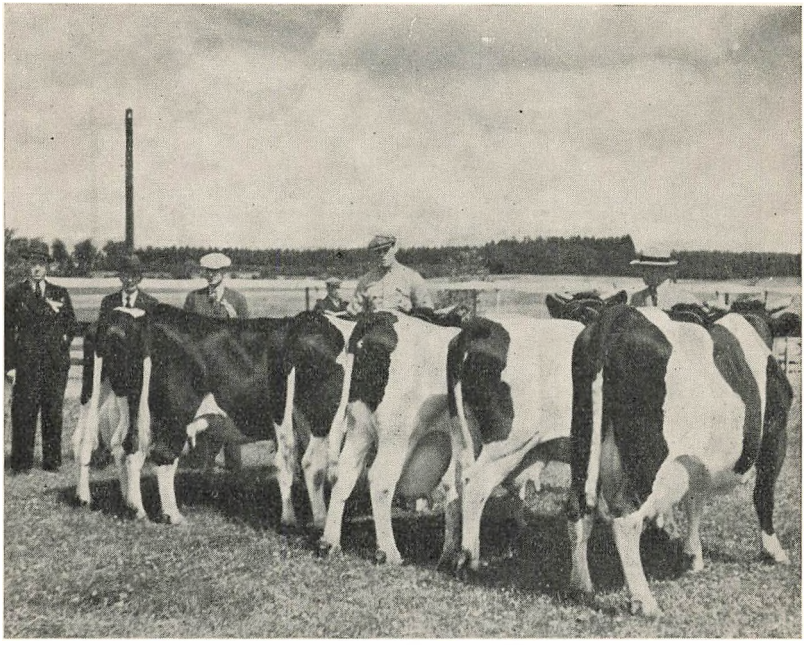

Fra Dyrskuet 1937. Fløjsamlinger.
Fra venstre: Kontrolassistent Andersen, Sjelle. Martin Aagaard, Vejrslev. Arthur Rasmussen, Aptrup.

Det ses at Frijsenborg Landboforenings Dyrskue var det største, men ogsaa at denne Forening gav de mindste Præmier, hvad der ankedes over paa Mødet, og der stilledes i Udsigt, at de skulde blive noget større.

I 1871 vedtager Foreningen nye Love og Dyrskuevedtægter. Der er fri Konkurrence for Handyr til Skuet, derimod maa der

kun udstilles 2 Hundyr i hver Klasse til Præmiering. Hingste og Tyre, der har faaet tilkendt Præmie, skal være opstaldet ved et Medlem indenfor Distriktet mindst 1 Aar og fremstilles paa næste Skue. De præmierede Tyre skal staa til Afbenyttelse for Medlemmers Køer, for en Betaling fastsat af Bestyrelsen. Køerne skal først godkendes af Distriktsbestyreren, som skikkede til Tillæg.

Udstilling fra mindre Besætninger.
I den hvide Frakke til venstre: N. K. Rytter, Sall, den næste er Jens Jensen Møllevang, Voldby, og Alfred Aagaard, Skjoldelev.

I 70erne blev man ved at præmiere Kvæg af blandet Race. Dette blev paatalt af flere, blandt andet af Statens Tilsynsførende paa Skuet, Mourier Pedersen, Holbækgaard.

Ved Foraarsgeneralforsamlingen 1880 fremkom Proprietær Hansen, Thorsølund, med et Forslag om ikke at præmiere Kvæg af blandet Herkomst. Der vedtoges saa følgende Ændringer til Dyrskuevedtægterne:

Foreningen præmierer ikke andet end jydsk Kvæg, hvorti! kun henregnes sort og sortbroget, blakket og blakbroget Kvæg.

Dyrlæge Ulstrup fremkom tidligere med et Forslag, om ikke at præmiere Anglerkvæg. Dette Forslag bortfaldt da.

Der udarbejdedes nu fyldigere Anmeldelsesskemaer til Brug ved Skuerne.

Paa det følgende Dyrskue 1880 var der saa kun fremstillet jydsk Kvæg.

I 1883 udarbejdede Landboforeningen her et større Forslag

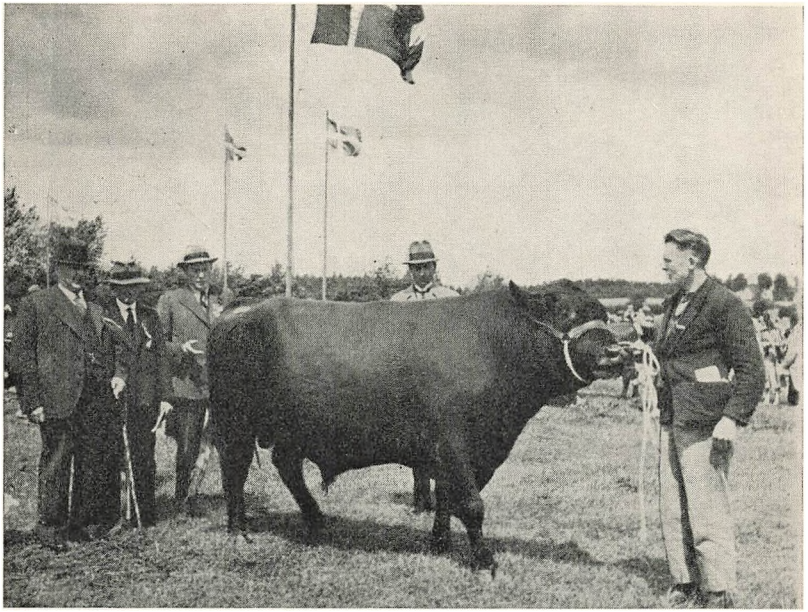

1. Præmie Tyr tilhørende Bech, Ruholm.
Tilskuerne er fra venstre: Søren Skjødt Thomsen, Rødikgaard. Andreas Petersen, Niær. Konsulent Jelsbak, Hammel, og Charles Thomsen, Brundt.

angaaende Oprettelse af Statsskuer for Tyre over 3 Aar m. v. Foreningens Formand, H. C. G. Tilemann forelagde dette Forslag paa Foreningen af jydske Landboforeningers Delegeretmøde i 1884. Forslaget fik en velvillig Behandling paa Delegeretmødet, og blev vedtaget og indsendt til Ministeriet. Husdyrloven af 1887 bærer stærkt Præg af dette Forslag vedrørende Statsskuerne og Tilskudene til disse.

Paa Foraarsgeneralforsamlingen i 1894 behandledes et Forslag fra de øvrige Landboforeninger i Amtet om Afholdelse af

et Fællesskue i Aarhus for de 5 Landboforeninger. Der var ikke Enighed om Forslaget, da en enkelt af de andre Landboforeninger endnu ikke havde givet deres Tilslutning til Tanken.

Senere blev Sagen om Fællesskue i Aarhus til Virkelighed, idet Sammenslutningen af Amtets Kvægavlsforeninger foreslog de enkelte Landboforeninger at tilbageholde 1. og 2. Præmie for Tyre, Hingste og Hoppeplage, indtil disse fremstilledes paa et

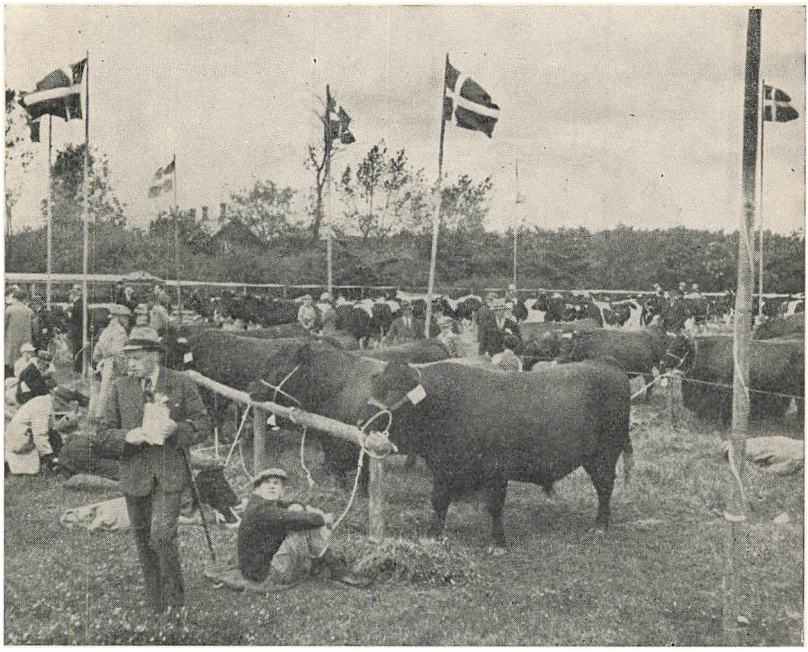

Oversigt over Dyrskuet.
I Baggrunden Laurs Nielsens Gaard.

Fælleskue i Aarhus til indbyrdes Konkurrence, som det saa smukt stod anført i Forslaget. Landboforeningen vedtog Forslaget og valgte som Dommer for Hingste, N. Jensen, Toustrup, og for Tyre, N. Sørensen, Aptrup.

Paa det følgende Dyrskue havde Byriel Jensen, Lyngby, Fløjen blandt Tyre under 2 Aar, denne Tyr blev tilkendt 1. Præmie paa Fællesskuet i Aarhus en Tid efter. Begyndelsen var saa gjort, og der afholdtes nu en Række Fællesskuer i Aarhus.

Senere fremkom Forslag om at vælge Vandredommere til

Amtets andre Skuer, de øvrige Landboforeninger skulde saa gøre Gengæld, Landboforeningen her skulde vælge 1 Dommer for Hingste og Hopper og 1 for Tyre og Kvægsamlinger, der saa skulde træde i Virksomhed ved Dyrskuet i Høver. Dette var jo en Slags Fællesdommervirksomhed, som senere har vundet stor Udbredelse, og som Landboforeningen tog op i indeværende Aar for enkelte Afdelingers Vedkommende paa Dyrskuet.

Tørsten slukkes.
Fra Middagsstunden ved Dyrskuet.

I 1898 forelaa et andet Forslag fra de 5 Landboforeninger i Amtet, gaaende ud paa en Udveksling af Dommere inden for disse Foreninger. Der vedtoges at sende de ældste Dommere for Hingste og Tyre til Nabolandboforeningernes Dyrskuer.

I April 1894 efter Foraarsgeneralforsamlingen afholdtes Kaaringsskue for Tyre, Hingste og Hoppeplage, der skulde indmeldes til Landmandsforsamlingen i Randers dette Aar. Der kaaredes fire Hingste, 4 Hoppeplage og 2 Tyre. Paa det følgende Dyrskue i Juni var indmeldt 183 Nr. Dyr og præmieredes 107 Nr. til et samlet Beløb af 1374 Kr.

Der blev præmieret følgende: Af 23 indmeldte Tyre fik 12 Præmie, 45 Køer 30 Pr., 12 Kosamlinger 7 Pr., 19 Husmandskøer 11 Pr., 38 Hingste 13 Pr., 27 Hopper 16 Pr., 9 Væddere 9 Pr., 7 Geder 6 Pr., 3 Orner 3 Pr.

Næste Aar kom en ny Afdeling med paa Skuet, nemlig Kvier, og endelig i 1896 holdt Grisesøerne deres Indtog paa Skuet. Der skulde dog gaa en Række Aar, inden Svineskuet blev af betydelig Størrelse, det var først efter at Avlscentrene kom frem efter Aarhundredskiftet, at der udstilledes mange Dyr i denne Afdeling. Slagteriet i Hammel fik ogsaa stor Betydning for Svineudstillingen paa Skuerne ved dettes Arbejde for Svineavlen.

De mange Kvægavlsforeninger paa Egnen præger nu Skuerne. Et enkelt Aar er der ikke mindre end 16 Foreningstyre udstillet paa Skuet, og gennem disse Tyres Afkom præger de endnu stærkere Fremstillingen af Kvæg. Ved Aarhundredskiftet faar vi Kontrolforeningerne som virksomt Hjælpemiddel i Kvægbrugs- og Kvægavlsarbejdet. Paa Foraarsgeneralforsamlingen i 1902 stilles Forslag om Præmiering af Smørkøer, som det benævnes, Tillægspræmier til Køer, der møder med Kontrolregnskab. Der stemte 17 for dette og Forslag og 6 imod. Der valgtes to Ydelsesdommere, og ved Skuet i Juni fremstilledes 6 Smørkøer, deraf to 1. Pr. tilhørende Rasmus Kristensen, Futting, og Niels Sørensen, Aptrup, og fire 2. Pr.

I Anledning af Landmandsforsamlingen i Odense 1900 holdtes Kaaringsskue i Hammel i Marts dette Aar for de Dyr, der skulde til Odense. Der udtoges 3 Tyre, 5 Hingste og 1 Hoppe.

I 1903 forkastes et Forslag fra Aarhus Landboforening om Samarbejde ved Dyrskuerne. Dyrskuevedtægterne ændres noget. Enkelte Køer bortfalder ved Skuerne, Husmandskøer kan fremstilles fra Besætninger paa ikke over 6 Køer; der kan fremstilles Ungkvægsamlinger, Præmiering af Avlsredskaber bortfalder, og Smørkøer skal møde med mindst 2 Aarsregnskab. 1911 vedtoges det, at der kan fremstilles rødt Kvæg og Korthornskvæg paa Skuet. Samme Aar var der 10 Nr. Rødt og 4 Nr. Korthornskvæg. Det røde Kvæg er nu gaaet en Del frem paa Skuet her, og i de senere Aar betydeligt frem, hvorimod Korthornet gik hurtigt tilbage efter Krigsaarene. I de senere Aar har der ikke været Kvæg af denne Race paa Skuerne. I 1914 bestemmes det i

Husdyrloven, at Tyre og Køer af Malkerace skal møde med Kontrolregnskab, for at kunne opnaa Individspræmie. Landboforeningen bestemmer, at der kan præmieres Tyre, selv om disse ikke møder med Kontrolregnskab, Præmien gaar da af Foreningens Kasse. Der aabnes nu Adgang for Familiesamlinger af Heste paa Skuet, og senere vedtoges det, at der kan fremstilles Afkomssamlinger efter Hingste og Tyre. I en Del Aar blev denne Afdeling ret fyldig, især for Afkom efter Tyre, der var ofte over 10 saadanne Samlinger paa Skuerne, disse virker som en udmærket Demonstration for Brug af gode Tyre.

Af Familiesamlinger af Heste og Køer var der 4—5 af hver paa Skuerne. Kosamlingerne var som Regel Skuets Glanspunkt. I de senere Aar har der været en stor Udstilling af enkelte Køer og Kvier. Ligeledes har der gennem Aarene været en fyldig og god Kvægudstilling fra mindre Besætninger. Fjerkræet rykker nu ind paa Skuet og indtager nu en smuk, om end en ret beskeden Plads. Hestene, der ofte udgjorde op efter 100 Nr., svandt stærkt ind i de for Hesteavlen saa daarlige Aar i 20erne. Nu er denne Udstilling igen baade stor og god, takket være de bedre Tider for Hesteavlen, men ogsaa de enkelte gode Opdrættere, der gør et maalbevidst og godt Avlsarbejde, og som møder frem paa Skuerne med deres gode Dyr.

Svineudstillingen er nu en af Skuets største og bedste Afdelinger, der har været over 70 Nr. Svin paa et enkelt Skue, og har i flere Aar været over 60 Nr., og Kvaliteten har været god.

Skuerne vokser nu stærkt, saa vi naar omkring 400 Nr. — 1936 havde Foreningens hidtil største Skue, i 37 var det noget mindre for saa i 1938, at slaa alle de øvrige Skuer. Jubilæumsskuet var i alle Maader et stort og fortrinligt Skue, der smukt viste Fremgangen paa Husdyrbrugets Omraade paa disse Egne. Skuet havde stort Publikumsbesøg, sikkert det største i Foreningens Historie. Foruden Jubilæumsskue afholdt de 6 midtjydske Landboforeninger et stort og fortrinligt Eliteskue for Malkekvæg og Hoppefamilier; paa dette Skue klarede Egnen her sig smukt. Den havde Fløjen baade i Kosamlingerne, denne tilhørte Johs. Lauritsen, Kvottrup, og i Hoppefamilierne, denne tilhørte Formanden, Marius Byriel, Lyngby.

Der afholdtes samtidig Amtsskue for Skanderborg og Aar-

hus Amter m. v. i Hammel. Dette var noget større end i de nærmest foregaaende Aar og for enkelte Afdelingers Vedkommende betydelig bedre, saaledes for de jydske Tyre, der ikke i to Aar har opnaaet 1. Pr. I Aar vankede der 3 1. Pr. Aidt Kvægavlsforenings Tyr, Aidt Konsul, havde Fløjen.

Ved Jubilæumsskuet havde vi indført Fællesdommervirksomheden, idet Kandidat Jacobsen, Thorning, var Fællesdommer for Svin. Konsulent Christensen, Hasle, for Heste, og Konsulent N. Bonde, Aarhus, for Kvæget paa Eliteskuet. Foreningen havde fremstillet Medaljer til alle Æres- og 1. Præmier paa samtlige tre Skuer. Medaljerne var tegnet af Lærer Jensen, Toustrup, og forestiller en Sædemand med Frijsenborg Slot i Baggrunden.

Landboforeningens Planteavls-Arbejde efter Aarhundredskiftet.

Af Konsulent *Jens Jakobsen.*

Paa forskellig Vis har Landboforeningen gennem Tiderne røgtet den Opgave som den ved sin Start stillede sig selv: Agerbrugets Fremme.

Ad to Hovedveje har Landboforeningen søgt at løse denne Opgave. Den første og mest omfattende bestaar i gennem Opmuntring og Oplysning at bibringe Planteavleren nyttige Værdier. Disse har været: Udvikling af personlige Egenskaber og Lettelser ved Tilegnelse af de af andre indvundne praktiske eller teoretiske Erfaringer eller Frembringelser.

Den anden og af mest grundlæggende Betydning bestaar i det gennem Aarene udførte Forsøgsarbejde, hvorved mangfoldige Erfaringer paa en kontrolleret Maade er bragt for Dagen.

Før Aarhundredskiftet er det for Agerbrugets Vedkommende særlig Landboforeningens Virksomhed paa den første Vej, som bemærkes. Saaledes for Grundforbedringens Vedkommende ved en Agitation for Jordens Afvanding; her har Godset Frijsenborg som et af de første Steder her i Landet, hvor Dræning

begyndtes, nemlig i 1850, staaet som et Forbillede og ved sit Eksempel virket smittende paa Egnens Landmænd. Grevskabets Oprettelse af Teglværk for Rørtilvirkning ved Frijsendal har i høj Grad lettet Arbejdets Gennemførelse.

Landboforeningens Interesse for Mergling giver sig allerede i 1843 blandt andet Udslag i en Konkurrence for Mergling af Brakjorden. Den Agitation, der ligger heri, har sikkert været medvirkende til at overvinde de Landmænds Skrupler, om hvilke Schythe i 1842 i Skanderborg Amtsbeskrivelse anfører „medynksom saae ned paa dem, som bedækkede deres Marker med den fra Dybden fremhentede, tilsyneladende døde og ufrugtbare „Jordmarv", og i from Andagt bad Gud bevare dem for nogensinde at falde paa den ravgale Idee, at øde deres Jorder paa denne Maade. Sikkert er det, at der af den Tids Landmænd blev udført et mægtigt Arbejde paa Merglingens Omraade, hvad de gamle Mergelgrave bærer Vidnesbyrd om. Og naar Schythe anfører, at der almindeligt i Hammel-Voldby Sogne brugtes 200 Læs Mergel pr. Td. Land — ja, Sognefogeden i Voldby, Søren Knudsen, brugte endda 300 Læs pr. Td. Land — forstaar man rigtig hvilken Indsats, der her er gjort.

Jordens Brakbehandling er et Spørgsmaal, som jævnlig drøftes, og man forstaar udmærket Brakkens Betimelighed og de ledende Mænds Iver for at faa denne indført i Sædskiftet, naar man tænker sig, hvordan Sædskiftets Indretning maa blive, naar der ingen Roer dyrkes.

Raa Jorders Opdyrkning, de rette Redskaber og Maskiners Anvendelse og Brug og flere andre Spørgsmaal er Forhold, som i Perioden før Aarhundredskiftet har nydt Landboforeningens Bevaagenhed.

Forsøgsarbejdet.

Den Situation, Landbruget paa Grund af 80ernes lave Kornpris var bragt ind i, resulterede som bekendt i, at Landmændenes Interesser for Produktion af Grovfoder blev stærkt forøget. Rodfrugtdyrkningen vandt mægtig Fremgang. Græsarealerne, som mange Steder havde et naturligt Præg, blev for en væsentlig Del ved Arbejder af Statskonsulent P. Nielsen, Tystofte, hævet op i et Plan i Nærheden af de andre Afgrøder. Kunst-

gødningen tilbydes Landbruget. Med andre Ord: Omkring Halvdelen af Landbrugsarealet stod afgrødemæssigt overfor en meget stor Forandring, og for Afgrødernes Forøgelse i udbyttemæssig Henseende blev der skabt store Muligheder, takket være Kunstgødningen.

Selvfølgelig affødte en saadan Udvikling en Mængde Spørgsmaal, som Landmændene stod famlende overfor; men Interessen var der. Da saa Professor Westermann og Statskonsulenterne K. Hansen og Fr. Hansen i 90erne slog til Lyd for gennem lokale Markforsøg at faa Svar paa en Del af disse Spørgsmaal, er Grunden for Forsøgsarbejdet lagt.

Her i Landboforeningen hører vi første Gang Forsøgsvirksomhed nævnet i 1901; det var ved Landboforeningens Generalforsamling den 10. April, at Spørgsmaalet var Genstand for Behandling, og det vedtoges enstemmigt at faa anlagt Gødningsforsøg forskellige Steder i Landboforeningens Omraade. Ved samme Lejlighed valgtes Landboforeningens første Planteavlsudvalg, som kom til at bestaa af Forpagter Jespersen, Frijsendal, Gdr. Niels Sørensen, Aptrup, og Landbrugskandidat R. Kristensen, Helledi, Gjern.

Nu skulde Forsøgsarbejdet altsaa begyndes; men al Begyndelse er svær, og i et Bestyrelsesmøde 14 Dage efter vedtoges det paa Grund af den fremrykkede Tid at udsætte Forsøgsarbejdet til det paafølgende Efteraar eller Foraar. Men det blev Vinter og det blev Vaar, og intet skete.

Først ved et Bestyrelsesmøde den 26. Februar 1903 blev der Røre om Forsøgsarbejdet igen; her meddeltes, at det tidligere nedsatte Udvalg havde frasagt sig Bestillingen, hvorfor Bestyrelsen med det samme konstituerede et nyt Udvalg, som kom til at bestaa af Propr. Blach, Thorsølund, Formand, Gdr. Bønløkke, Thorsøgaard, og Gdr. Rs. Kristensen, Futting.

Ved samme Møde antoges Ungkarl Magnus Lykke, Lykkegaarden, som Foreningens Forsøgsassistent. Han skulde uddannes som saadan ved et Kursus, som Foreningen af jydske Landboforeninger afholdt i den følgende Marts Maaned.

I Foraaret 1903 anlagdes saa de første Forsøg i Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening. Der blev ialt anlagt 8 Forsøg, heraf gennemførtes 6 Forsøg, alle Gødningsforsøg, hos følgende

Forsøgsværter: S. Pallesen, Lykkegaarden, 3 Forsøg, Jens Nielsen, Skød, Tøger Eriksen, Haurum, og Jens Bak, Hammel.

Hermed var Grunden for Foreningens Forsøgsvirksomhed og dermed Oprindelsen til Konsulentvirksomheden lagt. Den følgende Vinter afholdtes Foredrag, hvor Anders Nielsen, Svejstrup Østergaard, blandt andet talte om Gødningsforsøg. Interessen for at faa anlagt Forsøg var da ogsaa i stærk Stigning; thi allerede i 1904 blev der anlagt 17 Forsøg.

Gennem tre Aar var Lykke Foreningens Forsøgsassistent, og i den Tid arbejdedes der udelukkende med Gødningsforsøg. — I 1906 og de efterfølgende Aar udførtes Forsøgsarbejdet af Landbrugskandidat H. Holm, Toustrup Mølle. Foruden Gødningsforsøg toges andre Emner nu med til forsøgsmæssig Undersøgelse, saasom Kalk, Afsvampning af Sædekorn og Bekæmpelse af Ukrudt ved Overbrusning med Jernvitriol.

Forsøgsarbejdet gik nu sin Gang; men Trangen til at give Medlemmerne Adgang til en mere omfattende Vejledning i Planteavlsspørgsmaal, end Forsøgsvirksomheden gav Mulighed for, meldte sig i Form af Ønsket om at ansætte en Planteavlskonsulent.

Ved et Møde i Februar 1910 vedtoges det at søge Samarbejde angaaende Konsulentspørgsmaalet med Nabolandboforeningerne. Der tænktes paa Høver, Silkeborg, Langaa og Hadsten Landboforeninger, og det overlodes til Planteavlsudvalget at søge Sagen fremmet saa hurtigt som muligt.

Allerede den 8. Marts mødtes Repræsentanter fra de 5 Landboforeninger til et forberedende Møde i Gjern, og alle var enige om Betimeligheden af Dannelsen af en saadan Sammenslutning. Ved det stiftende Møde i Silkeborg den 26. Marts mødte der ingen Repræsentanter fra Høver Landboforening; de havde faaet Betænkeligheder. Men Repræsentanterne for de øvrige Foreninger fastholdt dog Sammenslutningens Dannelse, og hermed var de fire midtjydske Landboforeningers Sammenslutning paa Planteavlens Omraade en Kendsgerning. At Konsulent M. K. Kristensen, Skanderborg, deltog i Mødet, skal lige nævnes. Ved samme Møde antoges Landbrugskandidat H. Holm, Toustrup Mølle, som Sammenslutningens Konsulent. Foruden raadgivende Virksomhed skulde Konsulenten lede Forsøgsarbejdet.

Hermed kom Forsøgsarbejdet ind i en mere fast Form, og mange er de Spørgsmaal, som her er afprøvet. Siden Forsøgsarbejdets Begyndelse og indtil nu er der saaledes ialt anlagt ca. 540 Forsøg, hvis Resultater findes i den jydske Planteavlsberetning.

Spørgsmaalet vedrørende Gødning er det, som oftest er behandlet, der er saaledes anlagt over 300 Gødningsforsøg, hvor

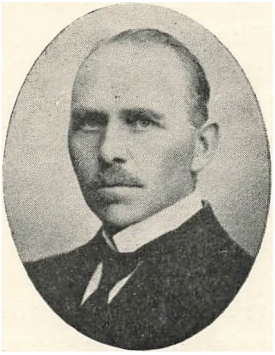

Hans Holm,
Konsulent.

Spørgsmaalet almindeligt har været, hvilke Gødninger der bør bruges; men ogsaa Spørgsmaalet om, hvor store Gødningsmængder, det kan gaa an at give uden at overskride den økonomiske Grænse, har ofte været gjort til Genstand for Undersøgelse. Nye Gødningers Virkning i Sammenligning med gamle er prøvet, saaledes ved Norgesalpeterens Fremkomst, ligeledes har der været anlagt Forsøg for at fastslaa de forskellige Kvælstofgødningers indbyrdes Virkning til forskellige Afgrøder.

I visse Perioder har Jordens Forsyning med Kalk ogsaa været taget op til forsøgsmæssig Undersøgelse.

Forsøg med Sorter og Stammer har været anlagt i et Antal af 74; mange af disse Forsøg har haft særlig lokal Betydning, idet stedlige Sorter er sammenlignet med nye eller andre Steder benyttede Sorter.

Med andre Planteavlsspørgsmaal er anlagt 93 Forsøg; her er det Ukrudtets og Sygdommes Bekæmpelse, Jordens Bearbejdelse og Grøngødskningen, som har været behandlet; men ogsaa Roernes rette Udtynding og Frøblandingsspørgsmaalet til Græs-

markerne og flere andre Spørgsmaal er afprøvet i ikke ringe Omfang.

Vil man nu spørge om dette Forsøgsarbejdes Nytte, maa man erindre, at Fremskridtets Veje som Regel gaar over en Række Vildfarelser.

Forsøgsvirksomheden har ofte haft Lejlighed til at kaste Lys over saadanne Vildfarelser, hvad der for Landbruget har haft stor økonomisk Betydning.

Forsøgsarbejdets største Betydning har dog ligget i, naar Opgaven var given, da at finde og vise den korteste og mindst byrdefulde Vej til Maalet, herved har Forsøgsvirksomheden fritaget Landbruget for megen kostbar Eksperimenteren.

Gennem Forsøgsresultaternes Offentliggørelse stilles de indvundne Erfaringer til alles Raadighed; der vises her et uegoistisk Samfundssind.

Vi bør her mindes, at Erfaringerne er indvundne ved Forsøgsværternes Arbejde, og dette er ofte større end det vurderes til. Naar Landboforeningen har kunnet levere et saa stort Bidrag til den almindelige Oplysning om Planteavlsspørgsmaalet, som Forsøgsantallet antyder, saa skyldes det i første Række, at der paa Egnen har været driftige og interesserede Landmænd, som har været villige til at præstere et Arbejde for Standens fælles Vel, og det fortjener de Tak for.

Af de Maader, som Landboforeningen siden Aarhundredskiftet har befærdet den i Indledningen nævnte anden Hovedvej, skal her nævnes:

Forsøgs- og Forevisningsmarken.

I Lighed med, hvad der skete i mange Landboforeninger en halv Snes Aar efter Aarhundredskiftet, vaktes Interessen ogsaa her for Oprettelsen af en Forsøgs- og Forevisningsmark.

Efter en Del Forhandlinger vedtoges det paa Landboforeningens Generalforsamling den 6. Marts 1913 at købe et Areal paa ca. 3 Tdr. Land, beliggende Nord for Hammel By, at indrette som Forsøgs- og Forevisningsmark, og det overlodes til Konsulenten at anlægge og passe Marken.

Til sit Formaal maa Jorden dog vist siges at have været

noget uheldig; idet den er meget uensartet. Det er sikkert i sin Egenskab som Forevisningsmark, at Marken fik sin største Betydning. Her demonstreredes mange forskellige Planteavlsspørgsmaal for de besøgende, og det var jo for de besøgende, at Marken som Forevisningsmark skulde have sin Betydning. Marken blev om Sommeren som Regel forevist hver Torsdag. Dyrskuedage, naar Vejret var godt, var Markens store Dage; men ogsaa til andre Tider, naar Interesserede viste sig, blev Marken forevist.

Det var vel nok mest Egnens Folk, som her paa en anskuelig Maade stiftede Bekendtskab med en Række Resultater paa Planteavlens Omraade; men ogsaa fra andre Egne var der Besøg; det var almindeligt, naar fremmede Landbo- og Husmandsforeninger paa Udflugt gæstede Hammelegnen, at der saa blev aflagt Besøg i Forevisningsmarken.

Besøget var godt; allerede det første Aar anslaas Antallet af Besøgende til 1000, og i 1918 angives Antallet endog til 3000.

Som en levende og aktuel Planteavlsberetning arbejdedes der med Forevisningsmarken i en Aarrække ,og paa en fyldestgørende Maade indfriede den sin Opgave: at være Spreder af Forsøgsresultater.

Det gik imidlertid her saaledes, som Tilfældet ogsaa har været for mange andre Egnes Forevisningsmarker, at efterhaanden mistede den Form for Spredning af Forsøgsresultater Landmændenes Interesse; Besøget blev for lille, og i 1925 blev Driften af Arealet som Forevisningsmark nedlagt. Arealet har siden været bortforpagtet; men dog saaledes, at det i de sidste Aar har været benyttet som Dyrskueplads.

Planteavlsudstillinger.

Man kan ikke sige, at den Nytte, som Udstillinger, saavel i konkurrencemæssig som belærende Henseende kan have, er benyttet meget af Foreningen; det bør dog nævnes, at i 1907 var der stærk Tale om Afholdelse af en Efteraarsplanteavlsudstilling, og i Aarene 1912—13 afholdtes der Efteraarsplanteavlsudstillinger. At der kun er afholdt faa Sommerplanteavlsudstillinger, finder vel sin Forklaring i, at man havde Forevisningsmarken; nævnes skal det dog, at saavel ved Jubilæumsdyrsku-

erne i 1916 som i 1938 var der arrangeret belærende Planteavlsudstillinger.

Konkurrencer.

Det æggende og eksempelvisende Moment har Landboforeningen benyttet til Planteavlens Fremme i de forskellige Konkurrencer.

Konkurrencer mellem hele Markbrug, som begyndtes i 1928, minder i Form meget om Præmieringen af Huslodder, som kendes fra omkring Aarhundredskiftet; men medens disse Konkurrencer kun omfattede Huslodder, kan alle Foreningens Medlemmer deltage i de nuværende Markkonkurrencer. Der er siden 1928 med Undtagelse af 1932 gennemført saadanne Konkurrencer hvert Aar, og ialt har 89 Landbrug deltaget og faaet tildelt Præmie.

Ved Bedømmelsen, som er foretaget af Planteavlsudvalget, som har besøgt de konkurrerende Brug 2 Gange i Sommerens Løb, er benyttet følgende Pointssystem:

Jordens Behandling og Renhed	20	Points
Rodfrugtmarken	25	—
Kornmarken	10	—
Græs- og Grøntfodermarken	10	—
Sædskifte. Valg af Sorter og Stammer	10	—
Gødningens Opbevaring og Anvendelse	10	—
Helhedsindtryk	15	—
Ialt...	100	Points

Hvad Betydningen af disse Konkurrencer for Deltagerne og deres Hjælpere har været, er vanskeligt at angive; men sikkert er det, at disse Konkurrencer har haft en ikke ringe Betydning i Bestræbelserne for at fremme Egnens Planteavl.

Mange er de Forhold ved Bedriften, som Deltagerne er gjort opmærksom paa, der med Fordel kunde ændres, og det har skabt en Interesse og Indsigt, som i flere Tilfælde har virket smittende.

Roepasningskonkurrencer er med Undtagelse af et Par Aar

gennemført siden 1925. Disse er indtil 1929 ledet af Foreningens Planteavlsudvalg. Siden 1930 har de været forestaaet af det i dette Aar af Landboforeningen i Fællesskab med Hammel og Houlbjerg Herreds Husmandskredse nedsatte Ungdomsudvalg. Konkurrencerne har været gennemført efter noget forskellige Regler. Bedst egnet for Formaalet er sikkert de i de senere Aar benyttede Regler, hvorefter Deltagerne, foruden at samles til fælles Prøvehakninger paa den Ejendom, hvor de opholder sig, i deres Fritid passer et mindre Areal med Runkel- eller Sukkerroer.

Deltagernes Antal har været noget varierende gennem Aarene, ialt har 200 unge Landmænd deltaget i disse Konkurrencer.

Formaalet med Roepasningskonkurrencerne har i Erkendelse af den Betydning, den rette Udtynding og Pasning har for Roemarkens Økonomi, været at skabe Interesse og Forstaaelse for dette Arbejdes Udførelse, og naar man har set Deltagerne i Arbejde, tror man paa disse Konkurrencers Betydning.

Fordeling af Frø, Sædekorn og Kalk.

Efter at Landboforeningen i 1911 havde indmeldt sig i den paa Foranledning af de danske Landboforeninger oprettede Frøavlerorganisation, Danske Landboforeningers Frøforsyning, var det naturligt, at Landboforeningen ogsaa indmeldte sig i det i Tilknytning til Frøforsyningen kort Tid efter oprettede Frøsalg, som nu bærer Navnet Landbo- og Husmandsforeningernes Frøsalg, Roskilde.

Selv om det ofte er sagt, at flere af Foreningens Medlemmer burde forsyne sig med Frø paa denne Maade, saa er det alligevel store Mængder af Frø, som paa denne Maade er ført til Egnen. En Opgørelse viser, at der siden 1914, da Frøsalget begyndte sin Virksomhed, og indtil nu ialt er fordelt lidt over 100,000 kg Frø til en Værdi af lidt over 200,000 Kr. Flere interessante Forhold fremgaar af en saadan Opgørelse; her skal blot nævnes, at medens Gennemsnitsprisen for det Frø, som fordeltes af Landboforeningerne i 1921, var 4 Kr. pr. kg, ligger Prisen i 1937 ved 1,20 Kr. pr. kg.

Ogsaa Medlemmernes Forsyning med godt Sædekorn og Læggekartofler, er et Spørgsmaal, Landboforeningen har haft

Opmærksomheden rettet imod. Som oftest er Forsyningen sket fra Foreningen af jydske Landboforeningers Fremavlsvirksomhed; men i Perioder, hvor Efterspørgslen har været stor, har Landboforeningen gennem de fire midtjydske Landboforeninger selv forestaaet Fremavlsvirksomheden.

Fordelingens Størrelse er meget varierende fra Aar til Aar. De store Mængder har fundet sin Afsætning i de Aar, da nye Kornsorter har holdt deres Indtog.

Trygheden ved at anskaffe Frø og Sædekorn paa denne Maade ligger i, at saavel Avl som Salg og Fordeling sker under Landmændenes egen Kontrol.

Men ogsaa Medlemmernes Forsyning med Kalk har i visse Perioder været taget op. Saaledes lige efter 1915, da Kalkhandelen ved Agenters fejlagtige Hjælp var kommet i et saa grelt Leje, at Landmændene paa Foranledning af de fire midtjydske Landboforeninger saa sig nødsaget til i fælles Optræden og ad Rettens Vej at søge sig fritaget for den Overlast, de var blevet udsat for. Hvor stor Fordelingen af Kalk har været, vides ikke, men det kan skønnes, at den i enkelte Aar har antaget ret omfattende Former.

Foreningens Virksomhed paa Planteavlens Omraade har omfattet adskillige andre Felter end de foran nævnte; her skal endvidere i Flæng nævnes:

Udlejning af Kartoffelsprøjte — det var i Kartoffeldyrkningens Glansperiode omkring 1920, at dette Spørgsmaal var aktuelt, og mange er de Kartoffelmarker, hvis Udbytte er forøget ad denne Vej.

For at fremme saavel Brugen som Pasningen af Landbrugets Maskiner blev i 1912 afholdt et 3 Dages Maskinkursus. Tilslutningen var saa stor, at Deltagerne maatte deles i 2 Hold; ialt var der 60 Deltagere.

Men ogsaa ved Oprettelse af Mergelselskaber og Bekæmpelse af Muldvarpen har Landboforeningen været medvirkende.

Nævnes maa ogsaa, at der har været afholdt enkelte Markvandringer, og stor Betydning maa sikkert tillægges de mange Foredrag om Planteavlsspørgsmaal, som Landboforeningen har arrangeret, saavel i Hammel som ude i Landboforeningens Kredse.

Den raadgivende Virksomhed.

Da Forhandlingerne om Konsulentspørgsmaalet i 1910 resulterede i Ansættelse af en Konsulent, var det vel nok Ønsket om at give Medlemmerne Adgang til raadgivende Vejledning, som var det bærende. Nu som den Gang maa den egentlige raadgivende Virksomhed anses som Konsulentens Hovedopgave.

Det er for denne Virksomheds Udfoldelse af stor Betydning, at Konsulenten og Medlemmerne kan komme paa den rigtige Talefod med hinanden. Her har de tidligere omtalte Virksomheder haft stor Betydning, idet de bringer Konsulent og Medlemmer sammen, og har Konsulenten blot een Gang været en Landmand til Hjælp paa en saadan Maade, at han har mærket, at her er noget at hente, saa er det ikke sidste Gang, at de mødes.

Medlemmernes Benyttelse af den raadgivende Virksomhed er noget af det frieste, man kan tænke sig. De er frit stillet med Hensyn til, om de vil benytte den. Benytter de den, koster det dem ikke mere af den Grund, og de er frit stillet overfor, om de vil følge de givne Raad. Derfor maa den raadgivende Virksomhed bygge paa Tillid, og dens Udførelse være af overbevisende Karakter.

Om denne Virksomhed gennem Tiderne er røgtet paa en saadan Maade, at de stillede Forhaabninger er indfriede, skal ikke her gøres til Genstand for en Vurdering; men at de forskellige Mænd, som Landboforeningen gennem Aarene har haft til at varetage denne Virksomhed, har søgt at røgte deres Opgave saa godt, som deres Evner tillod, kan vist betragtes som givet.

Som Konsulenter virkede: Landbrugskandidat Hans Holm fra 1910—1917, Landbrugskandidat Chr. Sørensen 1917—1920, Landbrugskandidat Simon Nielsen 1920—1925, Landbrugskandidat Jens Jakobsen 1925—.

De forskellige Planteavlsarbejder, som her er omtalt, er ledet af Foreningens Planteavlsudvalg. Det nuværende Planteavlsudvalg bestaar af: Gdr. Arthur Rasmussen, Aptrup, Formand, Gdr. P. Smed Sørensen, Voldby, og Gdr. Ejnar Simonsen, Toustrup.

En nogenlunde Maalestok for Planteavlens Stade har man i det Udbytte, der avles pr. Arealenhed. Vil man ved Hjælp af dette danne sig et Billede af Planteavlen indenfor Landbofor-

eningens Omraade, faar man sikkert et ret troværdigt Udtryk frem ved at bruge den Udbyttestatistik, som foreligger for Aarhus Amt (Aarhus og Skanderborg Amtsraadskredse), hvori den største Del af Landboforeningens Omraade ligger.

Chr. Sørensen,
Konsulent.

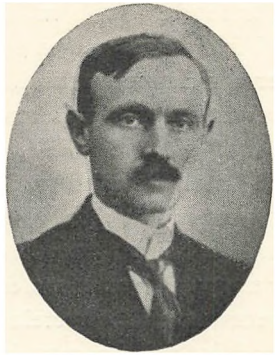

Simon Nielsen,
Konsulent.

Nedenfor anføres en Tabel, hvoraf det fremgaar, hvad Foldudbyttet for de vigtigste Afgrøder var omkring Aarhundredskiftet, og hvad det har været i de senere Aar.

Foldudbyttet i Aarhus Amt (Aarhus og Skanderborg Amtsraadskredse):

hkg pr. ha.:

	1895/99	1929/33	1934	1935	1936	1937
Hvede	27,7	28,4	29,9	30,4	23,1	28,3
Rug	15,5	16,4	16,1	18,2	13,8	17,8
Byg	17,1	29,0	27,6	32,2	20,9	28,7
Havre	16,2	27,5	25,4	29,4	19,4	26,9
	1896/99					
Blandsæd	17,4	25,3	23,7	26,0	17,1	23,1
	1908/9					
Runkelroer	479	629	536	667	621	620
Kaalroer	495	637	627	591	671	598

Til Tabellen skal endvidere føjes følgende Oplysninger om Arealbenyttelsen. Hvedearealet er fra 1901—1937 steget fra 1673 ha til 8521 ha. Rugarealet er gaaet tilbage fra 17764 til 7285 ha.

Bygarealet er steget fra 16345 til 22920 ha. Havrearealet er gaaet tibage fra 38792 til 27886 ha og Blandsædsarealet er steget fra 7261 til 11439 ha.

For Rodfrugternes Vedkommende er Runkelroearealet fra 1896—1937 steget fra 1318 ha til 12854 ha og Kaalroearealet fra 1166 ha til 15405 ha.

Det ses af Tabellen, at Foldudbyttet har været i stærk Stigning; mindst synes dette at være Tilfældet for Vintersæden; men det er kun tilsyneladende; thi beregnes Foldudbyttet for Rug og Hvede under eet, vil man finde en Stigning i Foldudbyttet fra Aarhundredskiftet og indtil nu paa ca. 40 pCt.; naar det ikke fremgaar af Tabellen, er Aarsagen at finde i Arealforskydningen.

Kort sagt, der har været en Stigning i Foldudbyttet for vore Kornmarker paa 40—70 pCt., og en Udbyttestigning for vore Rodfrugtmarker paa ca. 30 pCt.

Hvad skyldes da denne Stigning? Her skal nævnes Jordens mere fuldkomne Grundforbedring, Jordens bedre Behandling, Anvendelse af bedre Sorter og Stammer og sidst, men ikke mindst, den stærkt forøgede Brug af Kunstgødning og mere og bedre Staldgødning. Det er de samme Emner, som Landboforeningen i sit Planteavlsarbejde har beskæftiget sig med — selvfølgelig.

Landboforeningens Medvirken i Udbyttets Stigning, det være sig Opmuntring, Vejledning eller nye Kornsorter, er ikke direkte tilgaaet alle dens Medlemmer, ofte er den funden hos Naboen; men der findes næppe et Landbrug i Dag, der — maaske ubevidst — ikke nyder godt af det landøkonomiske Planteavlsarbejde.

Landboforeningens Planteavlsvirksomhed har i de forløbne Aar søgt at gøre sig nyttig, og det haaber den ogsaa at faa Lov til i Fremtiden.

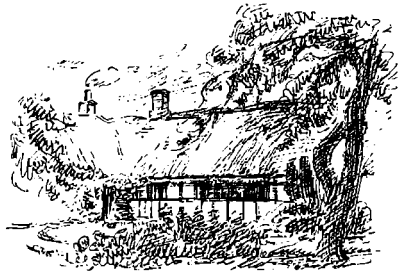

Husmanden og Landboforeningen.

Af *Salomon J. Frifelt.*

Begrebet Husmand i nutidig Tydning er forholdsvis nyt.

Forhen talte man om Boelsmand, naar Ejendommen var for lille til at kaldes en Gaard. Og vel var der Forskel paa Gaardejer og Boelsmand, selv om det ikke altid var let at udrede, hvor Skellet gik.

Men Daglejerne og Indsidderne var jordløse, og det virkede det egentlige og dybe Skel: Skellet mellem den jordejende og den jordløse.

Navnet Husmand derimod kunde i Flæng bruges baade om Boelsmanden, Indsidderen og Daglejeren med eget lille Hus.

Hver Egn omtrent havde sin Tydning af Ordet „Husmand". Det laa i hin Tid og flød rundt som et flertydigt Begreb, der kunde heftes baade paa den ene og den anden — dog oftest med en ilde Klang af Ynk eller Armod. —

Saa kommer det store Tidehverv i dansk Bondebrug. Ældgammelt dansk Bondefællesskab, der syntes forældet og afbrugt, vinder nu frem paany, lempet efter en ny Tid og nu kaldet Andelssagen.

Det er de spredte Enere rundt fra Enkeltdriftens mange Bondehjem, der paany vinder Styrke til Selvhævdelse ved at gaa ind i Samling og virke gennem Fællesdrift.

Og Andelssagens nye Form for Fællesskab bliver ikke blot en Bonderejsning, men en Rejsning af hele det danske Samfunds Levesæt.

Og een af Andelssagens bærende Ideer, hævdet lige fra Lovene for Danmarks første Andels-Mejeri i 1882 og op til Dagen i Dag, det er lige Ret for alle Andelshavere.

Ingen Andelshaver har gennem Ejendom eller Hartkorn nogen Særret frem for sine Fæller. Den Mand, der kun har 2 Køer, kan inden for Andels-Mejeriet afgive sin Stemme med samme Vægt som Proprietæren med 50 Malkekøer.

Og den Andelshaver, der kun leverer 4 Svin om Aaret har samme Adkomst til at gøre sin Mening gældende inden for Andels Slagteriet som de Andelshavere, der leverer 100 eller 200 Svin om Aaret.

Netop gennem denne Ligeret for alle Andelshaverne fik Smaamanden og Smaabrugeren gennem Andels-Sammenslutningerne en Mulighed for at hævde sig og for at faa de bedst mulige Priser for deres Varer, langt bedre Muligheder, end Enkeltdriften nogensinde kunde give.

Det er da kun en naturlig Følge af Andels-Sagens Fremgang, naar Smaabrugeren, Boelsmanden og Husmanden i Slutningen af 80erne og Førstningen af 90erne langt stærkere end før faar Selvfølelse og Trang til Selvhævdelse. — Netop Andels-Idéens nye Form for Fællesskab giver disse mange Smaabrug en hidtil uanet Opdrift.

Og Ordet „Husmand" faar ligesom bedre Klang og en ny Tydning.

Indtil nu havde det ikke været Smaabrugerne selv, men de ledende inden for de landbrugsfaglige Sammenslutninger: Godsejere, Gaardejere, Lærere der havde interesseret sig for Husmandsbrugene og paa forskellig Vis virket for en Bedring af Smaabrugernes Kaar.

Allerede i Aarene omkring 1870 er der inden for flere Landboforeninger — saaledes indenfor Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening — en vaagnende Agtgiven over for de smaa Brug. Og paa forskellig Vis søger man at give de den Gang paa mange Maader oversete Husmænd Opmuntring og Tilskyndelser til bedre Udnyttelse af deres smaa Jordstykker.

I Sammenhæng hermed bevilger Staten 20,000 Kr. til Præmier for „ypperligt dyrkede Huslodder".

Disse 20,000 Kr. uddeles gennem Landboforeningerne. Og

herved vækkes yderligere de ledende Landboforenings-Mænds Interesse for deres Standsfæller med de smaa Brug.

Den første Gang, Husmandsbrugernes Forhold officielt omtales inden for Landbrugets faglige Sammenslutninger, er paa Foreningen af jydske Landboforeningers Delegeretmøde 1880.

Paa Dagsordenen til dette Møde var ogsaa følgende to Punkter:

1. „Hvorvidt er den nuværende Præmiering af Husmandslodder heldig?"

2. „Bør man ikke indgaa til Ministeriet med Indstilling om, at Statstilskudet til Præmiering af Huslodder fordeles paa en anden Maade end hidtil, og at der kræves af Landboforeningerne, at disse paa dem tilstillede Skemaer giver en udførlig og ensartet Redegørelse for Præmieringen?"

Det var især Statens Tilskud til Præmier, der forhandledes, idet mange fandt, at Præmieringen var altfor uensartet og tilfældig, da man savnede faste Regler at gaa efter. Men ellers var der fuld Enighed om, at denne Præmiering havde gjort god Gavn ved at vække og opmuntre de smaa Jordbrugere til Flid og Dygtighed.

Allerede paa Delegeretmødet næste Aar er der udarbejdet et ret udførligt Forslag til en ensartet Vurdering og Præmiering af Huslodder, saaledes som det allerede har været prøvet i Vejle Amt.

Hermed slaar man sig til Taals de nærmest følgende Aar. Men Spørgsmaalet om Opmuntring for Husmændene og Forbedring af de smaa Brug ligger stadig og gærer.

I Rigsdagssamlingen 1883—84 forhandles saaledes om Størrelsen af Statens Tilskud til Præmieringen, og herunder drøftes ogsaa, om Fordelingen bedst sker gennem Landboforeningerne eller paa anden Maade?

Paa Foreningen af jydske Landboforeningers Delegeretmøde 1885 indleder Lærer *J. Waaben,* Faarup, en Forhandling om:

„Hvad kan der fra Landboforeningens Side gøres for at faa gennemført en mere havemæssig Dyrkning af Huslodder?"

Under denne Forhandling var det, at Lærer *P. Nielsen,* Ørslev, (den senere Statskonsulent) bl. a. udtalte:

„. . . Det første, der maa gøres, er at give Husmanden en god

Driftsplan, afpasset efter Manden og Jorden, Vejledning til Jordens Behandling, til Valg af Redskaber, f. Eks. Sæddækkere, Gravegrebe, Smaahakker til Roer. For Husmanden maa mere end før lægge sig efter Roedyrkningen. — Dernæst maa Husmanden hjælpes til en god Besætning, der kan betale Kraftfoderet . . . ".

I korte Rids er her Hovedlinjerne trukket op for Arbejdet inden for Husmandsbruget lige til i Dag.

Man er nu naaet saa langt frem, saa man allerede saa smaat begynder at tale om „Husmandssag". Og flere og flere skønner, at her er en Sag, der ikke blot har landbomæssig, men ogsaa socialøkonomisk Rækkevidde.

Paa Landboforeningernes Delegeretmøde 1889 indleder Folketingsmand, Gaardejer *A. Byriel Jensen,* Lyngby, en Forhandling om: „Kan det ikke bidrage til en heldig Løsning af det brændende Arbejder-Spørgsmaal, om der af Statens Midler anvendes et langt større Beløb til Præmier for veldyrkede Huslodder?"

Og paa samme Møde indleder Lærer *J. Waaben* om et andet Spørgsmaal indenfor samme Ramme: „Er det ikke formaalstjenligt, at der ansættes en Konsulent for Brugere af Huslodder?"

Under Forhandlingerne om disse Spørgsmaal udtalte *I. C. la Cour,* Lyngby, bl. a.:

„ . . . I 18 Aar har nu denne Sag staaet paa Dagsordenen, og meget Arbejde er ofret derpaa . . . For Øjeblikket ligger i Virkeligheden Husmandssagen og flyder her i Landet, uden at der er en eneste samlende Haand til at tage fat. Vi trænger til een, der kunde ofre hele sin Tid og Flid paa denne Sag".

Og til Delegeretmødet 1892 havde Sædegaardsejer *H. J. Hansen,* Marsvinslund, følgende Sag paa Dagsordenen:

„Burde man ikke søge mere Plan, bedre Ordning og muligvis Udvidelse af Husmandsrejserne?"

Den ret lange og livlige Forhandling om dette Spørgsmaal viser, hvor stærkt Forstaaelsen overfor Husmandssagen allerede er vokset. Og som Endemaal af Forhandlingen nedsættes følgende Udvalg:

Folketingsmand *A. Byriel Jensen,* Lyngby, Godsejer *C. Beck,* Engelsholm, Lærer *Waaben,* Faarup, Godsejer *M. Ahlmann,*

Langholdt, Statskonsulent *Fr. Hansen,* Askov, og Sædegaardsejer *H. J. Hansen,* Marsvinslund, der valgtes som Udvalgets Formand.

Forudsætningen for dette „Udvalg for Husmandsbrug" var saaledes ved Oprettelsen i 1892 en bedre og mere systematisk Ordning af Husmandsrejserne. Men allerede paa Delegeretmødet det følgende Aar blev dette midlertidige Udvalg fastlagt som et af Foreningens staaende Udvalg, og dets Virksomhed udvidet til at omfatte alle de forskellige Grene, der vedrører Husmandsbrug.

Og hermed er da Rammerne lagt for et stort og vidtrækkende Arbejde til Gavn og Fremdrift for de mindre Landbrug — et Arbejde, der i meget kommer til at danne Grundlag for de Husmandsforeninger, som nu hen mod Aarhundredskiftet begynder at vokse frem baade her og der.

Begrebet Husmand er nu fast formet og er paa Vej til at miste sin ilde Klang af Ynk og Armod.

Husmanden selv er ved at blive sig bevidst som Samfundsborger og Jorddyrker og efterhaanden ogsaa som Stand.

Mange gaar ganske naturligt med ind i det faglige Arbejde som Medlemmer af Landboforeninger. Men for andre er Arbejdet inden for de gamle Sammenslutninger ikke tilfredsstillende. Trangen til at hævde sig bryder paa. Man maa ha noget, man selv har formet og givet Præg, noget for sig selv. — Og saa kommer Husmandsforeningerne.

Den første jydske Husmandsforening stiftedes i Klim i Hanherred i 1896 af Husmand *Jens Clausen.*

Ved Oprettelsen udtalte Jens Clausen bl. a.:

„Naar vi danner Husmandsforeninger, saa er det først og fremmest for derigennem at blive dygtige, selvhjulpne, frihedskærlige Mænd, men ogsaa for som Stand at arbejde hen til at faa Indflydelse og Medbestemmelsesret med Hensyn til Husmandsbevillingerne . . . "

Her er kort udtrykt det Program, Husmandsforeningerne gaar ind for og fortsat arbejder efter.

Spørgsmaalet om Administrationen af Statens Bevillinger til Husmandsbrug kom i de følgende Aar til at volde lidt Gnid-

ning. Hidtil havde Landboforeningerne ikke blot administreret disse Beløb, men ogsaa selv ydet ret store Tilskud.

Nu kommer saa disse nye Foreninger og kræver Medbestemmelsesret eller endog Ret til selv at overtage hele Fordelingen.

For den nye Husmands-Rejsning er det mere et Spørgsmaal om Selvhævdelse, end det er et Pengespørgsmaal: Man føler sig som en Stand, maa hævde sig som Stand, og derfor maa man delvis eller helst helt have Raaderet over de Midler, Staten yder til Standens Dygtiggørelse.

Men inden for Landboforeningerne føles dette Krav af mange som en Mistillids-Erklæring. Gennem en Aarrække har nu Landboforeningerne ofret baade Midler og Arbejde for Husmandsbrugene. Og nu der kan spores Frugter af dette Arbejde, kræver de nye Foreninger at overtage de ældre Sammenslutningers Fordelingsret.

Disse modstillede Opfattelser skabte en kortere Tid lidt Gnidning, før Arbejdet gled ind og faldt til Leje under de nye Former.

Det maa dog siges, at Lederne inden for baade de enkelte Landboforeninger saavel som Sammenslutningens Husmandsudvalg fra første Færd stillede sig ret forstaaende og imødekommende overfor den nye Bevægelse.

Husmandsudvalgets Arbejdsmaade udvides stadig, og nye Felter tages med.

Paa Foreningen af jydske Landboforeningers Delegeretmøde 1901 var saaledes følgende Punkt sat paa Dagsordenen:

„Bør der fra Landboforeningernes Side gøres noget mere end hidtil for at fremme Husmandssagen?"

Man drøftede indgaaende de forskellige Arbejdsfelter som Præmiering af Brugene, Husmandsrejser, Kursus, Tyendespareforeninger, Konsulenter og andre for det mindre Landbrug vigtige Spørgsmaal.

Og som Slutmaal paa den lange og livlige Forhandling vedtages en Udtalelse, hvori det hedder:

„ . . . Tiderne kræver mere Arbejde for Løsningen af disse Spørgsmaal, og den, der ikke tager aktiv Del deri, skydes stille til Side. Det henstilles derfor til Landboforeningerne at nedsætte særlige Husmandsudvalg til at tage sig af dette Arbejde..."

Som et Led i det i disse Aar stærkt øgede Arbejde for Husmandssagen holdtes i Februar 1902 i Aarhus et Møde mellem Repræsentanter for 38 Landboforeninger og 10 Husmandsforeninger.

Husmandsudvalgets Formand, Statskonsulent *Fr. Hansen,* Askov, udtalte som Indledning, at „Anledningen til Mødet var den stigende Trang til at udvide og forbedre alle Virksomheder i Husmandssagen . . ."

Folketingsmand *A. Byriel Jensen,* Lyngby, indledede derefter en Forhandling om Husmandsrejserne. Gaardejer *P. Skaarup,* Haslund, indledede om Landboforeningernes Bedømmelse og Præmiering af Husmandsbrug er tilfredsstillende?

Og Gaardejer *M. S. Holm,* Samsø, talte om, hvilke andre Virksomheder til Gavn for Husmandsbruget, der burde optages inden for Landboforeningerne?"

Dette Forhandlingsmøde bidrog meget til at øge Sansen for de Arbejdsmuligheder, det mindre Landbrug ejede, og hjalp stærkt til at bedre Forholdet mellem Landbo- og Husmandsforeningerne. Fra mange Sider blev nu fremhævet det ønskelige i at faa et Samarbejde i Gang.

Allerede et halvt Aar efter (15. Novbr. 1902) bliver de jydske Husmandsforeninger samlet i en jydsk Samvirksomhed. Og kort efter indledes Samarbejdet mellem „De samvirkende jydske Husmandsforeninger" og „Foreningen af jydske Landboforeninger".

Husmændene er sig nu helt ud bevidst som Stand og kræver Ret til at ordne egne Sager, bl. a. Fordelingen af Statstilskudet til Smaabrugerne.

De forstaaende Ledere inden for Landboforeningens Husmandsudvalg forstod denne Selvhævdelsestrang og gjorde, hvad de kunde for at imødekomme den og gennem det bedst mulige Samarbejde tilrettelægge Husmandsbevillingernes Overgang fra Landbo- til Husmandsforeningerne.

Og fra 1903 til 1908 udvides Husmandsudvalget med to nye Medlemmer valgt af Husmandsforeningerne.

Det er Overgangsaarene, da Arbejde, Tilskud og Administration af Statens Bidrag afgrænses og fastlægges for Husmands- og Landboforeningen, saa hver især faar sine Felter og Opgaver.

Fra 1910 overgik Administrationen af Statens Tilskud til

Præmiering og Husmandsrejser helt til Husmandsforeningerne.

Og de to Sammenslutninger kan nu ligestilles og i godt Samarbejde virke frem mod samme Maal: Den bedst mulige faglige Oplysning og Dygtiggørelse for deres Medlemmer.

Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening har fra første Færd vist Forstaaelse for Husmandsarbejdet.

Som en af de første Landboforeninger indledede Foreningen Arbejdet for Højnelse af Husmændenes Kaar.

Saa tidligt som d. 4. Novbr. 1870 udsatte Foreningen Præmier for veldyrkede Husmandsbrug — altsaa 3 Aar før Staten begyndte at yde Bidrag til disse Præmier.

Og ligesom Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening var Landets første, saaledes var den ogsaa inden for Husmandsarbejdet med blandt de første og førende.

Og gennem Aarene har der paa disse Egne fortsat været et godt Samarbejde mellem Landbo- og Husmandsforeningerne om de Opgaver, der bedst løses i Fællesskab saasom Dyrskuer og Forsøgsstation.

Og i de senere Aar er dette Samarbejde yderligere udvidet især med Hensyn til Ungdomsarbejdet.

Ogsaa rent stedligt kan det her gælde, at Landbo- og Husmandsforeningen er to ligestillede Sammenslutninger, der hver inden for sit Virkeomraade arbejder hen mod fælles Maal.

Husmanden og Medaljen.

„Husmandens varmtfølende Ven" — nævnes Sædegaardsejer *H. J. Hansen,* Marsvinslund, i Eftermælet, han fik.

Og sikkert er det, at Hansen i en Tid, da Husmandssagen endnu var ny og uprøvet, gjorde et stort og uselvisk Arbejde for at højne og dygtiggøre Husmanden baade som Ener og som Stand.

Til *H. J. Hansens* Fortjeneste hører ogsaa, at han formede Idéen til „Sølvmedaljen for Landboflid", saaledes som den blev vedtaget paa Foreningen af jydske Landboforeningers Delegeretmøde 1894 under en Forhandling om „gentagen Præmiering af samme Huslod".

Her foreslog Hansen: „Naar en Ansøger har faaet 1ste Præmie 3 Gange, bliver han ikke præmieret, men indstilles til som Afslutning at modtage Foreningen af jydske Landboforeningers

Sølvmedalje for veldrevne og lønnende Husmandsbrug og optages i Listen over disse".

Paa samme Delegeretmøde henstillede Husmandsudvalget, at man søger at komme bort fra Benævnelsen „ypperligt dyrkede Huslodder" og i Stedet bruge det mere jævne og passende: „veldrevne Husmandsbrug".

Begrebet Husmand er nu ved at fastformes. — Det er ikke mere Huslodder, men Husmænd, man regner med!

Det følgende Aar uddeles den første Sølvmedalje til *Jens Peder Bonde,* Lemming ved Silkeborg.

Og hermed er „Sølvmedaljen for Landboflid" — denne Hædring af Flid og Dygtighed — gaaet ind som et Led i de jydske Bønders Tilværelse og har i Aarene siden virket som en Spore til Fremdrift og Dygtiggørelse for Jorddyrkere med smaa Brug og for Rydningsmænd ude paa Heden.

For at gøre det mere overkommeligt for Dommerne, der skulde vurdere de indstillede Brug blev paa Delegeretmødet i 1896 Jylland delt i 3 Kredse:

a: Hjørring, Thisted og Aalborg Amter.
b: Ringkøbing, Ribe og Vejle Amter.
c: Viborg, Randers og Aarhus med det gamle Skanderborg Amt.

I hver Kreds er saa Indstillingsret hvert tredje Aar.

Ved Sønderjyllands Tilbagevenden i 1920 kom denne Landsdel med som en fjerde Kreds, saaledes at det nu kun er hvert fjerde Aar, der er Indstillingsret inden for den enkelte Kreds.

Den oprindelige Tanke med Sølvmedaljen var, at den skulde være en Slags afsluttende Hædring af Mænd med „veldrevne og lønnende Husmandsbrug". Men i Løbet af nogle Aar mærkes her en Forskydning især i de Egne, hvor der er stærk Hedeopdyrkning.

Det sker tiere og tiere, naar Dommerne kommer ud til de indstillede Husmænd, at de i Stedet for et Husmandsbrug finder en veldreven Gaard, ørket frem af den raa Hede.

Ja, det hænder af og til, at Dommerne maa sige til den indstillede Mand: Jo, vist har Du fortjent Medaljen. Men Du har virkelig været altfor dygtig, for det er jo en Gaard, Du har

arbejdet frem! Og efter de gængse Regler maa vi kun give Medaljen til Husmænd.

Disse Forhold var i Længden uholdbare. Og i 1924 skete saa en Ændring.

Det, der her virkede afgørende, var Indstillingen af *Th. Thomsen,* Gaasdal i Borris. Ud af hans Barndomshjems Armod og den øde Hede ude i Gaasdal har *Th. Thomsen* skabt 4 gode Gaarde!

En saadan Mulighed havde H. J. Hansen og de andre af Sølvmedaljens Fædre ikke regnet med i 1894.

Men Husmandsudvalgets daværende Formand, Folketingsmand og Klitinspektør *Vilh. Pinholt,* siger resolut, da han sammen med Dommerne og Sekretær *Haugaard* har gæstet Th. *Thomsen:*

„Denne Mand har mere end de fleste fortjent at modtage Medaljen. Og kan han ikke faa den efter de nugældende Regler, maa vi have disse Regler ændret".

Og paa Delegeretmødet 1924 vedtoges da, at fremtidig kan Sølvmedaljen for Landboflid uddeles til jydske Bønder uden Hensyn til den Størrelse, de har arbejdet deres Ejendom frem til, saafremt de uden Formue har begyndt som Husmænd.

Herved har Sølvmedaljen faaet langt videre Virkefelt og endnu større Værdi som Hæderstegn.

Og man har nu set Medaljen med fuld Ret tildeles en Mand (*Kr. Hansen,* Tøstrup, Aadum, Ringkøbing Amt) med en Gaard til 100 Kreaturer, Malkemaskine, Traktor, stort Hingstehold og alt andet, hvad der hører med til en Storbondegaard. — For Udspringet til denne store Gaard var en Nybygning paa en Hedelod.

Men her er vi jo et godt Stykke fjærnet fra det oprindelige: ypperligt dyrkede Huslodder! — — —

De seks Sølvmedaljer, der i Aarenes Løb er faldet inden for Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening er alle uddelt efter de oprindelige Regler fastlagt for „veldrevne og lønnende Husmandsbrug."

Dels er de uddelt ret tidligt, inden de ændrede Regler traadte i Kraft. Dels er der heller ikke i de fede Sogne i Sabro Herred og de tilstødende Sogne i Gern Herred de Muligheder for Opdyrkning og Udvidelse, som Hedeegnene byder.

Følgende 6 Mænd inden for Landboforeningen har modtaget Sølvmedaljen:

Anders Danielsen, Foldby Hede, Hinnerup, 1898.
A. Sten, Faistrup, Mundelstrup, 1898.
Søren Pedersen, Lading Hede, 1898.
Ole Hansen, Dalby, 1901.
Mads Kristian Kristensen, Lading, 1904.
Hans Raaby, Drøs Mark, 1931.

Disse 6 Mænd kan sikkert tages som et gyldigt Udtryk for Husmands-Standens Stade og Dygtighed inden for Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforenings Virkekreds. Og som saadan fortjener deres Arbejde at nævnes i Skildringen af andet trofast og mønsterværdigt Arbejde.

En Medaljemand for 100 Aar siden.

Naar man i Dag færdes i Sporup Sogn og ser de frodige Marker med de rige Afgrøder og de store velbyggede Gaarde, kan man vanskeligt forestille sig, at ogsaa her har for et Par Menneskealdere siden været store Strækninger Lynghede og meget uopdyrket Mose og Kær.

Den, som har set *Marius Byriels* store, veldrevne Gaard med det skønne, gamle Stuehus, føler det som noget af et Eventyr, naar han hører, at da Byriels Bedstemor som ung, nygift Kone

drog ind paa Gaarden i 1837, var hele Besætningen dér kun 1 Hest, 1 Ko og 1 Kalv. Marken var lyngsprængt, og uden om laa uopdyrket Hede. —

Paa lignende Vis er sikkert adskillige gode Gaarde drevet frem saavel i Gern som i de tilstødende Herreder. — Det er lige saa mange Virkelighedens Eventyr om udholdende Arbejde, Slid og Forsagelse — ja, og Fremgang og Sejr.

Her skal blot i korte Rids skildres en enkelt af de mange. — En af dem, hvis Livsværk endnu hundrede Aar efter er kendbart og staar som et stolt, manende Minde over Mandsværk.

Han hed *Jørgen Sørensen,* men kaldtes *Jørgen Greisen.*

Jørgen Greisen var kun en fattig Karl. Men han maa ha været en smuk og tiltalende ung Mand, for han blev Kæreste med en køn Gaardmandsdatter fra Farre.

Pigens Far var rasende. — Smide sig væk til den Stodder, naar der var Gaardmandssønner nok at faa! — Naa, det var vel nok Medgiften, han var ude efter! Men det skulde blive Løgn, skulde det! Drolen spillemig! —

Trodsede hun sin Far og tog Jørgen Greisen i Stedet for det Giftermaal, der var hende tiltænkt, da blev Døren lukket for hende, og hun blev gjort arveløs! — Nu kunde hun selv vælge —!

Og Pigen valgte Jørgen —.

Det var dyrt Køb: Barndomshjem og Fædrenearv forlist!

Men hendes Ungdomssind og Godhed for Vennen var stærkere end hendes Vedhængen ved Hjem og Slægt. — For hun fulgte sin Hjærtenskær ind i en Indsidderstue i Farre.

Og selv en Indsidderstue kan for to, som er unge og nygifte og holder meget af hinanden, blive et Hjem, de hænger ved og længes efter.

Jørgen Greisen var en dygtig Arbejder og anset blandt sine Standsfæller, det skønnes alene deraf, at ved Hoveriarbejdet paa Søbygaard var han Formand for „den Søby Rode" — det vil sige: Formand for Hovfolkene fra Søby Sogn.

Og det tegnede til at gaa jævnt godt og jævnt slideligt for det unge Par — saa taaleligt, som Livet den Gang kunde arte sig i et Daglejerhjem.

Men nede i Frankrig gik den lille Korsikaner og drømte Storhedsdrømme, som rystede Europa i alle Fuger. — Selv Ind-

sidder Jørgen Greisens Skæbne blev bøjet ud af Leje derved og lagt om, saa den blev synlig langt frem i Tiden.

Ogsaa Danmark kom med i Napoleons Terningspil om Troner og Landegrænser saa meget, at det her hjemme skønnedes nødvendigt med Indkaldelse af flere Soldater.

Og saa i 1801 kom der Bud efter Jørgen Greisen. — Han maatte uopholdeligt afsted til sit Regiment i Rensborg.

Hvor tung en Afsked, det har været for den unge Mand at drage bort fra Hjem og Familie, forstaar tilfulde kun de Sønderjyder, der har gennemlevet Verdenskrigen. Og saa kunde den sønderjydske Soldat endda drage i Felten med den Vished, at ligefrem Nød kom de derhjemme næppe til at lide.

Anderledes med *Jørgen Greisen:* For ham var Fremtiden den bitreste, mest haabløse Uvished. Hvordan skulde vel hans kære derhjemme stride sig igennem og bjærge Føde og Husly, naar han var borte?

Hvor knugende tung end Afskeden føltes, det fik ikke hjælpe. Han maatte afsted paa den lange Vandring ned til Rensborg.

En Naade var dog tildelt Jørgen Greisen i den tunge Prøvelse. — Han var forskaanet for Viden om, at hans Soldatertid kom til at vare i 14 Aar!

Og saa gik da den lille Familie ind under de bitre — for menneskeligt Skøn næsten haabløse Kaar, der ventede dem.

Hjemme i Farre gik den fattige Soldaterkone og sled for at bjærge Føde og Husly til sig og Børnene, stred for at holde sig fri af Fattigvæsenet og fri for at tigge hos den Slægt, der havde fornægtet hende.

Og saa var maaske endda den haardeste Tyngsel for hende den stadige Uvished: Hvordan gaar det Jørgen? Bliver han sendt ud i Krig og kanske dødet eller lemlæstet derude? — Faar jeg ham nogensinde mere at se i gode Maader? —

Og nede i Rensborg gik en navnløs Soldat og døjede alt det onde, en Soldat i hin Tid maatte igennem.

Den strenge Tjeneste, Eksersitsen og den umenneskelige haarde Behandling af raa Officerer fik mere end een af Soldaterne til at ty til en Rebløkke ned fra en Hanebjælke som sidste Udvej ud af Elendigheden.

Men Jørgen Greisen syntes, det altsammen var let at bære, blot han havde Vished for, at hans kære derhjemme ikke led Sult og Nød.

Hvorfra fik de vel Føde, Husly og Vinterbrændsel uden at ty til Fattigvæsenet. — Og hvad Fattigvæsenet betød, vidste Jørgen kun altfor godt.

Dobbelt maa det have pint ham at tænke paa dem derhjemme, og hvad de maaske led af Sult og Kulde, fordi hun, hans tapre lille Kone, havde ofret saa meget for at følge ham. — Og saa skulde hun lønnes saa slet for sin Troskab!

Den bedste, ja eneste, Glæde Jørgen Greisen undte sig som Soldat var af sin ringe Lønning at spare sammen Skilling paa Skilling til dem derhjemme.

Hvert Aar fik Soldaterne en Maaneds Orlov. Og Jørgen Greisen vandrede paa sin Fod Vejen hjem til Farre. Det tog omtrent tre Døgn af den Orlov, der i Forvejen var altfor knap tilmaalt.

Denne dyrebare korte Maaned gjaldt det om at udnytte til det yderste, først og fremmest for at sikre Hustru og Børn Husly og Brændsel i den tilstundende Vinter.

Jørgen Greisen fik da købt et lille Hedestykke paa 6 Tdr. Land. Og her ude paa Heden byggede han nu selv et lille fire Fag Hus.

Væggene satte han selv op af sammenstampet Ler og Lyng. Og Huset tækkede han med Lyng, som Konen og Børnene plukkede rundt om Bostedet.

Huset blev smaat og ringe, som det maatte blive, naar baade Midler og Tid var mere end knapt tilmaalt. Men det blev tæt og lunt og kunde give Ly mod Storm og Vinterkulde.

For sin sammensparede Lønning og ved gode Naboers Hjælp fik han ogsaa købt en Ko, saa Familien var sikret Mælk i Vintertiden.

Det var det, der havde pint ham saa haardt at tænke paa, om hun, Gaardmandsdatteren, skulde ud paa den ydmygende Gang med Mælkekanden ligesom de andre Huskvinder, naar Vinteren og Nøden sved.

Nu havde de da baade Hus og Ko, selv om Huset kun var en ringe Hytte, og Koen ikke stort bedre end Huset!

Og med mere Fortrøstning end første Gang gav Jørgen Greisen sig igen paa Vandring mod Regimentet i Rensborg.

Gud i Vold. — Om alt gik vel, kom han vel igen hjem paa Orlov om 11 Maaneder. — Men der kunde jo ogsaa ske meget i det Aars Tid.

Og disse aarlige Orlovsmaaneder blev for Jørgen Greisen og hans Familie de Lyspunkter, der gav Livet Mening og Indhold gennem 14 lange Aar.

Hun der hjemme og Børnene stred med Heden saa vidt deres Kræfter strakte til. Det var jo spændende, om de kunde naa et lille Nøk længere frem til at overraske Far med, naar han kom hjem. —

Og de tre Uger, Jørgen var hjemme, satte altid Spor i et nyt

lille Fremskridt: En ny Ager mere brækket ind i Heden, nogle flere Læs Mergel kørt, en lille Forbedring ved Huset. —

Naar saa han havde slidt de tre Uger Dag og Nat omtrent i eet for at trygge Kaarene en lille Smule for dem der hjemme, saa gav han sig igen paa Vandring Sønder ud for til Klokkeslet at stille ved sit Regiment i Rensborg.

Det er selve Urkraften i den jydske Almue, midtsamlet i en ensom fattig Soldat paa Vandring ad de lange jydske Veje mellem Nord og Syd.

Imens skiftede Aar og Skæbner. Nye Slagmarker omkring i Europa satte deres røde Mærketegn ind i Tidens Historie. — En Dag var Napoleons Ørneflugt stækket. — Europa trak Vejret lettet og ryddede op i Boet.

Og saa en Dag blev Jørgen Greisen permitteret og kunde vandre den kendte Vej hjemad.

Det var i 1815.

Hvad han før kun fik Lov at bruge 3 Uger om Aaret til, blev nu Hverdags Dont for ham.

Og nu gik han for Alvor i Lag med Heden: Brækkede Lyngsvær, kørte Sten bort og Mergel paa, grøftede, drænede, plantede. Og stadig maatte han bygge og udvide. Den ene Ko var allerede den Gang blevet til 2—3 Køer. Og der blev med Aarene flere.

Hedelod efter Hedelod købte han ind til Ejendommen og lagde dem under Plov. Og alt det, han havde set og lært paa sine Vandringer ned gennem Jylland, kom ham nu tilgode, saa han paa mange Omraader kunde gaa foran og lære sine Standsfæller ny og bedre Driftsmaader.

Støt og sikkert arbejdede den fattige Indsidder og Soldat sig i forbavsende kort Tid frem til en jævnt velstillet Gaardmand.

Men dermed vilde han ikke nøjes. Nej, han vilde være den første i sit Sogn. Det havde han lovet sig selv, den Gang hun gav Afkald paa Hjem og Slægt for at blive hans Fæstemø.

Derfor bliver han ved at dyrke op og udvide.

Han har ude i det slesvigske set, hvad Frugtavl kan give. Det er ret ukendt her, men nu anlægger han en stor Frugtplantage med over 700 Frugttræer — noget paa Egnen forhen uhørt.

I Løbet af kun en Snes Aar har Jørgen Greisen og Hustru ud af Heden og Armoden og den lyngtækte Hytte skabt en stor smuk Gaard med 110 Tdr. Ld. veldyrket Jord, en grundmuret Gaard, en god Besætning og en Have med 700 Frugttræer.

Gaarden kaldte de *„Løvskovlund"*, det Navn, den bærer Dagen i Dag.

Heden, som Jørgen Greisen dyrkede op, var forhen regnet for noget nær værdiløs, derfor var der saa godt som intet Hartkorn lagt paa Jorden. Og den ny Matrikulering, der af Hensyn til Skattetrangen skete først i 1820, mens Jørgen var midt i Opdyrkningen lagde heller ikke nævneværdigt Hartkorn paa hans Ejendom.

Det var en Fordel. Smaa Skatter og Tiender er altid lettere at udrede end de store!

Men som Jørgen Greisens Gaard stadig blev større og bedre, og hans Marker gav Afgrøder bedre end noget andet Steds i Sognet, følte een og anden sig brøstholden.

Der sad Jørgen Greisen nu som en holden Mand paa en af Sognets bedste Gaarde — og saa slap han endda langt billigere

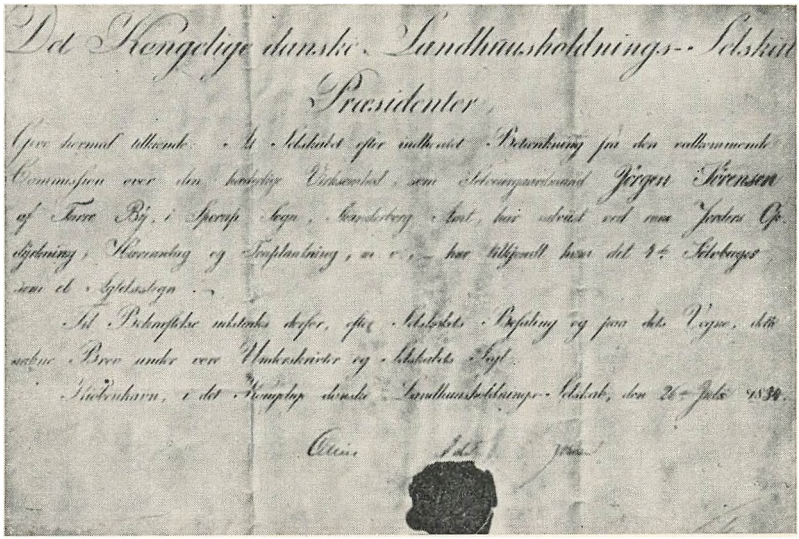

i Skat end dem paa Sognets gamle og nu mindre Gaarde! Var der nogen Rimelighed i en saadan Ordning? — Nej, mænd var der ej!

Var der kanske ingen, som var Mand for at gøre Jørgen Greisen Arbejdet efter, saa var der dog Folk saa mandhaftige, saa de kunde klage til Øvrighed og Matrikulskontor over, at han slap for billig i Skat. — Det manglede blot!

Og saa en Dag først i 1830erne red tre fornemme Herrer ind i Jørgen Greisens Gaard. De var fra Matrikulskontoret, sae de, og ønskede at vurdere hans Ejendom.

Men Udfaldet af denne Vurdering blev en hel anden, end Klagerne havde tænkt sig.

De tre Herrer saa med Forundring, ja, næsten Ærbødighed, hvilket imponerende Kæmpearbejde her var udført. — Et Arbejde, der kunde staa som Mønster for den hele Egn.

Og i Stedet for at lægge øgede Skattebyrder paa Jørgens Jord indstillede de Rydningsmanden til Det kgl. Landhusholdningsselskabs Anerkendelse.

Og saa en Dag modtog da Jørgen Greisen Landhusholdningsselskabets Sølvbæger for Landboflid.

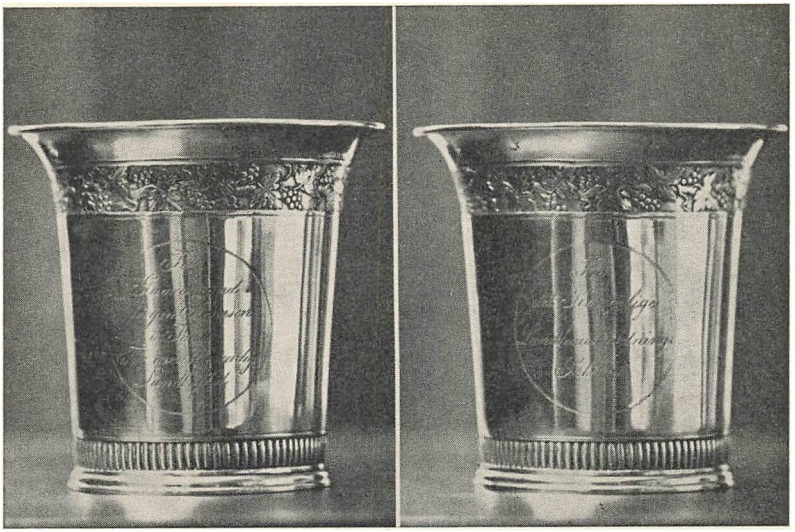

Paa Bægeret, der stadig gemmes i Slægten, staar følgende Indskrift:

„Til Gaardmand Jørgen Sørensen i Farre
for mønsterværdig Landboflid!
fra Det kongelige Landhusholdningsselskab.
4. Bæger 1834.

Saaledes lyder det sandfærdige Eventyr om Hededyrkeren og Rydningsmanden *Jørgen Sørensen,* kaldet *Greisen.*

Og hans Livsværk er endnu kendbart for alle. Tvivler nogen, kan de blot køre ad Vejen mellem Farre og Skjørring, der ligger den store og smukke Gaard, „Løvskovlund", som nu Jørgen Greisens Barnebarn, *Thomas P. Thomsens* Enke ejer.

Saadan virkede en Medaljemand for 100 Aar siden.

Og har Egnen haft flere Mænd af den Støbning, saa forstaar man bedre, at Landets første Landboforening er vokset frem netop her.

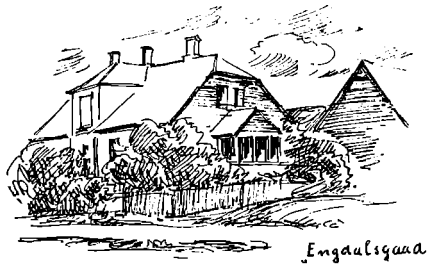

Far og Søn.

Anders Danielsen, Foldby Hede, Tilkendt Sølvmedaljen i 1898.
Sønnen *Søren Braad Danielsen*, »Engdalsgaard«, Voldby.

I Udkanten af Voldby ligger en stor, smuk Gaard med Stuehus og Have ud mod Vejen — „Engdalsgaard" kaldes den.

Ejeren hedder *Søren Braad Danielsen* og er Søn af Husmand og Tækkemand *Anders Danielsen*, som i 1898 modtog Sølvmedaljen for Landboflid.

Denne 40 Aar gamle Sølvmedalje volder, at Søren Braad og Hustru en Sommeraften uventet faar Gæster langvejs fra.

For er den gamle Tækkemand og hans Hustru begge døde, saa kan vel Sønnen fortælle lidt om, hvordan en Sølvmedalje fortjentes for en Menneskealder siden.

Og Gæsterne skuffes ikke. *Søren Braad* har meget at fortælle fra sit Barndomshjem. — Ikke i et flydende vel tilrettelagt Foredrag, men i korte Svar og knappe Sætninger.

Og som Gæsten spørger og fritter ud, og Søren Braad efterhaanden glemmer lidt af sin Tilbageholdenhed overfor den fremmede og ligesom faar Barndomstiden og Ungdommen mere nærværende, saa aabner han, uden selv at vide det, en lille Bagdør paa Klem, hvor Gæsten ser ikke blot det fattige Barndomshjem med dets Nøjsomhed og strenge Arbejde for at klare sig igennem og stadig gøre Hjemmet lidt tryggere og bedre.

Men jævnsides hermed skimtes ogsaa Sønnens Stræben for at hævde sig og blive sin egen Mand. Et ihærdigt Arbejde for at

naa frem til gode, sikre Kaar — endnu et lille Nøk længere frem, end Faren naaede. —

Det er Far og Søn i samme Kamp for Landvinding. Samme Stræben for Selvhævdelse og samme Udholdenhed for at naa frem.

Og hvor Faren slipper, fortsætter Sønnen og fører Slægten videre frem fra det fattige Udmarkshjem og til den smukke veldrevne Gaard midt i den frodige Landsby. —

En stærk stigende Linje baaret frem af Flid, Vilje, Udholdenhed. —

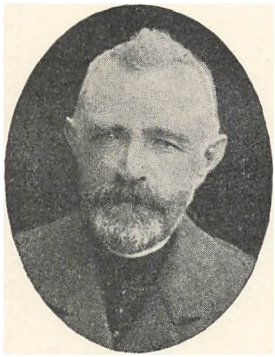

Anders Danielsen og Hustru,
Foldby Hede.

„... Fattig — Ja, for Folk nu til Dags at tykke var det jo den rene Elendighed, den Gang min Far og Mor blev gift og flyttede sammen.

Jo, de blev gift i 1869 og flyttede ind i en Lejestue ovre paa Vitten Mark.

Smaat? — Jo, det var mere smaat, end ret mange kender det i Dag.

Nej, den Gang var der hverken Socialhjælp eller Understøttelse at faa, da maatte Folk enten klare sig selv eller gaa paa Fattigvæsenet!

Det forstaar sig: Far og Mor vilde klare sig selv, koste, hvad det vilde. — Jo, saadan var de fleste jo til Sinds den Gang.

Far var Tækkemand. Det kunde der tjenes lidt større Dagløn ved end ved almindeligt Daglejerslid. Og i 1873 købte de

et lille Hus med 2 Tdr. Ld. til, saa havde Mor noget at arbejde med, naar Far var ude.

Da der var gaaet 9 Aar, byttede de med Huset og saa en 9 Tdr. Ld. stor Hedelod uden Bygninger. Her begyndte de saa helt forfra med 1 Ko og 1000 Kr. Gæld!

Nej, der var skam ikke noget at rutte med! Der er vist ikke mange nu til Dags, der ret forstaar, hvor haardt der den Gang maatte arbejdes og spares for at klare sig igennem paa saadan en lille Hedelod.

Naar Far var ude — tit Uger ad Gangen — skulde Mor jo passe det hele der hjemme: Høvder og Knægte, Hus og Jord. Hun var tit saa ophængt i det, saa hun ligefrem var bange for at træffe Folk — for hun havde jo ikke Tid til at snakke!

Jo, vi Knægte maatte skam tidlig lære at gøre Nytte for Føden, først hjemme, og naar vi blev 9—10 Aar, saa ud at tjene.

Om Vinteren slog Far Skærver, og vi Knægte hjalp til. Vi fik 1 Øre for Skæppen. Det var store Penge!

Men de Sten var noget hulendes Kram at træffe! — Uha, hvor jeg tampede mine Fingre!

Blandt andet Tidsfordriv i Vintertiden havde vi ogsaa en Slags Maskine til at sno Sime med — Far leverede jo selv Simen, naar han tækkede. — Dette her Apparat skulde trædes med Foden, og saa brugte man Hænderne til at lægge Halmen tilrette.

Morsomt at sno Sime med den Maskine?

Naa-aa ja, lige mens det var nyt — men det blev grumme snart gammelt!

Nej, Simemaskinen og saa Bestillingen som Barnepige, det var ikke eftertragtet derhjemme.

Ja, vi var 13 Søskende, saa der var jævnt væk Brug for een af os til Barnepige. — Nej, der blev heller ikke ret meget Sul til hver.

Naa, Kartofler og Meldyppelse er ogsaa en god, sund Kost. — Men vi kunde lige vove at dyppe Kartoflerne for dybt i Panden med Duelsen, saa vankede der!

Kaffe smagte vi aldrig. Men Juleaften fik vi Sukker og Kanel paa Grøden. Det var Festmad! Og naar vi var ude at tjene og kom hjem paa Besøg, fik vi en Kage-Mellemmad. — Jeg har aldrig faaet Mad, der smagte mig saa godt som den Mellemmad!

Og da jeg var lille, længtes jeg ligefrem efter at komme ud at tjene — bare for den Kage-Mellemmad.

Min første Tjeneste var ovre i Lading, det var en god Plads, men som jeg længtes hjem! Ude i Marken var et højt Sted, hvor jeg kunde se hjem, der vilde jeg gærne liste op og staa og kikke. —

Jo, det gik da ogsaa fremad for de gamle, helt omsonst sled de da ikke. De naaede til at holde 6 Køer og 2 smaa Heste paa Ejendommen. — Ja, de naaede endda at faa Penge i Sparekassen!

Men hvad kunde Far ikke ha drevet det til, hvis han havde haft god Jord at virke med i Stedet for det sølle Skidt, han sled med — sur og klæg og fyldt med Ahl. Det skulde drænes alt sammen, inden der kunde avles noget. Der stod vi i Vintertiden og gravede og hakkede for at komme ned gennem Ahlen.

Men omsider maatte de gamle jo sælge Ejendommen. Mor kunde ikke blive ved at taale det strenge Arbejde.

— En af os Børn burde haft Ejendommen og fortsat dér. — Ja, men der var nok ingen af os, der kunde ta den, naar de andre skulde ha en Smule Arvepart. Og en enkelt kunde jo ikke faa det hele. — Nej, Ejendommen maatte sælges.

Det var i 1910, da kostede den 10,000 Kr. Nogle Aar efter kostede den 20,000 Kr.

Da Far havde solgt Ejendommen, gav han sig igen til at arbejde som Tækkemand. Nu var der da noget ved den Haandtering, sae han. Før fik han kun 5 Øre pr. Lægte pr. Fag, nu fik han 7—8 Kr. om Dagen.

Han blev da ogsaa ved med at tække, til han var 73—74 og blev for svingelhovedet til at gaa til Vejrs.

Spare — Ja, de vidste, hvad Sparsommelighed var værd. Far sagde til os Knægte, naar vi blev konfirmeret:

„I ska ha Jer en Sparekassebog. Og ka I saa naa at ha 1000 Kr. sat ind, naar I er 25 Aar, saa gir a Jer 100 Kr. i Præmie".

— Om vi fik de 100 Kr.? — Naa, der var vist ikke andre end mig, der naaede at tjene dem.

Sparede? —Naa, jeg har aldrig følt Trang til at flotte mig med Penge, jeg ikke havde. Og allerede som stor Knægt gik jeg og spekulerede paa, hvordan jeg skulde faa Hold i noget for mig selv og blive min egen Mand.

Jeg var jo nødt til at stole paa mig selv. Og saa var der ingen anden Vej, end at arbejde og spare.

Da saa jeg blev gift i 1907, købte vi en Ejendom paa Foldby Hede ved Siden af mit Hjem. Den kendte jeg. Der var 9 Tdr. Ld., og det kostede 9,400 Kr. Min Far laante mig 2000 Kr.

I 1818 solgte vi den Ejendom for 24,000 Kr. Men da havde vi ogsaa bygget en Del.

Saa købte vi en Gaard paa 20 Tdr. Ld. i Søften. Vi gav 35,500 Kr. for den. Og vi fik kun 35,000 Kr. da vi solgte den i 1922.

Saa købte vi „Engdalsgaard" her, den er paa 40 Tdr. Ld. og 18 Malkekøer og kostede 70,000 Kr. De 29,000 Kr. betalte jeg ud med det samme. Men der var nok at forrente endda!

Vi var jo vant til at arbejde og nytte vor Tid. Og Jens Klemmensen sae: „Jo, det skal nok gaa!"

Men der kom jo nogle slemme Aar, da kunde det ikke gaa rundt. Og jeg var lige ved at tro, vi skulde forlise alt det, vi havde slidt for at bjærge.

„Men naar vi passer paa og hænger i, saa gaar det nu igen ..."!

— — Uden Antydning af Selvros eller Stillen til Skue sidder Søren Braad og fortæller. Det er blot Selvfølgeligheder, der helst ikke skal snakkes for meget om.

En dagligdags Hændelse kun, naar det fortælles. Men en Menneskealders udholdende Stræben og Forsagen for den, der skal leve det: Drengen fra det fattige, men gode og driftige Udmarkshjem, hvor den bedste Arvelod er Opøvelse i Flid og Sparsommelighed og saa den stærke Opdrift og Vilje til at gaa frem. —

Derfor sidder *Søren Braad* i Dag som Mand paa en af Sognets bedste og smukkeste Gaarde. Det er Tækkemandens og Husmandens Stræben videreført. — Men er det noget at gøre Væsen af —?

Ja, for det er altid opmuntrende at følge den stigende Linje i en Slægt. Og her er den aabenbar: Sønnen, der fører Farens Virke videre og prøver at gøre endnu bedre det, den gamle gjorde godt.

Faren fik Sølvmedaljen. Og Sønnen faar den sikkert ogsaa engang.

Han og hans Hustru har ærlig fortjent den!

Bare en Hindbærbusk.

A. Steen, Faistrup. Modtaget Sølvmedaljen for Landboflid i 1898.

Husmand A. Steen,
Fajstrup.

Af den frodige Jord rundt om Aarhus skyder i disse Aar det ene Gartneri frem ved Siden af det andet. Kan Jorden her end give store Afgrøder af Korn eller Græs, saa kan den dog udnyttet til Gartneri give endnu mere. — Og det er det, man har Brug for.

I True, ikke ret langt fra Tilst Teglværk, ligger Gartner *Carl Steens* nybyggede Ejendom og 4 Tdr. Ld. store Gartneri.

Ingen af de mange, der færdes forbi ad Landevejen og i et Glimt ser det pæne Hus og det velholdte Gartneri har nogen Anelse om, at Baggrunden for det hele her bare er en Hindbærbusk. Men saadan er Sammenhængen. Og den skal her kort gøres Rede for. —

I 1885 blev en ung Mand gift og satte Bo i Faistrup. Manden hed *A. Steen.* Og Ejendommen, han købte, var kun paa 2¼ Td. Ld. Og endda kostede den 5000 Kr.

Grunden til denne høje Pris var et mindre Bageri, der hørte til Ejendommen, det var udlejet for 200 Kr. om Aaret. En rigtig rar fast Indtægt, saa længe det varede. Men desværre varede

det ikke ret længe, saa gik Bageriet ind. Og A. Steen sad med de dyre 2¼ Td. Ld. og de høje Renter, som en enkelt Ko ikke kunde svare.

Der maatte sættes om Sag og tages fat for at kunne klare Skiven og Terminen.

Steen fik oprettet en lille Handel, der lige kunde give til Føden, imens han fik Jorden ordnet og sat i Kultur, saa den ene Ko kunde faa en Fælle eller to.

Og da Steen i 1898 tildeltes Sølvmedaljen for Landboflid, var han allerede naaet til at holde 3 Køer, 1 Hest og 4 Grisesøer paa de 2¼ Td. Land.

Ikke sandt: En stor Besætning paa saa lille en Jordplet! —

Og dog var Steen ret snart klar over, at Jorden kunde give endnu langt mere, naar den blev udnyttet til Havebrug. Derfor har han allerede den Gang (1898) Tredieparten af sin Jord udnyttet til Have og Frugt, især Hindbær og Jordbær.

Ude i Haven var fra gammel Tid nogle Hindbærbuske, der bar da saa rent overdaadigt mange Bær.

De var gode til Salg, og Steen udvidede Hindbærstykket. De kunde alligevel give endnu mere end Kløver og Kaalroer. Og andre vilde gerne ha Planter af hans frugtbare Hindbær. Der gik helt Ry paa Egnen af de Bær.

Og saa ser Steen Muligheden, der laa her: En ny Hindbærsort!

Han bringer sine Hindbærplanter under øget Kultur og tiltrækker en ny Stamme, som han kalder „Fajstrup Hindbær" — en Stamme, der gennem mange Aar blev regnet for een af de førende og mest rigtbærende og endnu klarer sig ret godt mellem de mange ny og forbedrede Stammer, der nu er kommet frem.

Og med Hindbærbusken som Udgangspunkt udnytter Husmanden nu mere og mere de 2¼ Td. Land til Gartneri og Planteskole.

Hvad Landboforeningens Ledere paa Delegeretmødet 1885 drøftede: „Hvad kan der gøres for at gennemføre en mere havemæssig Dyrkning af Huslodder?" — Det var her gennemført som et Stykke Virkelighed.

Steens Sønner har ogsaa Lyst til Gartneriet. Men den Gamle

holder haardnakket paa, at de ogsaa skal lære et andet Haandværk ved Siden af.

Jo, saa er der altid noget at falde tilbage paa, om Gartneriet glipper. Og det, een har lært, kan ingen ta fra een!

Det er Grunden til, at Gartner *Carl Steen* i True ogsaa i sin Ungdom har lært Skomagerhaandværket.

Men efter som Tiden og Udviklingen skred frem, blev det stadig mere aabenbart, at de 2¼ Td. Lands Mulighed ikke let lod sig udnytte yderligere. Der manglede mere Drivhusplads, men der kunde ikke udvides. Og Stedet laa heller ikke tilstrækkelig gunstigt for Afsætningen.

Men det kunde blot nogen vove at antyde overfor den gamle Steen, da skulde han saavist nok faa Besked.

For som den unge Gartner *Otto Steen* en Dag fortalte en Gæst:

„... Bedstefar kunde jo slet ikke tænke sig, at vi kunde flytte fra det gamle Hjem, eller at noget andet Sted kunde være bedre.

Da Far overtog Ejendommen, købte Bedstefar en anden lille Ejendom tæt ved med en stor Have til, og den passede han, til han blev 85.

Først da Bedstefar var død, solgte Far det gamle Gartneri og købte og byggede her i True, for her er langt bedre Muligheder baade for Udvidelse og Afsætning ..."

„Driver og sælger De saa endnu Deres Bedstefars „Faistrup Hindbær?"

„Ja, ja, det gør vi da rigtignok, selv om der nu er mange andre gode Stammer. Men Faistrup Hindbærret holder vi stadig ved, baade fordi det kan sælges — ja, og saa er det jo Bedstefars ..."

Altsaa: Det er ikke bare Overdrivelse, naar vi siger: Et Gartneri vokset frem paa en Hindbærbusk!

Men plukker vi ude i vor Have store, søde Faistrup Hindbær, da kan vi godt med en Tanke strejfe Husmanden Steen i Fajstrup, der fandt dette Bær og paa det byggede sin og sine Sønners Fremtid.

Barndomsminder.

Mads Kr. Kristensen og *Anna Sofie*,
Lading. Modtog Sølvmedaljen i 1904.

I 1904 blev Sølvmedaljen for Landboflid efter Indstilling af Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening tildelt *Mads Kr. Kristensen* og Hustru *Anna Sofie* i Lading.

I Indstillingen og de Bilag, der fulgte med denne, oplyses det, at *Mads Kristian Kristensen* er født 1848 i et fattigt Hjem og tjente sit Brød som almindelig Karl, indtil han 1873 giftede sig med *Anna Sofie*, der var Datter af Smeden i Sabro.

De nygifte flyttede ind i en Lejestue i Sabro, og Mads Kr. Kristensen tog Arbejde som Engmester.

1875 købte de et lille jordløst Hus i Foldby, og her boede de, indtil de i 1880 paa en Auktion over et Dødsbo købte den Ejendom i Lading, de siden saa dygtigt drev frem.

Denne Ejendom, der kostede 4000 Kr., var mager og meget forsømt baade paa Jord og Bygninger. Den kunde knapt føde 1 Ko, og Bygningerne var faldefærdige.

De første 5—6 Aar arbejdede *Mads Kr. Kristensen* stadig som Engmester og drev Ejendommen med lejet Trækkraft. Men saa tog han fat paa at drive Jorden med Køerne, og da var det først, det gik fremad.

Da han i 1904 kendtes værdig til Sølvmedaljen, havde han sin Jord merglet og drænet ved eget Arbejde. Jorden er i fin Kultur

og god Gødningskraft. Bygningerne er fornyede, og Besætningen er 1 Hest, 5 Køer, 3 Kvier, 6 Svin. Der er tilkøbt et Tørveskifte og Gælden er betalt. Og de tre voksne Børn har hver faaet udbetalt 1000 Kr. i Medgift. — — —

Se, en saadan Indstilling læser man igennem, uden at ret meget hefter sig i Tankerne.

Godt gjort! tænker man kanske. — Hvor har de dog haft Vilje til at arbejde og spare! — Og saa gaar man videre til det, som nærmest ligger for.

Først naar man sidder overfor Manden og hans Kvinde i deres eget Hjem, faar deres Skæbne Særpræg, og deres Arbejde skiller sig ud af Almindeligheden og bliver personlig og nærværende.

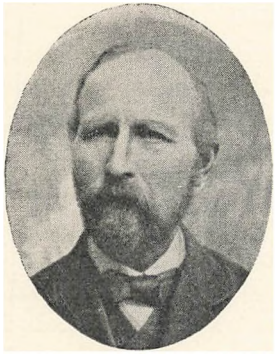

M. Kr. Kristensen og Hustru, Anna Sofie, Lading Mark.

Men *Mads Kr. Kristensen* døde 1924 og *Anna Sofie* 1936. Og Hjemmet er forlængst solgt til fremmede. — Hvordan saa nu Aar efter finde ind til Nerven i deres Livsværk?

Jo, Børnene — de maa kunne huske og sandfærdigt tegne deres Barndomshjem for os —

Saadan gaar det til, at der en lys Junidag sidder to Gæster langvejs fra inde i Skomager *Jørgensens* hyggelige Hjem i Lading og fritter ud, spørger og lytter.

Fru Jørgensen er nemlig den ældste af de tre Børn, der gik ud fra Mads Kr. Kristensens Hjem.

„...Ja, det saa endda trist ud, da Far og Mor købte den Ejen-

dom. Jeg kan lige huske det; men det meste har jeg vel nok hørt fortælle.

Den forrige Ejer var Murer. Han passede sit Haandværk og lod Ejendommen skøtte sig selv. — Der var hverken Gulve eller Kakkelovne i Huset. Det var vist solgt.

Sneen knøg ind alle Vegne den første Vinter. Og Støv og Avner dryssede ned fra det utætte Loft. Nej, det var ikke hyggeligt!

Og Marken var udpint og forsømt. Man kunde det første Aar gaa ind gennem Kornet uden at træde paa Straaene. Og det kneb at skaffe Føde til 1 Ko. Der var jo kun 4 Tdr. Land. Siden fik Far købt 2 mere, saa der var 6 Tdr. Land ialt. Og paa det Stykke Jord naaede vi at holde 6 Køer. — Da avlede vi Korn, ka De tro!

Se, de første Aar arbejdede Far stadig som Engmester. Der var en Tid, han havde 9 Mand i Arbejde, da maatte han paa een Gang købe 9 Trillebøre til 14 Kr. pr. Stk. Det var en haard Udskrivning!

Men det var først, da Far fandt paa at arbejde med Køerne, at det gik fremad for os derhjemme.

Far brugte alle 6 Køer til Arbejdet; han kørte kun en Time ad Gangen med samme Spænd, saa spændte han fra og kørte hjem. Og der stod saa Mor parat med det næste Spænd.

I 1899 fik vi en Hest.

Ja, der blev hængt i baade tidligt og sent. Da vi fik Tørveskiftet, lavede vi en Del Tørv til Salg. Det ga lidt Fortjeneste og meget Arbejde.

Jeg kan huske, jeg var med Far i Mosen at stakke Tørv, og da vi kom til Aften, var jeg helt udkørt. Jeg smed mig, saa lang jeg var: Jeg kan ikke holde ud at gaa hjem, sae jeg.

Men Far var ikke saa ømskindet: Naa, ja, saa ka du jo blive liggende, sae han. — Og saa fulgtes vi ad hjem.

Nej, der gik intet til Spilde derhjemme. Naar Mor bandt Korn op, gik jeg bagefter med Halm til at binde Negene med — Kornet var for godt til at bruges til Baand! —

„Ja, Svigerfar forstod at ta Tiden i Agt!“ — Det er Skomager Jørgensen, der er kommen ind fra Værkstedet for at være med i Samtalen.

„Ka du huske, Mutter, den Gang, der skulde lyses for os. Det var i den Tid, jeg var Opvarter i Hammel. Og vi var til Fest i Haandværkerforeningen. — Vi gik hjem gennem Skoven. Klokken var ikke mere end 4 om Morgenen, da vi naaede hjem. Men Svigerfar var allerede oppe og gik og syslede med sine Bier. — „Jo, een maa skam ta Tiden i Agt!" sae han.

— Ka du huske den Tur ind gennem Skoven, Mutter Det er kønt saadan en Sommermorgen!"

Jo, Fru Jørgensen husker godt nok den Morgentur, det ses paa hendes Smil. — Og det fører til, at hun og Jørgensen finder frem en hel Del om eget Hjem og egne Børn, voksne nu og gift alle seks. — Ja, og saa Børnebørnene! —

Saa tar Fru Jørgensen igen Traaden op fra før:

„Ja, hvor var de paapassende med at udnytte Tiden; der gik rigtignok intet til Spilde til Byrend og den Slags.

Far stammede fra Tem. Han vilde gerne en Tur derhjem for at se til Familie og Hjemegn, men det kunde der ikke blive Tid til.

En Dag kommer der saa en fremmed Mand for at besøge os. — „Kender du mig ikke?" siger han til Far.

Ne-ej — Far syntes ikke, han kendte den fremmede.

„Jeg er da ellers din Halvbror!"

Jo, saa kendte Far ham da!

Da han havde været der lidt og set paa Bedriften, siger han:

„Jeg har ikke kunnet begribe, at du ikke kunde faa Tid at besøge mig. Men nu ka jeg bedre forstaa det. — Jo, for du avler jo mere her paa dine 6 Tdr. Land, end jeg avler derhjemme paa min Gaard!"

„Ja", siger Far, „og saa bruger jeg endda ikke halvt saa meget Sædekorn, som du bruger!"

Solgte Ejendommen —? Ja, der var jo ingen af vi tre Børn, der havde Brug for den. Og Far kunde ikke holde det strenge Arbejde ud, saa var de nødt til at sælge, saa nødigt de end vilde. Det var i 1907.

Men Far satte en Ære i, at alt var velordnet at gaa til for den nye Mand. Han sae til Køberen, da han havde solgt og afstaaet Ejendommen til ham:

„Naar du skal betale Renter nu til Terminen, ka du sælge den

Ko der, for den ka undværes. Og til de 12 Svin, der er, ligger der Korn nok oppe paa Loftet!"

Se, det var jo lidt nemmere at gaa ind til, end den Gang, Far og Mor overtog Ejendommen!

Jo, de vilde klare sig selv og svare enhver sit, det var deres Ære. De har aldrig faaet Hjælp af nogen Slags. — Nej, klare sig selv, saadan var de nu sindet!

Mine Brødre —? Jo, den ene, *Chr. Rohde,* han er Arkitekt og ejer Vejlbygaard ved Aarhus. Og den yngste, *Kristen Rohde,* har en Tømmerhandel i Kongsvang.

Dem maa De endelig besøge, især da Kristen, for han husker mest derhjemme fra. — Jo, for han er den yngste og fik Lov at være længst hjemme.

Og det var Kristen, der arvede Medaljen, for den kom lige akkurat paa hans Bryllupsdag." —

Og saa en fredelig Søndag Formiddag sidder da de nyfigne Gæster inde i Tømmerhandler *Rohdes* Kontor i hans Villa paa en stille Villavej i Kongsvang.

Tæt ved haster Færdselen ad Hovedgader og ad den ny, brede Ringgade, hvormed Aarhus kredser Forstæder og ny Bydele ind.

Men her er Søndagsro og Puslen i Villahaverne. Og op over Gardinerne er glidende Skygger af viftende grønt Løv.

Ogsaa over den travle Forretningsmand er der lidt af den samme Søndagsro som over hans Hjem, saa han uden Overvindelse kan slippe Grunde, Nybygninger, Tømmerpriser og i Stedet for finde kendte Stier tilbage i Tiden — til „den Gang", til Barndomshjemmet i Lading.

„... Ja, ka jeg gi et lille Bidrag til at sætte min Far og Mor et Æresminde, da skal jeg gerne fortælle alt det, jeg kan huske derhjemme fra — for det fortjener de!

Jo, jeg husker godt den Gang. Vi havde det smaat derhjemme, baade mens vi boede i et lille Hus i Foldby, og siden, da vi begyndte paa Ejendommen i Lading.

Jeg var den yngste, derfor fik jeg Lov at blive hjemme, til jeg var 11 Aar; men saa maatte jeg ogsaa ud at tjene for Føden og Klæder.

Nej, der gik intet til Spilde derhjemme, hverken Tid eller andre Værdier.

Om Vinteraftnerne arbejdede Mor med Karterne og Rokken, og Far lavede Sivsko og Kludesko eller slog Læder paa Træsko. Faldt der saa et Søm paa Gulvet, hed det jo gerne: „Saa, Kristen, ned efter det!"

Og jeg rodede jo rundt dernede paa Gulvet, til jeg slumpede paa Sømmet —"

„.Da tænkte De nok ikke paa, hvor store Partier Søm, De selv engang i Tiden kom til at omsætte!"

Tømmerhandler Rohde ler: „Nej, det tænkte hverken Fatter eller jeg paa. Vi tænkte bare paa at finde hvert et, der faldt paa Gulvet —.

Nej, vi savnede ikke noget, vi sparede blot, hvor spares kunde, og var tilfreds med det, vi havde. Og unyttig Tidsfordriv døjede vi ikke med. Vi havde et Spil Kort i Huset. Og det samme Spil holdt ud, lige fra Far og Mor blev gift og til de døde, for det blev kun brugt een Gang om Aaret. I Julen, ja.

Vi havde ogsaa et lille Juletræ. — Jeg plantede det ud i Haven og var ked af, at det ikke vilde gro.

Far havde en pæn Pibe fra sin Soldatertid; men han brugte den aldrig; den hang blot til Pynt.

Jeg kan huske engang, Far fik Tandpine, saa han ikke kunde holde det ud for Værk. — Gaa til Doktor og koste Penge paa at faa Tanden ud, var jo utænkeligt. Men noget maatte der gøres for at faa Lindring.

Saa skulde Mor prøve, om hun kunde hive Kalorius ud med en solid Knibtang og en Strikke!

Hun fik Far op i en Krog, og saa klemte hun paa. Smertefrit var det nok ikke! Og de pustede og gav sig omtrent lige stærkt over det begge to, mens de asede løs.

Omsider sae Mor opgivende: „Nej, a ka int ta den, vi kommer nok til at gi det over!"

Saa skulde Far prøve at ha Munden lukket i, men det kunde han ikke. Mor havde ligegodt faaet Tanden knoklet ud af Stilling, saa den stak ud af Munden som en Hugtand.

Der var ikke andet for, de maatte i Gang igen og ha Operationen overstaaet.

Ja, saadan sled og stred de sammen, sparede og passede paa for at kunne hjælpe os Børn i Vej.

Det er helt utroligt, alt det Arbejde, en saadan lille Jordlod kan sluge, naar den skal passes omhyggeligt i hver lille Enkelthed.

Den Gang Far solgte Ejendommen, spurgte Køberen efter, om der var en Arbejdsplads i Nærheden, for han regnede med at gaa paa Arbejde en Del af Tiden.

„Vil du passe Ejendommen her, saa har du Arbejdsplads nok", sae Far. — Og det kom han til at sande, den nye Mand.

Jeg besøgte ham engang en Søndag Formiddag. Han gik og harvede, og jeg fulgtes med ham frem og tilbage langs Ageren. Han sae:

„Det er næsten en Skam, men jeg har ikke Tid til at spænde fra. Jeg er nødt til at hænge i hele Tiden, hvis jeg skal ha det hele godt passet, som det helst skal til den rette Tid!"

Ja, hvor kunde de arbejde, de Gamle, og endda finde deres Glæde deri. — Der er vi sakket langt agterud i Nutiden!

Da jeg som stor Knøs skulde til at bruge en Le, kneb det lidt for mig at faa det rette Tag. Saa sae Manden, jeg tjente hos: „Se blot til din Mor, hun bruger en Le saa godt som nogen Karl. Ka du ikke komme efter Taget, saa ka du blot gaa hjem til hende og faa det lært!"

— Vel fik jeg det lært! Jeg arbejdede ved Landbruget, til jeg var 18 Aar.

Jo, jeg har prøvet baade gode og mindre gode Pladser. — Jeg kom engang i en ny Plads, og sikke tynde Mellemmader med godt Paalæg, vi her fik! Det var ellers noget andet, end jeg var vant til fra min forrige Plads!

Min nye Husbond sae da ogsaa: „Men hvor har du endda væt, Dreng, saadan som du dog ka æde!"

Den Dag, jeg blev konfirmeret, gik min Far og Mor og jeg til Skovby Kirke. Bagefter gik jeg tilbage til min Plads i Herskind. Og om Eftermiddagen passede jeg Høvder og Svin lige som de andre Dage.

Det var ikke med Gaver, Skaaltaler og Festevitats som Konfirmation nu til Dags! — Hvad saa er bedst? — Ja, hvem tør vel afgøre, hvad der her er bedst for den unge? —

— Siden? — Naa, saa kom jeg i Murerlære, da jeg var 18 Aar. Og i 1912 tog jeg fat som selvstændig Haandværker. Og efterhaanden kom jeg med i Byggeriet. Min Bror, Arkitekten, arbejdede en Del med Udstykning, Grunde og Nybygninger her i Udkanten af Aarhus.

Og saa i 1923 aabnede jeg min Tømmerhandel her ..."

— — —

Linjen er ført frem: Drengene fra Udmarkshjemmet naaet op til solid Virksomhed og trygge økonomiske Stillinger. — Alene det er i sig selv fuldgyldigt Vidnesbyrd om Barndomshjemmets Tone og Præg.

Han har sikkert Ret, Tømmerhandler Rohde, naar han siger:

„Saa mange andre har jo deres Fordele gennem Arv, Forbindelser og Formue. Men vi Børn fra Smaakaarshjemmene har ogsaa vore Fordele — ellers var der jo ingen Rimelighed i Kappestriden. — Vi har Opøvelsen i Arbejdsomhed og Udholdenhed. Ja, og saa har vi maaske ogsaa stærkere den Opdrift i os, der gør, at vi vil frem —.

Jeg tror, det er en Lykke at stamme fra et Husmandshjem!"

Og den Tro er Tømmerhandler Rohde ikke ene om.

De uden Arvtagere.

Faa eller maaske ingen andre Hæderstegn er blandt jydske Bønder saa værdsat og højt anset som Sølvmedaljen for Landboflid.

Der kan spørges om hvorfor og gives mange Grunde. Men den egentlige: Sølvmedaljens Hemmelighed og inderste Værd, er dog nok, at den kan gives i Arv og som Arvegods bære Navnet og Eftermælet frem i Slægten.

Dobbelt trist er det da for de Hjem, der savner Børn til Arvtagere og til Videreførelse af det Arbejde og den Linje, Sølvmedaljen hædrer.

Naar de gamle er borte, hvem skal da fortælle om deres Livs-

værk. — Ja, Medaljen med dens Indskrift. — Men det levende Vidnesbyrd om Barndomshjemmets Værdier, som ellers Børn og Børnebørn kunde gi, det savnes.

Og vi naar aldrig saa nærværende at forstaa eller føle med disse Menneskers Strid for Selvhævdelse og dagligt Brød, som naar det levende og friskt møder os gennem deres egen eller deres Børns Skildringer. —

Indenfor Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening er der to Familier, der har modtaget Sølvmedaljen og siden er død barnløs.

Af disse to Hjem kan vi kun tegne et usikkert Rids ud fra de Indstillinger, der i sin Tid førte til, at de tildeltes Sølvmedaljen.

SØREN PEDERSEN, Lading Hede,
indstillet og tildelt Sølvmedaljen 1898.

Søren Pedersen overtog 1879 sit Barndomshjem, et gammelt Hus med 3½ Tdr. Ld. Gælden var 1500 Kr. Og saa skulde han svare sin Far og Mor en aarlig Aftægt paa 200 Kr., saa der var ikke meget til givendes i den Arvepart.

Paa Ejendommen holdtes den Gang med Nød og næppe 2 Køer. Aaret efter købte han for 500 Kr. 2 Tdr. Ld. Krat og Mosehuller. Og med sin Spade gik han nu i Gang med at jævne og udgrøfte dette Jordstykke.

Da det var i Orden, købte han for 1500 Kr. 2 Tdr. Ld. gamle Tørvegrave, som saa fik samme Omgang med Spaden, blev drænet og mærglet, saa det blev til frugtbar Agerjord.

I 1884 byggede han nyt Stuehus og ny Stald, senere Møddinghus og Ajlekule, det var jo den Gang det nyeste og mest moderne indenfor Bondebruget!

En Del af Jorden blev kulegravet, og det hele mærglet, drænet og sat i Kultur.

Og den Gang i 1898, Søren Pedersen kendtes værdig til Sølvmedaljen, har han ud af Krattet, Mosehullerne og de gamle Tørvegrave fremdrevet en lille Mønsterejendom med 8 Tdr. Ld. veldyrket Jord og 5—6 Køer.

I Søren Pedersens Hjem havde ialt været 11 Børn. Men i

1898 var kun 4 levende. Og disse fire blev ligeledes indhentet af den snigende Sygdom og døde unge.

Det er Tragedien i Søren Pedersens Hjem. — Der blev ingen Arvtager til at arve Medaljen eller til at videreføre Fortællingen om Arbejdet og Sejrene i Barndomshjemmet.

Men *Anton Riis,* Faarvang Mark, der i 3 Aar var Medlem af det Udvalg, der bedømte Husmandsbrug, husker Søren Pedersen som en flink og dygtig Mand: „Han var altid blandt de bedste . . ."

OLE HANSEN, Dalby,
indstillet og tilkendt Sølvmedaljen 1901.

Ole Hansen havde blot en lille Ejendom paa kun 1½ Td. Ld. Bakke og Skrænt. Det var saa magert og ringe, saa ingen andre brød sig om at ha det! Da han i 1892 overtog Huset og Jorden, kunde der kun holdes en enlig Ged paa Lodden.

Men efter at Ole havde gennemgravet sin Jord med Spade og Greb og sat den i Gødningskraft, kunde der holdes 2 Køer paa den lille Plet Jord. — Endda 2 Skp. af Lodden brugtes til Frugthave.

Det er et udpræget Husmandsbrug af 80ernes Type, saa lille, at Ole Hansen over Halvdelen af Tiden maa gaa i Dagleje. Om Sommeren for 1 Kr. og 35 Øre og om Vinteren for 85 Øre om Dagen. — Ja, det var den Gang!

Ogsaa dette Hjem mindes *Anton Riis* som et af de Husmandsbrug, han gærne gæstede paa sine Rejser.

Men heller ikke i Ole Hansens Hjem var der Børn til at arvtage Medalje og Traditioner og føre Eftermælet videre.

Til Fødselsdagsgilde paa Drøs Mark.

Hans Raaby og *Elisa Maria*, Drøs Mark, indstillet og tildelt Sølvmedaljen 1931.

Det er en Søndag i Juni, saa blank af Sol, saa grøn af Markens Grøde, saa frisk og fager, som kun den danske Sommer kan give.

Hos *Hans Raaby* paa Drøs Mark er der Fødselsdagsgilde. Det er Fru *Elisa Maria Raaby*, der fejrer sin Fødselsdag. Og smukkere Dag til Festen var vanskeligt at opdrive.

De to Sønner er hjemme paa Besøg, den ene med sin unge, kønne Kæreste.

De sidder just hele Familien i Samling om Eftermiddagskaffen og Chokoladen: Hans Raaby og Elisa og hendes gamle Far, de to Sønner og den ny Svigerdatter.

Saa pludselig og uventet dumper et Par ubudne fremmede Gæster ind midt i Familiefesten og volder Forstyrrelse.

Naa, Forstyrrelsen er ikke saa stor endda. Med ægte jydsk Ro og Gæstfrihed tager man mod de Fremmede, som havde man just siddet og ventet dem.

Kun Husmoren faar travlt med at finde nyt Service frem. — Der skubbes med Stole og gøres Plads ved Bordet.

„Værsgo, sid hen og faa en Kop Chokolade med!"

Og et Øjeblik efter er de to langvejs Gæster bragt til Sæde og taget med i Kredsen saa selvfølgeligt, som var de indbudt og ventet! — Saadan er Gæstfriheden paa Drøs Mark!

Snakken, der saa brat blev afbrudt, finder igen over Vejr og Avling nye Baner. — Kun de unge bliver tavse og skotter i Smug til hinanden og til de fremmede: Ærgerligt ogsaa med saadan en Afbrydelse, naar man en Søndag er hjemme paa Besøg til Fødselsdag. — Ser han saadan ud. — Hvad mon han nu ka hitte paa at skrive? —

Man finder fælles Kendinge og har straks noget tilfælles, saa man ligesom med mere Samhu kan drøfte de svundne Aar og Arbejdet, der ligger bag dette smukke Hjem her paa Drøs Mark.

— „Hvordan gik det til, at De slog Dem ned netop her og ikke et andet Sted?"

Hans Raaby finder Cigarerne frem. — „Ja, se mit Barndomshjem ligger her i Nærheden. Jeg kom ud at tjene, da jeg var 10 Aar. Saa tjente jeg til 1913, da kom jeg hjem en Vinter, fordi jeg ikke var rigtig rask.

Men selvfølgelig skulde jeg ha noget at virke med. Og saa fik jeg Kik paa denne Jordlod, der laa her. Det var en Lod, der var skilt ud fra Katvad Mølle. Man havde forsøgt at faa Statslaan paa Jorden, men det mislykkedes, fordi Vurderingsmændene syntes, Jorden var for ringe.

Det saa heller ikke ret godt ud. — Kun en lille Smule var opdyrket. Resten laa hen i Lyng og Kær og Vandhuller med store Vidjebuske imellem.

Men jeg kendte Jorden, og vidste, den kunde afvandes, naar den blev tilstrækkeligt udgrøftet og drænet.

„Ja, saa købte jeg disse her 10 Tdr. Ld."

„Regnede De den Gang med at sætte Bo her?"

„Nej, jeg tænkte bare paa at faa lidt Skik paa Jordlodden og saa faa den solgt igen, saa det kunde gi mig en Sommerløn. —

Hvordan saa. — Ja, hvordan? — Saa arbejdede jeg med Jorden saa længe, til jeg hængte fast her.

Først drev jeg Jorden med lejet Hestekraft hjemme fra mit Hjem. Men da jeg havde faaet noget af Jorden mærglet og tilsaaet, saa der var Udsigt til, at jeg kunde avle lidt, saa var jeg jo nødt til at ha Bygninger rejst og lidt Besætning sat ind, for jeg kunde ikke slumpe til at faa det solgt.

„Jeg fik da Statslaan og fik bygget. Det var i 1915 . . ."

„Var De allerede gift den Gang?"

„Nej, hver Ting til sin Tid. Først grøftede og mærglede jeg — og saa fik jeg en Kærest . . "

„Hvad kunde saa bedst betale sig?"

Hans Raaby gir et lille Fnys, men slipper ikke sin Alvorsmine. — „Ja, hvem tør sige det. Bryderi var der i hvert Fald ved begge Dele. — Jo, Grøfterne vilde ikke ret lystre, de vilde skyde sammen. — Og Kæresten vilde giftes, og saa vilde hun heller ikke lystre mere! . . ."

Ude i Køkkenet ler Fru Elisa friskt og klingende midt i sin Opvask:

„Du kunde saamænd godt trænge til at blive gift, lille Fatter, og komme under lidt bedre Opsigt, end en Husholderske ka tillade sig! —

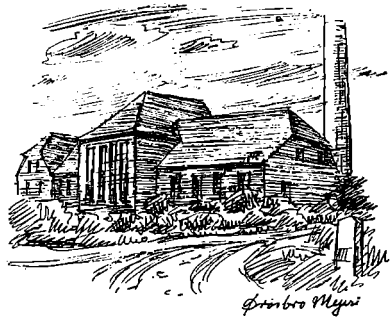

Jo, jeg tjente altsaa her som Husholderske et Par Aar. Jeg er ellers fra Hadbjerg ved Hadsten. Det er vel nok en skøn og frodig Egn. Meget kønnere end her, syntes jeg — især i Førstningen . . ."

„Her er da ogsaa kønt," mener Gæsten. — „Se blot, hvor flot Drøsbro Mejeri ligger dér, rød og mægtigt som en hel lille Fjældknude midt i alt det grønne.

Og Ejendommen her med Have rundt om. Og fri Udsigt til alle Sider, blot vi gaar uden for Hegnet. — Jo, vist er her kønt — stort og kraftigt i Linjerne."

„Ja, nu synes jeg ogsaa, her er kønt. Men der er da ogsaa kønnere og mere frodigt nu, end da jeg kom her i 1918."

„Saa har De ogsaa hjulpet Deres Mand med Opdyrkningen?"

— De smiler og nikker begge — mere til hinanden end til Gæsten. Men det er Fru Elisa, der svarer:

„Ja, vi har fulgtes ad, og det gør vi endnu, saa gaar det lettere!"

„Det er vel ikke gaaet lige let hele Tiden?"

„Ne-ej, i Førstningen gav det jo ikke ret meget. Vi begyndte med 1 Ko. Nu har vi da 2 Heste og 6 Køer. — Men vi har altid været glade og tilfredse med det, vi har!"

„Hvornaar kneb det saa værst at faa det til at gaa rundt? Er det nu i Kriseaarene?"

„Nej," siger Hans Raaby. „Det var i Krigstiden, den Gang vi havde Kornnævn og alt det Skidt!

Jeg skulde aflevere meget mere Korn, end jeg avlede ialt, saa jeg kunde hverken faa til Brødkorn eller Sædekorn. — Det var alligevel værre end i Kriseaarene!"

Fru Elisa har nu sin egen Mening om den Sag:

„Nej, den strengeste Tid for mig, det var det Aar, Hans havde Iskias og kunde ingen Ting, da var der noget for mig og Drengene at rive i!

Og saa den Dag Hans rejste til Hald paa Kur, blev den mindste af Drengene kørt ned af en Bil og fik Hjærnerystelse. Da syntes jeg, det var ved at knibe lidt for mig. —

Der bliver stille et Øjeblik i Stuen. Spændingen, Angsten fra den Gang kan endnu aande et kort Gys ind over en lys Festdag.

Saa aander hun ud og smiler igen, den lille glade Husmor:

„Men det gik jo godt altsammen. Og vi har altid haft saa meget at være glade for. —

Drengene — ja, de har været flinke til at hjælpe os — Ingvart læssede saamænd 27 Læs Møg en Dag i den Tid, Hans var syg. Det var da helt godt gjort af en 13 Aars Dreng! — —

Den bedste Tid? — Ja, det er sikkert nok, mens Børnene er smaa. Naar vi ka lægge dem om Aftenen, hvor vi igen ka ta dem om Morgenen, det er vel nok en skøn Tid!

Men det forstaar sig, vi vil jo da heller ikke ha dem smaa al Tid. Vi er jo tværtimod glade, naar de vokser og udvikler sig!"

Saa hitter den fremmede paa et fjollet Spørgsmaal:

„Sig mig engang: Dersom I nu vandt en stor Sum i Lotteriet. — Nej, selvfølgeligt, I spiller ikke i Lotteriet. — Men lad os da sige, I arvede en lille Formue, hvad vilde I saa?"

Hans Raaby svarer slet ikke paa saa dumt et Spørgsmaal, der ikke har Spor med Virkeligheden at gøre. —

„Vilde I saa ud at rejse? — Til København og Bellahøj?"

„Nej", siger Elisa Maria, „saa vilde jeg da hellere ha ny, pæne Møbler. Jeg bryder mig slet ikke om at komme til København eller Bellahøw —. Vi ka ingen Steder faa det bedre end her hjemme!"

„Ja, men I mangler jo slet ikke Møbler, Stuerne her er da nydelige med de Møbler, der er."

„Jo-o, de er jo gode nok, saadan. Men det var alligevel skønt at ha et Par rigtig fine og magelige Stole!"

„Vilde De og Deres Mand saa sidde til Stads der?"

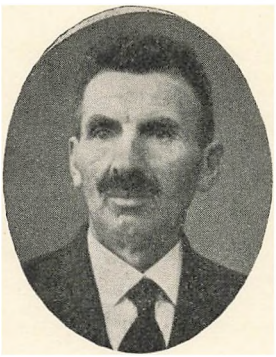

Hans Raaby og Hustru,
Drøs.

„Nej uha! Det var der da ikke stor Fornøjelse ved. Men saadan for Syns Skyld var det nu morsomt at ha rigtig pæne Møbler!

Ja, noget har vi da, som ikke alle ka købe sig til!"

Og Fru Elisa viser frem, mens Hans Raaby ser til og nu og da nikker sit Bifald. — Der er nok at se: De mange Præmier fra Husmandsforeningen, Sølvmedaljen og en sjælden og meget smuk gammel Kande, et Arvestykke i Fru Raabys Slægt. —

Udenfor lyser Solen over saa blank og frodiggrøn en Søndag, som kun Juni kan byde til!

Den gamle Svigerfar har Køerne koblet ud og trækker i Marken, for Tingene skal passes til Tiden, om det saa baade er Søndag og Fødselsdag!

Og ude i Haven fantaserer en Harmonika, hvor de unge har fundet en Græsplæne med Skygge. —

Lidt efter kører Gæsterne af Gaarde. Der hilses og vinkes —.

Og forude venter de jydske Veje med mange Mil, med ny Indtryk og ny fjærne Udsyn — — —.

Men det Fødselsdagsgilde paa Drøs Mark vil længe mindes af de ubudne Gæster.

Hvorfor? — Spørg Fru Elisa Maria og hør, hvad hun siger:

„Vi har altid været glade og tilfredse. — Og vi følges ad, saa gaar det lettest!

Følgeskab ad de jydske Veje.

Rugen duver med bløde Ilinger over Agrene i en stadig Gyngeleg mellem Sol og Skygge.

Træernes Løv er friskt og fyldigt. Og Markernes Tavl staar frodigt grønne under Sommerens Førstegrøde.

Ind mellem alt det grønne slynges lyse bugtede Vejbaand mellem Byer og Bygder og knytter Bosteder og Byer, Sogne og Herreder sammen.

Ad disse mange slyngede Vejbaand imellem Aarhusbugten og Kongensbro har nu i tre, fire lyse Junidage to gode Kammerater og Rejsefæller fartet for at se og opleve dette Stykke jydske Land her omkring Hammel og Frijsenborg.

De har med alle Sanser taget det frodige, stærke Land i Eje og samlet ind et Fond af Indtryk og Stemninger, skiftende, mangeartede, frodige som selve det danske Land og den danske Skærsommer.

De har skiftet Ord med Landsmænd og fundet sig nye Venner. De har sammen glædet sig over Dygtighed, over Markernes Grøde og Grøfternes vilde Vækster.

De har rastet og daset og nydt Farten, Suset og Motorens Drøn ud ad en fribanet Landevej.

Frijsenborg Skovenes stærke Duft drev i krydrede Luftbølger ind gennem deres aabne Vognvinduer. Og de saa de flimrende Solpletters Leg ned over Skovbund og over et flygtende Raadyr.

De har nydt Hyggen og den vederkvægende Ro i *Marius Byriel* og Fru *Elisabeth's* lune Stuer i det skønne gamle Bindingsværks-Stuehus paa Byriels Gaard i Lyngby.

De mindes de frodige Kornmarker om *Povl R. Povlsens* Gaard i Tinning. — Idyllen ved Pøt Mølle. — Et Par raske, vinkende Ungpiger i en Roemark i Lyngby. — Den store Lind midt paa Gaardspladsen i *Marius Schiølers* Gaard i Aidt. — Ja, og den pragtfulde Have, Redaktørparret *Ullerup* har tryllet frem af en gammel Grusgrav ved deres Villa i Udkanten af Hammel. —

Stadig skifter Udsyn og Landskab: Ny Marker, nye Hjem og nye Menneskeskæbner toner frem i idelig Skiften. —

De raster i Hammel. Kanske er her Torvedag? — Kanske er det kun almindelig Hverdag? Men mange Mennesker er her og travl Forretningsliv.

Da er der anderledes Ro og Sluttethed over de store gamle Gaarde i Skjoldelev. — Paa en Mark langt uden for Byen kører Proprietær *Spanner* selv Radrenseren i sine snorlige, rene Roerækker. —

Der er smaa venlige Byer med smaa hyggelige Huse: Slyngroser op over Forstuedøre og Fyraftens Snak over Hækken fra Have til Have.

Hist og her er ogsaa hidsig Motorsnurren, Fart og Jag. Og Nytiden sætter uden smaalige Hensyn til Linjer og Landskab sine Mærker i retvinklede ligelinjede Huse, Isboder og spraglede Reklametavler.

Tinning, Skjoldelev, Sabro, Lading, Voldby, Røgen, Aidt — Hver By har sit Præg og sit Særpræg. — Og for de to Rejsefæller faar hver By eller Flække, de gæster, et eller andet Minde, der skiller Stedet ud fra de andre Bedesteder langs Vejene.

I Aidt er det et søndagshæget lille Anlæg midt i Byen og Alléen ned mod *Marius Schiølers* smukke, gamle Gaard. —

Voldby har „Engdalsgaard", hvis Ejer, *Søren Braad,* — om han vil — kan fortælle lidt om, hvad Vilje og Udholdenhed kan bringe en Mand og en Slægt. —

I Lading er det Skomager *Jørgensens* hyggelige lille Stue med Nips og Billeder og med Fru Jørgensens Fortællinger om Fliden i Barndomshjemmet.

Saa slaar de et lille rask Svip ind mod Aarhus, gennem Sabro,

Mundelstrup, Tilst og True, hilser paa Gartner *Carl Steen* og hans nye Gartneri med Hindbær af den gamle Faistrup Stamme.

Og i en Villa i Kongsvang ser de, hvordan der mellem Udmarkshjemmet i Lading og den travle og solide Forretningsmand i Aarhus stadig er friske, stærke Traade, der binder.

Og igen glider og bølger det aabne Land forbi i frodig Skifte: Huse, Gaarde, Gravhøje, Byer, Travlhed i Roemarkerne — Blaagrønne Hvedemarker, bovne røde Køer og overdaadigt frodige Haver inde i det fede Sabro Herred løses af inde i Gern Herred af Rugmarker og Granhegn og smaa tætte graabrogede Jydekøer. —

Og der er Skovskygge og grønne Engdrag, Slugter med gamle Vandmøllegaarde og Bakketoppe med Udsyn ud mod fjærne, blaalige Højder langt inde i fremmede Sogne og Herreder. —

Paa Faarvang Mark snakker de gammelt med *Anton Riis* om Husmandsbrug, han har gæstet, og Præmier, han har været med til at dele ud.

Og i Tilgift faar de paa Drøs Mark et Fødselsdagsgilde, de længe vil mindes. —

Og igen glider Vejen bort under dem og deres Motors iltre Kattespinden, mens Skyggefaldet i Rugens Ilinger mørknes en Kende og varsler, at Dagen skrider — —.

— — „Hvor er det jydske Land skønt!"

„Ja, og hvor hurtigt, det kan skifte. Fra Hvedejord til Sandmark — fra Brombærhegn til Lyngbrinker. — Og kønt er der hvert et Sted!"

„Men ved Du, hvad der er ens, selv om Markerne skifter?"

„Myggene og Kokasserne vel?"

„Sludder Du. — Nej, Menneskene! Typen kan skifte med Landskabet. Men det egentlige, Grunden, Stammen, det er ens."

„Ja, de er flinke og gæstfri ind ad en Kant!"

„Der er gammel Race, ældgammelt Egetømmer i det jydske Bondefolk —".

„Ogsaa i den Lømmel, der laa og sov Rusen ud bag ved den Krohave, Du ved?"

„Ja, — hvem véd, naar han engang finder sig selv? — Vi har maaske taget mere i Arv fra de gamle af Vilje og Udholdenhed, end vi selv ret kender?"

„Ja, og Stædighed og Nærighed, Værkelighed og Egensind og et Par andre lignende Smaating med! — Hvad?"

„Mere eller mindre. Hver har sit. — Men véd Du, hvad jeg især har været glad for, naar vi har gæstet de forskellige Hjem?"

„Kaffen vel. Og Kagerne?"

„Aa Vrøvl med Dig! — Nej, det, der mest har glædet mig paa denne Tur ligesom paa alle de mange andre, vi har fulgtes ad, det er at mærke eller ane den Sindsstyrke og den Vilje til Selvhævdelse, der ligger bag ved alle disse mange, mange Hjem."

„Hvad saa Gælden og Skatterne, der ogsaa ligger og trykker. Og Fattigdommen, der truer de fleste af disse Hjem!"

„Ja Du, det, véd vi jo, er der, selv om det ikke bæres til Skue. Men det er netop her, vi ser, hvor stærk, udholdende og taalsom, det danske Bondefolk er".

„Mener Du som Skattegrundlag?"

„Jeg mener som Samfundsgrundlag! — Mon der var ret mange andre end netop de danske Bønder, der magtede at holde til et saa urimeligt, ensidigt Tryk fortsat i Aarevis. — Og saa endda lige trofast, lige ihærdigt blive ved med at arbejde.

Uden Løn, ja, eller Udsigt til rimeligt Vederlag for at frembringe de Værdier, der er Grundlaget for hele vort Samfunds Levesæt i Dag!"

„Ja, er Bondearbejdet vederlagsløst, saa er det da ikke nytteløst!"

„Der skal et vældigt Fond af Sindsstyrke til at bære et saadant Tryk uden at sløje af eller sløves. — Det er maaske endnu vanskeligere end at stride sig frem fra et Daglejerhus til en førende Gaard".

„Men det er mere opmuntrende at se hen til de, der gaar frem!"

„Ja, der er intet skønnere end at kende og følge den stigende Linje i en Slægt eller i et Folk!"

„Tror Du ikke denne Linje snart kvæles af Gæld og Skatter?"

„Nej, den Linje inden for Slægten, der stiger og bærer frem, den skal nok klare sig —."

„Du skal se, den bliver ogsaa forgiftet med Socialhjælp og Fagforenings-Tariffer liesom saa meget andet!"

„Vist saa er der altfor meget med Krykker og Slapsvansethed

nu til Dags. Men vi har dog en frisk og sund Reserve — alle de stille i Landet — det har vi set før, og det har vi igen oplevet paa denne Tur."

„Ja, men hvorfor skal Reserven misbruges og trykkes saa urimeligt?"

„Fordi vi staar splittet. Vi ka bedre stride enkeltvis end i Samling! — Det er Samling, vi skal lære!"

„Hvor?"

„Mange Steder, ikke mindst af de gamle. — Se, nu er her en Landboforening, der som den første i Landet har virket gennem 100 Aar. Her har været Sammenhold og Fællesskab om Opgaverne nu gennem tre, fire Slægtled. Det er et saadant Sammenhold, vi skal føre videre ud og gi øget Styrke, saa vi ka naa at hævde os baade som Enere og som Stand. — Ja, og som Folk!"

„Det ka ogsaa tiltrænges!"

„Naa, saa længe vi har mange af den Slags Hjem, som vi nu har gæstet nogle af, da er Folket ikke helt vanslægtet eller overlevet!"

„Du er lige stærk i din Tro paa de stille i Landet. Reserven og Fremtiden?"

„Ja, hvordan ka vi andet, vi to, der har faaet Lov baade nu og før at se ind i saa mange af de Hjem, der bærer."

„Men ka de blive ved at bære — og hvor længe?"

„Ka Du se den Gravhøj dér?"

„Ja, hvor ligger den smuk der inde midt i Rugen!"

„Den Bonde, som ligger jordfæstet der, har dyrket sin Jord her for mere end 4000 Aar siden."

„Saa længe siden?"

Ja, og alle Slægterne siden har hver især lagt deres Strid og Stræben her og vundet en lille Smule ind, lidt eller mere, at gi i Arv til de næste —."

„Og hvad saa?"

„Jo, saa dyb af Ælde, saa stærkt af levet Liv er vort Udspring! Ka Du saa forstaa, at vort Folk har Reserver og skjulte Kraftkilder at øse af."

„Tror Du kanske, Per Husmand og Kræ Gaardejer, der strider for at klare Renter og Skatter, gaar og henter gode Raad og Smaalaan hos Manden i Kæmpehøjen!"

„Nej. Men den sejge Livsvilje og stædige Trang til Selvhævdelse, der gør, at de strider sig igennem og trods alt gaar frem, det har dybere Udspring, end de selv kender."

„Du mener som Arv".

„Ja, en Slægt eller et Folk, der har Sammenhæng med sin Arv gennem flere Tusinde Aar, end vi har Rede paa, de er næsten ukuelige!"

„Er det derfor?"

„Ja, det er derfor jeg er saa sikker i min Tro paa Reserven og Fremtiden!" — — —

Forude spænder Kongensbro sine Buer over det brede Aaløb.

De durrer over Broen og svinger ud mod Grønbæk og videre imod Syd. —

Og saa ruller Vejen sit bugtede, asfaltgraa Kilometerbaand op forude. — Nye Marker, nye Hjem, nye Udsyn mod fjærne Bakker og Skove. — Det er herligt at fare ad de jydske Veje ud gennem den danske Skærsommer, naar man er to i Følge! — —

De gælder ogsaa her, den friske, djærve Husmandskones trohjertede Ord:

„Vi følges ad, saa gaar det lettere!"

— Det samme kan gælde saavel for daglig Dont som for en Folkerejsning.

Hammel.
Landboforeningens Midtpunkt.

Af *Ingvart Ullerup.*

Hammel har igennem de forløbne 100 Aar været Midtpunktet for Landboforeningens Virksomhed. Det Sted, hvor Foreningens Medlemmer har holdt deres Møder og Dyrskuer. Det Sted. hvor alle vigtige Beslutninger indenfor Foreningens Virksomhed er blevet taget.

Hammel Sogn nævnes langt tilbage i Historien som et Hovedsogn med Bolig for Præsten. — Det er Gjerns Herreds nordøstligste Sogn, der mod Nord og Nordvest grænser til Haurum og Sall, samt Skjød Sogne i Viborg Amt. — Mod Øst til Tinning og Foldby Sogne i Aarhus Amt. — Voldby og Søby Sogne synes altid at have været annekteret Hammel, og danner tilsammen en Kommune.

I Følge et gammelt Kort over Hammel Sogn fra 1759, altsaa fra før Udskiftningen, var Sognet skyldsat for 41 Tdr., 7 Skp., 0 Fjerdingkar, 2 Album Bønderhartkorn, samt 1 Td., 2 Fjerdingkar Skovskyld.

Denne Skyldansættelse fordeltes med 5 Tdr., 7 Skp., $^4/_{15}$ Album paa Præstegaarden, 2 Tdr., 3 Skp., 3 Fdk., $2^4/_{15}$ Album paa hver af Sognets 14 Bøndergaarde. Et Boel var skyldsat for 1 Td., 3 Fdk., 1 Album, og et Hus for 2 Album.

Blandt de Navne, som de daværende Jordbrugere er opført med paa dette Kort forekommer Navnene *Kammer, Norup,* og *Davidsen.* Disse Slægter, som endnu har Efterkommere i Sognet, maa saaledes have levet her i mere end 200 Aar og muligvis meget længere.

Byen laa dengang omkring Kirken, mest Vest og Nordvest for denne, og var dengang en almindelig Landsby, hvis Beboere var Fæstere under Grevskabet.

Paa det før omtalte Kort fra 1759 sés, at der lidt Nord for det Sted, hvor Maskinsmed *Pedersens* Ejendom nu ligger, har været et Sygehus, og at dette har haft et Jordtilliggende Sydøst for Byen. Men om dette Sygehus kan ingen nulevende huske noget, og det maa derfor antages, at det i sin Tid er bygget af Grevskabet, som en Hjælp for de af Grevskabets sygdomsramte Beboere, der ikke paa anden Maade kunde faa den nødvendige Hjælp og Pleje, og det er ligeledes sandsynligt, at den fra den Tid berømte Godslæge *Bredefeldt* har virket som Læge ved Sygehuset.

Omkring 1807 har Sygehuset været benyttet, for i Zeuthen—Foldby (Søften—Foldby) Pastorats Sognekomitées Protokol for dette Aar, fortælles der om en Pige, *Mette Johanne Hansdatter,* der har været indlagt paa Hammel Hospital for en Benskade, og hvis Ophold har kostet 43 Rigsdaler, en svimlende Udgift, naar tages i Betragtning, at hele Sognets Budget kun var paa 70 Rigsdaler. Da det drejer sig om en Benskade hos Pigen, kan det sikkert antages, at Ordet Hospital, som anvendes i Protokollen, er Betegnelsen for et Sygehus. Der fandtes paa den Tid ogsaa Hospital for Gamle og trængende Personer. Dette laa syd for den nuværende Østergade.

Dette Hospital er oprettet 1736 af Grevskabets daværende Besidder, Generalløjtnant Grev Chr. Frijs. — Hospitalet blev 1848 overladt Hammel—Voldby—Søby Kommune til Fattighus og af Kapitalen, der nu udgør 8800 Kr., oprettedes et Legat, der tilligemed Oberst *Benzons* og *Arent Knudsens* Legat paa 6300 Kr. bestyres af Grevinde *Wedell* og uddeles til Trængende paa det ophævede Grevskab til hvert Aars Paaske og Mikkelsdag.

Af andre Legater, der er oprettet af Grevskabet Frijsenborgs Besiddere, og som bestyres af Grevinde *Wedell,* og uddeles til trængende Beboere paa det ophævede Grevskabs Omraade, kan nævnes: Komtesse Agnes' Stiftelse, til hvilket foruden en Legatkapital paa 135,000 Kr. hører „Gerngaarden" og Toustrup Skov. Endvidere det Wedell—Frijseske Institut, hvis Legatkapital er 23,000 Kr., som uddeles til Skolelærere og Jordemødre paa det ophævede Grevskabs Omraade. Begge disse Legater bestyres ligeledes af Grevinde *Wedell.*

Til Hammel Bibliotek har Grevskabet skænket det saakaldte Spindslegat, hvis Kapital er 2400 Kr. Hammel Kommune bestyrer Retsvidne *Peter Jensens* Legat, hvis Kapital er paa 41,101 Kr., samt *Victor Jensens* Mindelegat, der er oprettet af Førstelærer *A. Jensen* og Hustru, Hammel, og hvis Kapital er 4200 Kr. Dette Legat anvendes til Flidspræmier for Eleverne i Hammel Kommuneskoles ældste Klasse. Desuden er der Skovfoged *Høyers* Legat, hvis Kapital er 2400 Kr. samt *Elisabeth Lunds* Legat, der har en Kapital paa 10,000 Kr. Endelig kan nævnes Distriktslæge, Etatsraad Ditzels Mindelegat, hvis Kapital er paa 12,600 Kr.

1767 oprettedes der et Birketing for Grevskabet Frijsenborg og Faurskov. Der byggedes ude i Lystskoven ved Springforbi et Tinghus, hvor Retten holdtes i 150 Aar, indtil det 1837 flyttedes til Hammel. Endnu kan paavises Stedet, hvor det gamle Tinghus har ligget.

Forinden havde Grevskabet i 1823 opført en Bolig for Godsforvalter *Tommesen.* Da denne 1832 blev ansat som Birkedommer, blev der indrettet Birkekontor i Bygningen, hvor det, med en kort Afbrydelse, senere har været.

At Birketinget og Birkekontoret i alle disse Aar har været i Hammel kan sikkert betragtes som det grundlæggende for Byens Opkomst som en Handelsplads, og for dens begyndende bymæssige Bebyggelse. Dertil kommer, at Grevskabet i 1842 oprettede et Apotek.

Omkring 1860erne, da Frijsenborgs Ejer, Grev *Chr. Emil Frijs,* foretog en Ombygning af Slottet, kom der mange Haandværkere til Egnen. Da Fæsterne faa Aar i Forvejen havde købt deres Gaarde til Selveje, saa blev der, ogsaa efter at Slottet var

ombygget, meget Arbejde at faa paa Egnen, og disse Haandværkere bosatte sig derfor i Hammel, og byggede deres Huse op langs den nuværende Østergade.

Godsets faste Haandværkere, som oprindeleg boede i den saakaldte Malerkrog, flyttede ligeledes Tid efter anden ind til Hammel, idet Greven ikke vedblivende ønskede, at have dem til at bo i Lystskoven.

Naar Hammel har taget det Opsving og faaet den Betydning som Handelsplads, den nu har, saa skyldes det først og fremmest dens nære Tilknytning til Grevskabet Frijsenborg.

Det var paa og omkring Frijsenborg, at Livet i forrige Aarhundrede formede sig paa denne Egn.

Det var Greven og hans Mænd, der paa alle Omraader var de raadende, og dem som havde Førerskabet.

Paa Frijsenborg holdt de rige Grever, i forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede, et pragtfuldt Hof, hvor store Jagter og Fester gav Anledning til store Indkøb hos de Handlende, som Tid efter anden nedsatte sig i Hammel.

De mange Funktionærer og det store Tjenerskab, der holdtes, tilligemed det Forhold, at Egnens Bønder efter at være blevet Selvejere fik en betydelig forøget Købeevne, gjorde, at der bosatte sig flere og flere Købmænd og Næringsdrivende i Hammel, som omkring Aarhundredskiftet allerede var en By i Vækst.

Omkring 1892 lod Skanderborg og Viborg Amter opføre et Sygehus i Hammel. Dette er senere ombygget og udvidet og har nu Plads til over 100 Patienter.

Midt i 1880erne oprettedes en Privatskole, der senere er blevet omdannet til en Realskole, der for Tiden har 160 Elever og ved hvilken er ansat 4 Lærere og 2 Lærerinder. Hammel Kommuneskole har ligeledes 4 Lærere og 2 Lærerinder.

Aar 1902 blev Aarhus—Hammelbanen aabnet og gav Byen et nyt Skub fremefter, og i det paafølgende 10-aar oprettedes Hammel og Omegns Andelssvineslagteri, Hammel Bank og flere andre større Virksomheder, ligesom Banen førtes igennem til Thorsø 1914. Kort sagt, det ene med det andet medførte, at Hammel med sit store, frugtbare Opland, og med dens ret betydelige Beliggenhedsafstand fra Købstæder, blev en blomstrende Handelsplads, hvor der byggedes meget, og hvor der for Tiden bor et Par Tusinde Mennesker.

1893 flyttedes de 4 aarlige Anbækmarkeder til Hammel, og omkring 1918—20 blev der paa Landboforeningens Initiativ givet Tilladelse til Afholdelse af 12 aarlige Markeder i Hammel. Desuden har „Den midtjydske Fællesledelse" i de senere Aar afholdt sine 2 aarlige Avlsdyrauktioner i Hammel.

Ligeledes kan nævnes, at der hver Torsdag afholdes almindelig Torvedag i Hammel.

Der findes for Tiden i Hammel omkring ved et halvt Hundrede Handlende og Haandværkere med Butik, 2 Sagførere, der begge tillige er autoriserede som Auktionsholdere, 2 praktiserende Læger, et Apotek, 2 Banker og en Sparekasse. Det tidligere omtalte Andelssvineslagteri, et Savværk og en Trævarefabrik, samt et Mejeri med en Fabrik for Tilvirkning af Oste til Eksport.

Hammel har desuden de 2 store Interessentskaber, Elektricitetsværk og Vandværk.

Hammel staar derfor nu fremdeles som Centrum for Frijsenborg—Faurskov Birk Landboforenings Omraade, som en førende Handelsplads til hvilken, foruden Banen, et Net af solide Bilruter opretholder Forbindelsen med det Opland, der gennem Aarene med stærke Baand er knyttet til Hammel.

Af Mindesmærker har Hammel en Mindesten for de 2 Distriktslæger: Etatsraad *C. A. Ditzel* og Sønnen Dr. med. *P. W.*

H. Ditzel, hvis uegennyttige Virksomhed paa Egnen i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede foranledigede Egnens Beboere til at rejse dem denne Mindesten, der foruden Navn og Dato bærer den smukke Indskrift: *Gjerningen tro.*

Desuden rejste Beboerne i Hammel i 1930 en smuk Genforeningssten.

Paa Kirkegaarden findes en smuk Mindesten over den berømte Godslæge *Johan Christian Bredefeldt,* der virkede paa Egnen fra 1770 til sin Død 1804. — Om denne har Digteren St. St. Blicher skrevet sin smukke Novelle „Landsbydokteren" og skildrer heri Bredefeldts uegennyttige og opofrende Virksomhed som Læge paa Frijsenborg Gods.

Ligeledes findes der en Mindesten for Degnen *Schøler,* som er omtalt andet Steds i denne Bog.

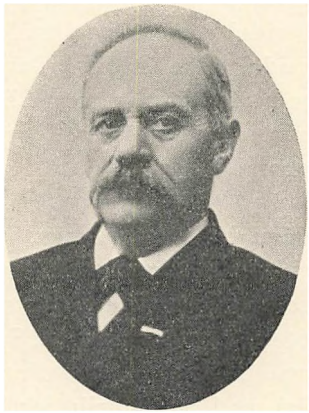

Landinspektør Langballe, Hammel.

En Mand som afdøde Landinspektør *Langballe* har indenfor den kommunale Administration øvet en betydelig Indflydelse. Han var saaledes i 39 Aar Kommunens Sogneraadsformand, og i 32 Aar Formand for Frijsenborg—Faurskov Birks Spare- og Laanekasse. — Langballe var R. af D. Han var født 27. Maj 1859 og døde 29. Juni 1920.

Afslutning.

Af *Ingvart Ullerup.*

Ved Afslutningen af dette Festskrift, der i korte Træk fortæller om Frijsenborg-Faurskov Birk Landboforenings Historie, skal tilføjes, at de 2 Godser „Frijsenborg" og „Bidstrup", hvis Besiddere i Landboforeningens første 25 Aar var dens økonomiske Rygstød og drivende Kraft, trods den Udvikling med Overgang til Selveje og Udstykning, der er sket i de forløbne 100 Aar, fremdeles er bevarede for de 2 Slægter *Frijs* og *Lichtenberg*, om end langt fra i deres oprindelige Udstrækning, saa dog endnu som 2 meget betydelige Godser.

Frijsenborg ejes nu af Lensgreve *Mogens Frijs's* ældste Datter, Overhofmesterinde, Grevinde *Inger Wedell*, Wedellsborg, der selv leder Bestyrelsen af det store Gods og som med Kærlighed og nænsom Haand værner om sin stolte og pragtfulde Fædreneborg.

Det skønne Frijsenborg Slot — et af de skønneste Slotte i Landet — bygget i fransk-nederlandsk Renaissancestil i Aarene 1864—67 af Grev *Chr. Emil Frijs*, er i sig selv et Kunstværk af høj Rang.

Det rummer uhyre Mængder af Kunstskatte af overordentlig stor Værdi. Konger og Fyrster og ledende Statsmænd fra Udland og Indland har gennem Aarene aflagt Besøg paa Frijsenborg som Gæster hos de rige Grever Frijs. Alvorlige politiske Forhandlinger er blevet ført paa dette Slot, og der har været afholdt straalende Fester.

Borggaarden har givet Genlyd af fyrige og stampende Hestes jernskoede Hove og af Hundekoblenes iltre Glam, naar for Aar tilbage de store Parforcejagter blev afholdt.

Jagter og Fester, i hvilke Blomsten af den danske Adel deltog.

Nu staar Slottet den meste Tid af Aaret ubeboet hen — kun bevogtet af en Hushovmester og den gamle Vægter — Tornerosesøvnen har sænket sig om det skønne Slot.

Der er Stilhed paa Herreborgen.

Bidstrup ejes nu af Hofjægermester *Honnens de Lichtenberg,* hvis Oldefader var den som Formand for Landboforeningen andet Steds i Festskriftet omtalte Stamhusbesidder. Bidstrup kan paa ingen Maade, hverken i Udstrækning og heller ikke i Pragt og Herlighed maale sig med Frijsenborg.

Den er at betragte som en almindelig Herregaard, som dens nuværende Ejer driver med megen Dygtighed, baade hvad angaar Avling og Skovbrug.

Gaarden har siden 1748 tilhørt Slægten Lichtenberg; men den har forhen tilhørt Slægterne *Podebusch* og *Gyldenstjerne.* Ved sit Ægteskab med Øllegaard Gyldenstjerne kom den i Oberst *Kaj Lykkes* Besiddelse. Kaj Lykke boede i nogle Aar paa Bidstrup, efter at han var kommet hjem fra sin Flugt til Udlandet.

Efter Øllegaard Gyldenstjernes Død arvede hendes Datter af første Ægteskab, *Sophie Amalie Frijs,* der var gift med den berømte Feltherre, Generalløjtnant *Johan Rantzau,* Gaarden. Johan Rantzau lod 1698 den nuværende smukke hvide, trefløjede Hovedbygning opføre og boede i flere Aar paa Bidstrup.

Bidstrup ligger i et skønt og frodigt Engdrag, gennem hvilket strømmer et bredt Aaløb, der som Voldgrave bugter sig om og forbi Hovedbygningen. Engdraget er paa alle Sider omgivet af høje, malerisk skønne, skovbevoksede Skrænter, der ligesom danner en Ramme om den gamle, vel nok i sin Tid stærke Middelalderborg, der nu ligger som en fredfyldt Plet.

En veldrevet dansk Herregaard midt i et skønt og smilende dansk Landskab.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord. Ved Formanden, Gdr. Marius Byriel, Lyngby V
Vi er Frænder til Egen. Ved Forfatteren Salomon J. Frifelt, Ølgod... 1
Indledning. Ved Gaardejer Povl R. Povlsen, Tinning Vesterholm..... 5
Bøndernes Vilkaar og Landbruget i ældre Tid paa Grevskabet Frijsenborg. Ved Povl R. Povlsen..... 7
Tidsbilleder fra Stavnsbaandets Løsning til Landboforeningens Oprettelse. Ved Redaktør Ingvart Ullerup, Hammel..... 13
Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforenings Historie fra 1838—1865. Ved Ingvart Ullerup..... 37
Landboforeningens Patron, Stiftere og første Formænd. Ved Povl R. Povlsen 69
Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforenings Historie fra 1865—1938. Ved Ingvart Ullerup..... 93
Landboforeningens Formænd efter 1865 og Æresmedlemmer. Ved Povl R. Povlsen 135
Foregangsmænd indenfor Bondestanden paa Frijsenborg Gods i det 19. Aarhundredes 1. Halvdel. Ved Povl R. Povlsen 147
Hoveriet paa Frijsenborg Godser. Ved Povl R. Povlsen 161
Fæstegodsets Overgang til Selvejendom..... 165
Fortegnelse over Foreningens Stiftere, Formænd, Viceformænd og Sekretærer. Ved Povl R. Povlsen..... 173
Husholdningsarbejdet. Ved Husholdningslærerinde, Frk. Thyra Jensen, Skanderborg..... 175
Regnskabsarbejdet indenfor Landboforeningen. Ved Konsulent Bagge Nielsen, Svendstrup 179
Husdyrbruget 1865—1938. Ved Konsulent A. Jelsbak, Hammel..... 185
Landboforeningens Planteavlsarbejde efter Aarhundredskiftet. Ved Konsulent Jens Jakobsen..... 225
Husmanden og Landboforeningen. Ved Salomon J. Frifelt..... 239
En Medaljemand for 100 Aar siden. Ved Salomon J. Frifelt..... 249
Far og Søn. Ved Salomon J. Frifelt..... 257
Bare en Hindbærbusk. Ved Salomon J. Frifelt..... 262
Barndomsminder. Ved Salomon J. Frifelt..... 265
De uden Arvtagere. Ved Salomon J. Frifelt..... 272
Til Fødselsdagsgilde paa Drøs Mark. Ved Salomon J. Frifelt..... 275
Følgeskab ad de jydske Veje. Ved Salomon J. Frifelt..... 281
Hammel — Landboforeningens Midtpunkt. Ved Ingvart Ullerup..... 287
Afslutning. Ved Ingvart Ullerup..... 293
Indholdsfortegnelse 295

FRIISENBORG
FAUERSKOV
BIRKS
LANDBOFORENING